

ИЗДАТЕЛСКА КЪЩА ПЛЕЯДА

КОЛИЙН
МАКЪЛОУ
- 2 -
ЖЕНИТЕ
НА ЦЕЗАР

ВЕСТАЛКИТЕ

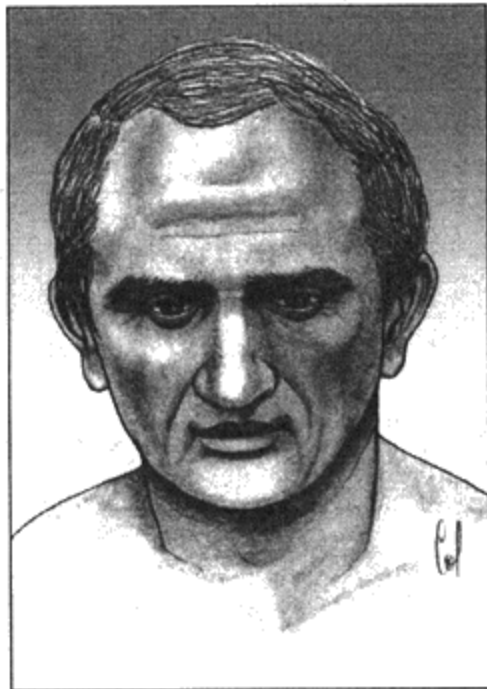
**КОЛИЙН МАККЪЛОУ
ЖЕНИТЕ НА ЦЕЗАР
ЧАСТ II: ВЕСТАЛКИТЕ**

Превод: Борис Тодоров

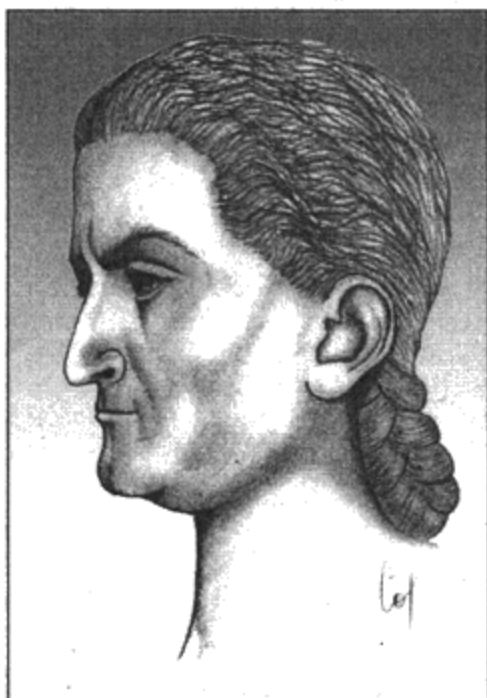
chitanka.info

Помпей е далеч на изток и оставя Рим в ръцете на конзерваторите начело с Катул и амбициозния, неотстъпчив, но ограничен Катон. Ала техният най-заклет съперник Гай Юлий Цезар се превръща в непоколебима опора за реформаторите заради големия си авторитет. Преследван от омразата на политическите си врагове, засенчен от злокобния призрак на конспиратора Катилина, Цезар се опира на неочаквани съюзници: непроницаемия Марк Крас, любовницата си Сервилия, самонадеяните авантюристи Публий Клодий и Марк Антоний. Избран от народа за върховен жрец, той получава подкрепата на шестте весталки — обрекните се на целомъдрие жрици, от които зависи благополучието на Рим. Влюбени в своя покровител, те стават част от многобройното му семейство, в което по ирония на съдбата всички освен Цезар се оказват жени.

От 1 януари до 5 декември 63 г. пр.Хр.

Марк Тулий Цицирон

Теренция

За зла участ Цицерон започна своята година като римски консул посред жестока икономическа криза и тъй като не разбираше от икономика, влезе в длъжност в доста мрачно настроение. Не беше очаквал такава управление! Щеше му се, щом мандатът му изтече, хората да говорят за него, че е дарил народа с мир и благополучие подобни на онези, които римляните дълго щяха да помнят от съвместното консулство на Гней Помпей и Марк Крас. И тъй като негов колега беше Антоний Хибрида, лаврите щяха да са за Цицерон и той нямаше защо да си разваля отношенията с Хибрида, така както го бяха сторили Помпей и Крас преди години.

Икономическите трудности за Рим водеха своето начало от Изтока, който беше затворен за римските делови хора вече двайсет години. Най-напред Мала Азия беше завзета от Митридат, сетне — от Сула. А Сула беше въвел някои благотворни финансови реформи, които попречиха на конническото съсловие в Рим да върне добрите

стари времена, когато Римска Азия можеше да бъде доена като млечна крава. Към това се прибавяха и пиратските нападения, които често спираха римските търговци да разширяват дейността си оттатък Гърция и Македония. Като следствие от това всички онези, които откупуваха данъци, даваха заеми или търгуваха със стоки като жито, вино или вълна, пазеха парите си вкъщи и не ги влагаха в нищо; това се засили особено след избухването на войната срещу Квинт Серторий в Испания и след няколкото сушави години. И двата края на Средиземно море се оказаха твърде рискови области, за да може деловият римлянин да разчита на тях.

Всичко това доведе до съсредоточаването на римските капитали в рамките на Рим и Италия. Това продължаваше вече дваисет години. Пред конниците не се откриваха възможности за голяма печалба, затова и никой не се нуждаеше от крупни суми пари. Лихвата беше ниска, наемите падаха, инфлацията нарастваше, а кредиторите не бързаха със събирането на дълговете си.

Нещастieto на Цицерон се дължеше изцяло на Помпей. Най-напред Великият измете всички пирати от морето. След това прогони Митридат и Тигран от териториите, които навремето бяха част от римските икономически сфери. Премахна и финансовите разпоредби на Сула, нищо че Лукул беше настоявал да бъдат запазени — единствената сериозна причина конниците да подкрепят свалянето на Лукул от върховното командване и прехвърлянето му в ръцете на Помпей. И така, когато Цицерон и Хибрида станаха римски консули, пред градската търговска класа се отвориха златни възможности за забогатяване на изток. Там, където навремето бяха само две провинции: Римска Азия и Киликия, след Помпей бяха станали четири: двете стари заедно с Витиния-Понт и Сирия. Помпей уреди двете нови провинции по същия модел, както и старите, като позволи на големите финансови дружества на така наречените публикани да събират данъци, такси и налози. Частните договори, които римските цензори сключваха, спестяваха на държавната администрация разходите около събирането на данъците, освен това не позволяваха държавните служители да станат твърде много на брой. Публиканите да му мислят! На хазната ѝ трябваше единствено уговорената сума на данъците.

Под въздействие на новите възможности свободните капитали бързо напуснаха Рим и Италия и се прехвърлиха в новите дружества, действащи на изток. Вследствие на това лихвите скочиха драстично, лихварите изведнъж се сетиха да си събират дължимото, а кредит беше почти невъзможно да се намери. Наемите в града станаха астрономически, селските стопани из провинцията не можеха да изплатят ипотеките си. Неизбежно се покачи и цената на зърното, дори на количествата, осигурявани от държавата. Огромни суми пари напуснаха Рим и никой сред управляващите не знаеше как да се справи с положението.

Осведомен за положението от своя приятел, плутократа Тит Помпоний Атик (Атик умишлено не му изясняваше проблемите в дълбочина), който смяташе за отговорни римските евреи, задето изпращали всички свои печалби от Рим в Палестина, Цицерон незабавно прокара закон, забраняващ на евреите да изнасят пари от страната. Разбира се, това малко помогна. За съжаление консулт нямаше представа какво друго би могъл да стори... Пък и Атик не желаше да го посъветва.

Не беше в природата на Цицерон да се захваща с дела, които не само че трудно биха довели до резултат, ами биха били посрещнати на нож от народа. Затова той обърна гръб на финансовите проблеми и се зае с неща, с които би могъл да се справи. Времето щеше да намери лек за всяка икономическа криза, докато законите се нуждаеха от личното участие на големия юрист. Годината беше на Цицерон, затова щеше да се запомни с изключително активната законодателна дейност на консула.

Най-напред се зае със закон, който колегата му Гай Калпурний Пизон беше прокарал няколко години по-рано; ставаше дума за закона срещу използването на подкупи в изборите за консули. Самият Пизон беше уличен в подкупи, затова обстоятелствата го бяха принудили да прокара въпросния текст. Навярно не беше нелогично, че в него имаше доста пропуски. Когато обаче Цицерон ревизира закона, повечето пробойни бяха запушени и той придоби сериозен вид.

Трябваше да се сложи край на практиката провинциални управители, бивши претори, които са извършвали злоупотреби, да избегнат съда, като участват в консулските избори задочно. От пропреторите се очакваше по принцип да грабят повече от

проконсулите, и то по съвсем елементарна причина: преторите бяха осем, а консулите — двама. Сиреч имаше вероятност едно към четири, след като си бил претор, да бъдеш избран и за консул, и мнозина се занимаваха с грабежи веднага щом станеше възможно. От друга страна, как да се избегне съдебен процес след края на мандата? Ако случайно облажилият се пропретор имаше шансове в народното събрание, кандидатираше се за консул, печелеше изборите „ин абсенция“ и си стоеше спокоен. Човек, притежаващ империум, не подлежеше на съдебна отговорност. Достатъчно беше носителят на определен империум никога да не прекрочва свещените очертания на Рим и продължаваше да се радва на всички привилегии, които народът му е връчил, за да управлява определена провинция. Нищо не му пречеше да се настани някъде на Марсово поле, в самите подстъпи на града, с ненакърнена власт и да отправи послание до Сената, че се кандидатира задочно за консул. След това направляваше предизборната си кампания от Марсово поле и ако имаше късмет да спечели, веднага придобиваше нов, при това по-висок империум. Подобна схема му позволяваше да отложи процеса с още две години, а разгневените жители на провинцията, които са искали да го съдят, не издържат на големите разходи и се прибират по домовете си. „Е — гърмеше гласът на Цицерон в Сената и пред народното събрание, — тази практика трябва да се прекрати!“ С тази цел двамата консули представиха общ законопроект, забраняващ на бившия провинциален управител да се кандидатира за консул „ин абсенция“. Нека се прибере най-напред в Рим, пък да се защити пред съда! Тъй като и сенатът, и народът сметнаха промяната за добра, новият закон мина лесно.

Какво друго му оставаше да направи? Цицерон имаше предвид някои по-маловажни закони. Те обаче нямаше да му създадат репутация. Цицерон нямаше да бъде известен като консул толкова, колкото си беше спечелил слава като юрист. На него му беше нужна някаква криза, при това политическа, а не икономическа.

Че втората половина от мандата щеше да му предостави случай да потушава кризи, Цицерон не вярваше дори когато жребият пожела той да ръководи изборите за висши магистрати през квинктил. Нито можеше веднага да осъзнае всички връзки и зависимости между

събитията, когато скоро преди изборите спокойствието му беше нарушено от съпругата му.

Един ден Теренция нахълта в кабинета му с присъщата си безцеремонност и наруши безценните размисли, на които се беше отдал съпругът ѝ.

— Цицероне, трябва да поговорим.

Съпругът ѝ веднага остави писеца на масата и вдигна очи. Беше достатъчно тактичен, за да не укори Теренция, загдето го е прекъснала насред изключително важна фраза.

— Да, скъпа, какво има? — попита мило той.

Теренция се настани на стола за клиентите. Цицерон нямаше представа какво толкова лошо се е случило; надяваше се само да не се окаже той причината.

— Тази сутрин имах гостенка — обясни тя.

Идеше му да попита дали въпросната гостенка не ѝ е подействала по-силно от очакваното, но се сдържа; имаше само един човек, който можеше да скове езика на Цицерон, и това беше жена му. Затова той се направи, че изгаря от любопитство, и изчака тя да продължи.

— Гостенка — повтори Теренция и шумно изсумтя. — Във всеки случай не от средите, които аз посещавам, мъжо, в това можеш да си сигурен! Беше Фулвия.

— Жената на Публий Клодий? — смая се той.

— Не, не! Фулвия Нобилиор.

Това го изненада още повече, тъй като репутацията на въпросната Фулвия беше доста съмнителна. Тя беше наследничка на знатна фамилия, но съпругът ѝ се беше развел с нея при позорни обстоятелства и понеже нямаше с какво да се издържа, се беше обвързала с онзи същия Квинт Курий, който беше изхвърлен от Сената седем години по-рано по време на знаменитата чистка, проведена от Гелий Попликола и Лентул Клодиан. И ако от това можеше да има неподходяща гостенка! Теренция беше известна със своята порядъчност, както и с киселия си нрав.

— Да не повярва човек! И какво е искала такава жена от теб?

— На мен пък ми се стори доста мила жена — отвърна замислено Теренция. — Тя е чисто и просто една „беззащитна жертва на мъжете“.

Цицерон нищо не каза.

— Дошла да ме види, защото това е коректният начин на поведение, когато иска да разговаря с мъж в твоето положение.

„Тоест коректният начин на поведение спрямо съпруга ти“ — добави мислено той.

— Естествено ти самият ще разговаряш с нея, но нека ти съобща какво научих аз — започна да обяснява жена му. — Изглежда, че нейният... нейният покровител Курий напоследък се държал крайно необичайно. Откакто го изгонили от Сената, финансовото му положение било толкова трудно, че той дори не могъл да се кандидатира повторно за народен трибун, та да се върне в политическия живот. И ето, че изведнъж започнал да разправя как щял да си върне богатствата и да възстанови предишното си положение. Това — подчерта Теренция — най-вероятно се дължало на убеждението му, че Катилина и Луций Касий ще бъдат консули догодина.

— Значи така се нареждат нещата за Катилина, а? Да бъде консул заедно с дебелия и ленив глупак Луций Касий — ядоса се Цицерон.

— И двамата ще обявят кандидатурите си утре, когато откриеш процедурата.

— Това е чудесно, скъпа, но така и не виждам как съвместното управление на Катилина и Луций Касий би могло да донесе на Курий богатство и положение.

— Курий говори за всеобщо опрощаване на дълговете.

Цицерон я зяпна.

— Не може да са такива глупаци!

— Защо не? — Теренция гледаше на въпроса съвсем трезво. — Помисли малко, Цицероне! Катилина знае, че ако и тази година не го изберат, никога повече няма да успее. Очертава се сурова битка, ако на изборите се явят всички, които се очаква. Силян се е възстановил и със сигурност ще участва, това го знам от милата Сервилия. Зад Мурена стоят доста влиятелни фигури, освен това, както милата Фабия сподели с мен, разчитал на връзките си с весталките чрез братовчедката Лициния. Ще участва и твоят приятел Сервий Сулпиций Руф, който има голям авторитет сред осемнайсетте центурии и всички трибуни ерарии. Какво могат да предложат Катилина и партньорът му Луций Касий пред солидни конкуренти като Силян, Мурена и

Сулпиций? Само един от консулите може да е патриций, което означава, че за мястото ще се борят Катилина и Сулпиций. Ако гласувам, винаги бих предпочела Сулпиций.

Цицерон за миг забрави колко се страхува от жена си и свъси вежди, все едно разговаряше с някой сенатор.

— Значи платформата на Катилина се опира на всеобщото опрощаване на дълговете. Това ли искаш да ми кажеш?

— Не, това го казва Фулвия.

— Веднага трябва да я видя! — стана той от мястото си.

— Остави на мен, аз ще я повикам — спря го Теренция.

Кое то, разбира се, означаваше, че Цицерон няма да може да разговаря с Фулвия Нобилиор насаме. Теренция щеше да слухти за всяка дума... и да следи за всеки поглед.

Проблемът беше в това, че Фулвия не посмя да каже нещо повече от това, което вече беше съобщила на Теренция. Само дето преповтори историята по доста емоционален и не особено подреден начин. Курий бил затънал в дългове, залагал много на комар, постоянно се наливал; не се откъсвал от компанията на Катилина, Луций Касий и техните приятелчета, а всеки път, когато се завърнел от пиянските им сборища, обещавал на любовницата си разкош и благополучие.

— Защо ми казваш всичко това, Фулвия? — попита Цицерон, който беше не по-малко смутен и объркан от нея. Така и не виждаше причина жената така да се изплаши. Да се премахват дълговете беше лоша вест, но чак пък толкова...

— Ти си консултът! — изхленчи Фулвия и отново се затресе от плач. — Трябваше да кажа на някого!

— Работата е там, Фулвия, че не можеш да ми дадеш нито едно доказателство за това, че Катилина иска да отмени дълговете. Трябва ми нещо на хартия или сигурен свидетел! А ти просто ми разправяш една история... Как да се явя в Сената без сериозни доказателства?

— Но това е нещо лошо, нали? — попита гостенката и избърса сълзите си.

— Да, много лошо, и ти постъпи много правилно, като дойде при мен. И все пак са ми нужни доказателства — настоя Цицерон.

— Единственото, което мога да ти предоставя, са няколко имена.

— Кажете ми ги.

— Има двама души, които навремето са били центуриони при Сула — Гай Манлий и Публий Фурий. Двамата притежават земи в Етрурия. Започнали са да обясняват на хората, че ако дойдат в Рим да гласуват на изборите за Катилина и Касий, ще бъдат премахнати всички дългове.

— И как можем да свържем двамата бивши центуриони на Сула с Катилина и Касий!

— Не знам!

Цицерон въздъхна и се изправи.

— Е, Фулвия, искрено ти благодаря, че дойде при мен. Опитай се да научиш повече какво се готви и в момента, в който събереш сериозни доказателства, че по време на изборите на Марсово поле вони на риба от пазара, ела да ми ги съобщиш. — Той си позволи да ѝ се усмихне. — Поддържай връзка с жена ми, тя всичко споделя с мен.

Теренция изпрати гостенката, а Цицерон се замисли. Не че можеше да се наслади дълго на самотата: Теренция веднага се върна при него.

— Какво мислиш? — попита тя.

— Ще ми се да знам какво да мисля.

— Ще ти кажа какво мисля аз! — Теренция се приведе към него, за да я чуе по-добре. От всичко на света най-много обичаше да дава съвети на мъжа си. — Мисля, че Катилина подготвя революция.

— Революция?

— Точно така, революция.

— Теренция, все пак има голяма разлика между това да обещаващ какво ли не преди изборите и това да готвиш революция! — възрази Цицерон.

— Не, няма голяма разлика. Как би могло двама законно избрани консули да предприемат подобна революционна стъпка като премахването на дълговете? Много добре знаеш, че това са приказки на хора, които искат да променят всичко в държавата. Като Сатурнин и Серторий. Подобни промени водят след себе си диктатори и началници на конницата. Как могат двама законно избрани консули да предприемат подобна стъпка? Дори да представят законопроект пред народното събрание, все ще се намери поне един народен трибун, който да наложи вето още на първо четене. Мислиш, че онези, които искат премахването на дълговете, не го знаят? Много добре го

разбират! Всеки, който дръзне да гласува за хора с подобни обещания, все едно на челото си е изписал, че е революционер.

— С други думи се е изписал в червено — продължи мисълта ѝ Цицерон. — Цветът на кръвта. О, Теренция, не и през моето управление!

— Трябва да попречиш на Катилина да се яви на изборите — настоя тя.

— Не мога да го сторя без доказателства.

— Тогава просто намери доказателствата. — Тя се изправи и се запъти към вратата. — Кой знае? Може би двете с Фулвия ще успеем да склоним Курий да свидетелства.

— Ще ни е от голяма полза — леко троснато ѝ рече Цицерон.

Семето на съмнението беше посято. Катилина готвеше революция, нямаше как да не готви революция. Но макар събитията от следващите месеци да потвърдиха това предчувствие, Цицерон така и не успя да си отговори дали Луций Сергий Катилина е замислил преврат преди или след тези съдбоносни избори.

На първия консул не му оставаше друго, освен да се сдобие с възможно най-подробна информация. Той прати свои хора в Етрурия, както и в областта, където по традиция се зараждаха всякакви бунтове и метежи: самнитска Апулия. Съвсем скоро му беше донесено, че наистина се говорело как ако Катилина и Луций Касий бъдат избрани за консули, те щели да обявят всеобщо опрощаване на дълговете. Колкото до по-материални доказателства за готвен въоръжен преврат, като например складиране на оръжие или обучаване на доброволци, нищо не беше открито. Цицерон обаче си каза, че и това, с което разполага, е достатъчно, за да действа.

Изборите за консули и претори трябваше да се състоят на десетия ден от квинктил; на деветия Цицерон изненадващо ги отложи за единайсетия, а за десетия насрочи заседание на Сената.

На заседанието пристигнаха доста хора: любопитството си каза думата и всички онези, които не бяха приковани на легло от болест, или не бяха напуснали града, се стекоха към Курията. Мнозинството дори дойдоха по-рано и завариха ползващия се с всеобщо уважение

Катон седнал на стола си и разгърнал свитък в скута си. В краката му имаше други и той очевидно възнамеряваше да изчете всички.

— Назначени отци — обърна се към сенаторите първият консул, след като се проведеха нужните гадателства, — свиках ви днес тук, вместо да се видим всички на септата, където се гласува, защото искам да ми помогнете да разгадая една мистерия. Извинявам се на всички, на които съм създал затруднения, и искрено се надявам изходът на това заседание да позволи изборите да се състоят утре.

Хората бяха жадни за клюки, това поне беше ясно. Но Цицерон този път не беше в настроение да си играе със слушателите. Надяваше се от думите му всичко да стане ясно, заговорниците Катилина и Касий да разберат, че планът им е известен, следователно и безполезен; изобщо всичко, което Катилина възнамеряваше да стори, трябваше да се предотврати незабавно. Нито за миг Цицерон не се беше замислял сериозно, че виденията на Теренция за кървави революции са нещо повече от пиянски закани, изречени след поредната делва с вино. Е, вярно е, че икономическите последици от един подобен акт можеха и да доведат до своеобразна революция, но толкова. След примерите с Марий, Цина, Карбон, Сула, Серторий и Лепид дори човек като Катилина би трябвало да знае, че републиката лесно няма да се разруши. Катилина беше лош човек, всички го знаеха, но докато не го изберат за консул, не разполагаше с никаква реална власт; не му се полагаше империмум и не можеше да командва армия, а клиентите му в Етрурия далеч не бяха толкова многобройни, колкото тези на Марий или Лепид навремето. Ето защо Катилина трябваше да бъде сплашен, докато е време.

Никой, отсъди първият консул, докато оглеждаше хората в залата, ама никой не подозираше какво се готви. Крас като че ли не присъстваше, Катул изглеждаше състарен, а Хортензий сякаш бе пред прага на смъртта. Катон се ослушваше като куче — пазач, а Цезар опипваше главата си, колкото да е сигурен, че оредяващата му коса все още покрива темето. Мурена очевидно недоволстваше от отлагането на изборния ден, а Силан далеч не беше толкова жизнен, колкото предизборните му агенти се опитваха да убедят гражданите. Последен сред консуларните сенатори седеше великият Луций Лициний Лукул, наскоро ознаменуващ триумфа си. Цицерон, Катул и Хортензий бяха изrekli доста слова, за да убедят Сената в правото на Лукул да

триумфира; това означаваше, че завоевателят на Изтока най-после можеше да прекрачи померия и да заеме полагащото му се място в Сената и на Форума.

— Луций Сергий Катилина — подкани го Цицерон от подиума, — ще ти бъда крайно признателен, ако се изправиш.

Първоначално Цицерон смяташе да обвини и Луций Касий, но след това реши, че е по-добре да съсредоточи вниманието си върху Катилина. Той изглеждаше твърде притеснен и объркан. Такъв красив мъж! Висок, добре сложен, истински патрицианец. Как ги ненавиждаше само Цицерон — него и Цезарите! Какво толкова намираха на почтения му род, защо продължаваха да гледат на него като на някакъв злореден придатък към римското тяло?

— Изправих се, Марк Тулий Цицерон — отвърна му любезно Катилина.

— Луций Сергий, познаваш ли хора на име Гай Манлий и Публий Фурий?

— Имам клиенти с тези имена.

— Знаеш ли къде са те в момента?

— Надявам се, че са в Рим! По това време се очакваше да бъдат на Марсово поле и да гласуват за мен. Но вместо това най-вероятно са отседнали в някоя кръчма.

— А знаеш ли къде са били напоследък?

Катилина учудено повдигна черните си вежди:

— Марк Тулий, аз не задължавам клиентите си да ми съобщават къде и кога отиват! Знам, че ти си човек със скромно положение, но толкова малко ли клиенти имаш, че не ти е познат протоколът за отношенията между патрон и клиент?

Цицерон пламна.

— Ще бъде ли изненада за теб да научиш, че Манлий и Фурий са били забелязвани наскоро във Фезула, Волатера, Клузий, Сатурния, Ларин и Везузия?

Катилина примигна.

— Как може да ме изненада, Марк Тулий? Те притежават земи в Етрурия, а Фурия има собственост и в Апулия.

— Ще те изненада ли да научиш, че Манлий и Фурий са говорили пред всички хора с по-високо положение във въпросните

градове, че ти и твоят партньор при изборите Луций Касий планирате, в случай че станете консули, закон, който да анулира всички дългове?

При тези думи Катилина избухна в буен смях. Когато се успокои, изгледа Цицерон, сякаш имаше пред себе си луд човек.

— Е, това наистина ме изненадва!

При самото споменаване на думите „анулиране на дълговете“ сенаторите се разшумяха. Разбира се, сред присъстващите имаше хора, които се нуждаеха от подобна радикална мярка — особено напоследък, когато лихварите ставаха все по-неспокойни. Сред тези хора беше дори новият върховен понтифекс Цезар. Но малцина биха били достатъчно глупави да не съзрат ужасяващите икономически последици от едно премахване на дълговете. Въпреки че постоянно не им достигаха пари в брой, сенаторите бяха крайно консервативни спрямо всякакви промени, особено що се отнасяше до преразпределяне на пари. На всеки сенатор с финансови затруднения се падаха поне трима, които щяха да изгубят много повече, отколкото биха спечелили от една подобна мярка. Такива хора бяха Крас, Лукул и отсъстващият Помпей. Затова нищо чудно, че и Крас, и Цезар бяха наострили уши.

— Проведох кратко разследване в Етрурия и Апулия, Луций Сергий — продължи Цицерон, — и с голяма болка на сърце трябва да призная, че вярвам на тези слухове. Вярвам, че ти имаш намерение да анулираш всички дългове.

Катилина отново отговори със смях. От очите му потекоха сълзи и той се хвана за корема. Луций Касий, който седеше недалеч от него, се беше изчервил от гняв и възмущение.

— Глупости! — извика Катилина, докато бършеше сълзите си с ръба на тогата. — Това са глупости!

— Ще се закълнеш ли, че това са наистина глупости? — попита Цицерон.

— Не, няма да се закълна! — тросна се той и изпъчи гърди. — Аз, патрицият Сергий, няма да полагам клетва заради необоснованите и зловни обвинения на някакъв си пришълец от Арпин! Ти за кого се мислиш, Цицероне?

— За първия консул на римския Сенат и народ — обясни с достойнство той. — Ако си спомняш, аз съм човекът, който те победи на последните избори! И като първи консул представлявам държавния глава.

— Разправят, че Рим имал две тела, Цицероне! Едното е хърбаво с рибешка глава, а другото — здраво и яко, ама изобщо без глава. Ти кое тяло си мислиш, че си, о, държавна главо!

— Във всеки случай не това с рибешката глава, Катилина. Бъди сигурен! Аз съм баща и пазител на Рим за тази година и възнамерявам да изпълня своя дълг дори при подобни странни обстоятелства! Напълно ли отричаш намеренията си да анулираш всички дългове?

— Разбира се, че отричам!

— Но няма да положиш клетва.

— Със сигурност няма да полагам никаква клетва. — Той си пое въздух и даде воля на гнева си. — Не, аз няма да се закълна! Но все пак, държавна главо, твоето унижително отношение и необоснованите обвинения, които изрече тази сутрин, биха навели мнозина в моето положение на мисълта, че ако силното, но безглаво тяло на Рим трябва да си намери главата, моята няма да е най-лошият избор! Защото моята поне е римска и е наследила главите на моите предци! Ти си решил да ме съсипеш, Цицероне, да провалиш шансовете ми при едни честни избори! Сега аз стоя охулен и опозорен, невинна жертва на едно самонадеяно парвеню от планините, което нито е римлянин по произход, нито може да се нарече благородник!

Но Цицерон едва се сдържа да не се поддаде на провокациите. Ако се беше оставил, щеше да се провали напълно. Но в този момент той вече знаеше, че Фулвия Нобилиор е била права. Теренция също беше права. Можеше да се смее, колкото си ще, можеше да отрича, но Луций Сергий Катилина планираше революция. Цицерон беше адвокат, срещнал и защитавал много злосторници, затова имаше непогрешим усет за езика на човешкото лице и тяло. Знаеше, че когато човек се държи предизвикателно, когато шумно се присмива и заканва, това е винаги, за да се защитава. Катилина беше виновен, Цицерон вече беше убеден.

Но дали останалите сенатори го разбираха?

— Може ли да чуя вашите мнения, назначени отци?

— Не, не можеш! — изкрещя Катилина и скочи от мястото си, за да застане на черно-белите плочки между столовете и подиума на магистратите. Размаха юмрук пред лицето на Цицерон и се запъти към високата порта. Едва на изхода се обърна, за да изгледа смаяните сенатори.

— Луций Сергей, ти нарушаваш правилника! — извика Цицерон, давайки си сметка, че ще загуби контрол над заседанието. — Върни се на мястото си!

— Няма! Нито ще остана повече тук, за да слушам как този нагъл селяндур без потекло ме обвинява в нещо, което по моите собствени разбирания представлява държавна измяна! И нека известя уважаемите назначени отци, че утре призори аз ще бъда на септата и ще се състезавам в изборите за римски консул! Искрено се надявам всички да се осъзнаете и да принудите рибешката държавна глава да изпълни задълженията, които му се паднаха по жребий. Той трябва да проведе изборите! Защото те предупреждавам, Марк Тулий Цицероне, че ако утре сутринта септата е празна, най-добре е да дойдеш с ликторите си и да ме арестуваш. Защо направо не ме обвиниш в „пердуелион“, най-голямата възможна измяна! Не може да бъде обвиняван в малка измяна човек, чиито предци са съветвали цар Тул Хостилий!

Катилина се обърна към вратата, блъсна я пред себе си и си излезе.

— Е, Марк Тулий, какво смяташ да правиш сега? — попита от мястото си Цезар и се прозя. — Той е прав. Без никакъв сериозен повод ти накърни политическия му авторитет.

Цицерон огледа всички лица край себе си с надеждата, че поне в нечий поглед ще прочете разбиране. Катул? Не. Хортензий? Не. Катон? Не. Крас? Не. Лукул? Не. Попликола? Не.

Вдигна рамене и сякаш се приготви за битка.

— Ще поискам гласуване. Всички онези, които са на мнение, че изборите трябва да се състоят утре и че Луций Сергей Катилина има право да се кандидатира за консул, нека застанат от лявата ми страна. Всички онези, които смятат, че изборите трябва да се отложат допълнително и да се разследва правото на Луций Сергей Катилина да участва в изборите, нека застанат от дясната ми страна.

Напразни надежди, нищо че Цицерон хитро обяви гласуването така, че онези, които го подкрепят, да застанат от дясната му страна; никой сенатор не обичаше да застава вляво, на това се гледаше като на лош знак. Но този път предпазливостта надделя над суеверията. Всички сенатори застанаха вляво от Цицерон, с което дадоха

съгласието си изборите да се проведат на другия ден и Луций Сергий Катилина да участва в тях.

Цицерон разпусна заседанието и побърза да се прибере вкъщи, за да си поплаче на воля.

Гордостта не позволяваше на Цицерон да отстъпи, затова на другия ден стоеше начело на избирателната комисия, надянал желязна броня под тогата си. Освен това беше разположил неколкостотин младежи около дървените огради на септата, и то така, че да се виждат отдалеч. Сред младежите най-виден беше Публий Клодий, чиято омраза към Катилина беше многократно по-голяма, отколкото раздражението му при вида на Цицерон. А там, където е Клодий, естествено бяха младият Попликола, младият Курион, Децим Брут и Марк Антоний — всички членове на ставащия все по-популярен Клодиев кръг.

С огромно облекчение Цицерон забеляза, че това, на което колегите му в Сената не бяха пожелали да повярват, беше възприето за истина от конническото съсловие. Няма нищо по-ужасяващо за един конник от мисълта, че някой ще отмени всички дългове, дори самият конник да дължи големи пари. Една по една центуриите гласуваха масово в подкрепа на Децим Юний Силан и Луций Лициний Мурена. Катилина остана четвърти след Сервий Сулпиций Руф, нищо че все пак събра повече гласове от Луций Касий.

— Ти, злобен клеветнико! — изкрещя един от действащите претори, патрицият Лентул Сура, щом центуриите се разпуснаха след продължителната избирателна процедура:

— Моля? — изненада се Цицерон. Единственото, за което мислеше през последните часове, бе кога най-после ще може да свали бронята си; беше твърде напълнял и проклетото нещо го стягаше.

— Много добре ме чу! Само заради теб Катилина и Касий не спечелиха, ти, злобни клеветнико! Ти умишлено наплаши избирателите, като пусна слухове за премахването на дълговете! Много умно! Защо да ги съдиш, защо да им дадеш възможност да се защитят? Изнамери най-подходящото оръжие в политическия си арсенал, нали? Неопровержимото твърдение! Обидата, клеветата! Катилина беше прав за теб, ти си нагъл селяндур без потекло! Крайно време е селяндурите да бъдете поставени на мястото си!

Цицерон усещаше как сълзите му напират. Той беше прав за Катилина, беше прав! Катилина щеше да доведе края на Рим и на републиката.

— Ако това може да ти послужи за утеха, Цицероне — рече нечий невъзмутим глас зад рамото му, — отсега нататък ще си отварям очите на четири и ще душа като хрътка. Като се замисля, може и да се окажеш прав за Катилина и Касий. Те не бяха никак доволни днес!

Цицерон се обърна и се оказа лице в лице с Крас. Този път съвсем изгуби контрол.

— Ти! — изкрещя той с глас, изпълнен с омраза. — Ти си виновен! Ти измъкна Катилина от последния процес! Подкупи заседателите и му даде да разбере, че в Рим има хора, които ще се радват той да стане диктатор!

— Не съм подкупвал никакви заседатели — възрази Крас, без да се обижда.

— Ще знам! — заяви Цицерон и му обърна гръб.

— Това пък защо беше? — попита Крас.

— О, мисли си, че назрява политическа криза и не може да разбере защо никой в Сената не е на същото мнение!

— Ами нали аз точно това му казах: че съм на същото мнение!

— Остави го, Марк. Ела и ми помогни да отпразнуваме избирателната ми победа в Държавния дом. Какъв чудесен адрес! Колкото до Цицерон, бедният човечец винаги е изгарял от желание да стане централен участник в някоя сензация. Сега му се струва, че най-сетне е усетил сензацията, а ето, че никой не ще да му обърне внимание. Той просто иска да спаси републиката — заключи Цезар и се усмихна многозначително.

— Аз няма да се предам! — закани се Цицерон пред жена си. — Не съм победен! Теренция, дръж връзка с Фулвия и не се разколебай! Ако трябва, нека подслушва по вратите, но искам да научи всичко: с кого се вижда Курий, къде ходи, какво прави. И ако нашите подозрения се потвърдят и наистина се готви революция, нека Фулвия убеди Курий, че е в интерес на всички ни да ми сътрудничи.

— Не се безпокой, няма да се откажа — обеща му развълнувана Теренция. — Сенатът ще проклина деня, в който застана на страната на Катилина, Марк. Видях с очите си Фулвия, а теб добре те познавам.

В много отношения си идиот, но не и когато става въпрос да надушиш злодея.

— Как така съм идиот? — засегна се Цицерон.

— Ами пишеш глупава поезия. Освен това се опитваш да си създадеш име на познавач на изкуството. Харчиш повече, отколкото имаш възможност, и то най-вече за обзавеждането на вили, които никога няма да намериш време да посетиш дори да пътуваш непрестанно. А ти изобщо не пътуваш. Глезиш Тулия и поддържаш приятелски връзки с хора като Помпей.

— Достатъчно!

Теренция си замълча, но продължи да го наблюдава със своя мрачен поглед, в който нямаше и искрица любов. Което беше жалко, защото тя много го обичаше. Но познаваше твърде добре слабостите му, каквито тя не притежаваше. Нямаше амбицията да я смятат за наследница на Корнелия, майката на Гракхите, но можеше да се похвали с всички добродетели на римската матрона. Именно това я правеше толкова тежък спътник за човек с характера на Цицерон. Обичаше скромния живот, физическия труд, разсъждаваше трезво, не правеше компромиси, изказваше свободно мнението си, не се страхуваше от никого и си даваше сметка, че по интелект не отстъпва на никой мъж. Това беше Теренция, която не търпеше глупостта, дори когато я откриваше у съпруга си. Тя не можеше да проумее неговото чувство за несигурност и комплекс за малоценност, защото сама произлизаше от знатна римска фамилия. Според нея най-добрият начин за Цицерон да пробие в римския елит бе да се закачи за полите ѝ. Вместо това той упорито я държеше в сянка и гонеше хиляди посоки с надеждата, че някоя ще го отведе до жадуваната аристократичност.

— Трябва да поканиш Квинт — предложи Теренция.

Но Цицерон не понасяше по-малкия си брат. Консулт присви уста и поклати глава.

— Квинт е същият като останалите, и той мисли, че правя от мухата слон. Но утре ще говоря с Атик, той ми повярва. Но пък Атик е конник и знае да разсъждава. — Цицерон се замисли за момент и смени темата: — Лентул Сура се държа крайно грубо с мен в септата. Не разбирам защо. Знам, че много сенатори ме обвиняват в това, че съм унищожил шансовете на Катилина, но в поведението на Лентул

Сура имаше нещо странно. Изглежда, че за него въпросът беше от твърде голямо значение.

— Сура, неговата Юлия Антония и трите му доведени синове! Хвани единия, удари другия — изказа се презрително Теренция. — Трудно ще се намери по-объркано семейство. — Не знам кой от всички най-много ме дразни: Лентул, Юлия или ужасните ѝ синове.

— Все пак Лентул Сура постигна много, като се има предвид как цензорите го изхвърлиха от Сената преди седем години — защитаваше го Цицерон. — Стана отново квестор, върна се в Сената и започна всичко отначало. Та той беше консул, преди да го изхвърлят, Теренция. Сигурно е доста тежко на тази възраст да си отново само претор.

— Пълен некадърник като безмозъчната си жена — настояваше Теренция.

— Както и да е. Днешните му думи бяха доста странни.

Теренция изсумтя.

— Днес беше странен ден.

— Утре ще разбере какво знае Атик по въпроса. Той все ще ми каже нещо интересно — рече Цицерон и се прозя широко. — Уморен съм, скъпа. Мога ли да те помоля да ми пратиш Тирон? Ще му диктувам.

— Явно си уморен, щом ще караш друг да пише вместо теб. Ще пратя Тирон, но само за малко. Трябва да се напиш.

Щом Теренция стана от стола си, Цицерон неочаквано ѝ подаде ръка и се усмихна.

— Благодаря ти, Теренция, за всичко! Не е все едно дали си на моя страна или не.

Тя пое ръката му и неуверено се усмихна.

— Няма защо да ми благодариш, мъжо — рече и бързо излезе от стаята.

Ако някой беше попитал Цицерон дали обича сестра си и брат си, той веднага би отговорил положително и в отговора му би имало доста истина. Но нито Теренция, нито Квинт Цицерон бяха легнали на сърцето му така, както някои други хора, от тях само един — негов кръвен роднина. Това, разбира се, беше дъщеря му Тулия, топло създаване, което нямаше нищо общо с майка си. Синът им беше още

твърде малък, за да си проправи път към душата на Цицерон, но пък нищо чудно между двамата никога да не възникне особено силна връзка: малкият Марк като че ли приличаше повече на чичо си Квинт, беше като него лекомислен, импулсивен и рязък.

Кои тогава бяха останалите?

Първото име, което ще да е изникнало в съзнанието на Цицерон, е било навярно това на Тирон. Тирон беше негов роб, но беше и част от семейството, както често се случваше в общество, където робите не се третират като непълноценни създания, а са просто нещастни люде, подложени на законите за собствеността и липсата на граждански права. Понеже в Рим домашната прислуга живееше в голяма, дори интимна, близост със свободните хора в къщата, много често изглеждаше, че представляват част от едно многобройно семейство, което си носеше своите добри и лоши последствия. Преплитането на личните връзки в подобно семейство беше доста сложно, често се случваше да настане някоя домашна буря, а властта често преминаваше от ръцете на свободните в тези на несвободните. Господарят трябваше да е доста суров човек, за да не се поддаде на натиска на прислугата. В дома на Тулиите господарят с твърдата ръка беше Теренция, но и тя нищо не можеше да възрази на Тирон, който можеше толкова лесно да успокои малкия Марк или да убеди Тулия, че майка ѝ има право.

Тирон беше дошъл в дома на Тулиите съвсем млад. Беше грък и доброволно се беше продал в робство, за да сложи край на мизерното си съществуване в родното си градче някъде из Беотия. Беше неизбежно Цицерон да се привърже към него, защото Тирон беше мил и любезен човек, освен това беше блестящ секретар. И понеже Тирон винаги мислеше за околните и знаеше как да не ги засегне, дори най-подлите и егоистични хора сред прислугата не можеха да го обвинят, че се подмазва на господарите. Топлите му чувства се предаваха и на останалите роби и те също го обичаха.

И все пак от всички най-много го обичаше Цицерон. Тирон не само владееше чудесно гръцкия и латинския, но имаше вродена дарба за литературно писане и беше достатъчно да не одобри някоя фраза или дори конкретна дума на господаря си и Цицерон веднага я заменяше. Освен това Тирон беше чудесен стенограф, впоследствие

преписваше всичко с изящен почерк и никога не си позволяваше да промени и една-единствена дума от оригиналния текст.

По времето, когато Цицерон стана консул, този съвършен роб живееше в дома му вече шеста година. Разбира се, в завещанието си господарят вече му беше отредил свобода, но според общоприетите традиции му оставаха поне още десет години служба, след което щеше да се превърне в един заможен Цицеронов клиент; заплатата му и сега беше висока, а колкото пъти Цицерон увеличаваше възнагражденията на слугите си, Тирон винаги беше пръв в списъка. Затова ако нещо тревожеше Тулиевия дом, то беше само едно: как биха могли да живеят без Тирон? Как можеше Цицерон да живее без него?

Втори в списъка на любимите хора беше Тит Помпоний Атик. Дружбата им водеше началото си отпреди много години. Двамата с Цицерон се бяха запознали на Форума по времето, когато Цицерон се славеше като детето — чудо на юридическата наука, а Атик трупаше опит, за да наследи множеството търговски дейности на баща си. След смъртта на големия син на Сула (който беше най-добрият приятел на Цицерон) Атик зае мястото му в сърцето на Цицерон, нищо че беше с четири години по-голям. Фамилията на Помпониите се ползваше с авторитет, и то, защото Помпониите всъщност бяха клон на знатната фамилия на Цецилии Метелите. Това означаваше, че принадлежат към самото сърце на римското общество, а също така, че при добро желание Атик можеше да разчита на кариера в Сената, навярно дори би станал консул. Но бащата на Атик вече беше направил грешката да се поблазни от сенаторските почести и през жестоките години на граждански конфликти семейството жестоко бе изстрадало постоянната размяна на властта между двете големи фракции в Сената. Атик имаше своето запазено място сред една от осемнайсетте най-висшестоящи центурии в римската първа класа и нищо не му костваше да обърне гръб и на Сената, и на политиката. Способностите му и слабостите му щяха да му помогнат да натрупа пари и да се прослави като един от големите римски плутократи за всички времена.

По времето, когато се запознаха, приятелят на Цицерон носеше скромното име Тит Помпоний, както се беше наричал и баща му. Трето име още нямаше. После, през размирните години, когато Рим се управляваше от Цина, Атик и Марк Крас съставиха план и създадоха финансово дружество, което трябваше да натрупа големи печалби от

откупване на данъци и търговия в Римска Азия. Повод за това беше отвоюването на провинцията от Сула за сметка на Митридат. Двата предприемчиви младежи бяха натрупали огромни пари от различни вложители, но за тяхна изненада Сула създаде нова провинциална администрация в Азия, която не позволяваше бързото забогатяване. И Крас, и Атик трябваше да бягат от кредиторите си — с тази разлика, че Атик успя да събере и семейното имущество и можеше да си позволи лек живот в изгнание. Засели се в Атина и градът толкова му хареса, че завинаги щеше да запази първо място в сърцето му.

Не беше никак трудно Атик да се сближи със Сула, след като забележителният му съгражданин се върна в Рим и се обяви за диктатор! Атик (който си прикачи това име заради любовта си към Атика, земята около Атина) беше свободен да се завърне в Рим. Задържа се за кратко време в града, но така и не се отказа от дома си в Атина, където често се завръщаше. Освен това закупи обширни земи в Епир — гръцките земи по бреговете на Адриатическо море.

Всички добре знаеха слабостта, която Атик изпитваше към младите момчета, но дори в Рим, където към хомосексуалистите съществуваше изключително отрицателно отношение, никой не казваше лоша дума за него. За целта Атик никога не се отдаваше на плътските си страсти вън от Гърция, където подобни връзки бяха смятани за нормални и дори повдигаха авторитета на човек. Докато се намираше в Рим, Атик нито с поглед, нито с жест издаваше склонността си към гръцката любов и този строг самоконтрол позволяваше на роднините, приятелите и съдружниците му да се правят, че не забелязват другата страна на Тит Помпоний Атик. Това не беше без значение, защото той беше натрупал огромно богатство. Сред всички публикани (предприемачи, които сключваха „публични“ договори, тоест договори за държавни поръчки) той беше най-могъщият и най-влиятелният. Атик беше banker, корабоприетел, търговец на едро. Ако все още не му достигаха сили да направи сам някой свой човек консул, то поне можеше да си позволи открито да подкрепя хора, както беше сторил с Цицерон, и да им осигурява необходимия авторитет.

Освен това Атик беше издателят на Цицерон. Не за друго, а защото беше стигнал до заключението, че трупането на пари само по себе си е скучно занимание, та затова му трябваше нещо за

развлечение. Атик беше високообразован човек, имаше влечение към хората на перото и оценяваше способностите на Цицерон да борави с думите. Да бъде покровител на римски и гръцки писатели представляваше за Атик едновременно и забавление, и удовлетворение, а не на последно място му позволяваше да печели пари. Издателската къща, която беше отворил на Аргилетума, се беше превърнала в жесток конкурент на старите издатели от фамилията на Созиите. Връзките на Атик му осигуряваха все нови и нови таланти, а преписвачите му изработваха прекрасни ръкописи.

Висок, слаб и със строга външност, Атик спокойно можеше да мине за баща на Метел Сципион, нищо че между тях нямаше кръвна връзка; всъщност Метел Сципион принадлежеше към големия род на Цецилиите само в качеството си на осиновено дете. Но приликата имаше своето значение: знатните римски фамилии приемаха Атик за човек с потекло.

Той искрено обичаше Цицерон, но не толерираше слабостите му — в това отношение много си приличаше с Теренция, която също беше богата, но никога не подпомагаше съпруга си, ако кесията му изтънее. Един-единствен път Цицерон беше събрал смелост да поиска скромен заем от Атик, но приятелят му беше отказал толкова категорично, че той не повтори. От време на време си казваше, че някой ден Атик сам ще му предложи пари, но приятелят му никога не го стори. Беше готов да изнамира за Цицерон статуи по време на дългите си обиколки из Гърция, но задължително му ги продаваше, като държеше Цицерон да си плаща и за пренасянето до Италия. Навярно не му искаше пари единствено за това, че ги е издирил. Можеше ли да се каже тогава, че Атик е стиснат? Цицерон не мислеше, защото, за разлика от Крас той беше гостоприемнен човек и не се скъпеше да плаща добре на прислугата и свободните си служители. За Атик парите имаха значение само като средство за постигане на разни цели. Той не раздаваше пари на хора, които не знаеха как да ги уважават. Цицерон беше човек на изкуството, прахосник, дилетант, човек, който не знае какво точно иска. Затова не можеше да уважава достатъчно парите.

Третият човек в списъка беше Публий Нигидий Фигул от фамилия не по-малко стара и уважавана от тази на Атик. Подобно на Атик и Нигидий Фигул (прякорът „Фигул“ означаваше грънчар, но никой в семейството не знаеше как първият Нигидий се е сдобил с

него) се беше отказал от политическа кариера. В случая с Атик евентуално участие в политиката би означавало да се откаже от всички финансови дейности, като се изключи едрото земевладение, а Атик обичаше търговията много повече от политиката. При Нигидий Фигул политиката би отнела място на най-голямата му страст, която бяха тайните страни на религията. Той беше признат за най-голям познавач в гадателското изкуство и следваше установените още по времето на етруските традиции в областта. Нямаше касапин или ветеринар, който да знае повече от него за черния дроб на овцата. Нигидий Фигул знаеше всичко за полета на птиците, светкавиците, гръмотевиците, земните трусове, числата, кълбовидните мълнии, падащите звезди, затъмненията, обелиските, изправените камъни, пилоните, пирамидите, сферите, могилите, обсидиана, кремъка, формата и цвета на пламъците, свещените кокошки и всички възможни гънки и извивки на животинските вътрешности.

Нигидий Фигул беше един от пазителите на римските гадателски книги и представляваше неизчерпаем източник на знания за колегията на авгурите. Никой член на колегията не можеше да си съперничи по въпросите на гадателствата. Разбира се, авгурите бяха просто официални лица, държавни служители, които по закон бяха задължени да се консултират с книгите, преди да обявят дадени предзнаменования за добри или лоши. Най-съкровената мечта на Цицерон беше един ден да стане авгур (не беше толкова глупав, та да разчита на избор за понтифекс); когато това станеше, даваше си той дума, щеше да знае повече за авгурите от всички негови колеги, които, дали избрани от народа или от колегията, дължаха положението си единствено на фамилните си привилегии.

Цицерон се сдружи с Нигидий Фигул най-напред заради огромните му познания, но скоро се поддаде на неговия чар: мил и доброжелателен характер, скромен и чувствителен. Въпреки общественото си положение Фигул не беше горделив, обичаше хората с чувство за хумор и се радваше на компанията им. За него беше удоволствие да вечеря до късно с Цицерон и се радваше на шегите и разказите му. Подобно на Атик и Нигидий Фигул беше ерген, но беше избрал подобна съдба по религиозни съображения; беше дълбоко убеден, че ако допусне жена в дома си, ще унищожи тайнствените си връзки със света на невидимите сили. Жените са земни същества,

докато Нигидий Фигул принадлежеше на небесата. Водата и земята никога не се смесваха, нито си помагаха, нито можеха да си попречат. Освен това Фигул изпитваше погнуса от всякаква кръв, която не е от жертвено животно, а жените кървяха. Затова и всички роби в дома му бяха мъже, а майка му живееше при сестра му и зет му.

Цицерон имаше доброто намерение да се види с Атик, и то насаме, в деня след изборите. Но на това попречиха някои семейни задължения. Брат му Квинт беше избран за претор, което, разбира се, предполагаше честване. Още повече че Квинт беше последвал примера на големия си брат и беше избран „ин суо ано“, в своята година, сиреч веднага щом законът позволяваше (Квинт беше точно на трийсет и девет). Този втори син на скромния земевладелец от Арпин живееше в къщата в квартала Карина, която баща им беше закупил в Рим, така че изключително надареният Марк да се ползва от всички необходими условия, за да докаже интелекта си. И така, в деня след изборите, малко преди часа за вечеря, Цицерон и семейството му излязоха от къщата си в Палатина и се запътиха към Карина. Това не означаваше, че Цицерон не би могъл да разговаря с Атик — приятелят му също щеше да бъде на вечерята, защото Квинт беше женен за сестра му Помпония.

Цицерон и брат му много си приличаха, макар че Марк беше доста по-привлекателният от двамата. Беше доста по-висок и имаше по-добро телосложение; Квинт беше дребен и мършав. Освен това Цицерон беше запазил косите си, докато Квинт вече беше с плешиво теме. Ушите на Квинт изглеждаха по-щръкнали, защото Марк имаше доста по-голям череп и не му личеше. И двамата имаха кафяви очи, кестеняви коси и мургава кожа.

И двамата се бяха оженили за богати и опърничави жени, защото сватовниците им се бяха отчаяли да търсят достатъчно търпеливи годеници. Теренция неслучайно се беше прославила като човек с труден характер и вкус, на който не можеше да се угоди. Затова и никой не намираще смелост да я поиска за съпруга дори ако тя би била склонна да го одобри. Колкото до Помпония, брат ѝ Атик на два пъти беше вдигал ръце от нея! Беше грозна, зла, груба, кисела, коварна, отмъстителна и знаеше как да бъде жестока. Когато благодарение на

брат ѝ първият ѝ съпруг постигна солидно положение в търговията, незабавно се разведе с нея, оставяйки я на братовия праг. Мотивът за развода беше бездетие, но цял Рим предположи (напълно правилно), че истинската причина е липса на всякакво желание съпругът да търпи повече жена си под своя покрив. После Цицерон подсказа на Атик, че брат му Квинт може и да се жертва и с общи усилия успяха да го склонят. Сватбата се състоя тринайсет години по-рано, при това младоженецът беше доста по-млад от невестата си. Най-сетне след десет години търпение Помпония роди наследника Квинт.

Двамата постоянно се препираха и използваха бедното момченце като оръжие в безспирната борба за морално надмощие. Това тревожеше Атик (единственият син на сестра му някой ден щеше да го наследи), тревожеше и Цицерон, но те не можеха да убедят спорещите страни, че най-много страда малкият Квинт. Ако Квинт беше притежавал инстинкта за самосъхранение на брат си, който винаги търсеше начин да умилостиви жена си и за нищо на света не се налагаше, бракът им дори би бил по-успешен от този на Цицерон и Теренция; защото Помпония държеше да ѝ се слуша думата вкъщи, докато Теренция имаше амбицията да направлява политическата кариера на съпруга си. Уви, Квинт приличаше на баща им; той искаше да бъде господар в дома си.

Войната тъкмо беше в разгара си, забелязаха още от вратата Цицерон, Теренция, Тулия и двегодишният Марк. Тулия и малкото ѝ братче бяха отведени в детската стая от иконома, защото Помпония беше твърде заета да крещи, а Квинт не можеше да остане по-назад.

— Добре поне — изрева Цицерон, все едно държеше реч на Форума, иначе нямаше да го чуят, — че до къщата е храмът на Телура. Едни съседни по-малко да се оплакват.

Домакините обаче продължиха със своите разправии, все едно никой не беше влязъл, до момента, в който пристигна и Атик. Той си имаше изпробван метод да слага край на шумните спорове — прост и ефективен. Направи няколко крачки напред, сграбчи сестра си за раменете и силно я разтърси.

— Махай се отгук, Помпония! — заповяда ѝ. — Вземи Теренция със себе си и я отведи някъде да излееш мъката си!

— И аз я разтърсвам от време на време — оплака се Квинт Цицерон, — но не помага. Тя всеки път ме рита с коляното сещате се

къде.

— Ако ме ритне — закани се Атик, — ще я убия на място.

— Ако аз я убия, ти ще ме съдиш за убийство.

— Така е — усмихна се брат й. — Бедният Квинт! Ще поговоря пак с нея и ще видя какво мога да направя.

Цицерон не им се месеше. Щом Атик се появи на сцената, той се скри и сега се появяваше откъм триклиния със свитък хартия в ръка.

— Пак ли си прописал, братко? — попита той.

— Трагедия в стила на Софокъл.

— Напредваш.

— Надявам се най-после да напредна! Ти имаш репутацията на оратор и поет, а на мен ми остана да избирам между историята, комедията и трагедията. Нямам време за проучванията, които изисква историята, а трагедията повече подхожда на душата ми, като знам в каква атмосфера живея.

— Бих рекъл, че точно тази атмосфера вдъхновява хората да пишат фарсове — подразни го Цицерон.

— О, я млъквай!

— Винаги можеш да се захванеш с философия и естествени науки.

— Моята лична философия е съвсем проста, а от естествените науки нищо не разбирам. Така че ми остават историята, трагедията и комедията.

Атик се беше разходил до отсрещния край на атрия и изведнъж възкликна:

— Какво е това, Квинт?

И преди да е дочакал отговора, се засмя.

— Да му се не знае, намери го преди успея да ви го покажа! — побърза подире му Квинт, а след него и Цицерон. — След като вече ме избрах за претор, няма защо да го крия.

— Така си е — съгласи се Атик, но в очите му играеха лукави искрици.

Цицерон се нареди между двамата, за да оцени въпросното нещо в пълния му блясък. Пред него се издигаше огромен бюст на Квинт, толкова по-голям от естествения му ръст, че не можеше да се изложи на публично място. Според римляните само боговете имат право да се изобразяват по-едри от човешки ръст. Който и да беше скулпторът,

беше работил върху глина, после я беше изпекъл, за да я оцвети с бои. Това си имаше и добрите, и лошите страни. Добрите бяха, че скулптурата приличаше изключително много на изобразявания обект и позволяваше плътното нанасяне на цветовете. Но в същото време глината беше най-евтиният материал и имаше сериозна опасност бюстът да се натроши на малки парченца, ако падне. Но и Цицерон, и Атик добре знаеха, че Квинт никога няма да си поръча бюст от мрамор или от бронз.

— Разбира се, това е само временно — обясняваше възторжено Квинт, — но ще свърши работа, докато събера пари за истинска бронзова отливка. Това тук го извая човекът, който приготвя восъчната ми маска — винаги съм си казвал, че е жалко, дете восъчната маска на човек стои затворена за вечни времена в някакъв шкаф. — Квинт изгледа с любопитство брат си, който не свалеше очи от скулптурата. — Какво мислиш, Марк?

— Мисля — отвърна му с гръмовен глас Цицерон, — че за пръв път в живота си виждам нещо, на което половината е по-голяма от цялото.

Това дойде твърде много на Атик, който започна да се смее и накрая седна на земята. Цицерон скоро се озова до него. На Квинт му оставаха две възможности: или да им се обиди за вечни времена, или да се присъедини към веселбата. И понеже беше брат на Цицерон, предпочете смеха.

След това дойде време за вечерята. На нея присъстваше донякъде успокоената Помпония, заедно с Теренция и умиротворителката Тулия, която от цялото семейство най-добре знаеше как да се справя с леля си.

— И така, кога е сватбата? — попита Атик, който не беше виждал Тулия толкова отдавна, че чак се изненада колко е пораснала. Какво хубаво момиче! Меки кестеняви коси, нежни кафяви очи, интелигентният поглед на баща ѝ и неговото остроумие. Вече няколко години беше сгодена за Гай Калпурний Пизон Фруги и връзката можеше да се нарече успешна не само заради парите и високото положение на годеника; младият Пизон Фруги със сигурност беше най-представителният член на фамилията, която се славеше с груби нрави.

— Още две години — въздъхна Тулия.

— Имаш да чакаш — отбеляза Атик.

— Много — съгласи се Тулия и още по-силно въздъхна.

— Хайде, хайде — успокои я развеселеният Цицерон, — ще видим. Може да поизбързаме малко със сватбата.

Което се оказа твърде уместна реплика: трите жени бързо се запътиха към стаята на Помпония и започнаха трескаво да обсъждат пригответленията за сватбата.

— Дай им на жените да обмислят сватби — отбеляза Цицерон.

— Тя е влюбена, Марк, а това рядко се случва при уговорените бракове. Ако и Пизон Фруги изпитва подобни чувства, защо не ги задомите преди Тулия да е навършила осемнайсет? — предложи Атик. — Тя на колко е сега? Шестнайсет?

— Почти.

— Тогава най-добре да се оженят още в края на годината.

— И аз така мисля — обади се с дрезгав глас Квинт. — Човек се радва, като ги гледа отстрани. Толкова добре се разбират.

Никой от присъстващите не отговори на забележката, но за Цицерон това беше чудесен повод да смени темата за сватбите и жените с тази за Катилина — не само че беше по-интересна, но и той имаше повече какво да каже.

— Ти самият вярваш ли, че е смятал да премахне дълговете? — попита Цицерон Атик.

— Не съм сигурен, Марк, но не можех да стоя безучастен. Едно обвинение е напълно достатъчно да изплашиш деловите среди, особено в този момент, когато е трудно да си върнеш дълговете, а лихвите са скочили. Е, има много хора, които се надяват на подобен акт, но те никога няма да станат мнозинство, освен това рядко принадлежат към влиятелните среди в търговията. Всеобщо опрощаване на дълговете привлича най-много малките хора или онези, които нямат достатъчно пари в брой, за да си гарантират постоянни приходи.

— Искаш да кажеш, че избирателите от първа класа са обърнали гръб на Катилина и Касий от предпазливост? — попита Цицерон.

— Именно.

— Тогава Цезар е бил прав — намеси се Квинт. — Ти наистина унищожи политическия авторитет на Катилина, и то без никакви

сериозни основания. С други думи, даде повод да се говори какво ли не за него.

— Не, не съм! — възрази Цицерон и удари с юмрук по възглавницата. — Не съм! Не съм толкова безотговорен! Защо се правиш на глупак, Квинт? Двамата се готвят да съборят властта, независимо дали като законно избрани консули или като обикновени метежници! Както Теренция много правилно отбеляза, никой не би обещал опрощаване на дълговете, освен ако не иска да привлече на своя страна по-долните класи. А това е най-лесният път към диктаторската власт.

— Сула беше диктатор, но не отмени дълговете — настояваше Квинт.

— Не, но отмени правото на две хиляди конници да живеят! — ядоса се Атик. — Конфискацията на имуществото им напълни хазната и твърде голям брой нови лица напълниха гуши покрай това. От други икономически мерки просто нямаше нужда.

— Но теб не те проскрибира — започна да се заяжда Квинт.

— Оставаше и да го направи! Сула беше шут, но не и глупак.

— С което искаш да кажеш, че аз съм?

— Да, Квинт, ти си глупак — намеси се брат му. — Защо винаги се караш с хората? Нищо чудно, че не се разбирате с Помпония — двамата сте си лика-прилика!

— Хммм! — изсумтя Квинт и млъкна.

— Е, Марк, каквото било, било — опита се да успокои страстите Атик. — Има голяма вероятност да си постъпил правилно, като свика Сената пред изборите. Мисля, че източникът ти на сведения е съмнителен, защото познавам въпросната дама, но, от друга страна, съм убеден, че познанията ѝ по финансовите въпроси могат да се поберат на главичката на карфица. Сама не би могла да измисли израз като „опрощаване на дълговете“? Невъзможно! Не, така както стоят нещата, мисля, че си имал основание да действаш.

— Каквото и да става — рече Цицерон, който изведнъж си даде сметка, че двамата му сътрапезници знаят твърде много за Фулвия Нубилиор, — да не сте споменали името ѝ пред когото и да било! Да не сте намекнали пред чужди хора, че имам шпионин в лагера на Катилина! Искам и занапред да я използвам.

Дори Квинт разбра смисъла на подобно предупреждение и се съгласи да не говори пред никого за Фулвия Нобилиор. Колкото до Атик, той беше трезво разсъждаващ човек и никога не би възразил на човек, задето шпионира хората край Катилина.

— Може самият Катилина да не е замесен — предположи Атик, — но неговите приятели със сигурност заслужават внимание. От времето на Съюзническата война Етрурия и Самний са в постоянно напрежение, а откакто Марий умря, ситуацията се изостри. Да не говорим за действията на Сула.

И така, през секстил Квинт Цицерон отведе жените и децата на двете семейства на морския бряг, докато Марк Цицерон остана да бди в Рим. Курий и любовницата му нямаха достатъчно пари да отпътуват за Кума или Мизен, затова Фулвия Нобилиор трябваше да търпи римските жеги. Това се превръщаше в тежест и за Цицерон, но той поне беше сигурен, че ще бъде възнаграден за негодите.

Дойдоха септемврийските календи и сенатът проведе едно безполезно заседание просто защото традицията повеляваше денят да бъде използван за целта. След това повечето сенатори се върнаха на морето, още повече че с разминаването на календара и годишните времена големите горещини тепърва предстояха. Цезар обаче остана в града, същото сториха Нигидий Фигул и Варон. Всички имаха един мотив: върховният понтифекс беше оповестил откритието на това, което наричаше Каменни анали и Коментари на царете. След като в последния ден на секстил свика колегията на понтифексите, за да им обясни накратко за какво става дума и да им покаже каменните плочки и ръкописите, Цезар използва заседанието на Сената, за да покаже нагледно своите находки. Повечето сенатори се прозяваха от скука (дори понтифексите и авгурите), но Цицерон, Варон и Нигидий Фигул бяха силно развълнувани и прекараха цялата първа половина от месеца в разчитане на древните текстове.

Цезар още не можеше да се нарадва на просторното си жилище и затова реши на септемврийските иди да покани на празнична вечеря в дома си Нигидий Фигул, Варон, Цицерон и още двама приятели — от

онези свои връстници, с които навремето се беше запознал като младши военен трибун под стените на Митилена. Това бяха Филип Младши и Гай Октавий. Филип беше две години по-възрастен от Цезар и догодина заедно щяха да бъдат претори, а Октавий беше помежду им, което означаваше, че чак на следващите избори можеше на свой ред да се кандидатира. Това се дължеше на патрицианския статут на Цезар, който му позволяваше да се явява на избори винаги две години по-рано от всеки плебей.

Старият Филип, лукав и неморален тип, който си бе спечелил слава най-вече с многократните си местения от една политическа фракция в друга, все още беше жив и дори понякога се показваше в Сената, но иначе времето му на политическа фигура отдавна беше отминало. Пък и синът му никога не би могъл да се сравнява с него, разсъждаваше Цезар. „Младият“ Филип беше по дух епикуреец, силно привързан към премерените наслади на кушетката в трапезарията и по-деликатните удоволствия, щастлив, че може да изпълнява дълга си в Сената и да се изкачва по почетната стълбица, но никога по начин, който да предизвика злоба или омраза сред различните политически фракции. Разбираше се с Катон също толкова лесно, колкото и с Цезар, нищо че предпочиташе компанията на Цезар. Навремето беше женен за една Гелия и след смъртта ѝ беше предпочел да не се жени втори път, понеже имаше момче и момиче и не искаше да им натрапва мащеха.

Между Цезар и Гай Октавий имаше още по-сериозна връзка от обикновеното приятелство: след смъртта на Октавиевата първа съпруга (Анхария, наследница на богатата преторска фамилия) той беше поискал ръката на Цезаровата племенница Ация, дъщеря на по-малката му сестра.

Бащата на Ация, Марк Аций Балб, беше поискал мнението на Цезар за подобен брак, тъй като Гай Октавий не принадлежеше към благородна фамилия, нищо че беше богат човек, и корените му бяха в латинския град Велитра. Цезар си спомни лоялното отношение на Октавий при Митилена, освен това знаеше, че е лудо влюбен в красивата Ация, и се изказа в полза на съюза. Октавий вече имаше дъщеря, за щастие добро момиче, което не знаеше що е то злоба и завист, но нямаше мъжки наследник и следователно никой не би оспорвал правата на евентуален син на Ация. Сватбата се състоя и

Ация се настани в една от най-хубавите римски къщи, нищо че се намираще от обратния край на квартала Палаций, в края на една алея, наречена „Волските глави“. А през октомври по-предишната година Ация роди първото си дете, за жалост момиче.

Съвсем естествено разговорът се въртеше около Каменните анали и Коментарите на царете, нищо че от уважение към Октавий и Филип Цезар правеше отчаяни опити да насочи вниманието на тримата интелектуалци в стаята към по-светски теми.

— Разбира се, теб всички те признават за най-голям авторитет в античното право — хвалеше Цицерон домакина. Беше му лесно да признае превъзходството на друг във всяка сфера, която не смяташе за значима в модерен Рим.

— Благодаря — кимна Цезар.

— Жалко, че нямаме повече сведения за ежедневните дейности на царете — въздъхна Варон, който наскоро се беше върнал от дългото си пребиваване на изток като постоянен естествоизпитател в щаба на Помпей и негов личен биограф.

— Да, но въпросните два документа ни дават съвсем ясна картина за съдебната процедура при обвинение в „пердуелион“, голяма държавна измяна, а това само по себе си е удивително — отбеляза Нигидий Фигул, — като имаме предвид, че съществува и малка измяна — „майестас“.

— „Майестас“ е изобретение на Сатурнин — напомни му Цезар.

— Той измисли въпросното понятие, защото никой не можеше да бъде осъден според старите разбирания — веднага обясни Цицерон.

— Жалко, че Сатурнин не е знаел за твоите находки, Цезаре — рече Варон. — Двама съдии и никакви заседатели — това коренно би променило изхода от всеки процес!

— Глупости! — надигна се от мястото си Цицерон. — Нито сенатът, нито народното събрание биха позволили криминално дело да се разглежда без заседатели!

— Това, което ми се стори най-интересно — продължи Нигидий Фигул, — е, че в момента има само четирима души, които могат да бъдат посочени за съдии. Ти, Цезаре, братовчед ти Луций Цезар, Фабий Санга и колкото и странно да изглежда, Катилина! Когато Хораций е бил съден за убийството на сестра си, не е имало други патрициански фамилии.

Филип и Октавий изглеждаха леко объркани, а и темата явно им беше дотегнала. Затова Цезар попита Октавий:

— Кога се очаква великото събитие?

— След осем-десет дни.

— Момче ли ще е или момиче?

— Мислим този път да бъде момче. Трето момиче, при това от две жени, ще е голямо разочарование — въздъхна Гай Октавий.

— Спомням си, че преди Тулия да се роди, бях убеден, че ще бъде момче — усмихна се Цицерон. — И Теренция беше сигурна. В крайна сметка обаче се наложи да чакаме още четиринайсет години, преди да се появи синът ми.

— Доста време е минало между двата опита, а, Цицероне? — подхвърли Филип.

Цицерон се изчерви. Подобно на повечето амбициозни нови лица в политиката и той беше стеснителен. Старите аристократи можеха да си позволят цинични приказки, но не и Цицерон.

— Жената, чийто съпруг се грижи за старите заседателни сгради, твърди, че ще бъде момче — обясни Октавий. — Вързала брачната халка на Ация на въженце и го провесила над корема ѝ. Пръстенът започнал бързо да се върти надясно, което според нея е сигурен знак.

— Е, да се надяваме, че е права — рече Цезар. — По-голямата ми сестра роди само момчета, но в семейството все жените се разпореждат.

— Чудя се — обади се Варон — колко души всъщност са били съдени за държавна измяна при цар Тул Хостилий?

Цезар едва се сдържа да не въздъхне; очевидно трима интелектуалци и само двама епикурейци не бяха добра компания. За щастие виното беше превъзходно, както и готвачите в Държавния дом.

Новините от Етрурия дойдоха само няколко дни след вечерята у върховния понтифекс. При това отново ги носеше Фулвия Нобилиор.

— Катилина е пратил Гай Манлий във Фезула, за да набира войска — съобщи тя на Цицерон. От притеснение седеше на самия ръб на кушетката и постоянно бършеше потта от челото си. — А Публий Фурий е заминал за Апулия със същите намерения.

— Имаш ли доказателства?

— Никакви, Марк Тулий.

— Това от Квинт Курий ли го знаеш?

— Не. Подслушах го снощи след вечеря, докато си приказваше с Луций Касий. Мислеха, че съм си легнала. Откакто минаха изборите, всички се държат кротко, дори Квинт Курий. Това беше голям удар за Катилина и мисля, че му е трябвало време да се възстанови. Миналата вечер за пръв път чух да се говори нещо по въпроса.

— Знаеш ли кога Манлий и Фурий са започнали да действат?

— Не.

— Значи нямаш представа докъде са стигнали със записването на войници? Дали ще е възможно например да получа потвърждение, ако сега пратя човек да разучи във Фезула?

— Не знам, Марк Тулий. Иска ми се да знам, но не знам!

— Ами Квинт Курий? Той настроен ли е за въоръжен преврат?

— Не съм сигурна.

— Тогава се опитай да разбереш, Фулвия — подкани я Цицерон, като се стараеше да не издава с нищо раздражението си. — Ако успеем да го убедим да говори пред Сената, всички ще бъдат принудени да се вслушат в думите ми.

— Бъди спокоен, мъжо, Фулвия ще стори каквото може — увери го Теренция, щом изпрати гостенката до вратата.

Убеден, че всички бунтовнически сили ще се опитат да наемат за каузата си роби, Цицерон прати един доста умен и представителен роб във Фезула, за да се пише доброволец. Знаеше, че в Сената са склонни да го смятат за твърде лековерен, при това за човек, който искрено желае да се създаде криза, за да я потуши, затова взе роб на Атик; така в крайна сметка човекът можеше да свидетелства, че не е зависим от Цицерон. Уви, при завръщането си агентът нямаше кой знае какво да предложи. Нещо със сигурност ставало, при това не само във Фезула. Проблемът бил, че роби, както му обяснили в Етрурия, щом започнал да подпитва за това-онова, почти не се срещали в Етрурия, която била страна на свободни хора и имало достатъчно свободни хора да защитават интересите ѝ. Какво точно означава подобен отговор, беше трудно да се каже, защото, разбира се, в Етрурия имаше роби както във всяка друга част на Италия или римския свят изобщо. В крайна сметка целият свят живееше от робския труд!

— Ако това е наистина въстание, Марк Тулий — заключи робът, — в него ще участват единствено свободни хора.

— И сега какво? — попита Теренция на вечеря.

— Да си призная, не знам, скъпа. Работата е дали да свикам отново Сената и да опитам повторно, или да изчакам да пратя няколко свободни хора за агенти, които да ми осигурят солидни доказателства?

— Имам усещането, че солидни доказателства ще се съберат изключително трудно, мъжо. Никой в Северна Етрурия няма да се довери на чужденец, бил той свободен или роб. Там хората са потайни и държат на семейните връзки.

— Е — въздъхна Цицерон, — тогава вдругиден ще свикам Сената на заседание. Ако не друго, поне ще дам знак на Катилина, че го държа под око.

Както предполагаше Цицерон, заседанието не свърши никаква друга работа. Онези, които се бяха върнали от морето, се отнасяха в най-добрия случай скептично, а в най-лошия се държаха открито провокативно и обидно. Особено Катилина, който присъстваше и наговори доста неща, но изглеждаше подозрително спокоен за човек, който е загубил шансовете си да стане консул. Този път не се държеше грубо или насмешливо с Цицерон, просто си седеше на мястото и търпеливо отговаряше на всички въпроси. Правилна тактика, която направи впечатление на скептиците и позволи на поддръжниците му да злорадстват. Нищо чудно, че това, което при други обстоятелства би се превърнало в разгорещен дебат, този ден представляваше скучна размяна на реплики. Единственото, което сложи край на дрямката в залата, беше внезапното нахълтване на Гай Октавий.

— Роди ми се син! Роди ми се син!

Цицерон се зарадва, защото имаше повод да закрие заседанието, и побърза да се нареди край Октавий.

— Какво казва хороскопът? — попита Цезар. — Те обикновено само хубави неща говорят.

— Не само хубави, а направо невероятни! Ако вярвам на астролога, синът ми Гай Октавий Младши ще стане господар на целия свят! — Гордият баща шумно се изсмя. — Но на мен така ми хареса! Дори платих на астролога отгоре.

— При моето раждане хороскопът ми споменал за някаква тайнствена болест в гърдите ми, така поне разправя майка ми —

обясни Цезар. — Но никога не ми е показвала самия хороскоп.

— А пък моят хороскоп твърдял, че никога няма да натрупам пари — обади се Крас.

— Гадаенето служи само да радва жените — заяви Филип.

— Кой ще дойде с мен да запише рождената дата при Юнона Лицина? — попита греещият от възторг Октавий.

— Кой друг, ако не вуйчо Цезар, върховният понтифекс? — Той го прегърна през раменете. — А след това искам да ми покажеш племенника.

Осемнайсет дни от октомври вече бяха отминали, но нямаше сериозна информация нито от Етрурия, нито от Апулия. Фулвия Нобилиор също не се обаждаше. От време на време пристигаха писма от агентите, които Цицерон и Атик бяха пратили без особени надежди, че ще успеят да съберат сигурни доказателства. Но всяко писмо потвърждаваше, че нещо ставало. Големият проблем бил, че никъде не се забелязвало действащо ядро, някакъв център на активност. Във всяко село около кръчмата на някой бивш сулански ветеран или в имението на някой бивш сулански центурион се събирали хора и обсъждали нещо. Но в мига, в който в селото се покажело непознато лице, разговорите замирали. Вътре в крепостните стени на Фезула, Арций, Волатера, Езерния, Ларин и всички останали градчета в Етрурия и Апулия на пръв поглед нищо не се случвало, като се изключат ужасната мизерия на някои и бързото обедняване на други. Навсякъде се разпродавали къщи и земи с надеждата парите да стигнат за покриване на натрупаните дългове, но самите собственици — длъжници бяха изчезнали вдън земя.

Цицерон беше уморен. Знаеше, че се готви нещо изключително сериозно, но не можеше да го докаже и започваше да се опасява, че до самото избухване на бунта няма да успее. Теренция също се беше отчаяла — състояние, което по неясни причини силно разведряваше обстановката вкъщи; макар да не изпитваше кой знае какви плътски желания, Цицерон напоследък придоби навика да си ляга рано и да търси утеха в тялото на съпругата си, което колкото и грозно да беше, пак го привличаше със своите тайни.

И двамата бяха унесени в дълбок сън, когато малко след полунощ на вратата на спалнята се появи Тирон. Беше осемнайсетият ден от октомври.

— Господарю, господарю! — прошепна любимият роб от прага. Пленителното му нежно лице се огряваше от лампата в ръцете му и някак напомняше на някое подземно изчадие. — Господарю, имаш гости!

— Кое време е? — едва успя да попита Цицерон. До него Теренция също се размърда и отвори очи.

— Много късно, господарю.

— Гости, казваш?

— Да, господарю.

Теренция се мъчеше да се надигне в леглото, но не бързаше да се облече; каквото и да се случваше по това време, не беше женска работа! Но пък и не можеше да заспи. Трябва да чака Цицерон да се върне и да разправи какво се е случило.

— Кой е дошъл, Тироне? — попита Цицерон, докато навличаше туниката си.

— Марк Лициний Крас и двама други благородници, господарю.

— Богове!

Нямаше време да се мие или да си слага чорапи. Цицерон хукна към атрия на къщата, която изведнъж му изглеждаше твърде тясна за един римски консул.

Да, без съмнение: това беше самият Крас, при това придружен от Марк Клавдий Марцел и Метел Сципион! Икономът палеше лампите, Тирон беше донесъл хартия, писци и восъчни таблици, а шумът от другия край на къщата подсказваше, че скоро ще донесат вино и закуски.

— Какво е станало? — попита Цицерон.

— Ти беше прав, приятелю — рече му Крас и протегна двете си ръце. В дясната стоеше разгънат лист хартия, в лявата — няколко писма, все още неразпечатани. Крас подаде отвореното писмо на домакина. — Прочети сам и ще разбереш какво е станало.

Писмото беше кратко, но написано от грамотен човек, който се обръщаше лично към Крас:

Аз съм патриот, който по нещастие се оказа замесен в метеж. Това, че пращам тези писма на теб, а не на Марк Цицерон, се дължи на твоя авторитет пред обществото. Никой не повярва на Марк Цицерон, но се надявам всички да повярват на теб. Писмата са копия, не можех да открадна оригиналите. Нито смея да ти подсказва каквито и да е имена. Това, което мога да ти кажа със сигурност, е, че пожарът на бунта всеки момент ще пламне из римските улици. Напусни Рим, Марк Кресе, и вземи със себе си всички онези, на чийто живот държиш.

Никой в града не можеше да се съревновава с Цезар по бързо четене, но Цицерон също се справяше добре. Във всеки случай разчете текста доста по-бързо от Кресе.

— Юпитер! Марк Кресе, как дойде това при теб?

Кресе тежко се отпусна на един стол. Метел Сципион и Марцел се бяха излегнали заедно на близката кушетка. Когато робът предложи вино, Кресе му даде знак, че не желае.

— Вечеряхме до късно в дома ми — обясни той накратко. — Страхувам се, че малко се понапих. Марк Марцел и Квинт Сципион намислили план как да уголемят семейното имущество, но не искали да нарушават сенаторските традиции. Затова бяха дошли да искат съвет.

— Така е — съгласи се с нежелание Марцел; нямаше пълно доверие на Цицерон, а не беше добре другите да знаят, че върти търговия.

Но в този момент последното нещо, което би заинтересувало Цицерон, бе дали някой сенатор не се е заел с трупане на незаконна печалба.

— Добре, добре! — подкани той нетърпеливо Кресе. — Давай нататък!

— Преди около час някой потропа на вратата, но когато икономът ми отишъл да отвори, нямало никого. В първия момент не забелязал писмата и едва когато купчината се изръсила на земята, чул някакво шумолене и ги видял. Онова, което отворих, беше написано лично за мен, както сам забеляза. Но всъщност го отворих по-скоро от

любопитство, отколкото от тревога — кой ще тръгне да разнася писмата си по толкова необичаен начин и в такъв необичаен час? — Крас изглеждаше доста мрачен. — Когато го прочетох и го показах на Марк и Квинт, решихме, че ще е най-добре да донесем всичко на теб. Ти си този, който единствен биеше тревога.

Цицерон взе петте неразпечатани свитъка и се облегна на масичката от лимоново дърво. Беше платил половин милион сестерции за нея. Вдигна всяко от писмата на светлината на лампите, за да провери евтините восъчни печати.

— Груб печат и обикновен червен восък — въздъхна Цицерон. — Можеш да го купиш от всеки дюкян. — Пъхна пръсти под ръба на хартията на последния свитък, дръпна рязко и строши червеното кръгче. Крас и другите двама не сваляха очи от ръцете му. — Ще го прочита на глас — рече Цицерон и разгъна писмото. — Това не е подписано, но виждам, че е адресирано до Гай Манлий.

Ще започнете бунта пет дни преди ноемврийските календи, като сформирате армия и нападнете Фезула. Градът масово ще се присъедини към вас, имаме уверенията на жителите. Ние вярваме в теб. Каквото и да правиш, гледай най-напред да завземеш арсенала. Призори на същия ден четиримата ти другари ще нанесат своя удар: Публий Фурий ще нападне Волатера, Минуций — Ареций, Публиций — Сатурния, Фулвий — Клузий. До залез-слънце очакваме всички тези градове да са във ваши ръце, а армията ни ще нарасне с още хора. Да не говорим за въоръжението, което ще заварим в арсеналите.

На четвъртия ден преди календите онези от нас, които сме в Рим, на свой ред ще ударим. Не е необходима войска. По-добре ще е да действваме тайно. Ще убием двамата консули и осемте претори. Каква ще е съдбата на новоизбраните магистрати, зависи единствено от тяхното благоразумие, но някои видни фигури в деловите среди ще трябва да умрат: Марк Крас, Сервилий Цепион Брут, Тит Атик. С тяхното имущество ще покрием разходите по въстанието и дори ще ни останат средства за бъдещето.

Бихме предпочели да изчакаме повече, да съберем повече сили, но не можем да си позволим да отлагаме. Помпей Велики скоро ще се върне и ние не ще можем да го спрем. И неговият ред ще дойде, но всяко нещо с времето си. Нека боговете бъдат с теб.

Цицерон остави писмото и изгледа с ужас Крас.

— Юпитер, Марк Крас! — извика той и ръцете му затрепериха.
— Това е само след девет дни!

Двамата им по-млади събеседници изглеждаха бледи като мъртъвци, погледите им неспокойно се местеха между Крас и Цицерон.

— Отвори и другите — подкани го Крас.

Но останалите писма се оказаха същите като първите, написани за всеки от четиримата, споменати в посланието до Манлий.

— Хитрец — поклати глава Цицерон. — Нищо не е в първо лице единствено число, нищо не подсказва, че е Катилина. Не се и споменава кой в Рим е замесен. Разполагам единствено с имената на няколко военни в Етрурия, а след като вече врагът е решен на бунт, това няма да ни е от никаква полза. Много хитро!

Метел Сципион прокара език по устните си и с мъка възвърна гласа си.

— Кой ли е написал това писмо до Марк Крас, Цицероне?

— Мисля, че е Квинт Курий.

— Курий? Онзи същият, който навремето беше изхвърлен от Сената?

— Същият.

— Тогава не можем ли да го убедим да свидетелства? — предложи Марцел.

Този път Крас поклати глава.

— Не, дори не трябва да опитваме. Ще го убият и ще се върнем на същото място, само дето дори няма да имаме информатор.

— Можем да го поставим под охрана още преди да е дал показания — каза Метел Сципион.

— И така да затворим сами устата му? — възрази Цицерон. — Въоръжена охрана при всички обстоятелства ще го накара да замълчи.

Най-важното е да принудим Катилина сам да се издаде.

На което Марцел намръщено отговори.

— Ами ако водачът на конспирацията не е Катилина?

— Точно така — съгласи се Метел Сципион.

— Това, което аз трябва да направя, е да набия в дебелите глави, че единственият възможен водач е Катилина! — избухна Цицерон и удари толкова силно скъпоценната си масичка, че крехките ѝ крачета заплашително се разтресоха. — Катилина е! Катилина!

— Доказателства, Марк — настоя Крас. — Трябват ти доказателства.

— Все някак ще намеря доказателства — обеща Цицерон, — но междувременно ще се наложи да потушаваме бунтове в Етрурия. Ще свикам Сената още утре на заседание, в четири часа след изгрев-слънце.

— Добре — рече Крас и се надигна. — Тогава да вървя да поспя.

— Ами ти какво ще кажеш, Марк Крас? — попита Цицерон, докато го изпращаше. — Вярваш ли, че виновникът е Катилина?

— Много е вероятно, но не е сигурно.

— Съвсем типично за него! — ядосваше се Теренция няколко минути по-късно. — Крас няма да се довери на самия Юпитер!

— Предполагам, че повечето в Сената ще реагират като него — въздъхна Цицерон. — И все пак, скъпа, мисля, че е време да повикаш Фулвия. Не сме чули нищо от нея вече доста време. — Той се излегна на възглавницата. — Изгаси лампата. Ще се опитам да заспя.

Това, което Цицерон не очакваше, беше пълното нежелание на Сената да свържат Катилина с планирането на действия, които очевидно представляваха подтикване към въоръжен бунт. Очакваше недоверие, но не и открита опозиция. И все пак, когато показа писмата, срещна именно опозиция. Цицерон се надяваше, че замесването на Крас в тази история ще му осигури гласове за издаването на така наречения „сенатус консултум де република дефенденда“, тоест сенатския указ, обявяващ военно положение. Но колегите му не бяха на същото мнение.

— Трябваше да запазиш писмата запечатани и да ги отвориш пред всички — възрази Катон. Вече беше избран за народен трибун и

имаше право да се изказва.

— Но аз ги отворих пред свидетели, на които може да се има доверие!

— Няма значение — тросна се Катул. — Присвоил си си прерогативите на Сената.

През цялото това време Катилина си седеше на мястото и на лицето му се редуваха подходящите изражения: възмущение, спокойствие, невинност, леко раздразнение, недоумение.

Цицерон не се стърпя и се обърна към него:

— Луций Сергий Катилина, ще признаеш ли, че ти стоиш в основата не тези събития?

— Не, Марк Тулий Цицерон, няма да призная.

— Няма ли в тази зала човек, който да ме подкрепи? — попита първият консул и погледът му обиколи всички по-важни сенатори: Крас и Цезар, Катул и Катон.

— Предлагам — обади се Крас след доста продължително мълчание — сенатът да изиска от първия консул по-подробно да разследва проблема. Няма нищо чудно в това Етрурия да се разбунтува, в това съм напълно съгласен, Марк Тулий. Но след като твоят колега обявява на висок глас, че всичко това е тъпа шега, и се кани да се прибере още утре в Кума, как можеш да очакваш от нас да предприемем действия?

И с това се сложи край на дискусиата. Цицерон трябваше да търси повече доказателства.

— Писмата до Марк Крас ги е изпратил Квинт Курий — потвърди Фулвия Нобилиор на следващата сутрин. — Но той няма да даде показания. Страхува се.

— Двамата обсъждали ли сте въпроса?

— Да.

— Тогава можеш ли да ми посочиш имена, Фулвия?

— Мога да ти кажа само имената на приятелите на Квинт Курий.

— Които са?

— Луций Касий, както вече знаеш, Гай Корнелий и Луций Варгунтей, които навремето бяха изгонени от Сената заедно с моя Курий.

Думите й изведнъж му напомниха за нещо.

— А преторът Лентул Сура приятел ли е на Курий?

Цицерон си спомни как Сура му беше крещял след изборите. Да, Лентул Сура беше един от седемдесетте души, които цензорите Попликола и Клодиан навремето изтриха от сенаторските списъци! Нищо че е бил консул.

Но Фулвия нищо не знаеше за Лентул Сура.

— Макар че — добави тя — съм виждала по-младия Цетег, Гай Цетег, ако не бъркам, в компанията на Луций Касий. Виждала съм също така Луций Статилий и онзи Габиний, дето прякорът му е Капитон. Не са близки приятели, затова не знам дали участват в заговора.

— А какво става с бунта в Етрурия?

— Знам само, че Квинт Курий е сигурен в неговото избухване.

— Квинт Курий е сигурен, че бунтът ще избухне — повтори Цицерон пред Теренция, след като тя изпрати Фулвия и се върна в кабинета. — Катилина е твърде умен, за да може Рим да се справи с него. Чувала ли си някога римлянин да съумее да запази тайна? И все пак, накъдето и да се обърна, нищо! Как ми се ще да съм наследник на някоя по-известна фамилия! Да се казвах Лициний, Фабий или Цецилий, в Рим отдавна щеше да е обявено военно положение, а Катилина щеше да е извън закона. Но понеже се казвам Тулий и съм родом от Арпин, откъдето беше и Марий, никой не ми обръща внимание.

— Това е така — съгласи се жена му.

Цицерон я изгледа накриво, но нищо не каза.

— Добре, не ми остава друго, освен да продължавам!

— Вече прати достатъчно хора да наглеждат Етрурия.

— Така изглежда, но във всички писма се казва, че огнищата на бунта не са в градовете, че се очаква градовете да бъдат превзети със сила от бази из селата.

— Но писмата също така говорят, че бунтовниците нямат достатъчно оръжие.

— Истина е. Спомням си, че когато Помпей Велики беше консул и настояваше на север от Рим да се разпределят повече оръжия, мнозина не бяха съгласни. Вярно е, че арсеналите му са по-недостъпни от стените на Нола, но ако и градовете се разбунтуват, тогава...

— Градовете все още не са се разбунтували. Твърде много се страхуват.

- Градовете са пълни с етруски, а етруските мразят Рим.
- Бунтът е дело на суланските ветерани.
- Които не живеят в градовете.
- Именно.
- Да опитам ли отново в Сената?
- Да, мъжо. Нямах какво повече да губиш. Опитай отново.

Ден по-късно Цицерон отново свика Сената на заседание. Беше двайсет и първият ден на октомври. В Курията се явиха малко хора, което още веднъж свидетелстваше за отношението на римските сенатори към първия консул — амбициозен нов човек, който иска да направи от нищо нещо и да си намери достатъчно сериозна кауза за красиви речи, които да останат за поколенията. Катон, Крас, Катул, Цезар и Лукул присъстваха, но повечето места по трите реда стояха празни. Самият Катилина обаче беше в залата, наобиколен от хора, които имаха високо мнение за него и очевидно го смятаха за невинен. Луций Касий, Публий Сула — племенникът на диктатора Сула, неговият другар Автроний, Квинт Аний Хилон, двамата синове на покойния Цетег, двамата братя Сула, които нямаха нищо общо с Корнелиите, но все пак бяха хора с положение, духовитият новоизбран народен трибун Луций Калпурний Бестия и Марк Порций Лека. „Дали всички участват в заговора? — питаше се Цицерон. — Дали нямам пред себе си създателите на новия ред? Ако е така, не ми се мисли. Всички са разбойници.“

Пое си дълбоко дъх и започна:

— Омръзна ми да повтарям дългия израз „сенатус консултум де република дефенденда“ — заключи той след един час красиви слова, — затова смятам да въведа в употреба ново название за указа за крайни ситуации — единствения указ, който сенатът има право да издава и който важи в еднаква сила за всички форми на народното събрание, действащите магистрати, останалите институции и всички граждани. Отсега нататък ще го нарека „Сенатус Консултум Ултимум“. Назначени отци, искам от вас да гласувате в полза на един такъв „Сенатус Консултум Ултимум“.

— Срещу мен ли ще е този указ, Марк Тулий? — усмихна се Катилина.

— Срещу бунтовете, Луций Сергий.

— Но ти дори не си ги доказал, Марк Тулий. Дай ни доказателства, стига думи!

Всичко вървеше пак към провал.

— Може би, Марк Тулий, щяхме да сме по-склонни да приемем за възможни бунтовете в Етрурия, ако ти беше престанал с личните си нападки към Луций Сергий — намеси се Катул. — Твоите обвинения срещу него нямат абсолютно никакви реални аргументи, а това на свой ред хвърля сянка на съмнение върху съществуването на каквито и да е планове за въоръжени акции. Етрурия е била размирна открай време, а Луций Сергий очевидно ти служи за изкупителна жертва. Не, Марк Тулий, ние няма да ти повярваме, преди да събереш по-съществени доказателства от изящните си речи.

— Аз имам съществени доказателства! — отекна нечий глас и всички обърнаха лица към вратата. В залата влезе някогашният претор Квинт Арий.

Цицерон рязко седна на стола си от слонова кост. Арий беше облечен като за езда, дори не бе имал време да изтупа дрехите си или да се срещне.

Сенаторите изведнъж се разшумяха и погледите им се устремиха към Катилина. Той самият стоеше като втрещен.

— Излез на подиума, Квинт Арий, и говори.

— В Етрурия наистина се готвят бунтове — обясни накратко той. — Видях с очите си много неща. Суланските ветерани са напуснали нивите си и усилено обучават доброволци, предимно хора, които са изгубили домовете и имотите си в тези тежки времена. Натъкнах се на лагера им на няколко километра от Фезула.

— Колко души смяташ, че има въоръжени, Арий? — попита Цезар.

— Около две хиляди.

После Арий съобщи за подобни лагери край Ареций, Волатера и Сатурния. Имало голяма вероятност Клузий също да е под заплаха.

— А какво ще кажеш за мен, Квинт Арий? — попита Катилина.

— Аз ли съм водачът на бунтовниците, нищо че си седя мирно и тихо в Рим?

— Водачът на бунтовниците, Луций Сергий, доколкото можах да разбера, се нарича Гай Манлий, навремето центурион в суланската

армия. Не съм чул да се споменава твоето име, нито пък имам никакви доказателства срещу теб.

При което хората около Катилина шумно се зарадваха, а останалите в залата видимо си отдъхнаха. Първият консул преглътна неудовлетворението си и благодари на Арий. След това поиска от Сената да гласува извънредно положение и да позволи на него и на останалите магистрати да предприемат действия срещу бунтовниците в Етрурия.

— Ще подложат решението на гласуване — рече Цицерон накрая. — Тези, които одобряват издаването на „Сенатус Консултум Ултимум“ за борба срещу бунтовниците в Етрурия, да застанат от дясната ми страна. Всички против подобна мярка да се преместят вляво.

Всички минаха вдясно от консула, включително Катилина и поддръжниците му. Катилина гледаше насмешливо Цицерон, все едно искаше да му каже: „Ха, да те видим сега, арпинско парвеню!“

— Все пак — намеси се преторът Лентул Сура, след като всички се върнаха по местата си — съсредоточаването на въоръжени части не означава задължително, че населението се готви за открит бунт. Не и на първо време. Ти чу ли някаква конкретна дата, Квинт Арий? Да речем датата пет дни преди ноемврийските календи, която беше спомената в онези прословути писма, изпратени на Марк Крас?

— Не съм чул да се споменава никаква дата — призна той.

— Питам — обясни Лентул Сура, — защото хазната не е в състояние да осигури големи суми пари, необходими за многочислена армия. Мога ли да предложа, Марк Тулий, на първо време да изпълняваш своя... ъ-ъ... Сенатус Консултум Ултимум в ограничен вариант.

Хората край него одобряваха предложението, виждаше се ясно; Цицерон се задоволи с това сега-засега от Рим да бъдат изведени всички гладиатори.

— Как така, Марк Тулий? — учуди се Катилина. — Нима няма да разпоредиш да се раздаде на всички граждани от списъците оръжие, както се полага при извънредни обстоятелства?

— Не, Луций Сергий, нямам намерение да издам подобна разпоредба. Не и преди да докажа, че ти и твоите хора сте врагове на държавата! — тросна му се Цицерон. — Защо да дам оръжие на хора,

за които предполагам, че ще обърнат същите тези оръжия срещу честните граждани?

— Този човек не знае мярка! — вдигна ръце Катилина. — Няма никакви доказателства, а продължава да ме преследва с подлите си клевети!

Но Катул си спомняше как преди година двамата с Хортензий бяха сторили всичко по силите си, за да попречат на Катилина при изборите. Та нали от подобни на Цицероновите мотиви бяха предпочели именно Цицерон. Беше ли наистина възможно в дъното на всичко да стои Катилина? Гай Манлий беше негов клиент. Негов клиент беше и друг от метежниците — Публий Фурий. Може би нямаше да е зле да се провери не са ли хора на Катилина и останалите — Минуций, Публиций и Авъл Фулвий. В крайна сметка никой от хората, които бяха обкръжили Катилина, не можеше да се похвали, че е стълб на закона и справедливостта! Луций Касий беше един тлъст глупак, а колкото до Публий Сула и Публий Автроний, та нали точно тях свалиха от власт още преди да са встъпили в длъжност като консули? И нима не се разправяха слухове как двамата имали намерение да убият заместниците си — Луций Кота и Луций Торкват? Катул реши, че ще е по-добре да вземе думата.

— Остави Марк Тулий на мира, Луций Сергей! Навярно се налага да търпим вашата малка война, но не можем да търпим едно частно лице, каквото си ти, да обяснява на законно избрания сенатор как да изпълнява своя... ъ-ъ-ъ... Сенатус Консултум Ултимум. В случая съм напълно съгласен с Марк Тулий. Отсега нататък ще държим под око въоръжените лагери в Етрурия. Няма защо да бързаме с раздаване оръжие на гражданите.

— Като че ли ще успееш, Цицероне — подхвърли му Цезар, след като сенаторите си тръгнаха по домовете. — Катул май има едно наум по отношение на Катилина.

— Ами ти?

— О, аз съм убеден, че е зъл човек. Затова и помолих Квинт Арий да се поразтърси из Етрурия.

— Нима ти си пратил Арий?

— Е, ти май нямаше да успееш. Избрах Арий, защото той навремето е служил при Сула, затова и суланските ветерани го смятат за свой човек. Сред римските висши кръгове малцина биха избегнали

подозренията на недоволните ветерани, но Арий е един от тях — обясни Цезар.

— Значи съм ти задължен.

— За нищо. Подобно на събратята ми, и на мен ми е трудно да обърна гръб на патрицианец. Но аз не съм глупак, Цицероне. Нямам намерение да участвам в бунтове, нито искам да ме обвързват с някой патрицианец, който ги е започнал. Моята звезда все още се качва по небосвода, жалко за Катилина, но неговата вече е залязла. Той вече не е фактор в римската политика. — Цезар вдигна рамене. — Не ми трябва да мисля за бившите величия. Същото може да се каже за мнозина други, от Крас до Катул, не мислиш ли?

— Аз имам свои хора в Етрурия. Ако въстанието наистина започне пет дни преди календите, Рим ще научи на другия ден.

Но Рим не го научи на другия ден. Дойде четвъртият ден преди ноемврийските календи, но така и нищо не се случи: консулите и преторите, за които се очакваше да бъдат заклани, продължаваха да си вършат задълженията, а от Етрурия не се чуваше за никакъв бунт.

Цицерон беше изпаднал в треска. Изпълваха го съмнения, но очакванията му не се сбъдваха, а Катилина още повече го вбесяваше със своето насмешливо държане. Катул и Крас също бяха охладнели към него. Какво се беше случило? Защо не идваха новини?

Дойдоха ноемврийските календи и пак нито вест. Не че Цицерон стоеше със скръстени ръце през тези дни на напрегнато очакване. Беше наобиколил града с военни части от Капуа. Една кохорта в Окрикул, една — в Тибур, една — в Остия, една — в Пренесте и две — във Вейи. Друго не можеше да стори, защото повече готови за бой войски нямаше дори в Капуа.

Изведнъж на самите календи от пладне нататък събитията започнаха да следват с главоломна скорост. От Пренесте пристигна отчаян зов за помощ; градът бил изненадващо нападен. Най-накрая дойде и вест от Фезула, където бунтът бил започнал пет дни по-рано, точно както се очакваше. Докато слънцето залезе, дойдоха съобщения за робски вълнения в Капуа и Апулия. Цицерон свика Сената още на следващата сутрин.

Беше удивително колко удобен за римската политика се оказваше обичаят да се честват триумфи! През последните петдесет години не веднъж и дважд армията на някой пълководец — триумфатор беше спасявал Рим от беда. С настоящата криза се случи същото. Квинт Марций Рекс и Метел Капрарий Кретик чакаха едновременно на Марсово поле, за да им се отреди триумф. Разбира се, и двамата имаха само по един легион, но тези легиони бяха най-добрите и опитните. С пълното съгласие на Сената Цицерон прати заповеди до лагерите на Марсово поле: Метел Капрарий да тръгне на юг към Апулия и по пътя да освободи обръча около Пренесте, а Марций Рекс да поеме на север към Фезула.

Цицерон имаше на свое разположение осем претори, но беше изключил Лентул Сура от всякакво участие в събитията; най-напред нареди на Квинт Помпей Руф да замине за Капуа и да започне незабавно да събира доброволци сред множеството ветерани, които се бяха заселили в Кампания. А след това кой? Гай Помптин беше истински човек на войната, освен това беше приятел, но тъкмо за това Цицерон искаше да го задържи в Рим. Косконий беше син на голям пълководец, но сам не можеше да свърши нищо на бойното поле. Росций Отон беше доста близък с Цицерон, но беше по-полезен в интригите и личните услуги, отколкото в командването или набирането на войска. Сулпиций не беше патриций, но изглежда поне донякъде симпатизираше на Катилина, а патрицията Валерий Флак беше човек, на когото Цицерон не би имал пълно доверие. Оставаше само градският претор Метел Целер — човек на Помпей и предан на закона.

— Квинт Цецилий Метел Целер, заповядавам ти да заминеш за Пицен и да започнеш да събираш войници — каза Цицерон.

Целер се изправи и свъси вежди.

— Разбира се, бих го сторил с радост, Марк Тулий, но има пречка. Като градски претор нямам право да напускам Рим за повече от десет дни.

— Според клаузите на Сенатус Консултум Ултимум можеш да правиш всичко, което ти нареди държавата, без да нарушаваш закона или традицията.

— Ще ми се да се съглася с тази интерпретация — намеси се Цезар, — но не мога, Марк Тулий. Указът за извънредно положение се

отнася само до конкретната криза и не може да води до разместване на нормалните функции на магистратите.

— Но на мен ми е нужен Целер, за да сложи край на кризата! — възрази Цицерон.

— Имаш още петима претори, които не си използвал — напомни му Цезар.

— Аз съм първият консул, аз ще реша кой претор е най-подходящ!

— Дори ако за целта нарушиш закона?

— Аз не нарушавам закона! Сенатус Консултум Ултимум стои над всички останали норми, включително и „нормалните функции на магистратите“, както сам се изрази! — Цицерон се беше изчервил и не се усещаше, че вика. — Ти ще възразиш ли на един официално назначен диктатор да прати Целер далеч от града за повече от десет дни?

— Не, няма да възразя — отговори му спокойно Цезар. — Ето защо, Марк Тулий, не виждам защо да не наредиш всичко, както трябва. Забрави тази нова играчка, дето я измисли току-що, и поискай от Сената да назначат диктатор и началник на конницата, които да воюват срещу Гай Манлий.

— Каква гениална идея! — изсмя се Катилина, който си стоеше на обичайното място, заобиколен от обичайните съмишленици.

— Последният път, когато Рим се управляваше от диктатор, той се превърна в същински цар! — възкликна Цицерон. — Указът за извънредно положение има за цел именно да се решават обществени кризи по начин, който не дава неограничена власт на един човек.

— А ти сега не си ли с неограничена власт, Цицероне? — попита го Катилина.

— Аз съм първият консул!

— И вземаш сам всички решения, все едно си диктатор — напомни му Катилина.

— Аз съм просто изпълнителят на Сенатус Консултум Ултимум!

— Ти си изпълнителят на управленческия хаос — поправи го Цезар. — След малко повече от месец новите народни трибуни влизат в длъжност, а това изисква няколко дни по-рано градският претор да присъства в Рим.

— На таблиците не е записан закон, който да го изисква!

— Но е записан закон, който гласи, че градският претор не може да напуска града за повече от десет дни!

— Добре, добре! — ядоса се Цицерон. — Както ви харесва! Квинт Цецилий, заповядвам ти да заминеш за Пицен, но задължително трябва да се връщаш в Рим всеки единайсети ден! Ще се прибереш в града шест дни преди новите народни трибуни да влязат в длъжност и ще останеш шест дни след това!

В този момент един от писарите подаде някаква бележка на разгневения консул. Цицерон я прочете и шумно се засмя.

— Е, Луций Сергий! — извика той победоносно на Катилина. — Като че ли те очакват нови трудности! Луций Емилий Павел има намерение да те съди според „лекс Плавция де ви“, току-що го е съобщил от рострата. — Той се покашля. — Сигурен съм, че знаеш кой е Луций Емилий Павел! Твой събрат патрицианец, при това стар метежник като теб! Върнал се е в Рим след дълги години изгнание и след като остави на малкия си брат Лепид да защитава обществения авторитет на фамилията. Изглежда обаче държи да докаже, че бунтовническата жилка му е била изтръгната веднъж завинаги! Ти обичаш да обясняваш как само ние, новите хора, пръкнали се неясно от къде, сме срещу теб, но дали можеш да наречеш един Емилий нов човек, а?

— Ох, ох, ох! — завайка се Катилина и дори протегна дясната си ръка. — Виж как се треса от ужас, Марк Тулий! Ще ме съдят по обвинение в подтикване към обществено насилие? И все пак кога съм го сторил? — Катилина не помръдна от стола си, но изгледа сенаторите с израз на жестока вътрешна болка. — Може би трябва да предложи на някой римски благородник да остана под арест в дома му. Това ли се очаква от мен, Марк Тулий? Ще бъдеш ли доволен? — Той стрелна с поглед Мамерк. — А, ето те и теб, Мамерк Емилий Лепид Принцепс Сенатус, дали ти няма да ме отведеш в дома си като твой затворник?

Мамерк беше най-старши сред фамилията на Лепидите и се падаше близък роднина на доскорошния изгнаник Павел — роден син на някогашния консул Марк Лепид. Затова поклати глава и се усмихна.

— Не те желая, Луций Сергий.

— Ами тогава ти, консуле? — попита Катилина Цицерон.

— Какво? Да приема в дома си предполагаемия си убиец? Не, благодаря! — отказа Цицерон.

— Ами ти, градски преторе?

— Няма как — измъкна се Целер. — Заминавам още утре сутринта за Пицен.

— Тогава някой плебей от Клавдиите? Ще намериш ли смелостта, Марк Клавдий Марцел? Ти беше доста бърз, когато трябваше да последваш господаря си Крас одеде!

— Отказвам — рече Марцел.

— Имам по-добра идея, Луций Сергий — взе думата Цицерон. — Защо просто не се махнеш от Рим и не се присъединиш открито към своя бунт?

— Аз няма да се махна от Рим и това не е моят бунт — възпротиви се Катилина.

— В такъв случай обявявам заседанието за закрито — рече Цицерон. — Рим е защитен, колкото ни позволяват силите. Не ни остава друго, освен да изчакаме събитията. Рано или късно, Катилина, ще се издадеш.

— Иска ми се — сподели той по-късно пред Теренция — моят колега — сладострастник Хибрида да се върне в Рим! Ние тук сме в извънредно положение, а къде е Гай Антоний Хибрида? Изтяга се на частния си плаж в Кума!

— Не можеш ли да използваш указа, за да го задължиш да се върне?

— Предполагам, че мога.

— Тогава действай, Цицероне! Може да ти дотрябва.

— Оправдава се с подагра.

— Подаграта му е изпила акъла очевидно! — отсече Теренция.

Оставаха пет часа до изгрев-слънце на седмия ден от ноември, когато Тирон отново вдигна Цицерон и Теренция от сън.

— Имаш посетител, господарке! — съобщи любимият роб.

Известна със своя ревматизъм, съпругата на консула буквално скочи от кревата, все едно беше малко дете (беше облечена по нощница естествено, в порядъчния дом на Цицерон никой не спеше гол!).

— Фулвия Нобилиор е дошла — разтърси Теренция Цицерон. — Събуди се, мъжо, събуди се!

Ех, каква радост, най-сетне и на нея се удаваше да влезе във военния съвет!

— Квинт Курий ме изпрати — съобщи Фулвия Нобилиор. Личеше си колко състарено е лицето ѝ, защото беше дошла без грим.

— Той идвал ли е? — попита Цицерон.

— Да. — Гостенката пое чашата неразредено вино, която Теренция ѝ подаде, отпи и цялата потръпна. — Срещнали са се късно през нощта в дома на Марк Порций Лека.

— Кои са били?

— Катилина, Луций Касий, моят Квинт Курий, Гай Цетег, братята Сула, Габиний Капитон, Луций Варгунтей и Гай Корнелий.

— А Лентул Сура?

— Не.

— Изглежда, съм се заблуждавал за него. — Цицерон доближи глава до нейната. — Хайде, жено, продължавай! Какво е станало?

— Събрали са се да обсъдят гибелта на Рим и разширяване на въстанието. — Виното каза своята дума и Фулвия донякъде върна цвета си. — Гай Цетег искал веднага да завземат Рим, но Катилина предпочита да чака нови бунтове да избухнат в Апулия, Умбрия и Брутий. Предложил за действие Сатурналиите. Обяснението било, че това е нощта, когато цял Рим е с главата надолу, робите командват, свободните им прислужват, всички се напиват до смърт. Катилина е убеден, че няколко часа ще са достатъчни бунтът да успее.

Цицерон кимна. В това имаше смисъл: Сатурналиите се провеждаха на седемнайсетия ден от декември, оставаха трийсет и два дни. Дотогава цяла Италия щеше да е пламнала.

— И кой убеди другия, Фулвия? — попита той.

— Катилина, макар че Цетег все пак се наложил за едно.

— И кое е то? — подкани я любезно консултът, след като жената цялата се разтрепери.

— Съгласили са се незабавно да те убият.

Цицерон знаеше още от писмата, че няма да го оставят жив, но да го чуе от устата на тази бедна, напласена женица го изпълни с ужас, какъвто досега не познаваше. Щели да го убият незабавно! Незабавно!

— Как и кога? — попита той. — Хайде, Фулвия, кажи ми! Няма да те водя на съд, ти заслужаваш награда, не наказание! Кажи ми!

— Луций Варгунтей и Гай Корнелий ще се представят тук утре призори заедно с клиентите ти.

— Но те не са мои клиенти! — възрази й Цицерон.

— Знам. Но е било решено да поискат от теб да ги приемеш за клиенти. Уж се надявали това да им помогне да се върнат в обществения живот. Щом влязат в къщата, ще поискат да поговорят насаме с теб в кабинета ти. Така по-добре щели да обяснят какъв е случаят. Но вместо това ще те намушкат с ножове и ще избягат, преди клиентите ти да са разбрали какво се е случило — обясни Фулвия.

— Тогава всичко е просто — отдъхна с облекчение Цицерон. — Ще залостя вратите, ще сложа пазач в перистила и няма да приемам никого, уж че съм болен. Пък и никъде няма да излизам през деня. Вече е време за тайни съвещания. — Той се изправи и потупа Фулвия по ръката. — Най-искрено ти благодаря. Кажи на Квинт Курий, че тази му постъпка изкупва цялата му вина. Кажи му също така, че ако се яви вдругиден пред Сената и свидетелства, ще се превърне в герой. Давам му дума, че няма да позволя нещо да му се случи.

— Ще му предам.

— Какво точно смята да извърши Катилина на Сатурналиите?

— Някъде в града имат голям склад с оръжие — Квинт Курий не знае къде е. Оръжията ще бъдат раздадени на всички съмишленици. Из целия град ще бъдат подпалени пожари, общо дванайсет. Един на Капитолия, два на Палатина, два в Карина, по един в двата краища на Форума и така нататък. Определени хора ще отидат по домовете на всички магистрати и ще ги избият.

— С изключение на мен, понеже вече ще съм мъртъв.

— Да.

— Най-добре си върви, Фулвия — рече й Цицерон и даде знак на жена си. — Току-виж Варгунтей и Корнелий дойдат по-рано от очакваното. Ние не искаме те да те видят. Имаш ли придружители?

— Не — промълви гостенката и отново пребледня.

— Тогава ще пратя Тирон и още четирима души с теб.

— Чудесен заговор! — потриваше ръце Теренция в кабинета на съпруга си, щом като уреди бягството на Фулвия Нобилиор.

— Скъпа, ако не беше ти, вече щях да съм мъртъв.

— Това го знам. — Тя седна. — Дала съм нареждания на прислугата. Щом Тирон и другите се приберат, залостваме всички

врати. А сега най-добре напиши бележка, която да окача на вратата, та да знаят хората, че си болен и не приемаш никого.

Цицерон послушно написа въпросното обяснение и остави на жена си да се погрижи за останалото. Какъв пълководец щеше да излезе от нея! Нищо не забравяше, всичко премисляше по няколко пъти.

— Ще трябва да говориш с Катул, Крас, Хортензий, ако се е върнал от морето, Мамерк и Цезар — предложи Теренция, след като всичко беше готово.

— Следобед — отложи Цицерон. — Нека най-напред изчакаме опасността да мине.

Тиرون беше пратен на пост на горния етаж, откъдето можеше да вижда улицата пред входа. Чак един час след изгрев-слънце слезе долу и съобщи, че Варгунтей и Корнелий най-после са си отишли, но не и без да опитат на няколко пъти да отместят резето на вратата.

— Това е направо гнусно! — извика Цицерон. — Аз, първият консул, да стоя залостен в дома си? Тироне, веднага изпрати хора да повикат всички консуларни сенатори в града! Още утре Катилина ще напусне града.

В дома му се явиха петнайсет души бивши консули: Мамерк Лепид, Попликола, Катул, Луций Торкват, Крас, Луций Кота, Вация Исаврик, Курион, Лукул, Варон Лукул, Волкаций Тул, Гай Марций Фигул, Маний Глабрион, Луций Цезар и Гай Пизон. Никой от новоизбраните консули или претори, включително Цезар, не се яви. Цицерон умишлено искаше да придаде на събранието чисто съвещателен вид.

— За нещастие — рече той с въздишка, когато всички насядаха в тесния атриум — Цицерон трябваше доста пари да спечели, за да си позволи по-просторно място, — не мога да убедя Квинт Курий да свидетелства, а това означава, че не разполагам със сигурни доказателства. Фулвия Нобилиор също отказва да даде показания дори ако сенатът се съгласи да изслуша една жена.

— Ако не друго, Цицероне, то поне вече ти вярвам напълно — окуражи го Катул. — Не мисля, че би могъл сам да измислиш целия заговор и имената на участниците в него.

— Е, благодаря, Квинт Лутаций! — тросна се Цицерон. — Твоето одобрение стопли душата ми, но не знам какво да кажа утре в

Сената!

— Насочи вниманието си върху Катилина, а останалите просто ги забрави — посъветва го Крас. — Ще извадиш от вълшебната кутийка някоя покъртителна реч и ще я насочиш срещу Катилина. Достатъчно е да го принудиш да напусне Рим. Останалите нека останат, но няма да ги изпускаме от очи. Така ще сме отсекли главата, която Катилина искаше насила да прикачи на силното, но безглаво римско тяло.

— Ако не е заминал вече, едва ли ще замине — предположи мрачно Цицерон.

— Може пък и да го стори — намеси се Луций Кота, — ако успеем да внушим на някои хора, че е добре да седнат по-далеч от него в Сената. Аз самият ще говоря с Публий Сула, Крас ще се срещне с Автроний, той добре го познава. Двата са най-влиятелните в обкръжението на Катилина. Готов съм да се обзаложа, че ако при влизането си в Сената те демонстративно му обърнат гръб, мнозина от онези, чиито имена бяха споменати преди малко, също ще предпочетат да отстъпят. Инстинктът за самосъхранение струва повече от личната преданост. — Кота се изправи. — Размърдайте си задниците, колеги! Да оставим на Цицерон време да напише най-великата си реч.

Че Цицерон се беше постарал, си пролича на следващата сутрин, когато свика Сената в храма на Юпитер Статор в единия край на площада Велия — място, трудно за нападение и лесно за защита. Навсякъде около светилището стояха пазачи, и то така, че да се виждат отдалеч, което, разбира се, привлече доста от зяпачите на Форум. Катилина дойде рано, както беше предсказал Луций Кота, затова стана очевидно нежеланието на приятелите му да седнат до него. От всички само Луций Касий, Гай Цетег, новоизбраният народен трибун Бестия и Марк Порции Лека намериха достатъчно смелост да го сторят и през цялото време хвърляха заплашителни погледи на Публий Сула и Автроний.

Катилина изведнъж се промени. Най-напред се обърна към Луций Касий, прошепна му нещо в ухото, след което се обърна и към другите. И четиримата му другари поклатиха глава в израз на

несъгласие, но в крайна сметка Катилина се наложи. Без да продумат, четиримата се изправиха и се отдалечиха от него.

Точно в този момент Цицерон се впусна в своята реч, която разказваше за някаква среднощна среща, на която се обсъждал план за завладяването на Рим. В речта бяха споменати имената на всички присъствали на срещата, както и това на домакина, и поне на няколко пъти Цицерон помоли Луций Сергий Катилина да напусне Рим, за да отърве веднъж завинаги града от зловещото си присъствие.

Катилина само веднъж го прекъсна:

— Ти да не искаш от мен да се оттегля в доброволно изгнание, Цицероне? — попита той на висок глас, защото вратите бяха отворени и хората се бяха събрали пред входа, за да чуят какво се говори. — Хайде, Цицероне, кажи на Сената, дали трябва да се оттегля в доброволно изгнание! Ако сенатът го пожелае, ще се подчиня!

На което Цицерон не отговори, а вместо това продължи с речта си. „Върви си, напусни, замини“ — общо взето, речта се въртеше около тази тема.

След толкова много колебания и трепетно очакване развързката се оказа лесна. В мига, в който Цицерон свърши, Катилина се изправи и с цялото си достолепие се огледа на всички страни.

— Заминавам, Цицероне! Напускам Рим! Не желая повече да остана в този град, управляван от един арпински квартирант на временно пребиваване — човек, който не само не е римлянин, но не е дори латинец! Ти си просто един самнитски селяндур, Цицероне, прост селяк от баирите, без род и без минало! Мислиш си, че ти си ме накарал да замина? Е, не си ти! Накараха ме Катул, Мамерк, Кота, Торкват! Напускам не заради твоите слова, а защото те ме изоставиха! Когато човек е изоставен от собствените си събрата, тогава наистина е свършен. Затова и си тръгвам.

Откъм площада се дочуха възгласи на удивление, докато Катилина си проправяше път сред тълпата, след което настъпи мълчание.

Останалите сенатори пък се надигнаха от столовете си и демонстративно се отдалечиха от всички онези, които бяха споменати в речта на Цицерон. Стигна се дори двама братя да се разделят: изглежда, Публий Цетег не желаше да има нищо общо с брат си Гай и цялата конспирация.

— Надявам сега да си доволен, Марк Тулий — обобща настроенята Цезар.

Това беше победа, разбира се, че беше победа, и все пак не всичко изглеждаше наред. Дори след като Цицерон се обърна към народа на другия ден, Форумът като че ли пак отказваше да му повярва. Катул изглежда беше засегнат от последните думи на Катилина, затова на следващото заседание на Сената два дни по-късно стана и прочете писмо от Катилина, в което той защитаваше своята невинност и оставяше съпругата си, Аврелия Орестила, на грижите на самия Катул. Веднага тръгнаха слухове, че Катилина наистина се е обрекъл на доброволно изгнание и че е напуснал Рим по Апиевия път (много правилна посока за всеки изгнаник), придружен само от трима по-видни съграждани. Един от тях бил приятелят му от детство Тонгилий. Това подежда силно върху общественото мнение: хората, които допреди малко бяха смятали Катилина за виновен, сега изведнъж го възприеха за жертва.

Животът щеше да стане доста нетърпим за Цицерон, ако няколко дни по-късно в града не бяха пристигнали съвсем различни новини. Катилина не беше заминал за Масилия, както беше обещал, а вместо това си беше надянал тогата и всички инсигнии на римски консул, беше облякъл дванайсет души в аленочервени туники и им беше връчил фасции: сноп пръчки с брадва по средата, символичното въроръжение на римските ликтори, когато напуснат града. Очевидци били забелязали Катилина в Аретий заедно с негов съмишленик — Гай Фламиний, наследник на стара и отдавна залязла патрицианска фамилия. На това отгоре Катилина бил изровил отнякъде сребърен орел, за който твърдял, че е първият орел, даден от Гай Марий на легионите. Етрурия открай време е била крепка опора на Марий, затова и сега населението се стече край орела.

Това, разбира се, сложи край на мълчаливото недоволство на Катул и Мамерк (Хортензий, изглежда, бе сметнал, че подаграта в Мизен е по-безболезнена от главобола в Рим, докато подаграта на Антоний Хибрида в Кума вече се превръщаше в абсурдно извинение от страна на един консул, чийто дълг бе да пази Рим).

И все пак сред по-маловажните личности в Сената все още се намираха такива, които твърдяха, че всичко е дело на самия Цицерон, че в крайна сметка постоянните преследвания, на които го е подложил Цицерон, са принудили Катилина да прекрачи закона. Сред споделящите това мнение беше и по-малкият брат на Целер — Метел Непот, комуто предстоеше да стане народен трибун. Катон, който също щеше да стане народен трибун, шумно хвалеше Цицерон, а това беше още една причина Непот да протестира, той ненавиждаше Катон.

— Ех, кога се е случвало един бунт да стане повод за такова напрежение и взаимно недоверие? — тюхкаше се Цицерон пред Теренция. — Навремето поне Лепид ясно декларира намеренията си! Какво да ти кажа, патриции! Винаги са прави! Докато аз трябва да се разправям с шайка разбойници и дори не мога да ги осъдя за злоупотреби с канализацията, какво ли остава за държавна измяна!

— Горе главата, мъжо — вдъхна му кураж Теренция, която се радваше, че поне веднъж съпругът ѝ е по-мрачен от самата нея. — Всичко вече започна и занаят може само да продължава. Просто чакай и гледай. Съвсем скоро дори най-големите неверници като Непот и Цезар ще трябва да се съгласят с правотата ти.

— Цезар можеше много да ми помогне — сърдеше се Цицерон.

— Но нали той прати Квинт Арий? — напомни му Теренция, която напоследък имаше високо мнение за Цезар: сестра ѝ Фабия не се уморяваше да хвали новия върховен понтифекс.

— Но изобщо не ме подкрепя в Сената. Постоянно спори с мен как съм бил тълкувал извънредното положение. Струва ми се, че и според него Катилина е станал жертва на несправедливост.

— Катул мисли същото, а двамата с Цезар със сигурност не се обичат.

Два дни по-късно в Рим научиха, че Катилина и Манлий най-после са обединили сили и че командват два легиона опитни войници, заедно с няколко хиляди младежи, които тепърва се обучават. Фезула не беше превзета, което означаваше, че арсеналът все още е в римски ръце, другите големи градове в Етрурия също бяха отказали да предадат оръжията си на Катилина. Това беше ясен знак, че в Етрурия не вярват в успеха на бунтовника.

Народното събрание ратифицира указа за извънредно положение и обяви Катилина и Манлий за врагове на държавата; това означаваше, че им се отнема гражданството и всички привилегии, които произтичат от него, включително и правото да бъдат съдени, ако някой ден бъдат заловени. Гай Антоний Хибрида най-сетне се беше прибрал в Рим, пък дори и с подут крак, и Цицерон веднага го прати да подбере войските от Капуа и Пицен — все стари войници с голям опит — и да прогони Катилина и Манлий от подстъпите към Фезула. За всеки случай, като се имаше предвид болният крак, първият консул бе достатъчно благоразумен да назначи заместник главнокомандващ в лицето на опитния боец Марк Петрей. Самият Цицерон се зае с организиране защитата на Рим и започна да раздава щедро онези оръжия, които навремето се бе посвенил да извади... Разбира се, не и на хора, които той, Крас или Катул (вече изцяло предани на каузата) смятаха за съмнителни. Както точно кроеше Катилина, никой не знаеше, нищо че Манлий беше пратил писмо до триумфатора Рекс, който се намираше в Умбрия; беше изненада, че Манлий ще влезе в личен контакт с врага, но това не промени нищо.

И точно в този момент, когато Рим се готвеше да отблъсне атаката от север, а Помпей Руф в Капуа и Метел Капрарий в Апулия се канеха да ликвидират всякакви бунтове — гладиаторски, робски — Катон реши да постави стратегията на Цицерон под въпрос и да заплаши защитата на града след края на консулския мандат. Ноември вървеше към своя край, когато Катон взе думата в Сената и обяви, че ще даде ход на дело срещу новоизбрания консул Луций Лициний Мурена за използване на подкупи при изборите. В качеството си на бъдещ народен трибун, ревеше с цяло гърло Катон, не можел да отдели от личното си време за процеса, затова обвинители щели да бъдат изгубилият изборите Сервий Сулпиций Руф, неговият син (почти дете) и патрицианецът Гай Постумий. Делото щяло да се гледа в съда за подкупи, тъй като обвинителите били все патриции и не могли да разчитат на услугите на Катон в плебейското събрание.

— Марк Порций, не можеш да сториш това! — ужаси се Цицерон и скочи на крака. — Дали Луций Мурена е виновен или невинен, няма никакво значение! Ние имаме да се борим с бунтовници! Не можем да си позволим да посрещнем Новата година с

един консул по-малко! Ако наистина си имал намерение да го съдиш, защо сега, защо толкова късно?

— Дългът си е дълг — оправда се Катон. — Уликите се разкриха скоро, а аз още преди месеци се зарекох пред Сената, че ако науча някой от консулите да е подкупвал избирателите, лично ще се постарая той да бъде обвинен и осъден. Не ме е грижа в какво положение е Рим на Нова година! Подкупът си е подкуп. Корупцията трябва да бъде изкоренена на всяка цена.

— Но цената изглежда ще бъде унищожението на Рим! Отложи делото!

— Никога! — закани се Катон. — Не съм твоя кукла! Не съм ничия кукла! Аз знам кой е моят дълг и ще го изпълня!

— Не ще и съмнение, че дългът ти ще те накара да оправяш някоя лодка, докато цял Рим потъва в морето!

— Да, до мига, в който морето не погълне и мен!

— Нека боговете ни пазят от такива като теб!

— Ако има повече като мен, Рим ще стане един много по-чудесен град!

— Повече такива като теб просто няма да се поберат в Рим! — изкрещя Цицерон и вдигна ръце, сякаш молеше милост от небесата. — Когато изстържем колелата отвътре, Марк Порций, те не само че скърцат, но дори засичат! Всичко се движи далеч по-лесно, ако оставим малко мазно тук и там!

— Самата истина — ухили се Цезар.

— Отложи делото, Катоне — настоя от мястото си Крас.

— Въпросът вече не зависи от мен — измъкна се Катон. — Сервий Сулпиций е твърдо решен да доведе нещата докрай.

— И като си помисля, че имах добро мнение за Сервий Сулпиций — оплака се същата вечер Цицерон пред Теренция.

— О, Катон го е подучил, мъжо, в това можеш да си сигурен.

— Какво иска Катон? Да види как Рим се сгромолясва, само и само да задоволи жаждата си за справедливост? Не може ли да осъзнае каква опасност надвисва над Рим, ако на Нова година осъмнем с един-единствен консул? При това болен като Силан? — Цицерон удари с юмрук в дланта си от яд. — Започвам да си мисля, че и стотина Катилини не представляват заплаха като един Катон!

— Е, тогава ти остава да се погрижиш Сулпиций да не осъди Мурена. — Теренция както винаги разсъждаваше практично. — Ти лично ще защитаваш Мурена, ще убедиш Хортензий и Крас да те подкрепят.

— Не е прието действащите консули да защитават приемниците си.

— Тогава ти ще създадеш прецедент. Ти най-добре знаеш как. Освен това винаги си имал късмет при подобни дела, отдавна съм го забелязала.

— Да, но Хортензий все още е в Мизен с подут пръст.

— Тогава ще го върнеш, ако трябва ще го отвлечеш насила.

— И така да свършим с делото възможно най-бързо? Ти си съвсем права, Теренция. Председател на съда за подкупи е Валерий Флак, за жалост патриций, така че ще трябва да разчитаме да не се поддаде на патрициански пристрастия.

— Няма — увери Теренция Цицерон. — Валерий ще знае, че всичко това не е заради Сулпиций, а заради Катон. Никой патриций няма да заиграе по свирката на Катон, освен ако не иска да се докопа до консулската длъжност. Както се е случило със Сервий Сулпиций.

В погледа на Цицерон се четеше надежда, но сякаш изведнъж му бе минала друга мисъл през главата.

— Чудя се дали Мурена няма да ми е достатъчно благодарен, та да ми купи някоя по-голяма къща?

— Да не си посмял, Цицероне! Ти се нуждаеш от Мурена, не той от теб. За да искаш такива благодеяния, трябва да изчакаш някой наистина отчаян човек.

И така, Цицерон се въздържа да поиска нова къща от Мурена и осигури защитата на бъдещия консул в замяна на картина от гръцки художник, нарисувана преди двеста години. Хортензий беше доведен против волята си от Мизен, а Крас се захвана на работа с присъщото си търпение и педантичност. Триумвиратът на защитата беше далеч над класата на оскърбения Сервий Сулпиций Руф и успя да издейства оправдателна присъда за Мурена, без да се налага подкуп за заседателите — което нямаше и как да стане, защото Катон бдеше.

„А сега какво ли може да се случи?“ — питаше се Цицерон, докато се прибираше у дома, любопитен дали Мурена най-последно е пратил картината. Каква прекрасна реч беше държал Цицерон!

Последната реч преди решението на съда. Едно от най-забележителните качества на Цицерон беше, че можеше да промени духа на речта си, след като е усетил настроенята на заседателите — хора, които обикновено добре познаваше. За щастие в случая с Мурена членовете на съда харесваха остроумните забележки. Затова Цицерон беше подредил така речта си, че да предизвиква веселие за сметка на Катоновата привързаност към крайно непопулярната стоическа философия, създадена от онзи ужасен гръцки досадник Зенон. Заседателите слушаха захласнати и внимаваха да не изпуснат нито една дума, нито един нюанс, особено от блестящия портрет на Катон, имитиран от Цицерон и като глас, и като стойка, и като нос. А в мига, в който дори се измъкна от туниката си, за да наподобява облеклото на противника си, всички се запревиваха от смях.

— Какъв комедиант си имаме за консул! — заключи на висок глас Катон, след като съдът оправда Мурена. Но съдиите продължиха да се смеят, а публиката реши, че Катон не може да губи.

— Това ми напомня за историята с Катон в Сирия — скоро след смъртта на брат му Цепион — седна да разказва Атик на вечеря.

— Каква история! — попита от любезност Цицерон, който не искаше да слуша повече за Катон, но не можеше да нагруби Атик, защото той стоеше начело на заседателите...

— Ами върви си той гол като просяк по сирийските пътища, придружен от трима роби, Мунаций Руф и Атенодор Кордилион, когато в далечината се забелязват портите на Антиохия. Вън от града се е събрала огромна тълпа, която започнала отдалеч да ги приветства: „Виждате ли как славата ми се носи пред мен? — похвалил се Катон пред Мунаций и Атенодор. — Цяла Антиохия е дошла да ми окаже почест, защото аз съм идеалният модел на римлянина — скромнен, без вкус към разкоша, верен на традициите!“ Мунаций Руф, историята я знам от него, понеже се запознахме в Атина, твърди, че не е повярвал на подобна интерпретация, но старият Атенодор Кордилион се хванал на всяка дума и започнал да се кланя доземи на Катон. Най-сетне тълпата се приближила и девойки започнали да ги засипват с розови листенца и цветни гирлянди. Най-накрая етнархът попитал: „И така, кой от вас е знатният Деметрий, освободеният роб на славния Гней Помпей Велики?“ При което Мунаций Руф и тримата роби се затъркаляли от смях по земята, а дори Атенодор Кордилион не се

сдържал при вида на Катоновото изражение и се присъединил към тях. Катон бил преbledнял като мъртвец. Изобщо не оценил шегата, особено когато се оказало, че въпросният Деметрий бил лъскаво, парфюмирано конте!

Историята си я биваше и Цицерон се засмя от сърце.

— Чувам, че Хортензий е побързал да се прибере в Мизен?

— Това е неговото духовно убежище, Хортензий обича рибите.

— И никой не се е възползвал от сенатската амнистия да се предаде, а, Марк? Какво ли предстои да се случи?

— Де да знаех, Тите, де да знаех!

Никой не предполагаше, че развитието на събитията ще се ускори след пристигането в Рим на делегация на алоброгите — галско племе, което живееше нагоре по течението на Родан, на територията на Трансалпийска Галия. Делегацията се водеше от някакъв галски вожд, който за римляните щеше да се запомни просто като Брог. Бяха дошли в Рим, за да протестират пред Сената срещу несправедливото управление на редица провинциални управители като Гай Калпурний Пизон, както и да се оплачат от определени кождери, които се представяха за банкери. Брог не знаеше, че в Рим вече действа „лекс Габиния“ и че изслушването на чужди делегации може да се извършва само през месец февруари. Колкото и да им се искаше, никой не пожела да стори изключение за тях, затова им оставаше или да се приберат в Галия, или да останат още два месеца в Рим, където щяха да похарчат цели състояния в наеми и подкупи за алчни сенатори. Бяха предпочели да се приберат в родината си и да се явят повторно в началото на февруари. Затова и всички бяха паднали духом, като се тръгне от робите и се стигне до водача на делегацията Брог. Както той самият сподели пред най-близкия си приятел — римлянин, банкера — освободенец Публий Умбрен:

— Нашата кауза изглежда изгубена, Умбрене, но ние пак ще дойдем, ако успея да убедя племената да стоят мирно. Мнозина вече открито говорят за война.

— Какво да се прави, Брог, алоброгите винаги са воювали с Рим — подхвърли Умбрен, у когото изведнъж се зароди гениална идея. —

Спомняш ли си как бяхте погнали Помпей, докато пътуваше за Испания да воюва със Серторий.

— Всяка война срещу Рим е безсмислена, мен ако ме питаш — отвърна мрачно Брог. — Легионите са като воденичен камък — мелят всичко по пътя си. Ще избиеш един легион в битка, ще си кажеш, че най-после си победил, а на другата година всичко трябва да започва отначало.

— Ами ако — тихо му подшушна Умбрен — при евентуална война самият Рим застане зад теб?

Брог го зяпна.

— Не разбирам!

— Рим не е едно цяло, Брог, тук всичко се дели, и то на много части. Точно в този момент, както знаеш, една много силна фракция от политици, начело с неколцина много умни и способни мъже, реши да оспорва властта на римския Сенат.

— Имаш предвид Катилина?

— Именно Катилина. Какво ще кажеш да издействам от Катилина гаранции, че щом стане римски диктатор, алоброгите ще влязат в пълно владение на цялата долина на Родан, да речем... От Валенция на север?

Брог се замисли.

— Предложението е много примамливо, Умбрене.

— Освен това е напълно сериозно.

Брог се усмихна и въздъхна.

— Проблемът е там, Публий, че не знаем колко високо мнение има за теб един голям аристократ Катилина.

При други обстоятелства Умбрен щеше да се направи, че не е чул, но сега, когато му беше дошла тази толкова гениална идея, трябваше да отговори:

— Да, да, разбирам какво имаш предвид, Брог. Дали твоите съмнения няма да изчезнат, ако те срещна с претор от фамилията на Корнелиите. Те са много големи аристократи, а ти познаваш човек и няма как да те излъжа.

— Това наистина ще премахне съмненията ми — съгласи се Брог.

— Най-удобно би било в къщата на Семпрония Тудитан — тя е наблизо, а съпругът ѝ не е в града, но нямам време да те заведа дотам.

Най-добре да се срещнем точно след два часа зад храма на Здравето на Алта Семита — заръча Умбрен и тичешком напусна стаята.

Как успя да се справи за два часа, Публий Умбрен сам не можеше да си спомни, но наистина успя. За това време трябваше да се срещне с претора Публий Корнелий Лентул Сура, сенаторите Луций Касий и Гай Цетег и конниците Публий Габиний Капитон и Марк Цепарий. Но щом и вторият час изтече, вече се намираше на тъмната алейка зад храма на Здравето — доста неприветливо място — заедно с Лентул Сура и Габиний Капитон.

Лентул Сура остана само няколко минути, колкото да поздрави Брог с цялото си достолепие; очевидно не се чувстваше спокоен и бързаше да се скрие. Но Умбрен и Габиний Капитон останаха да преговарят с Брог. Капитон се представяше за говорител на заговорниците. Петимата гали слушаха внимателно, но когато Капитон най-сетне свърши с обещанията, слушателите му не изглеждаха никак очаровани.

— Ами не знам... — отговори уклончиво Брог.

— Какво искаш за доказателство, че говорим напълно сериозно? — попита Умбрен.

— Не знам. — Брог очевидно беше смутен. — Нека помислим тази нощ, Умбрене. Можем ли да се срещнем утре призори?

Така и се разбраха.

Алоброгите се прибраха в странноприемницата до Форума, което се оказа щастливо съвпадение: точно до заведението, нагоре по Вия Сакра се издигаше триумфалната арка на Квинт Фабий Максим Алоброгик, който (макар и временно) беше завладял земите на алоброгите и си беше прикачил името им към своето. Брог и останалите гали дълго време се взираха в арката, която им напомняше, че навремето са били клиенти на Алоброгик, а сега навярно бяха клиенти на неговите наследници. Патронът им следователно се казваше Квинт Фабий Санга, правнук на Алоброгик.

— Предложението наистина е примамливо — заключи Брог, докато петимата гледаха арката, — но може да доведе до големи трагедии. Ако някои от нашите по-темпераментни съплеменници научат за предложението, ще се хванат за оръжието, без да се замислят. А аз съм против войната.

И тъй като в делегацията нямаше особено темпераментни хора, решиха най-добре да видят своя патрон Фабий Санга.

Мъдро решение, както се разбра впоследствие. Фабий Санга веднага изтича при Цицерон.

— Най-после ги пипнахме, Квинт Фабий! — тържествуваше Цицерон.

— Как сме ги пипнали? — попита Санга, който не беше достатъчно интелигентен, за да гони високи постове, та се нуждаеше от обяснения.

— Върни се при алоброгите и им кажи да поискат някакви писма от Лентул Сура. Бях прав за него, ах, колко бях прав! Да поискат и от другите трима водачи на заговора. Нека алоброгите настояват лично да се срещнат с Катилина в Етрурия — съвсем логично, като се има предвид какво се иска от тях. Това, освен всичко означава, че ще трябва да напуснат Рим и следователно — да бъдат придружавани от водач, част от заговора.

— И какво като имат придружител? — не разбираше Санга.

— Ами това, че присъствието на придружителя ще ги принуди да напуснат Рим тайно, и то посред нощ — обясни Цицерон.

— Задължително ли е да заминат посред нощ?

— Задължително е, Квинт Фабий, повярвай ми! Ще поставя хора от двете страни на Мулвиевия мост, през нощта няма да ги види никой. Когато алоброгите и техният водач се окажат на моста, моите хора ще скочат отгоре им. Най-после ще разполагаме с доказателства — писмата.

— Ама нали няма да сториш нищо лошо на алоброгите? — попита Санга, който се тревожеше какво ще стане, след като хората на Цицерон „скочат“.

— Разбира се, че няма! Те са част от плана и от теб се иска да им обясниш в никакъв случай да не се съпротивляват. Няма да е лошо Бруг да настоява да носи писмата у себе си, а другите да го наобиколят за всеки случай — да не би заговорникът да понечи да унищожи доказателствата. — Цицерон изгледа строго Фабий Санга. — Ясно ли е всичко, Квинт Фабий? Ще запомниш ли всичко, без да оплетеш конците?

— Абе я повтори отначало.

Цицерон въздъхна и започна наново.

До вечерта Цицерон научи от Санга, че Брог и неговите алоброги са се сдобили с три писма — от Лентул Сура, Гай Цетег и Луций Статилий. Когато поискали писмо и от Луций Касий, той отказал и изглеждал доста неспокоен. Дали според Цицерон три писма били достатъчни?

Достатъчни бяха! Цицерон буквално тичаше по улицата.

И така, през нощта малка група конници напусна Рим по Вия Лата, която след Марсово поле се вливаше във Фламиниевия път, водещ на север и пресичащ Тибър при Мулвиевия мост. Заедно с Брог и съплеменниците му пътуваха техният водач, Тит Волтурций от Кротон, а също някой си Луций Тарквиний и конникът Марк Цепарий.

Всичко вървеше добре до мига, в който групата стигна Мулвиевия мост около четири часа преди изгрев-слънце и пое по каменния паваж. Щом и последният кон изчатка с копитата си по моста, преторът Флак в южния край даде знак с лампата си на претора Помптин в северния край; двамата претори, придружени от по стотина въоръжени доброволци, блокираха моста от двете му страни и се спуснаха срещу заговорниците. Марк Цепарий извади меч и се опита да се защити, но Волтурций веднага се предаде, а Тарквиний, добър плувец, скочи от моста в непрогледните води на Тибър. Алоброгите стояха настрана и не смееха да помръднат. Всеки държеше здраво юздите на коня си, а Брог пазеше някой да не открадне писмата от торбата, вързана за колана му.

Когато Помптин, Валерий Флак, алоброгите, Волтурций и Цепарий пристигнаха в дома на Цицерон, той ги очакваше. Чакаше и Фабий Санга: той можеше и да не е много интелигентен, но беше изключително почтен с клиентите си.

— Носиш ли писмата, Брог? — попита Фабий.

— Нося четири писма — похвали се Брог и отвори торбата: вътре носеше три тънки свитъка и още едно, малко писмо, сгънато и запечатано в края.

— Четири значи? — зарадва се Цицерон. — Луций Касий е променил решението си?

— Не, Марк Тулий. Доколкото разбрах, четвъртото писмо е лична кореспонденция от претора Сура до Катилина.

— Помптине — изправи се от мястото си Цицерон, — ще отидеш до домовете на Публий Корнелий Лентул Сура, Гай Корнелий Цетег, Публий Габиний Капитон и Луций Статилий. Що поискаш веднага да се явят в дома ми, но няма да им казваш защо, ясно ли е? Вземи със себе си охрана.

Помптин кимна тържествено; събитията от тази нощ му се струваха като някакъв сън, той сякаш още не беше осъзнал какво точно се е случило на моста.

— Флак, искам да останеш в качеството на свидетел — рече Цицерон на другия претор. — Но нека твоите доброволци заемат позиции край храма на Съгласието. Щом свърша всичко тук, смятам да свикам заседание на Сената там.

Всички го наблюдаваха, включително, забеляза Цицерон с известна досада, Теренция, застанала в единия ъгъл. Но пък защо не? Тя беше с него през цялото това време; беше заслужила място на задните редове на театъра. След като помисли малко, той отпрати алоброгите (без Брог) в трапезарията, където им поднесоха храна и вино. Консултът, Брог, Санга и Валерий Флак останаха в кабинета да чакат Помптин и всички онези, които трябваше да повика. Волтурций не представляваше опасност — той се беше скрил в единия ъгъл и жално хлипаше, но Цепарий беше опасен, затова най-накрая Цицерон го заключи в един долап и за сетен път си пожела в Рим да се изгради някакво място, където такива като него да могат да стоят под охрана.

— Истината е — успокои го Луций Валерий Флак, след като завъртя ключа на долапа, — че този импровизиран затвор е доста по-сигурен от Лаутумиите.

Гай Цетег пристигна пръв. Изглеждаше разтревожен и се оглеждаше с недоверие край себе си. Скоро след него се появиха Статилий и Габиний Капитон, придружени от Помптин. Лентул Сура се забави най-дълго, но накрая и той се появи на вратата с изражение на дълбока досада.

— Цицероне, този път прекаляваш! — извика той, преди да е погледнал останалите. Но дори когато ги видя, не се изненада особено.

— Запознай се с приятелите си, Лентуле — подкани го Цицерон.

Някой изведнъж затропа по входната врата. Облечени в ризници заради нощната си експедиция, Помптин и Флак извадиха мечовете си.

— Отвори, Тироне! — нареди Цицерон.

Но не бяха убийци, а сенаторите Катул, Крас, Курион, Мамерк и Вация.

— Повикаха ни на извънредно заседание в храма на Съгласието — обясни Катул, — но решихме, че ще е най-добре преди това да се отбием у първия консул.

— Добре сте дошли — зарадва се Цицерон.

— Какво става? — попита Крас и огледа заговорниците.

Докато Цицерон обясняваше, отново се потропа, след което къщата се изпълни с любопитни сенатори.

— Как се разнасят слуховете в Рим! — възкликна Цицерон, но очевидно не можеше да си намери място от радост.

Най-накрая, след като всички се наместиха, консулт можеше да се захване с работа. Разказа на всички за премеждията на алоброгите, за клопката на Мулвиевия мост и показа за доказателство писмата.

— Вследствие на което — заключи Цицерон — Публий Корнелий Лентул Сура, Гай Корнелий Цетег, Публий Габиний Капитон и Луций Статилий, поставям ви под стража до пълното изясняване на участието ви в заговора на Луций Сергий Катилина. — Цицерон се обърна към Мамерк: — Принцепс Сенатус, предавам ти на съхранение тези три свитъка и те моля да не разчупваш печатите преди заседанието на Сената в храма на Съгласието. Тогава ще бъде твой дълг като лидер на Сената да прочетеш на глас съдържанието им. — След което показа на всички четвъртото писмо. — Това писмо ще отворя тук, пред вас, пред погледите на всички ви. Ако то компрометира с нещо претора Лентул Сура, нищо няма да ни спре да продължим с разследването. Ако ли пък съдържанието му не е от престъпен характер, ще трябва заедно да решим какво да правим с останалите три свитъка преди заседанието на Сената.

— Давай, Марк Тулий — подкани го Мамерк, който се чувстваше като в кошмар. Не можеше да повярва, че Лентул Сура, веднъж консул и два пъти претор, може да е замесен в заговора.

Колко приятно е да си център на всеобщото внимание, и то посред такава запомняща се драма! С почти театрални жестове, присъщи на характера му, Цицерон най-напред позволи на присъстващите да се уверят, че печатът е на Лентул Сура, след което го строши. Сякаш мина цяла вечност, докато разгъне свитъка, погледне

съдържанието му, прочете текста и го осмисли. Най-накрая консулт зачете на глас:

Луций Сергей, умолявам те да промениш плановете си. Знам, че не искаш да позориш своето начинание с армия от роби, но повярвай ми, че ако допуснеш роби в редовете на войската си, тя ще се превърне в лавина, способна да помете всичко пред себе си за няколко дни. Силите, които Рим може да изпрати срещу теб, са четири легиона: по един на Марций Рекс и Метел Кретик и два под командването на онзи сънливец Хибрида.

Било е предречено, че трима Корнелии ще управляват Рим, и знам, че третият Корнелий съм аз. Знам, че твоето име, Сергей, е по-старо от моето, но ти вече даде да се разбере, че предпочиташ да управляваш Етрурия, отколкото Рим. В такъв случай преосмисли своето отношение към робите. Аз съм за тяхното приемане в армията ни, моля те, и ти дай своето съгласие.

Цицерон завърши посред дълбоко мълчание.

Най-накрая Катул гневно извика:

— Лентул Сура, с теб е свършено! Да ти пикая и на името!

— Мисля — предложи Мамерк, — че ще е добре да отвориш и свитъците още сега, Марк Тулий.

— Да, и да позволя на Катон пак да ме обвини, че си играя с доказателства, принадлежащи на държавата! — Цицерон отвори широко очи. — Не, Мамерк, писмата си остават запечатани. Не искам да ядосвам нашия скъп Катон, дори да сме в пълното си право да отворим писмата!

Преторът Гай Сулпиций също присъстваше, отбеляза със задоволство Цицерон. Добре! И той щеше да получи задача, да не изглежда, че Цицерон си има любимци.

— Гай Сулпиций, би ли посетил домовете на Лентул Сура, Цетег, Габиний и Статилий, за да провериш не са ли скрити в тях оръжия? Вземи със себе си доброволците на Помптин, след което ги остави да претърсят къщите на Порций Лека, а също на Цепарий, Луций Касий,

този Волтурций, дето го виждаш в стаята, и някой си Луций Тарквиний. Бих предложил хората ти да продължат с търсенето у заговорниците — сенатори дори след твоето тръгване, защото присъствието ти ще е необходимо в Сената. На заседанието ще ми съобщиш какво си намерил.

Никой нямаше желание да хапва или пийва, затова Цицерон извади Цепарий от долапа и извика алоброгите от трапезарията. Каквато и воля за съпротива да беше останала у Цепарий преди заключването, вече го беше изоставила; долапът се оказа почти херметически затворен и той за малко да припадне.

Действащ претор, който крои заговори срещу републиката! А навремето дори е бил консул. Как да постъпи по въпроса — по начин, който да се отрази добре на парвенюто, временно пребиваващия пришълец от Арпин? Цицерон най-накрая прекрачи стаята до мястото, където беше седнал Лентул Сура, и го сграбчи за дясната ръка.

— Хайде ставай, Публий Корнелий — подкани го той най-любезно, — време е да вървим в храма на Съгласието.

— Колко странно! — отбеляза Луций Кота, щом хората минаха по Весталските стълби на Форума и се насочиха към храма на Съгласието, отделен от Тулианума — мястото за екзекуции, само от Гемониевите стълби.

— Странно ли? Кое е странно? — попита Цицерон, който все така водеше вцепенения Лентул Сура за ръката.

— Точно в този момент изпълнителите поставят статуята на Юпитер Оптимус Максимус на пиедестала в храма. Откога трябваше всичко да е готово! Вече минаха три години, откакто двамата с Торкват се зарекохме. — Луций Кота видимо потръпна. — А колко лоши предзнаменования се случиха оттогава!

— Стотици, и то само в рамките на една година — съгласи се Цицерон. — Беше ми жалко как старата етруска вълчица изгуби момченцето си, отнесено от светкавица. Мило ми беше да я гледам, приличаше на кученце! Оставя Ромул да бозае, но сякаш изобщо не го забелязва.

— Така и не разбрах защо не кърмеше две деца, а само едно — отвърна Кота, но накрая вдигна рамене. — Е, най-вероятно при етруските легендата говори само за едно дете. Статуята очевидно е по-стара от самите Ромул и Рем, а пък самата вълчица още си стои.

— Прав си — рече Цицерон, докато помагаше на Сура да изкачи трите стъпала към портала на необичайно ниския храм, — това е предзнаменование. Надявам се това, че обърнахте статуята на Великия бог към изток, ще донесе добро! — Но на вратата изведнъж се спря. — Богове, каква блъсканица!

Мълвата се беше разнесла светкавично из целия град. Храмът на Съгласието беше препълнен, защото всички сенатори в града, дори и болните, бяха дошли. Изборът на мястото не беше съвсем произволен, нищо че Цицерон си имаше свое мнение за съгласието между класите, на което беше посветено светилището; по принцип заседанията, на които се дискутират прояви на държавна измяна, не биваше да се провеждат в Курия Хостилия, а понеже във въпросната измяна бяха замесени хора от всички обществени слоеве, беше съвсем логично сенаторите да се съберат при Съгласието. За нещастие дървените трибуни, които се монтираха в големите храмове като този на Юпитер Статор, не можеха да се поберат тук. Всеки трябваше да застане, където си намери място, и да се надява, че няма да се задуши.

Най-накрая Цицерон успя да създаде някакъв ред, намествайки консуларните сенатори и магистратите на столове пред народните трибуни и останалите сенатори — така наречените педарии, без право на глас. На втория ред се вмъкнаха действащите магистрати, а между двата реда столове, обърнати един срещу друг, застанаха алоброгите, Волтурций, Цепарий, Лентул Сура, Цетег, Статилий, Габиний Капитон и Фабий Санга.

— Оръжията са били складирани в дома на Гай Цетег! — обяви от вратата задъханият Сулпиций. — Стотици мечове и ножове. Малко щитове и никакви ризници.

— Аз съм запален колекционер на оръжия — обясни с досада Цетег.

Цицерон свъси вежди и се замисли над един друг организационен проблем.

— Гай Косконий — обърна се той към въпросния претор, — чувам, че си бил чудесен стенограф. Не виждам къде можем да поберем половин дузина писари, затова ще се лишим от услугите им. Избери си трима педарии, които могат да пишат бързо, и записвайте всичко, изречено в залата. Четирима души лесно ще си разпределите тежестта, освен това заседанието едва ли ще продължи много, така че

ще имате време да сравните бележките си и да съставите общ протокол.

— Погледни го само и го слушай! — прошепна Силан на Цезар. — Най-после се вижда обвеян със слава! — След което Силан издаде някакъв неопределен звук, навярно израз на отвращение. — Е, аз поне намирам цялата тази история изключително гнусна!

— Дори един земевладелец от Арпин има право на слава — възрази Цезар. — Гай Марий даде начало на традиция.

Най-накрая, след доста суетене, Цицерон даде начало на заседанието с молитви, поднасяне жертва на боговете, ауспиции и необходимите поздравления. Но предварителните му очаквания се потвърдиха — заседанието щеше да е кратко. Водачът на среднощната група Тит Волтурций само изслуша показанията на Брог и Фабий Санга, след което помоли да го оставят всичко да разкаже. Отговаряше обстойно на всеки въпрос, потвърждавайки и дори допълвайки обвиненията срещу Лентул Сура и останалите четирима заговорници. Луций Касий, обясни той, ненадейно бил заминал за Трансалпийска Галия. Волтурций предполагал, че се обричал на доброволно изгнание в Масилия. Други съзаклятници също били избягали: Квинт Аний Хилон, братята Сула и Публий Автроний. Едно след друго имената на заговорниците излизаха наяве — конници и богати банкери, службогонци и неудачници. Докато Волтурций приключи с тирадата си, стана ясно, че в съзаклятието са замесени два̀сет и седем римляни — като се почне от Катилина и се свърши със самия Волтурций (а през цялото време Публий Сула, племенникът на диктатора, който не беше споменат, обилно се потеше).

След показанията на Волтурций Мамерк Лепид разчупи печатите на писмата и ги прочете на глас. Те не казваха нищо ново.

За да изиграе добре ролята си на съвестен адвокат, който най-вече иска да се разкрие цялата истина, Цицерон се зае с разпита на Гай Цетег. Но за негово голямо съжаление Цетег не издържа дълго на разпита и на свой ред си призна всичко.

След него дойде ред на Статилий, който също не отрече нищо.

Лентул Сура дори не изчака въпросите, ами разказа всичко на един дъх.

Единствен Габиний Капитон известно време се опитваше да отрича, но след като Цицерон го притисна, на свой ред призна.

Последен поред беше Марк Цепарий, който шумно захлипа и едва се разбираше какво говори. Но по всичко изглеждаше, че се признава за виновен.

На Катул не му беше никак лесно, но когато разпитът свърши, той подложи на гласуване тържествени благодарности към прозорливия и бдителен първи консул.

— А аз те обявявам за „патер патрие“, баща на отечеството! — провикна се Катон.

— Това насериозно ли го каза, или се шегува? — попита Силан Цезар.

— С Катон човек никога не може да е сигурен.

На Цицерон бе позволено да издаде заповеди за задържането на всички съзаклятници, които са избягали от закона. След което дойде ред всеки от петимата заловени да бъде поставен под сенаторски надзор.

— Аз ще приема в дома си Лентул Сура — предложи с тъга Луций Цезар. — Той е мой зет. Навярно някой друг Лентул би могъл да го поиска по закон, но по право се пада на мен.

— Аз ще приема Габиний Капитон — рече Крас.

— А аз — Статилий — обяви Цезар.

— Дайте ми младия Цетег — поиска Квинт Корнифиций.

— А на мен Цепарий — последен се обади старият Гней Теренций.

— А как ще постъпим с претора — изменник? — попита Силан, който от недостига на въздух се чувстваше зле.

— Ще поискаме от него да свали знаците на властта и да разпусне ликторите си — отговори Цицерон.

— Не съм убеден, че е законно — възрази му с известно нежелание Цезар. — Никой няма право да прекратява мандата на висш магистрат преди края на годината. С други думи, нямаш право да го арестуваш.

— Имаме право да го задържим според Сенатус Консултум Ултимум! — тросна се Цицерон. Защо Цезар все си търсеше за какво да се заяжда? — Ако така ти харесва, няма да го наречем прекратяване на мандата! Приеми, че просто сме му отнели парадните дрехи!

При което Крас предложи да се гласува публична благодарност за разкриването на заговора, и то без проливане на кръв вътре в

свещените граници на града. Името на Цицерон никъде не се спомена.

— Така както си станал, Красе, защо да не гласуваш и граждански венец на нашия скъп Марк Тулий Цицерон? — подразни го Попликола.

— Е, това беше шега — подшушна Силан на Цезар.

— О, слава на боговете, най-последно закрива заседанието — отговори Цезар. — Толкова ли не успя да измисли повод да се съберем при Юпитер Статор или Белона?

— Утре пак тук, в два часа след изгрев! — обяви Цицерон сред възгласи на недоволство и си запроправя път през тълпата. Бързаше да се качи на рострата и да прочете успокоителна реч пред насъбралото се множество.

— Не знам защо толкова се е разбързал — сподели Крас пред Цезар. Дватамата стояха настрана и се радваха на чистия въздух. — Така и така не може да се прибере вкъщи тази вечер. Жена му е домакиня на празненствата на Бона Дея.

— Да, разбира се — въздъхна Цезар. — Жена ми и майка ми ще присъстват, да не говорим за всичките весталки. Предполагам, че и Юлия ще отиде, вече е пораснала.

— Ще ми се и Цицерон да порасне.

— Е, хайде сега, Красе, веднъж да дойде големият му ден! Остави го да се радва на малката си победа. Заговорът не беше чак толкова сериозен и шансовете му да успее са колкото тези на Пан срещу Аполон. Буря в чаша вода, нищо повече.

— Пан срещу Аполон, викаш? Доколкото си спомням, победи именно Пан.

— Да, ама само защото арбитър е бил Мидас, Марк. Заради което цял живот е ходил с магарешки уши.

— Мидас винаги е арбитър, Цезаре.

— Защото у него е властта на златото.

— Именно.

Дватамата тръгнаха към горния край на Форум. Речта на Цицерон пред народа не ги интересуваше.

— Твои роднини също са замесени — отбеляза Крас, след като Цезар подмина пътя към дома си и се насочи към Палатина.

— Така е. Една много глупава братовчедка и тримата ѝ синове — хулигани.

— Дали не е отишла у Луций Цезар?

— Със сигурност не. Луций Цезар е стриктен човек. Съпругът на сестра му не е на гости, а под стража. И след като майка ми е у Цицерон, за да празнува Добрата богиня, рекох си дали да не се отбия у Луций и да му кажа, че аз ще се погрижа за Юлия Антония.

— Не ти завиждам — ухили се Крас.

— Вярвай ми, и аз не си завиждам!

Чу гласа на Юлия Антония още преди да е потропал на вратата на приветливия дом на Лентул Сура. Цезар направи кисела гримаса. Как пък точно тази вечер се случи празникът на Бона Дея? Всички приятелки на Юлия Антония щяха да са у Цицеронови — Бона Дея нямаше да търпи римлянките да я пренебрегнат, пък дори и заради някоя приятелка в беда.

Трите момчета на Антоний Кретик бяха наобиколили майка си и се отнасяха към нея с търпение и нежност, каквито Цезар не би очаквал от тях.

— О, братовчеде! — ревеше Юлия. — Какво ще правя сега? Къде ще отида? Те ще конфискуват цялото имущество на Сура! Няма да имам покрив над главата си!

— Остави човека на мира, мамо — прекъсна я Марк Антоний, най-големият син, издърпа я от Цезар и я настани обратно на стола. — Стой спокойно и не досаждай на друг с жалбите си. Те няма да ни помогнат с нищо.

Може би защото се беше изтощила от плач, Юлия Антония се подчини; най-малкият ѝ син, Луций, доста дебело и непохватно момче, седна на стола до нея, хвана ръцете ѝ и започна да я успокоява.

— Негов ред е — обясни накратко Антоний и изведе Цезар в перистила, където към тях се присъедини и вторият син Гай.

— Колко жалко, че Лентулите представляват повече от половината Корнелии в Сената — рече Цезар.

— Никой от тях няма да се зарадва, задето в рода се е пръкнал изменник — съгласи се мрачно Марк Антоний. — А той наистина ли е изменник?

— Без всякакво съмнение, Антоний.

— Сигурен си?

— Нали точно това казах! Ти какво? Да не се тревожиш, че ще се окажеш и ти замесен? — изгледа го разтревожен Цезар.

Антоний се изчерви, но нищо не отговори. Вместо него се обади Гай:

— Ние не сме замесени! Защо всички, включително ти, очаквате винаги най-лошото от нас.

— На това се казва лоша репутация — обясни Цезар. — И тримата сте си спечелили печална слава — комар, вино, курви. — Той изгледа Марк Антоний с известна насмешка. — Дори тук-таме някой любовник.

— Това за мен и Курион не е вярно — отрече той. — Само се правим, за да дразним бащата на Курион.

— И със сигурност сами си създавате лоша репутация, Антоний. Един ден и ти, и братята ти ще разберете каква грешка правите. Всички хрътки в Сената ще душат около вас, затова ви предлагам, ако сте замесени, да ми кажете още сега.

И тримата синове на Кретик бяха решили отдавна, че точно този Цезар притежава най-объркващия поглед, който са срещали — пронизващ, студен, всевиждащ. Затова и не го обичаха, понеже вечно се чувстваха неловко в негово присъствие, а той постоянно им внушаваше, че струват по-малко, отколкото смятат. Освен това никога не ги съдеше за дребни неща; идваше да им държи сметка едва когато станеше много зле. Затова бяха свикнали да гледат на неговата поява като на предвестие за злощастия, сякаш Цезар идваше да отнеме силите им, да ги лиши от възможност да се защитят.

Марк Антоний лукаво подхвърли:

— Не сме замесени. Клодий каза, че Катилина е загубена кауза.

— А Клодий винаги е прав, така ли?

— Обикновено така излиза.

— Съгласен съм — неочаквано рече Цезар. — Той е пронищателно момче.

— Сега какво ще стане? — попита Гай Антоний.

— Доведеният ви баща ще бъде съден за измяна — отговори Цезар. — Той сам си призна, беше длъжен. Преторите на Цицерон заловиха у алоброгите две негови писма, които го уличаваха. Мога да ви уверя, че писмата не бяха подправени.

— Значи мама е права. Ще изгуби всичко.

— Ще се постарая да не го позволя, а мисля, че мнозина ще се съгласят с мен. Време е Рим да се отучи да наказва хората за греховете

на роднините им. Когато стана консул, ще се опитам да прокарам закон в този смисъл. — Той се запъти към атрия. — Нищо не мога да направя лично за майка ти, Антоний. На нея ѝ трябва женско присъствие. Щом майка ми се прибере от честването на Бона Дея, ще я пратя. — Спря се в атрия и се огледа. — Жалко, че Сура не е колекционер на произведения на изкуството. Можехте да скриете някои по-скъпи образци, преди да дойдат реквизиците. Но това не означава, че няма да удържа на думата си. Ще направя всичко възможно малкото, което Сура е притежавал, да не бъде конфискувано. Предполагам, че той и заради това се е присъединил към съзаклятието — за да увеличи семейното богатство.

— О, не ще и съмнение — съгласи се Антоний, докато изпращаше Цезар до вратата. — Той вечно се оплакваше колко тежко му се е отразило отстраняването от Сената... И че с нищо не го е заслужил. Твърдеше, че цензорът Лентул Клодиан му е имал зъб. Някаква семейна разпра още от времето, когато Клодиан е бил осиновен от Лентулите.

— Ти харесваш ли го? — попита Цезар, преди да мине прага.

— О, да! Сура е чудесен човек, от най-добрите, които познавам!

Това беше интересно, мислеше си Цезар, докато се връщаше в Държавния дом на Форум. Малцина доведени бащи биха могли да спечелят одобрението на тези тримата! Типични Антонии. Безразсъдни, страстни, импулсивни, склонни да задоволяват всеки свой каприз! И тримата бяха едри и силни, пък и грозни, но по начин, който се харесваше на жените. Какво ли щяха да правят в Сената, щом им дойдеше време да се кандидатира за квестори? Разбира се, ако се намерят пари да си го позволят. Кретик се беше самоубил, след като се опозори пред народа, но никой не пожела да го съди посмъртно за престъпления срещу държавата; това, което му беше липсвало, беше трезв разум, а не лоялност към Рим. Така или иначе финансовото състояние на Антониите беше тежко, когато Юлия се омъжи за Сура, човек без собствени деца, но и без голямо наследство за доведените си синове. Луций Цезар имаше и син, и дъщеря, Антониите нищо не можеха да очакват от него. Излизаше, че Цезар трябва да подобри финансите на Антониите. Нямаше представа как щеше да го стори, но щеше да успее. Пари винаги се намираха.

Беглецът Луций Тарквиний, който беше скочил от моста в Тибър, беше заловен по пътя за Фезула и беше доведен при Цицерон преди второто заседание на Сената в храма на Съгласието. Тъй като честването на Бона Дея не допускаше мъжко присъствие, Цицерон беше прекарал нощта у Нигидий Фигул, който съобразително беше поканил Атик и Квинт Цицерон на вечеря. Прекараха приятно и настроението им се повдигна допълнително, когато получиха известие от Теренция: след като огънят в олтара на Бона Дея изгаснал, изведнъж се надигнал мощен пламък, който весталките възприели за знак, че Цицерон е спасил родината.

Каква радостна мисъл! Баща на отечеството. Спасител на родината. Той, временно пребиваващият арпински селяк.

Все пак Цицерон не беше съвсем спокоен. Макар да беше държал дълга реч пред народа, клиентите му, които на сутринта го издебнаха в дома на Нигидий, бяха притеснени, напрегнати, дори изплашени. Колко ли обикновени граждани на Рим вътрешно подкрепяха новия ред — пълното опрощаване на дълговете? Изглежда, не бяха малцина; Катилина като нищо би могъл да превземе града отвътре, особено по време на Сатурналиите. Онези, които не виждаха надежда за изплащане на дълговете си, са били със сигурност отчаяни от събитията предния ден. Рим изглеждаше спокоен, но клиентите на Цицерон го уверяваха, че се усещат скрити вълнения. Същото разправяше и Атик. „А ето ме мен — мислеше Цицерон и усещаше как паниката го обзема, — виновен, задето задържах петима души!“ Хора с влияние и клиенти, особено Лентул Сура. Но Статилий беше от Апулия, а Габиний Капитон — от Южен Пицен, все земи, където хората се вдигаха срещу Рим, а не в негова подкрепа. Колкото до Гай Цетег, навремето баща му се славеше като царя на задните редове в Сената! Притежаваше богатства и се ползваше с огромен авторитет. Изведнъж се оказваше, че само той, Цицерон, първият консул, е отговорен за задържането на петимата. Защото точно той показва на всички неопровержимите доказателства за вината на петимата; именно той ги беше принудил да признаят. Пак той щеше да бъде виновен, ако петимата бъдат осъдени, а процесът щеше да е дълъг и мъчителен и можеше да стане причина за не една и две прояви на насилие. Никой от действащите претори нямаше да се съгласи да оглави специалния

съд за държавна измяна — напоследък изобщо не бе имало подобни дела и вече две години никой претор не биваше назначаван за постоянен председател на съда. Ето защо арестуваните все така щяха да си живеят под сенаторски надзор, а идваше Нова година и с нея народни трибуни като Метел Непот, които натякваха за превишените пълномощия на Цицерон, или като Катон, които щяха да го дебнат и за най-малкото отстъпление от закона.

„Ех, ако можеше — разсъждаваше Цицерон, докато водеше Тарквиний към храма на Съгласието, — тези проклетници изобщо да не минават през съда!“ Те бяха виновни, всички го бяха чули от собствената им уста. Рано или късно щяха да ги осъдят; дори най-продажният съд не би ги оправдал. И все някой ден щяха да бъдат... екзекутирани? Но съдиите не можеха да екзекутират! Единственото, което можеха да направят, бе да пратят изменниците в изгнание и да конфискуват собствеността им. Дори трибутните комиции не можеха да произнесат смъртна присъда. Единствено центуриатните комиции имаха това право, и то само при обвинение в пердуелион, голяма измяна — а кой можеше да е сигурен какво въздействие върху умовете на хората можеха да окажат обещанията за „всеобщо опрощаване на дълговете“? Понякога, мислеше си Покорителят на съдилищата, съдебните процеси се превръщаха в твърде голяма тежест.

Луций Тарквиний нямаше какво ново да каже, щом започна заседанието в храма. Цицерон си запази правото само той да задава въпросите и прекара Тарквиний през всички моменти, довели го до Мулвиевия мост в онази злокобна нощ. Едва тогава консулт остави думата и на другите, да не излезе, че иска да присвои цялата слава за себе си.

Това, което не очакваше, беше отговорът на Тарквиний на първия въпрос, който му зададоха.

— Ти защо изобщо си бил с алоброгите? — попита ненадейно Марк Порций Катон.

— Ъ? — изгледа го с недоумение Тарквиний. Той беше нагъл човек и не виждаше защо да се държи почтително със сенаторите.

— Алоброгите са имали водач в лицето на Тит Волтурций. Марк Цепарий каза, че е пътувал с тях, за да съобщи на съзаклятниците за

изхода от преговорите между Луций Сергий Катилина и алоброгите. Но ти защо си бил с тях, Тарквиний?

— О, аз малко работа имах с алоброгите, Катоне! — отговори му той. — Бях с тях, защото така е по-безопасно, пък и по-забавно, отколкото да пътувам сам на север. Не, аз отивах при Катилина по други задачи.

— Така ли? И какви са били тези други задачи? — попита Катон.

— Носех му послание от Марк Крас.

В препълнения храм настъпи гробно мълчание.

— Я повтори, Тарквиний.

— Носех послание от Марк Крас до Катилина.

Тук-таме се дочуха гласове, след което настъпи такава суматоха, че Цицерон даде знак на главния си ликтор да удари с фасциите по пода.

— Тишина!

— Ти си носил писмо от Марк Крас до Катилина — повтори Катон. — Къде е то тогава, Тарквиний?

— О, не беше писмо! — отвърна арестуваният. — Съдържанието на посланието беше тук, в главата ми.

— И още ли е там? — попита Катон и хвърли поглед на Крас, който стоеше като замаян на стола си.

— Да, искаш ли да го чуеш?

— Ще ти бъда благодарен.

Тарквиний се изпъчи и започна да декламира:

— „Марк Крас ти казва «горе главата», Луций Катилина. Рим все още не е обединен около теб, но все повече и все по-знатни личности се присъединяват...“

— Този е хитър като воден плъх! — ядоса се Крас. — Дай му да ме обвини и това означава, че за да оправдая себе си, трябва да похарча луди пари да отърва него и всички около него!

— Тихо, тихо! — опита се да го възпре Цезар.

— Тази няма да я бъде, Тарквиний! — рече на висок глас Крас. — Да си беше избрал някой по-уязвим. Марк Цицерон много добре знае, че аз бях първият човек изобщо, който представи на Сената някакви по-конкретни доказателства. При това бях придружен от двама достоверни свидетели — Марк Марцел и Квинт Метел Сципион.

— Това е самата истина — потвърди Цицерон.

— Истина е — подкрепи го Марцел.

— Истина е — обади се и Метел Сципион.

— В такъв случай, Катоне, държиш ли да продължаваш с разпита? — попита Крас Катон.

— Не, Марк Красе, това очевидно са измислици.

— На това мнение ли е сенатът? — попита леко заплашително Крас.

Всички вдигнаха ръка в знак, че са съгласни.

— Което означава — отсъди Катул, — че нашият скъп Марк Крас е достатъчно голяма риба, за да се освободи от куката, без дори да си нарани устата. Но аз имам подобни обвинения срещу някои помалки риби! Обвинявам Гай Юлий Цезар в участие в съзаклятието на Катилина!

— Аз подкрепям това обвинение на Квинт Лутаций! — изрева от мястото си Гай Калпурний Пизон.

— Някакви доказателства? — попита ги Цезар, без дори да благоволи да се изправи.

— Доказателствата скоро ще се появят — измъкна се Катул.

— И какво ли ще представляват? Писма? Устни послания? Чисти измислици?

— Писма! — закани се Гай Пизон.

— И къде са тези писма? — попита невъзмутимо Цезар. — До кого съм ги адресирал, след като твърдите, че съм ги написал? Или ви е трудно да подправите почерка ми, а, Катуле?

— Разполагаме с кореспонденция между теб и Катилина! — заплаши го Катул.

— Мисля, че веднъж съм му писал — замисли се Цезар. — Трябва да е било, докато той управляваше Римска Африка. Но оттогава със сигурност не съм.

— Писал си, писал си! — ухили му се злоецо Пизон. — Хванахме те, Цезаре, колкото и да се мъчиш да ни избягаш! Пипнахме те!

— В интерес на истината — възрази Цезар — не сте, Пизоне. Попитай Марк Цицерон каква помощ аз оказах на неговото обвинение срещу Катилина.

— Не се мъчи, Пизоне — намеси се Квинт Арий. — Радвам се да кажа това, което Марк Цицерон може да потвърди. Цезар ме помоли да

замина за Етрурия и да разговарям със суланските ветерани при Фезула. Знаеше, че няма да вярват на друг сенатор с положение, затова и ме помоли. С радост му услужих, дори се чудех как сам не съм се сетил. Малцина са хората като Цезар да имат ясен поглед върху нещата. Ако той беше част от заговора, нямаше да действа срещу него.

— Квинт Арий говори истината — потвърди Цицерон.

— Затова двамата най-добре седнете и си затворете устата! — ядоса се Цезар. — Това, че някой по-добър от теб те е победил на изборите за върховен понтифекс, Катуге, не е причина да си отмъщаваш! А ти, Пизоне, сигурно доста пари си дал за подкупи да се измъкнеш от съда ми и сега си го изкарваш на мен! Но защо сами се правите за смях? Сенатът добре ви познава, добре знае на какво сте способни!

Навярно е могло още да се каже по въпроса, но точно в този момент в храма нахлу вестносец, който събщи на Цицерон, че бивши роби, клиенти на Цетег и Сура, са тръгнали да събират доброволци в самия град и се заканвали, че когато съберат достатъчно сили, ще нападнат домовете на Луций Цезар и Корнифиций, ще спасят Сура и Цетег и ще ги издигнат за консули. След това щели да освободят и другите арестувани и да превземат целия град.

— И такива тревоги — подчерта Цицерон — ще ни преследват до деня, в който процесите приключат! А това изисква месеци, назначени отци, месеци! Помислете как да ускорим нещата, умолявам ви!

Той разпусна заседанието и нареди на преторите да свикат градската милиция. Доброволци бяха пратени по домовете на всеки от сенаторите — пазители на съзаклятниците. По всички публични места беше поставена въоръжена охрана, а група конници от първите осемнайсет центурии, сред тях и Помпоний Атик, се качиха на Капитолия да пазят храма на Юпитер.

— Ех, Теренция, не ми се ще да сляза от длъжност във време на несигурност и дори възможен провал, не и след подобен бляскав успех! — оплакваше се Цицерон пред жена си същия ден, щом се прибра.

— Защото докато съзаклятниците са в Рим, а Катилина разполага с армия в Етрурия, нищо не е сигурно — съгласи се Теренция.

— Точно така, скъпа.

— Освен това ще стане като с Лукул и завоюването на Азия. Ти ще свършиш цялата черна работа, а накрая Силан и Мурена ще си присвоят славата, защото нещата ще приключат през тяхното управление.

Подобна мисъл дори не му беше хрумвала, но тъй като жена му знаеше какво говори, Цицерон потръпна. Да, точно така щеше да се получи! Времето и римската традиция пак щяха да му отнемат заслуженото.

— Ами тогава — помръкна той, — ако ме извиниш, няма да присъствам на вечеря, ами ще се заключа в кабинета си и ще се опитам да намеря решение.

— Ти вече знаеш решението, мъжо. Но все пак те разбирам. Трябва ти не да го измислиш, а да събереш смелост да го изпълниш. И докато мислиш, не забравяй, че Добрата богиня е с теб.

— Да пукнат дано! — беснееше Крас, което беше доста необичайно за спокойния му нрав. — Поне половината от сенаторите стояха и гледаха с надеждата клеветите на Тарквиний да минат! Какъв късмет, че Квинт Курий реши да остави писмата си на моя праг! Иначе днес щях сериозно да загазя.

— Моето положение беше по-критично — напомни му Цезар. — Но за щастие и обвиненията бяха жалки. Глупаци! Катул и Пизон се сетиха да ме замесят и мен едва след като Тарквиний обвини теб. Да бяха помислили миналата нощ, щяха да подправят някое писмо. Или поне щяха да си замълчат, преди да разполагат с подобни писма. Едно от нещата, които винаги са ми повдигали духа, Марк, е мисълта колко тъпи са враговете ми! За мен е голяма утеха да знам, че никога няма да се намери противник, по-умен от мен.

Крас беше свикнал с подобни изказвания от страна на Цезар, но пак учудено изглежда по-младия си приятел. Този човек никога ли нямаше да се усъмни в силите си? Дори да се е случвало, Крас никога не го беше виждал. Добре поне, че Цезар беше спокоен човек, иначе Рим щеше да се моли хиляда Катилини да дойдат вместо него.

— Аз утре няма да присъствам — предупреди го Крас.

— Обещава да е интересно.

— Не ме интересува, пък ако ще и гладиатори да докарат в Сената! Цицерон да се радва на славата си без мен. „Баща на отечеството“, как ли пък не!

— О, Катон просто се пошегува, Марк!

— Че Катон се е пошегувал, е така, Цезаре, но мен ме дразни това, че Цицерон го възприе буквално.

— Горкият. Сигурно му е тежко да стои все вън от центъра на събитията.

— Ти да не си се разболял? Откога си започнал да съчувстваш на другите?

— О, случвало се е да изпитвам съчувствие. А това, че Цицерон предизвиква подобно, не е никак странно. Той е толкова уязвим.

Макар цял ден да организираше милициите и да мислеше как да реши ужасната си дилема, Цицерон намери време да превърне храма на Съгласието в по-приятливо място за заседания. Когато на другия ден — петият от месец декември — сенаторите се явиха призори на входа, дърводелците вече бяха довършили работата си. Имаше по три реда трибуни от двете страни на залата, а в дъното — малък подиум за магистратите. Дори пейката за народните трибуни не беше забравена.

— Не можете да си донесете столовете — предупреди ги Цицерон, — няма да се поберат на редовете, но можете да използвате самите трибуни да седнете. — Консулт посочи горния ръб на предната и задната фасада. — Освен това отворих отдушници.

Навярно бяха дошли около триста души. След като се посуетиха малко, сенаторите дадоха знак, че са готови за работа.

— Назначени отци — започна тържествено Цицерон, — свиках това събрание, за да обсъдим още един въпрос, който нито можем да отлагаме, нито ни е позволено да пренебрегнем. А именно какво да правим с петимата арестувани.

В много отношения положението прилича на онова отпреди трийсет и седем години, когато Сатурнин и неговите метежници са завладели Капитолия и впоследствие се предали. Никой не знаел как да се постъпи с тях! Никой не искал да поеме охраната на някой от тези отчаяни бунтовници по време, когато било ясно, че имат многобройни привърженици — нищо чудно, ако някой приемел при

себе си някой от съзаклятниците, да му изгорят къщата, а него да убият. В крайна сметка Сатурнин и четиринайсетте най-важни негови съмишленици били заключени в обичния дом на нашия Сенат, Курия Хостилия. Сграда без прозорци с две масивни бронзови врати. Непревземаема. Тогава група роби, водени от някой си Сцева, се качили на покрива, разместили керемидите и започнали да замерват с тях пленниците, докато ги убият до един. Осъдително деяние, но от голяма полза за обществения мир! Щом Сатурнин умрял, Рим изведнъж се усмирил. Признавам, че в момента армията на Катилина в Етрурия представлява сериозно усложнение, но най-напред трябва да усмирим Рим!

Цицерон млъкна за малко. Много добре знаеше, че в Сената се намират някои от онези младежи, които навремето Сула беше качил на покрива на Курията и че сред тях не се е намирал нито един роб. Един от шайката младежи беше собственикът на Сцева, Квинт... как беше... Кротон, който щом страстите се уталожиха и всичко се забрави, дари свободата на Сцева и публично го похвали за извършеното деяние. Оттам цялата вина беше прехвърлена на други. Сула така и не издаде измамата, още по-малко би го сторил като диктатор.

— Назначени отци — смърти Цицерон колегите си, — ние сме седнали на действащ вулкан! Петима души стоят под стража в различни римски домове, петима души, които тук, в тази зала и пред това събрание признаха изцяло своята вина. Признаха, че са съучастници в държавна измяна! Но в същото време стигнаха до тези самопризнания едва когато се увериха в съществуването на доказателства, уличаващи ги в заговор! И докато признаваха собствената си вина, обявиха за свои съучастници мнозина други, които сега подлежат на задържане, където и когато бъдат открити. Помислете в такъв случай какво ще стане, когато ги заловим. Ще имаме може би двайсет души, разпределени из обикновени римски домове, където ще живеят през времето на мъчително дългия процес срещу тях.

Вчера се убедихме в една от злините, които подобно положение поражда: група мъже се събраха и привлякоха към себе си други, за да освободят задържаните изменници, да убият консулите и да издигнат двама от изменниците на тяхно място! С други думи, метежът ще продължи дотогава, докогато призналите се за виновни изменници

стоят в Рим, а армията на Катилина действа из Италия. Благодарение на бързата си реакция успях да ликвидирам вчерашната опасност. Но на мен ми остава по-малко от месец да бъда консул. Да, назначени отци, почти дойде времето на годишната смяна на магистратите, а ние не сме в положение да я извършим безболезнено.

Моята най-голяма амбиция е да напусна своя пост при условията на пълно умиротворяване на града. Това ще бъде съвсем ясен знак за Катилина, че вече не разполага в Рим със съюзници способни да му окажат голяма помощ. А има един начин...

Консултът отново млъкна, за да остави на сенаторите да осмислят словата му. Искаше му се старият му съперник и съюзник Хортензий да присъства в залата. Хортензий щеше да оцени изяществото на аргументите му, докато повечето биха възприели само тяхната ефективност. Колкото до Цезар... всъщност не беше сигурен дали толкова се вълнува от оценката на Цезар като юрист и като човек. Крас дори не беше дошъл, но пък той беше последният сенатор, комуто Цицерон би желал да направи впечатление с правната си мисъл.

— Докато Катилина и Манлий не бъдат разгромени или принудени да се предадат, Рим ще продължава да се съобразява с военното положение, обявено със Сенатус Консултум Ултимум. Също както се бе съобразявал преди трийсет и седем години, когато Сатурнин и съучастниците му намериха смъртта си в Курия Хостилия. Тогава това означаваше, че никой не може да бъде държан отговорен, задето е довел нещата до логичния им завършек и е езекутирал метежниците. Извънредното положение гарантираше ненаказуемост на всички онези, които бяха хвърляли керемиди от покрива, с други думи, на техните господари, тъй като господарят на роба е отговорен за действията му. Всички римски граждани, собственици на робите, участвали в убийството, можеха да бъдат съдени, но не и при действието на извънредно положение. Указът, който римският Сенат е упълномощен да гласува, за да гарантира защитата на страната, може да прикрие всякакви подобни действия.

Помислете за нашите признали вината си изменници тук, в Рим, както и за останалите изменници, които търсим, защото успяха да избягат, преди да ги заловим. И чиято вина е безспорна след признанията, изречени от устата на петимата задържани, да не говорим за показанията на Квинт Курий, Тит Волтурций, Луций Тарквиний и

Брог. Според условията на действащия указ за извънредно положение не е задължително изменниците да бъдат съдени. Тъй като в момента се намираме в ужасна криза, тази свята институция, римският Сенат, е упълномощена да стори всичко възможно за спасението на Рим. Да оставим петимата изменници под стража, докато дочакат процес, а след това да ги извадим наред Форума, докато делото се разглежда от съда, представлява чудесен повод за нови размирици и бунтове! Особено след като Катилина и Манлий, официално обявени за врагове на държавата, са все още на свобода в Италия и разполагат с армия. Тази армия дори би могла да нападне нашия град, за да се опита да освободи изменниците по време на процеса!

Дали ги убеждаваше? Да, каза си Цицерон. До мига, в който забеляза Цезар, който стоеше с изправени рамене и издължена физиономия на най-долния ред, леко зачервил се от вълнение. Цицерон щеше да срещне възраженията на Цезар, който беше много добър оратор. Освен това беше избран за градски претор и имаше право да се изкаже сред първите, освен ако не се промени редът.

Цицерон трябваше да внуши своята позиция на сенаторите, преди Цезар да вземе думата! Но как? Погледът му се плъзна несъзнателно по седящите на последния ред зад Цезар и изведнъж се спря на стария Гай Рабирий, член на Сената от четирийсет години, но без да се е състезавал никога за магистратска длъжност, което не му даваше правото да държи речи. Типичният педарий, сенаторът от последния ред. Не че Рабирий можеше да се похвали с особени добродетели! Заради множеството му подлости и грехове той беше ненавиждан от повечето римляни. Той също беше част от онази младежка шайка, покатерила се на покрива на Курия Хостилия, за да избие Сатурнин и хората му...

— Ако това събрание реши съдбата на петимата задържани и на всички избягали, членовете му ще бъдат свободни от юридическа отговорност, колкото... колкото... Ами представете си, че сега някой подложи скъпия Гай Рабирий на съд по обвинение, че е убил Сатурнин! Смехотворно, назначени отци. Сенатус Консултум Ултимум стои над всичко и позволява всичко. Ето защо аз се обявявам за това след сериозен дебат нашето събрание още днес да вземе решение каква да бъде съдбата на петимата задържани, признали сами вината си. Да ги държим под стража до провеждането на процес би

представлявало според мен опасност за държавата. Нека обсъдим проблема още днес и да решим какво да правим с тях, ползвайки се от пълната закрила на Сенатус Консултум Ултимум! Според действащия указ ние сме в правото си да решим тяхната екзекуция. Можем също така да ги изпратим на вечно заточение, да конфискуваме собствеността им, да ги лишим от огън и вода на територията на Италия до края на живота им.

Цицерон си пое въздух и се запита как ще реагира Катон. Със сигурност и той щеше да се възпротиви. Да, Катон се беше наежил като за бой. Но тъй като беше просто новоизбран народен трибун, щеше да вземе думата един от последните.

— Назначени отци, не е моя работа да вземам решение. Аз само изпълних своя дълг, като представих пред вас юридическите рамки и като ви обясних какво можете да направите при действащото извънредно положение. Лично аз съм за това да вземем решение тук и днес, а не да чакаме процес. Но няма да насочвам по никакъв начин нашето събрание какво решение да вземе за виновните. Нека това го стори друг.

Замълча и отправи предизвикателен поглед към Цезар, после и към Катон.

— Редът на изказванията няма да следва изпълняваната към момента длъжност, а ще взема предвид възрастта и опита на всеки присъстващ. Ето защо ще поискам пръв да се изкаже новоизбраният първи консул, след това новоизбраният втори консул, а оттам нататък — всеки консуларен сенатор. Доколкото мога да броя, в залата присъстват четиринайсет бивши консули. След това ще дам думата на новоизбрания претор Гай Юлий Цезар, на останалите новоизбрани претори, на действащите претори, на новоизбраните едили, на действащите едили, най-накрая на новоизбраните народни трибуни и на действащите народни трибуни. Ще си запазя за по-късно правото да реша ще се изказват ли и бившите претори, защото вече изброих шейсет сенатори, нищо че трима от действащите претори в момента са извън града и ни закрилят от Катилина и Манлий. Ето защо правя обща сметка от петдесет и седем души с право да се изкажат, без да смятам бившите претори.

— Петдесет и осем, Марк Тулий.

Как можа да пропусне Метел Целер, градския претор?

— Ти не трябваше ли да си в Пицен и да събираш войска?

— Доколкото си спомням, Марк Тулий, ти лично ме изпрати в Пицен при условие да се завръщам в Рим на всеки единайсети ден. А освен това трябва да съм тук в продължение на дванайсет дни около смяната на народните трибуни.

— Да, така беше. Петдесет и осем тогава. Това означава, че никой няма време да се сдобие с репутация на голям оратор, разбирате ли ме? Дебатът трябва да приключи още днес! Искам да гласуваме преди залез-слънце. Ето защо ви предупреждавам, назначени отци, ако се самозабравите, ще ви прекъсвам.

Цицерон се обърна към Силан:

— Децим Юний, би ли дал ход на дебата?

— Като имам предвид твоето предупреждение за ограниченото време, Марк Тулий, ще бъда кратък — започна той неуверено. Човекът, който се изкажеше пръв, трябваше да даде тон на останалите и да подкара всички следващи оратори в руслото на собствената си мисъл. Цицерон винаги се справяше, но Силан не беше сигурен в себе си, още повече че нямаше представа какви са настроенятия сред мнозинството сенатори.

Цицерон ясно беше намекнал, че е в подкрепа на смъртното наказание. Но какво ли искаха другите? Най-накрая Силан избяга от отговорност, като се изказа в полза на „най-тежкото наказание“. Успя да се въздържи от употребата на думата процес, което трябваше да се изтълкува в смисъл процес да няма.

Дойде ред на Мурена; и той беше в подкрепа на „най-тежкото наказание“.

Цицерон, разбира се, не се изказа втори път, а Гай Антоний Хибрида беше на бойното поле. Затова следващото изказване беше на Мамерк Лепид Принцепс Сенатус, най-висшестоящ сред консуларните сенатори. Без особен ентусиазъм и той се съгласи с „най-тежкото наказание“. Нататък говориха сенаторите, които са били и цензори: Гелий Попликола, Катул, Вация Исаврик, както и притесненият Луций Кота. И те все за „най-тежкото наказание“. После се изказаха останалите бивши консули по хронологичен ред на управлението им — Курион, двамата Лукули, Пизон, Глабрион, Волкаций Тул, Торкват, Марций Фигул, и всички бяха за „най-тежкото наказание“. Луций Цезар, както си беше ред, не се изказа.

Дотук добре. Най-после дойде ред на Цезар, но тъй като малцина знаеха неговите убеждения толкова добре, колкото Цицерон, думите му изненадаха повечето присъстващи. Включително, виждаше се ясно, самият Катон, който не беше разчитал на подобен неочакван и нежелан съюзник.

— Римският Сенат и народ, които заедно представляват Римската република, не са позволявали никога наказанието на пълноправни римски граждани без процес — започна речта си Цезар с типичния си висок, ясен и привличащ вниманието глас. — Току-що петнайсет души се изказаха в подкрепа на смъртното наказание, но никой от тях не спомена, че това наказание трябва да бъде наложено при съдебен процес. Очевидно е, че членовете на това събрание са решили да пренебрегнат републиката и да ни върнат с векове назад и да издействат бързо решение за съдбата на двайсет и един граждани, включително човек, който е бил веднъж консул и два пъти претор, като дори към този момент е законно избран, действащ римски претор. Ето защо няма да губя времето на това събрание, за да хваля републиката, както и правото на всеки римски гражданин да мине през справедлив процес и обжалване, преди неговите съграждани да му наложат каквото и да е наказание. Вместо това, тъй като моите предци са били сред римските отци още по времето на цар Тул Хостилий, ще се огранича с няколко бележки върху положението, такова каквото е било през царския период.

Всички го слушаха внимателно. Цезар продължи:

— Дали има самопризнания или не, няма значение, смъртната присъда не е присъща на римските традиции. Тя не е била римска традиция дори при царете, нищо че римските царе са наказвали със смърт по същия начин, както и ние днес наказваме — чрез убийства вследствие обществени размирици. Цар Тул Хостилий, колкото и голям войнолюбец да е бил, винаги се е колебаел, когато е трябвало да осъди някого на смърт. Това се възприемало зле от народа и той добре го е знаел, щом като лично е посъветвал Хораций да обжалва присъдата си, когато дуумвирите го осъдили за убийството на сестра му Хорация. Стоте отци, предшественици на нашето събрание, не били склонни да пожалят убиеца, но разбрали царския намек и по този начин създали прецедент римският Сенат да избягва да осъжда римляни на смърт. Когато римляни биват изпратени на смърт по волята на управляващите

— кой от нас не си спомня Марий и Сула, — това е сигурен знак, че доброто управление е било загърбено, че държавата преживява упадък.

Назначени отци, имам малко време, затова ще кажа само това: нека не се връщаме в царския период, ако това означава екзекуция! Екзекуцията не е подходящо наказание. Екзекуцията означава смърт, а смъртта е просто вечен сън. Всеки човек би страдал много повече, ако го накажат с доживотно заточение, отколкото ако го екзекутират! Всеки ден той ще трябва да преосмисля своето лишаване от гражданство, материалната си нищета, общественото презрение, позора си. Където му е била вдигната статуя, ще бъде съборена, дори възчнатата му маска няма да бъде показвана по време на траурните церемонии на наследниците му, нито когато и да е. Той е човек извън закона, жалък и недостоен. Синовете и внуците му ще трябва цял живот да носят неговия позор върху плещите си, жена му и дъщерите му ще плачат от скръб. И всичко това той добре ще го знае, защото все още е жив, все още е човек и е запазил своите човешки чувства и слабости. Както и добродетелите си, които вече няма да са му от полза, а само допълнителна тежест. Да изживяваш ден след ден смъртта си е несравнимо по-голямо наказание от това да приемеш смъртта веднъж завинаги! Това, от което аз самият най-много се страхувам, е политическа ситуация, която би ме отвела във вечно заточение, защото така ще изгубя своето гражданско достойнство. А ако не друго, аз съм римлянин до мозъка на костите си. Аз съм наследник на Венера, а Венера е създателката на Рим.

Силан изглеждаше доста смутен, Цицерон кипеше от гняв, а всички останали слушаха замислени, включително Катон.

— Аз оценявам отношението на нашия опитен консул към това, което упорито нарича Сенатус Консултум Ултимум, съгласен съм, че под неговото спасително було могат да се пренебрегнат всички закони и процедури, действащи при нормални обстоятелства. Разбирам, че основният мотив на нашия опитен консул е добруването на Рим, давам си сметка за неговата тревога да не би присъствието на изменниците в рамките на града да се превърне в беда. Той иска всичко да приключи възможно най-бързо. Е, и аз това искам! Но не и с цената на смъртна присъда, пък ако ще за целта да се върнем в царския период. Не се страхувам нито от нашия опитен консул, нито от четиринайсетте забележителни мъже, присъстващи сред нас, които вече са били

консули. Не се страхувам от консулите догодина, нито от тазгодишните претори, нито от преторите догодина, нито изобщо от някого, присъстващ в тази зала, който вече е бил претор и все още има надежда да стане консул.

Цезар се спря и огледа аудиторията с възможно най-сериозно изражение.

— Това, от което се страхувам, е някой бъдещ консул, който ще управлява след десет или след двайсет години. Що за прецедент ще види той в това, което се готвим да решим днес? В интерес на истината какъв беше онзи прецедент около убийството на Сатурнин, който нашият опитен консул приведе като довод? В деня, когато всички знаем кои незаконно отнеха живота на римски граждани, въпросните самоназначили се ексекutori оскверниха едно римско светилище, защото Курия Хостилия представлява именно светилище! Самият Рим беше осквернен. Що за пример, питам аз! Но пак ви казвам, не се страхувам от нашия опитен консул! Страхувам се от някой друг, не чак толкова опитен, но далеч по-безскрупулен бъдещ консул.

Нека разсъждаваме трезво и да отсъдим безпристрастно. Има и други наказания, освен смъртта. Има и други наказания от това да пратиш човек на приятно изгнание в Атина или Масилия. Какво ще кажете за Корфиний, Сулмон или някой друг добре укрепен италиейски град? Точно по такива места сме държали в продължение на векове своите непокорни царе и принцове. Защо да не държим и враговете на римската държава? Нека конфискуваме имотите им, за да заплатим добре на жителите на някой подобен град грижите, които ще поемат заради нас. Нека по този начин се погрижим осъдените никога да не избягат. Да ги накараме да страдат, да! Но не и да ги убиваме!

Когато Цезар седна на мястото си, никой не отговори веднага, дори Цицерон. Най-накрая консултът за следващата година Силан се надигна.

— Гай Юлий, мисля, че неправилно си изтълкувал това, което имах предвид, изказвайки се в подкрепа на „най-тежкото наказание“. Мисля, че и другите са допуснали същата грешка. Далеч не съм искал да кажа смърт! Смъртното наказание противоречи на римския дух. Не, всъщност аз имах предвид точно това, за което ти говори. Доживотен домашен арест в някой недостъпен планински градец, заплатен с цената на отнетото имущество.

И така нещата тръгнаха в тази посока, като изведнъж всички се заизказваха в подкрепа на доживотна присъда и конфискация на имуществото.

Когато преторите се изредиха, Цицерон поиска думата.

— В залата присъстват твърде много бивши претори, та да мога да позволя на всеки да се изкаже, а спомнете си, че бившите претори не бяха включени в петдесет и осемте. Онези, които нямат намерение да внесат някакво ново предложение в този дебат, нека отговорят с вдигане на ръка на двата въпроса, които сега ще задам. Кой са в подкрепа на смъртно наказание?

Никой не вдигна ръка. Цицерон се изчерви от яд.

— Кой са в подкрепа на доживотно заточение в италиански град и пълна конфискация на имуществото?

Оказа се, че всички подкрепят това наказание.

— Тиберий Клавдий Нерон, ти какво ще кажеш?

— Никой не спомена за „съдебен процес“ и това дълбоко ме безпокои. Всеки римлянин, пък бил той и признал вината си изменник, има право на съдебен процес, следователно всички тези хора трябва да бъдат съдени. Но не мисля, че е уместно да бъдат съдени преди техният водач Катилина да бъде заловен или сам доброволно да се предаде. Нека главният виновник бъде съден най-напред.

— Катилина — напомни му любезно Цицерон — вече не е римски гражданин! Катилина няма право на съдебен процес по абсолютно никое възможно обвинение.

— Той също трябваше да бъде съден — настоя Клавдий Нерон и седна на мястото си.

От всички народни трибуни Метел Непот, председател на колегията, която предстоеше след няколко дни да влезе в длъжност, пръв взе думата. Беше му омръзнало и имаше лоши предчувствия. Бяха минали осем часа, което не беше чак толкова лошо при условие, че разискваният въпрос беше важен, а и вече трийсетина сенатори се бяха изказали. Но това, което го ужасяваше, бе мисълта, че след него идва ред на Катон — а кога изказванията на Катон не са били дълги, усукани, голословни, неуместни и безкрайно досадни? Затова Непот предварително си отмъсти с порядъчно обстойна реч в подкрепа на Цезар и при сядането си се опита да изпепели с поглед Катон.

На Метел Непот дори не му хрумваше, че той самият представлява единствената причина Катон да присъства този ден в залата в качеството на народен трибун. Когато Непот напусна Изтока след една приятна военна кампания, прекарана като висш легат в щаба на Помпей Велики, той избра доста необичаен начин на пътуване. Коего си беше естествено. Непот беше един от най-видните Цецилии, беше изключително богат, освен това беше натрупал допълнително богатства по време на войните на изток, а освен това беше шурей на Помпей. Затова се отдаде на лукс и охолство. Оставаше му само да преброди Апиевия път, а до изборите и летните горещини имаше още време. Когато човек бърза, или язди кон, или се вози на колесница, но Метел Непот за никъде не бързаше. Вместо това предпочете носилка, носена от дванайсет души. Вътре в носилката му беше постлан мек дюшек, тапициран с пурпур, а един слуга стоеше свит в ъгъла и му поднасяше храна, пиене, нощно гърне, книги, каквото пожелае.

Понеже Непот никога не подаваше глава през дебелите завеси на носилката, така и не забелязваше пешеходците, които свитата му подминаваше, затова нямаше как да знае за шестимата скромни люде, които вървяха в обратната посока. Трима от тях бяха роби, а другите трима се казваха Мунаций Руф, Атенодор Кордилион и Марк Порций Катон. Целта им беше Катоновото имение в Пукания, където имаха на разположение едно дълго лято, много книги и никакви деца.

Дълго време Катон стоеше встрани от пътя и наблюдаваше странния парад. Броеше хората, броеше колите: роби, танцърки, наложнички, пазачи, плячка, пътуваща кухня, няколко библиотеки на колела и цели изби с вино.

— Хей, войнико, кой е този източен деспот? — подвикна той на един от стражите, докато шествието се разминаваше с него.

— Квинт Цецилий Метел Непот, шурей на Великия! — отговори му войникът.

— Като гледам, ужасно се е разбързал — подхвърлил саркастично Катон.

Но войникът беше взел думите му насериозно.

— Така е, пътниче! Бърза да се кандидатира за народен трибун!

Катон продължил пътя си на юг, но преди слънцето да е превалило, се спрял и тръгнал към Рим.

— Какво има? — зачудил се Мунаций Руф.

— Трябва да се прибера в Рим и да се кандидатирам за народен трибун — процедил през зъби той. — Все някой в тази колегия от смешници трябва да му развали кефа на тоя... И на всемогъщия му господар Помпей Велики!

Катон не се справи никак зле на изборите: събраните от него гласове отстъпваха само на тези на Метел Непот. Оттогава насам, щом Непот седнеше, Катон ставаше.

— Смъртта е единственото наказание! — изкрещя той на сенаторите.

Сенаторите го изгледаха недоумяващо. Той беше най-заклетият защитник на старите традиции, затова никой не се съмняваше, че ще подкрепи или Цезар, или Клавдий Нерон.

— Смъртта е единственото наказание, повтарям! Какви са тия глупости за законите и републиката? Кога републиката е криела под полите си очевидни изменници? Няма закон за откритите изменници. Законите са за по-скромните люде. Законите са за хора, които могат и да ги нарушат, но не с цел да навредят на отечеството си — градът, който ги е хранил и ги е превърнал в това, което са.

Погледнете само Децим Юний Силан — хилав, треперлив глупак! Първо си мисли, че Марк Тулий иска смъртно наказание и предлага „най-тежкото наказание“! След това Цезар се изказва и той веднага променя мнението си — искал да каже, каквото Цезар бил казал! Как би могъл той да обиди любимия си Цезар? А какво да кажем за самия Цезар, за това префинено, женствено конте, което все ни натяква, че е наследник на боговете! Цезар, назначени отци, е истинският подстрекател на целия този заговор! Катилина ли? Лентул Сура ли? Марк Крас ли? Не, не и не! Цезар! Заговорът е дело единствено на Цезар! Нима не беше Цезар човекът, който се опита преди три години да убие собствения си вуйчо Луций Кота и колегата му Луций Торкват в деня на влизането им длъжност? Да, Цезар предпочиташе Рим да се управлява от Публий Сула и Автроний, отколкото от майчиния му брат! Цезар, Цезар, винаги и само Цезар! Вижте го, сенатори! Струвал повече от всички ни, взети заедно! Наследник на боговете, роден да управлява, решен да манипулира всичко и всички, готов всеки миг да бутне други в пещта, докато сам си стои на хладно! Цезар! Плюя на теб, Цезаре, плюя!

И което си беше истина, Катон понечи наистина да го наплюе. Повечето сенатори го гледаха удивени, понеже никога не бяха слушали подобна пропита с омраза пледоария. Всеки знаеше, че Катон и Цезар не се обичат; повечето бяха чули, че Цезар е сложил рога на Катон. Но чак пък да изпаднеш в такава истерия? Да обвиняваш другия в държавна измяна? Какво му беше станало на Катон?

— Ние държим под стража петима души, които са признали за своите и на още шестнайсет души престъпления. Къде е тук необходимостта от процес? Процесът е загуба на време и на държавни пари! Освен това, назначени отци, там, където започне съдебен процес, се отваря и възможност за подкупи и бързо обогатяване. Имало е случаи с престъпления почти толкова сериозни като това, когато виновниците са били оправдавани при очевидни доказателства за вината им! Не са един и двама съдебните заседатели, които са протегнали алчните си ръце към богатствата на хора като Марк Крас, приятеля и финансов гарант на Цезар! Нима Катилина се очакваше да управлява Рим? Не! Диктатор щеше да бъде Цезар, Катилина негов предан началник на конницата, а Крас — самовластен господар на хазната!

— Надявам се имаш някакви доказателства за всичко това — обади се любезно Цезар; отдавна беше научил, че невъзмутимото държание на противниците му силно разсейваше Катон.

— Ще намеря доказателства, не се бой! — изкреця му той. — Където има злодеяния, има и доказателства за тях! Виж доказателствата, с които изобличихме петимата изменници! Видяха ги, чуха ги и сами признаха останалото. Това са доказателства! Аз ще намеря доказателства за участието на Цезар в този заговор, както и за неуспешния заговор отпреди три години! Никакъв процес за петимата виновни! Никакъв процес за когото и да било от тях! И никаква възможност да избегнат смъртта! Цезар говори колко милостиво наказание било смъртта и се обляга на някакви философски измислици. Смъртта, казва той, била просто вечен сън. Ама ние знаем ли го със сигурност? Не, не го знаем! Никой не се е връщал от смъртта, за да ни каже какво става, като умрем! Смъртта е по-евтина, смъртта е окончателна. Нека петимата умрат още днес!

Цезар отново се обади:

— Само ако измяната бъде призната за „пердуелион“, Катоне, смъртното наказание може да бъде законно. А ако не искаш да повдигнеш процес срещу тези хора, как можеш да решиш дали са извършили пердуелион или майестас? Усещам, че пледираш в полза на първото, но дали е така наистина?

— Сега не му е времето за юридически спорове, дори да нямаше лични причини да искаш снизхождението ни, Цезаре! — отвърна Катон. — Те трябва да умрат, и то още днес!

Катон беше поел по наклонената плоскост и щеше да се търкаля по нея с часове, докато не се убеди, че е изсмукал всякаква воля за съпротива у слушателите. Сенаторите нервничеха, Цицерон за малко да се разплаче: Катон щеше да приказва до залез-слънце, следователно гласуването трябваше да се отложи за следващия ден.

До залез-слънце оставаше един час, когато в залата нахълта някакъв роб и почти незабелязан подаде на Цезар сгъната бележка.

Катон веднага подскочи.

— Аха! Предателят е изобличен! — извика той доволно. — Има наглостта да получава писма от съучастниците си под носа ни. Дотам стига неговото безочие, неговото презрение към всички в тази зала! Аз казвам, че ти си предател, Цезаре! Казвам, че това писмо съдържа доказателства!

Докато Катон го заплашваше, Цезар четеше. Когато вдигна поглед, изражението му беше доста трудно за определяне. Дали не го беше обзело известно притеснение? Или пък се забавляваше?

— Прочети го на глас, Цезаре, прочети го да чуем! — подкани го Катон.

Но Цезар поклати глава. Сгъна бележката, изправи се и прекоси цялата зала до мястото на Катон — на втория ред от отсрещната страна. Подаде му бележката и му се ухили.

— Мисля, че ще предпочетеш да запазиш съдържанието за себе си.

Катон не четеше бързо. И докато той сричаше под носа си, сенаторите се радваха на тишината и тръпнеха от ужас какво ще стане, щом Катон вземе думата повторно (както тръпнеха от ужас какво ли ги очаква, ако писмото наистина се изтълкува като изменническо).

Изведнъж Катон изпищя и всички подскочиха. Той смачка писмото на топка и го хвърли по посока на Цезар.

— Задръж го, долни развратнико!

Но Цезар не можа да вземе писмото. То падна някъде на средата между двамата с Катон и преди друг да е реагирал, Филип го грабна... И го отвори. Четенето му се удаваше по-лесно, отколкото на Катон, и само след минути вече се заливаше от смях; щом свърши, го предаде на съседа си, и така един по един всички бъдещи магистрати го прочетоха, докато се стигна до самия Силан.

Катон си даде сметка, че епизодът му е отнел вниманието на аудиторията. Всички или се смееха, или чакаха с нетърпение на свой ред да прочетат писмото.

— Не е ли характерно за това събрание една мръсотия да привлича повече интерес от съдбата на банда изменници? Първи консуле, искам от Сената да се възползва от клаузите на действащия Сенатус Консултум Ултимум и да ти нареди незабавната екзекуция на петимата заловени изменници, както и да издадеш задочна смъртна присъда на четирима души: Луций Касий Лонгин, Квинт Аний Хилон, Публий Умбрен и Публий Фурий. Присъдата да се изпълни при залавяне на виновните.

Разбира се, Цицерон не по-малко от всеки друг изгаряше от любопитство да прочете бележката, но се възползва от предоставената възможност.

— Благодаря, Марк Порций, ще подложа на гласуване предложението ти петимата задържани да бъдат незабавно екзекутирани, а останалите четирима — екзекутирани веднага след залавянето им. Всички, които са в подкрепа на смъртната присъда, да застанат от дясната ми страна. Всички, които са против — от лявата.

Първият от бъдещите консули, Децим Юний Силан, се добра до писмото точно преди гласуването. В бележката пишеше:

Брут току-що ми събщи, че моят полубрат — нищожество Катон те е обвинил в измяна пред Сената, нищо че сам е признал, че не разполага с доказателства! Мили мой любими, не му обръщай внимание. Това е чиста злоба, задето му открадна Атилия и сложи рога на главата му — да не говорим как тя му е заявила в лицето, че е

детска нишка в сравнение с теб. За последното мога да се закълна. Цял Рим е с детски пишки в сравнение с теб.

Помни, че Катон не струва колкото праха под патрицианските ти нозе, че той е просто наследник на една робиня и на един самозабравил се селянин, който навремето се кланяше на патрициите, за да се издигне до цензор, а след това съсипа домовете на не един и двама от тях. Този Катон би желал да стори същото. Той ненавижда всички патриции, но теб — повече от останалите. А ако знаеше какво има между нас с теб, Цезаре, би те намразил още по-силно.

Бъди смел, не обръщай внимание на този отровен плевел и на приятелчетата му. Рим има по-голяма нужда от един-единствен Цезар, отколкото от петдесет Катоновци и Бибуловци. А и техните жени биха могли да кажат същото!

Силан изгледа Цезар с мрачно достойнство и нищо не каза. Цезар излъчваше тъга, но не и угризения. Силан се надигна от мястото си и застана вдясно от Цицерон: не можеше да гласува в полза на Цезар.

Малцина се намериха да гласуват заедно с Цезар против. Но пък и далеч не всички седнаха вдясно от консула. Метел Целер, Метел Непот, Луций Цезар, неколцина от народните трибуни, включително Лабиен, Филип, Гай Октавий, двамата Лукули, Тиберий Нерон, Луций Кота и Торкват останаха вляво от Цицерон, заедно с трийсетина педарии. Мамерк Лепид също седна при тях.

— Забелязвам, че Публий Цетег е сред тези, които гласуват за екзекуцията на брат му — каза Цицерон. — Гай Касий също е в подкрепа екзекуцията на братовчед си. Решението на Сената е почти единодушно.

— Мръсник! Винаги преувеличава! — ядоса се Лабиен.

— Защо не? — вдигна рамене Цезар. — Паметта е къса, а протоколите обикновено записват подобни изказвания, но не и имена: Гай Косконий сигурно няма да се престарее.

— Къде е писмото? — попита Лабиен, изгарящ от любопитство.

— У Цицерон.

— Няма да остане дълго! — Лабиен се изправи, направи няколко крачки, застана до консула и със заплашителен жест издърпа хартията от ръцете му. — Ето, това си е твое — подаде го той на Цезар.

— О, прочети го, Лабиене! — засмя се Цезар. — Не виждам защо ти да не знаеш това, което вече всички научиха, включително съпругът на въпросната дама.

Сенаторите се връщаха по местата си, но Цезар остана прав, та Цицерон да му даде думата.

— Назначени отци, вие пожелахте девет души да умрат — рече Цезар. — Това според аргументите на Марк Порций Катон било най-тежкото наказание, което държавата могла да наложи. В такъв случай би трябвало да е и единственото наказание. Бих искал да предлага решение отгук нататък нищо повече да не се предприема. Да не се конфискува ничия собственост. Жените и децата на осъдените никога повече няма да ги видят. За тях това е достатъчно наказание, заедно са живели заедно с предатели. Ако не друго, то поне нека им оставим с какво да живеят.

— Е, всички знаем защо се обявяваш за снизхождение! — провикна се Катон. — Не искаш да се грижиш за тримата Антонии и майка им, уличницата!

Луций Цезар, брат на уличницата, налетя веднага на Катон, а Мамерк Лепид го нападна изотзад. Бибул, Катул, Гай Пизон и Ахенобарб веднага скочиха в защита на Катон и скоро започнаха да се раздават юмруци. Братята Метел Целер и Метел Непот също се включиха, докато Цезар се подсмиваше отстрани.

— Мисля, че е време — обърна се той към Лабиен — да поискам закрилата на народен трибун.

— Тъй като си патриций, Цезаре, нямаш право на трибунска защита — тържествено му отказа той.

Цицерон нямаше как да разтърве побойниците, затова реши да закрие заседанието. Сграбчи Цезар за ръката и го отведе вън от храма.

— Заради Юпитер, Цезаре, върви си вкъщи! — молеше го той. — Какви проблеми създаваш!

— Това важи и за теб — изгледа го презрително Цезар и понечи да се върне в храма.

— Върви си, моля те!

— Не и преди да ми дадеш дума, че няма да има конфискации!

— С радост ти я давам! Сега си върви!

— Отивам си. Но не си мисли, че ще те оставя да ме измамиш.

Цицерон беше спечелил, но речта на Цезар не му даваше покой, докато вървеше заедно с ликторите си към дома на Луций Цезар. Беше пратил четирима претори да доведат Гай Цетег, Статилий, Габиний Капитон и Цепарий, но се чувстваше длъжен лично да придружи Лентул Сура; човекът все пак е бил консул.

Дали цената не беше твърде висока? Не! В мига, в който петимата изменници видеха смъртта си, Рим веднага щеше да утихне. Дори самата мисъл за бунт щеше да се изпари от главите на хората. Нищо не отказваше така лесно метежника от екзекуцията. Ако в Рим по-често се екзекутираха престъпници, престъпността щеше да намалее. Колкото до заобикалянето на съда, Катон беше прав и в двата си аргумента: изменниците бяха признали сами вината си, затова едно разследване щеше да е излишно харчене на държавни пари; а проблемът със съдебните процеси бе, че лесно можеха да се манипулират, стига човек да посрещне финансовите изисквания на заседателите. Тарквиний беше обвинил Крас и макар логиката да подсказваше, че Крас няма нищо общо със съзаклятниците — нали той в крайна сметка представи първите конкретни доказателства, — Цицерон започваше да се чуди... Ами ако Крас наистина е бил замесен в заговора? Току-виж един ден премислил и сам подправил писмата, за да се спаси от подозрения!

Катул и Гай Пизон пък бяха обвинили Цезар. Катон — също. Никой от тях не разполагаше и с най-бегла улика и тримата бяха заклетни врагове на Цезар. Но семето на съмнението беше посято. Ами онова, което Катон спомена за заговора отпреди три години? Как Цезар искал да убие Луций Кота и Торкват? Тогава наистина усилено се говореше, че консулите са били под заплаха, но всички сочеха за виновник Катилина. А след това Луций Манлий Торкват доказа, че не вярва на слуховете, като лично защитава Катилина пред съда за злоупотреби. Никой не беше споменал навремето името на Цезар. А Луций Кота беше негов вуйчо. И все пак... Не бяха малко римските патриции, посегнали на роднините си, включително Катилина, който беше убил собствения си син. Да, патрициите бяха нещо различно.

Подчиняваха се само на законите, които отговаряха на разбиранията им. Ето например Сула, първият римски диктатор, той беше патриций, нали? И се смяташе за нещо повече от всички останали, особено от Цицерон, временно пребиваващият арпински селяк, презряно ново лице в политиката.

Трябваше да се наблюдава по-внимателно Крас, реши Цицерон. И още по-внимателно — Цезар. Например, дълговете му. Кой повече от Цезар имаше интерес от всеобщо опрощаване на дълговете? Не беше ли това достатъчна причина да застане той зад Катилина? Как иначе разчиташе да се измъкне от заплашващото го разорение? Трябваше да завладее цели държави, а Цицерон не виждаше как ще стане това. Цезар не беше Помпей; никога не беше заставал начело на армия. Пък и Рим никога нямаше да връчи специални поръчения на него! Всъщност колкото повече си мислеше Цицерон за Цезар, толкова повече се убеждаваше, че е бил част от заговора на Катилина. Ако не за друго, заради зачеркването на непосилните си дългове.

И ето, че докато се връщаше на Форума, придружен от Лентул Сура (когото отново влачеше за ръката, все едно беше малко дете), Цицерон се сблъска с другия Цезар. Луций Цезар не беше нито толкова надарен, нито толкова опасен като Гай, но все пак беше човек с тежест: предишната година беше консул, членуваше в колегията на авгурите, навярно някой ден щяха да го изберат за цензор. Двамата с Гай Цезар бяха не само близки роднини, но дори се харесваха един друг.

Луций Цезар стоеше като закован на стълбите и сякаш не вярваше на очите си.

— Сега ли? — попита той Цицерон.

— Сега — отговори твърдо Цицерон.

— Ей така, без никакви приготовления? Без шанс за помилване? Без баня, чисти дрехи и време да се подготви психически? Ние да не сме станали варвари?

— Трябва да стане веднага — оправдаваше се Цицерон. — Преди да е залязло слънцето. Ако обичаш, не се опитвай да ми пречиш.

Луций Цезар демонстративно отстъпи назад.

— Боговете да ме пазят някой ден да не застана на пътя на римското правосъдие! — изсмя се той. — Дали си намерил време да

съобщиш на сестра ми, че мъжът ѝ ще умре некъпан и без чисти дрехи?

— Нямам време! — отвърна Цицерон, колкото да каже нещо. О, това беше ужасно! Той просто си вършеше дълга! Но нямаше как да го каже на Луций Цезар, нали? Какво тогава можеше да каже?

— Най-добре тогава да изтичам до къщата ѝ, докато се води още на името на Сура! — тросна се Луций Цезар. — Предполагам, още утре ще свикаш Сената да се разпорежи с имота.

— Не, не! — На Цицерон направо му се плачеше. — Дал съм дума на братовчед ти Гай, че няма да има конфискации.

— Колко великодушно — подигра се Луций Цезар. Погледна зет си Лентул Сура и сякаш понечи да му каже нещо; но накрая затвори уста, поклати глава и тръгна на другата посока. Нищо нямаше да помогне, пък и нищо чудно Лентул Сура изобщо да не го чуе. Той вече беше изгубил разсъдък.

Цял разтреперан от проведения разговор, Цицерон продължи надолу по Весталските стълби, Форумът беше изпълнен с народ — и то далеч не обичайните зяпачи. Докато ликторите му проправяха път през тълпата, Цицерон виждаше познати лица. Това младият Децим Брут Албин ли беше? Онзи нямаше как да е Публий Клодий! Прогоненият син на Гелий Попликола? Защо ще се блъскат заедно с простолудието от бедняшките квартали?

Долавяха се настроения, които още повече наплашиха Цицерон. Хората мърмореха, погледите им бяха мрачни, лицата им издаваха неодобрение, а телата им с нежелание се отдръпваха пред римския консул и жертвата, която водеше за ръка. Цицерон се уплаши и едва не избяга. Но не можеше. Всичко това беше негово дело. Той трябваше да го доведе докрай. Той беше бащата на отечеството, сам-самичък беше спасил Рим от патрицианските разбойници.

От другата страна на Гемониевите стълби, които водеха до Аркс, северната част на Капитолия, се намираше порутеният и единствен римски затвор — Лаутумиите. Най-старата сграда от комплекса се наричаше Тулианум, малка, триъгълна къщурка от времето на царете. Единствената врата беше откъм страната на Клив Аргентарий и Базилика Порция — грозна, неприветлива и винаги заключена.

Но тази вечер зееше отворена, а в рамката ѝ бяха застанали шест силуета — римските езекутори. Шестимата, разбира се, бяха роби и

живееха заедно с останалите държавни роби в дървените бараки на Вия Ректа, оттатък свещените граници на града. Това, по което съдбата им се отличаваше от тази на събратята им, бе, че не прекрочваха померия, освен ако трябваше да изпълняват задълженията си. А задълженията им се състояха в това да сграбчат с яките си, почернели от слънцето ръце врата на някой нещастник — задължително чужденец — и да го строят. Това най-често се случваше един-два пъти в годината по време на нечие триумфално шествие. Отдавна бяха отминали времената, когато строшените вратове можеха да принадлежат и на римляни. Сула беше избил доста народ, но никога в Тулианума, Марий — също.

За щастие разположението на стаята за екзекуции не позволяваше на събралите се да видят какво става вътре. Когато останалите четирима осъдени дойдоха, Цицерон нареди всички ликтори и доброволци в гъста верига пред Тулианума и почти не остана какво да се вижда.

Цицерон изкачи няколкото стъпала до вратата и вонята отвътре го блъсна в носа. Непоносим мирис на разложена плът. Защото никой никога не чистеше стаята за екзекуции. Осъденият влизаше, слизаше през една дупка в средата на пода, а долу го чакаха палачите и му трошаха врата. След което оставяха тялото му да изгние на място. Следващия път, когато стаичката потрябваше, палачите изхвърляха полуизгнилите останки на предишния убит в една тръба, свързана с канализацията.

Със свито гърло и побеляло лице Цицерон изчака петимата осъдени да влязат вътре. Пръв мина Лентул Сура, последен — Цепарий. Никой дори не го погледна, за което Цицерон беше изключително благодарен. И петимата се движеха като в транс.

Изчака няколко мига. Един от палачите се показва на вратата и му кимна. „Вече мога да си вървя“ — каза си Цицерон и придружен от ликтори и доброволци, се насочи към роstrата.

Качи се на трибуната и огледа множеството, което се губеше в далечината. Прокара език по пресъхналите си устни и се замисли какво да каже. Намираше се вътре в свещените рамки на града, затова не можеше да използва думата „мъртъв“ в публично слово.

И какво да каже вместо „мъртъв“? Изчака секунда, сетне протегна ръце и извика: „Вивере!“ — (живяха). Минало свършено —

свършено и забравено.

Никой не се зарадва. Никой не го освирка. Цицерон слезе от трибуната и се насочи към Палатина, докато тълпата се пръскаше най-вече в посока на Есквилина, Субура, Виминала. Когато се озова пред малкия кръгъл дом на Веста, отнякъде се появи многобройна група конници, водени от Атик. Вече бяха запалили факли, защото падаше здрач. Всички го поздравиха като спасител на републиката, баща на отечеството, същински герой, излязъл от митовете. Балсам за душата! Със заговора на Луций Сергий Катилина беше свършено, а той сам го беше разкрил и провалил.

5

От 5 декември 63 г. пр.Хр. до март 61 г. пр.Хр.

Помпея Сула

Аврелия

Цезар се запъти към Държавния дом, обзет от гняв. След него тръгна Тит Лабиен. Цезар просто му беше кимнал с глава и Помпеевият трибун го беше последвал, без да знае за какво точно го вика. Тъй като Помпей не беше в Рим, Лабиен беше свикнал да гледа на Цезар като на свой началник.

Още едно кимване и той беше подканен да се почерпи с вино. Лабиен си наля, седна на стола и безмълвно проследи с поглед домакина си, който нервно крачеше напред-назад из помещението.

Най-накрая Цезар проговори:

— Цицерон ще съжалява, че се е родил на този свят! Как може да си позволява да тълкува по този начин римските закони! Как сме могли изобщо да изберем за консул подобен пуяк!

— Нима ти не си гласувал за него?

— Нито за него, нито за Хибрида.

— Значи за Катилина? — изненада се Лабиен.

— За него и за Силан. В интерес на истината никой не ми беше присърце, но след като човек е длъжен да гласува, така поне нямам угризения.

— Най-добре седни! Знам, че не се докосваш до вино, но тази вечер е по-различна. Малко алкохол ще ти подейства добре.

— Алкохолът никога не действа добре — тросна му се Цезар; но все пак седна. — Ако не ме лъже паметта, Тит, чичо ти Квинт Лабиев навремето беше убит от керемидата в Курия Хостилия. Преди трийсет и седем години.

— Заедно със Сатурнин, Луций Еквиций и останалите. Да, така е.

— И ти какво мислиш по въпроса?

— Какво да мисля, освен че е станал жертва на непростима и противозаконна саморазправа? Те всички бяха римски граждани, а никой не пожела да ги съди.

— Съгласен съм. И все пак онова не беше официална екзекуция. Задържаните бяха убити, защото ако бяха останали живи, щеше да започне процес, който за Марий и Скавър създаваше опасност за още по-масови насилия. Естествено човекът, който разреши проблема с физическото убийство на задържаните, беше Сула. По онова време той беше дясна ръка на Марий — бърз, умен и безкомпромисен съюзник. Петнайсет души загинаха, но нямаше шумни процеси, а после дойдоха корабите с житото, Марий го разпродаде на безценица и ситият град се успокои. По-късно цялата заслуга около убийството на петнайсетте беше прехвърлена на роба Сцева.

Лабиев свъси вежди и разреши виното си с още вода.

— Ще ми се да знаех накъде биеш.

— Аз знам, Лабиев, а това е важното — усмихна се Цезар. — Помисли най-напред върху този съмнителен акт, с който републиката сравнително наскоро се сдоби, за да разрешава бързо проблемите: Сенатус Консултум де ре Публика Дефенденда... Или както Цицерон го прекръсти Сенатус Консултум Ултимум. Изобретен от Сената по времето, когато се страхувахме от диктатори и държахме да намерим друг начин за разрешаване на кризи. Въпросният законодателен акт свърши добра работа на Сената при случая с Гай Гракх, а също със Сатурнин, Лепид и неколцина други.

— Все още не разбирам какво искаш да кажеш — призна си Лабиен.

Цезар въздъхна.

— Ето ни пак изправени пред един указ за извънредно положение, Лабиене. Но погледни какво се случи с него! За Цицерон въпросният указ се превърна в съвсем почтено, налагащо се от само себе си и крайно удобно средство за установяване на лична власт. Трябва ти само да подмамиш Сената да го гласува и ползвайки се от закрилата му, вече си свободен да пренебрегваш и законите, и политическите традиции! Дори не ти се налага да прокарваш поправки в действащите закони. Цицерон чисто и просто използва своя Сенатус Консултум Ултимум, за да затвори устите и да прекърши вратовете на римски граждани. Без излишни церемонии, без капка милосърдие към близките на осъдените! Петимата души бяха изпратени на смърт побързо, отколкото се постъпва с дезертъорите в армията! Е, никой не ги замерваше с керемиди, но затова пък ги *екзекутираха с пълното съгласие на римския сенат!* Който по настояване на Цицерон си присвои правото да бъде съдия и съдебен заседател едновременно! Как ли е гледала тълпата на събитията от вечерта, а, Лабиене? Ще ти кажа как. От днес нататък никой римски гражданин не може да е сигурен, че в случай на нужда ще му се даде свещеното право да бъде съден, преди да го осъдят. А онзи така наречен блестящ интелектуалец, онзи главозамаял се от собствената си тъпота глупак Цицерон си въобразява, че е спасил Сената от изключително трудна ситуация по най-добрия и удобен начин! Признавам, че за Сената това беше най-лесният и удобен начин. Но за мнозинството римски граждани, от първата класа до безимотните, това, което Цицерон създаде днес, подписва смъртната присъда на едно от неотменимите граждански права. Какво пречи на Сената при действието на друг указ за извънредно положение да реши, че всеки римлянин може да бъде екзекутиран, без да се води какъвто и да е процес срещу него! Какво ни гарантира, че това няма да се случи някой ден повторно, Лабиене? Кажи ми, какво ни го гарантира?

Лабиен не знаеше какво да му отговори. Той остави чашата на масата и зяпна Цезар, сякаш за пръв път го виждаше. Защо все Цезар успяваше да види далечните последици на всяко събитие, когато всички други бяха слепи за тях? Защо той, Тит Лабиен, не беше

проумял сам какво точно върши Цицерон? Та самият Цицерон не го беше разбрал! Само Цезар. Онези, които бяха гласували срещу екзекуцията, го бяха сторили, защото не им даваше сърце да осъдят своите колеги, или защото по природа бяха склонни да спорят за всичко.

— Тази сутрин направих недопустима грешка, когато взех думата в Сената — ядосваше се Цезар. — Предпочетох да говоря с ирония, смятах, че ще е по-добре да сдържа емоциите си и да разчитам на трезвия разум на сенаторите. Реших да се направя на мъдър, да докажа колко налудничаво е предложението на Цицерон, като насочих вниманието на всички към царския период; опитах се да внуша как Цицерон подрива устоите на републиката и ни връща далече в миналото. Твърде сложно. Трябваше да говоря като за пред малки деца, да напомня очевидни истини. Но си казах, че имам пред себе си възрастни и образовани хора, които притежават поне малко разум. Затова възприех иронията. Без да си давам сметка, че те така и няма да разберат къде всъщност искам да ги отведа с доводите си. Трябваше да съм пряк и откровен, така както съм в момента пред теб, но не исках да ги притискам твърде много, да не би да се заслепят от *гняв*! Но те вече са били слепи, нищо не ми е коствало да опитам! Не правя често грешки, Лабиене, но тази сутрин допуснах една. Ей на, вземи например Катон! Единственият човек, от когото очаквах да ме подкрепи, колкото и да ме мрази. Това, което той говори, беше глупост. Но останалите се хванаха за словата му, както евнусите се лепят за статуята на Кибела.

— Катон е злобно кученце, което само знае да лае.

— Не, Лабиене, той е опасен глупак. Опасен, защото не си дава сметка, че е глупак.

— Това може да се каже за повечето от нас.

Цезар го изгледа намръщено.

— Аз не съм глупак, Тит.

— Никой не се и съмнява в това. — Защо така се получаваше, че в компанията на човек, който не пие, виното губеше ефекта си? Лабиен си наля вода. — Не можем да върнем времето назад, Цезаре. Вярвам ти, че ще накараш Цицерон да съжалява, задето се е родил, но как ще го постигнеш?

— Много просто. Ще завра прехваления му Сенатус Консултум Ултимум някъде между изтънчените му сливици — отговори Цезар.

— Но как? Как?

— Остават ти четири дни като народен трибун, Лабиене, а те са напълно достатъчни, ако действаме бързо. Можем дори да си позволим утрешния ден да го посветим на съвещания и разпределяне на ролите. Вдругиден преминаваме към първата фаза от плана ми. Другите два дни ще стигнат за втората. Няма да успеем да свършим цялата работа за четири дни, но ще я избутаме достатъчно надалеч, за да няма връщане назад. А ти, скъпи ми Тит Лабиен, ще напуснеш трибунската длъжност, обгърнат със слава! Ако не успееш с друго да защитиш името си пред бъдните поколения, то събитията от следващите четири дни, ще говорят достатъчно!

— Какво трябва да направя?

— Тази вечер — нищо... Освен ако... Дали имаш достъп, не няма как. Нека се изразя другояче. Можеш ли да се сдобиеш отнякъде със статуя на Сатурнин? Или на чичо си Квинт Лабиен?

— Мога да ти донеса нещо много по-ценно — отговори му веднага Лабиен. — Знам къде пазят восъчна маска на Сатурнин.

— Восъчна маска? Но той не е бил претор, за да има право на такава!

— Така си е — подсмихна се Лабиен. — Понеже си твърде голям аристократ, Цезаре, трудно ти е да проумееш как разсъждават хората от нашите среди — разни амбициозни пиценци, самнити, арпински парвенюта и така нататък. Ние сме твърде нетърпеливи и даваме мило и драго да видим лицата си, изваяни от восък и украсени с истинските ни коси и бради! Щом съберем достатъчно пари, първата ни работа е да се свържем с някой от майсторите на Велабрум и да си поръчаме „имаго“. Познавам хора, които никога няма да стъпят в Сената и все пак притежават собствени восъчни маски. Според тебе как Магий от Велабрум забогатя толкова бързо?

— Е, точно в този случай мога само да се радвам, че нетърпеливите пиценски парвенюта като теб си поръчват отрано восъчните маски — похвали го Цезар. — Намери ми имагото на Сатурнин, както и подходящ актьор, който да имитира покойника.

— Чичо Квинт също си имаше восъчна маска, ще наема актьор и за него. Мога да намеря и по един бюст на двамата.

— В такъв случай не виждам за какво повече мога да те използвам до сутринта. Но от утре призори до последния час от трибунската ти служба, да знаеш, Лабиене, че няма да те оставя да мигнеш.

— Само двамата ли ще действаме?

— Не, ще бъдем четирима — увери го Цезар и стана, за да го изпрати. — Моят план ще разчита на теб, мен, Метел Целер и братовчед ми Луций Цезар.

Лабиен напусна Държавния дом смаян, изпълнен с любопитство и притеснен, че от вълнение и нетърпение няма да успее да се наспи.

Цезар не възнамеряваше да спи. Прибра се умислен в таблиния и дори не забеляза иконома Евтих, който на няколко пъти трябваше да се покашля, за да привлече вниманието му.

— А, колко хубаво, че си тук! — зарадва се върховният понтифекс. — Ще кажеш на всички, че ме няма, Евтих, дори на майка ми. Разбрано?

— Богове! — възкликна прислужникът и вдигна ръце към пухкавото си лице. — Господарю, Юлия настоява да разговаря с теб, и то незабавно.

— Кажи й, че знам за какво иска да разговаряме и че ще бъда щастлив да прекарам ако ще и целия ден с нея, но едва когато новите народни трибуни влязат в длъжност. Дотогава ме няма.

— Цезаре, това е чак след пет дни! Не мисля, че момичето може да чака толкова!

— Ако реша, че ще чака двайсет години, Евтих, значи ще чака двайсет години — отвърна му с леден тон Цезар. — А пет дни не са двайсет години. Всички семейни и домашни проблеми ще почакаат пет дни. Юлия си има баба, така че може да се обърне към нея. Ясно ли е?

— Да, господарю — смотолеви икономът, грижливо затвори вратата след себе си и тихо се запъти към коридора, където Юлия напрегнато го очакваше. — Съжалявам, Юлия, каза, че нямало да се види с никого, преди новите народни трибуни да влязат в длъжност.

— Не, Евтих, не може да е казал подобно нещо!

— Каза го. Отказва да приеме дори господарката Аврелия.

Точно в този момент тя се появи откъм атрия на весталките.

— Хайде, ела — рече тя на Юлия и я отведе в своята част от жилището.

— Значи си чула — каза Аврелия и настани внучката си на стола.

— Не съм сигурна какво точно съм чула — отговори ѝ някак замаяно момичето. — Поисках да поговоря с татко, а той ми отказа!

Аврелия се замисли.

— Така ли било? Колко странно! Цезар не е човек, който бяга от истината.

— Евтих каза, че нямало да приеме никого, дори теб, през идните пет дни, бабо. Ако трябва да съм точна — до деня, в който новите народни трибуни влязат в длъжност.

Аврелия свъси вежди и започна да обикаля стаята; известно време нищо не каза. Юлия я наблюдаваше, но така и не допусна да избухне в сълзи. „Проблемът е — разсъждаваше тя, — че тримата сме прекалено различни един от друг!“

Майката на Юлия беше починала, когато тя беше само на седем години, затова Аврелия беше едновременно нейна майка и баба. С нея не се разговаряше лесно, все беше заета с някаква работа, държеше се строго и немилостиво. И все пак беше успяла да даде на Юлия това, от което децата най-много се нуждаят: сигурност и усещане, че е неразривно свързана със семейството. Аврелия рядко се смееше, но притежаваше чувство за хумор, което можеше да се прояви най-неочаквано, пък и не придиряше на внучката си, задето е склонна да се забавлява. Баба ѝ не жалеше сили да я възпита не само как да се облича с вкус, но и как да се държи в обществото. Да не забравяме и прямотата, с която Аврелия ѝ внушаваше да приеме съдбата си, при това с достойнство и гордост, без да се смята в нито един миг от живота си оцетена.

— Няма смисъл да желаем друг, по-добър живот — постоянно повтаряше Аврелия на Юлия. — С или без причина това е светът, в който живеем, друг няма. Затова трябва да изживеем живота си колкото се може по-щастливо и приятно. Не можем да се борим със съдбата си, Юлия.

Цезар по нищо не приличаше на майка си, освен че беше упорит като нея. Юлия отдавна беше усетила колко лесно трудните им характери могат да доведат до жестока разправия и при най-малък повод. Но за дъщеря си Цезар беше всичко, беше самият живот, който Аврелия я беше научила да приеме с благодарност. Не беше чак бог, но със сигурност беше истински герой. За Юлия нямаше друг човек,

който да се мери по съвършенство с баща ѝ, нямаше друг мъж толкова умен, толкова начетен, толкова остроумен, толкова красив, толкова идеален. Е, Юлия се досещаше и за слабостите му (нищо че той не ги показваше пред нея): от гневливия му нрав до онзи порок, който според нея най-лесно го завладяваше — желанието да си играе на котка с мишка с хората, да ги наказва с усмивка и за най-малката грешка.

— Трябва да има някоя много важна причина Цезар да не иска да ни вижда — реши най-накрая Аврелия. — Не се страхува да разговаря с нас, в това съм сигурна. Мога да предположа, че подобно поведение няма всъщност никаква връзка с нас двете.

— Във всеки случай едва ли има връзка — съгласи се Юлия — с това, за което ние сега мислим.

Аврелия се усмихна.

— Ти ставаш все по-наблюдателна, Юлия. Абсолютна си права.

— Тогава, бабо, след като той не намира време да ни приеме, налага се да говоря с теб. Истина ли е това, което чух при Портик Маргаритария?

— За баща ти и Сервилия?

— Това ли било? А!

— А ти какво си помисли, Юлия?

— Не можах всичко да си обясня, защото в момента, в който ме видят, всички мълкват. Това, което разбрах, е, че татко се е заплел в някаква много скандална история с жена и че целият Сенат го бил разбрал тази сутрин.

Аврелия ядно изсумтя.

— Нямаше как да не разбере. — И без да се церемони, разказа на Юлия с най-големи подробности какво се е случило в храма на Съгласието.

— Баща ми и майката на Брут — замисли се Юлия. — Каква бъркотия! — засмя се тя. — Колко потаен човек е баща ми, бабо! През цялото това време нито аз, нито Брут дори не сме подозирали! Какво толкова ѝ намира?

— Ти никога не си я харесвала.

— Не, никога!

— Е, това е разбираемо. Ти си на страната на Брут, няма как да я харесваш.

— А ти?

— Мисля, че такава каквато е, ми се нрави, дори много.

— А татко ми разправяше, че не я е харесвал изобщо. Той не лъже.

— Той със сигурност не я харесва. Нямам представа, пък и да си призная, не искам и да имам, с какво го привлича. Във всеки случай е нещо много силно.

— Навярно е много добра в леглото.

— *Юлия!*

— Вече не съм дете — изкикоти се момичето. — А пък имам и уши.

— За това, което си говорят хората при Портик Маргаритария?

— Не, за това, което се говори край мащехата ми.

Аврелия изведнъж се вцепени.

— Това скоро ще престане!

— О, не, бабо, недей! — извика Юлия и я хвана за ръката. — Не трябва да обвиняваш бедната Помпея, няма за какво. Тя нищо не е казала, всичко е от приятелките ѝ. Знам, че има още да раста, но винаги съм се смятала за по-голяма и умна от Помпея. Тя е просто едно сладко кученце, което си маха доволно с опашката и се радва, докато другите интригантстват, щастлива, ако всички са доволни. Двете Клодии и Фулвия я тормозят постоянно, а тя дори не разбира колко са жестоки. — Юлия се умисли. — Обичам татко до смърт и не бих търпяла някой да му придиря, но истината е, че и той е жесток с Помпея. Е, знам защо! Тя е твърде глупава за него. Двамата никога не е бивало да се женят.

— Аз съм виновна за този брак.

— Е, сигурна съм, че си го сторила с добри намерения — увери я Юлия и въздъхна. — Но ми се ще да беше избрала някоя поинтелигентна от Помпея Сула!

— Избрах я — оправда се унило Аврелия, — защото нея ми предложиха. И защото си мислех, че единственият начин да предотвратя една сватба между Цезар и Сервилия, е да изпреваря събитията.

По-късно мнозина сенатори щяха да си спомнят, че са предпочели да се оттеглят от Форума далеч преди екзекуцията на Лентул Сура и останалите.

Един от тях беше новоизбраният консул Децим Юний Силан; друг — новоизбраният народен трибун Марк Порций Катон.

Силан се прибра в дома си, преди Катон да го е настигнал, защото хората по улиците многократно спираха шурей му и той слушаше поздравленията им за храбрата реч, с която изобличил машинациите на Цезар.

Самият факт, че сам трябваше да си отвори, подсказа на Силан какво е настроението в къщата: робите се бяха изпокрили и дори не смееха да оставят някого да пази на входа. Излизаше, че мълвата вече е стигнала. Но дали самата Сервилия знаеше? А Брут? Силан изкриви лице заради болките, които мъчеха стомаха му, но събра смелост и се запъти към стаята на съпругата си.

Тя стоеше зад масата и преглеждаше сметките на Брут. Когато Силан се появи на вратата, Сервилия го изгледа с обичайното си раздражение.

— Какво има? — сопна се тя.

— Значи не знаеш — заключи Силан.

— Какво не знам?

— Че писмото ти до Цезар не попадна у когото трябва.

Сервилия надигна вежди в недоумение.

— Какво искаш да кажеш?

— Онзи хубавец, когото ти обичаш да пращаш по задачи, защото се е лепнал за полите ти, не се оказа чак толкова хитър — обясни Силан с ирония, каквато тя никога не би му позволила. — Направо нахълта в храма, без да се замисли, че трябва да изчака. Предаде писмото ти на Цезар във възможно най-неподходящия момент, именно по време на речта, с която почитаемият ти брат Катон се опитваше да убеди присъстващите, че тъкмо Цезар стои зад заговора на Катилина. И когато Катон забеляза с какво нетърпение Цезар се захвана да чете бележката, той го накара да я прочете на глас пред целия Сенат. Беше убеден, че в писмото ти има доказателства за съзаклятието на Цезар.

— И Цезар го прочете на глас?

— Хайде сега, толкова ли зле познаваш Цезар след тези години на интимност? — отвърна ѝ някак презрително Силан. — Той не е

толкова несъобразителен, пък и знае как да се владее. Не, ако някой излезе победител от цялата история, това беше именно Цезар. Разбира се, че Цезар! Просто се усмихна на Катон и му обясни, че именно той има интерес да скрие съдържанието на бележката. Стана от стола си и подаде писмото ти на Катон с любезен жест.

— Значи не съм била изложена? — прошепна Сервилия.

— Катон не можеше да повярва на очите си. Бяха му нужни часове да разчете текста, а всички останали го гледаха със зяпнала уста. Най-накрая смачка листа на топка и го хвърли обратно към Цезар. Но, разбира се, разстоянието между двамата беше голямо. Филип пръв грабна писмото от пода и го прочете. След това го предаде на хората до себе си и накрая писмото се озова при мен, на подиума.

— И всички много са се смели — процеди през зъби жена му. — Не се и съмнявам!

— „Детска пишка“ — изсмя се Силан.

Някоя друга жена би трепнала от възмущение, но не и Сервилия.

— Глупаци!

— Настъпи такава веселба, че Цицерон едва успя да ги нареди да гласуват.

Дори в момент на такова лично изпитание тя не изпускаше от внимание политиката.

— Гласуване? За какво?

— За да се реши съдбата на заловените конспиратори. Бедните. Екзекуция или изгнание. Аз самият гласувах за екзекуция, след писмото ти не можех да постъпя по друг начин. Цезар се беше изказал в полза на по-меката присъда, а и повечето сенатори бяха на негово мнение. Но писмото и Катон обърнаха везните. Мнозинството гласуваха за екзекуция. Благодарение на теб, Сервилия. Ако не беше твоето писмо, Катон щеше да плеци до залез-слънце и гласуването щеше да се отложи за утре. Утрото е по-мъдро от вечерта и бях убеден, че на следващото заседание сенаторите щяха да застанат на позицията на Цезар. Ако бях на мястото на Цезар, скъпа, щях да те насека на парчета, за да те хвърля на вълците.

Думите му донякъде я объркаха, но Сервилия изпитваше толкова непреодолимо презрение към съпруга си, че дори не се засегна.

— Кога ще се изпълнят екзекуциите?

— В този същия миг. Рекох си, че ще е най-добре да се прибера у дома, преди да е дотичал Катон.

Сервилия скочи на крака.

— Бруте!

Но Силан изрече с горчива усмивка:

— Късно е, скъпа. Много късно. Катон вече е тук.

Сервилия все пак понечи да излезе, но в следващата секунда пред нея се беше изправил Катон. С дясната си ръка беше сграбчил Брут за ухото и го влачеше със себе си.

— Влез и я виж с очите си: майка ти, уличницата! — изрева той, пусна Брут и го блъсна пред себе си. Толкова силно го удари в гърба, че младежът се олюля и щеше да падне, ако Силан не го беше подкрепил. Брут изглеждаше толкова смутен и напласен, че навярно не разбираше какво точно се случва край него. Силан предвидливо се отдръпна встрани.

„Какви са тези странни чувства, които ме обземат? — чудеше се той. — Защо след всичко това душата ми се радва, защо се чувствам отмъстен? Днес целият град научи, че съм роконосец, но за мен това сякаш не е толкова важно, колкото тази наслада — да видя как жена ми се опозорява. Трудно бих могъл да виня за нещо Цезар. Всичко е било заради нея, в това съм убеден. Той не се занимава с жените на хора, които не го предизвикват в политиката, а до днес аз нищо не бях сторил против интересите му. Тя е била, сигурен съм. Желаела го е, преследвала го е. Тъкмо затова предложи Брут да се ожени за дъщеря му! За да стане Цезар част от семейството. Той не би се оженил за нея, затова Сервилия е трябвало да плюе на гордостта си. Истински подвиг за жена като нея! А сега Катон, мъжът, когото тя най-силно ненавижда, се гаври с двамата, които най-много обича — Брут и Цезар! Свърши се с щастливите й дни. Отсега нататък животът й ще бъде една безконечна война. Както е било в детството й. О, Сервилия ще надделее! Но колко ли ще бъдат свидетелите на триумфа й? Аз самият няма да го доживея, за което мога само да се радвам. Моля се да си отида по-напред от всички други.“

— Погледни я тази уличница! — реवेशе Катон и удари с все сила Брут по главата.

— Мамо, мамо, какво е станало? — прохленчи Брут. Главата му кънтеше от удара, в очите му напиреха сълзи.

— Мамо, мамо! — присмя му се Катон. — Мамо, мамо! Колко си наивен, Бруте, какво мамино синче, каква подигравка с мъжкия пол! Брут-бебето, Брут-кукличката! Мамо, мамо! — И още веднъж го удари.

Сервилия реагира с бързината на отровна змия. Толкова внезапно се нахвърли върху Катон, че той дори не успя да се усети навреме. Тя се озова между него и Брут и свила пръсти като котешки нокти го сграбчи за лицето. Ноктите ѝ потънаха в плътта му, все едно птица го закълва с клюна си. Катон инстинктивно затвори очи. Сервилия с все сила натисна и прокара ръце по лицето му, раздирайки кожата му.

Дори храбрият воин Катон трябваше да отстъпи пред подобна ярост. Тихо извика от болка, отдръпна се и отвори очи: пред погледа му се разкриваше най-ужасната картина, която виждаше през живота си, може би като изключим лицето на покойния му брат: Сервилия се беше облещила насреща му и скърцаше със зъби, все едно се канеше да му прегризе врата. Под неразбиращите погледи на сина си, мъжа си и природения си брат в следващия миг тя пхна пръсти в устата си и блажено изсмука късчетата плът по тях. На Силан му прилоша и бързо излезе от стаята. Брут припадна. Катон остана сам-самичък срещу сестра си, облян в кръв.

— Махай се и повече да не си стъпил тук — заповяда му Сервилия.

— Някой ден синът ти ще бъде мой!

— Ако само се опиташ, Катоне, това, което ти се случи сега, ще ти се струва майчина ласка.

— Ти си чудовище!

— Просто се разкарай, Катоне.

Той си тръгна, скрил обезобразеното си лице в гънките на тогата си.

— Защо не се сетих да му кажа, че аз поръчах убийството на Цепион? — попита се тя на глас и коленичи над безжизненото тяло на сина си. — Няма значение — махна с ръка, избърса пръстите си и разтърси Брут. — Това ще го запазя за още по-специален случай.

Брут бавно дойде в съзнание и отвори очи.

— Стани и седни на кушетката.

Той се надигна от земята и седна.

— Знаеш ли за какво изобщо става дума?

— Не, мамо — отново изхленчи Брут.

— Не знаеш защо Катон ме нарече уличница?

— Не, мамо — промълви синът ѝ.

— Аз не съм уличница, Бруте.

— Не си, мамо.

— И все пак — продължи Сервилия, като се отпусна на най-близкия стол, готова да се притече веднага на помощ на Брут, ако се наложи, — вече си достатъчно голям, за да разбираш живота. Време е да те осведомя за някои неща. Това, за което става дума — невъзмутимо обясняваше тя, — е, че от няколко години бащата на Юлия е мой любовник.

Брут сведе глава и скри лице в дланите си. С болка и недоумение си представяше споровете в храма на Съгласието, на които беше станал неволен свидетел; разговора с майка му; няколкото блажени мига с творчеството на Фабий Пиктор, вуйчо Катон, който беше нахълтал в стаята му и го беше сграбчил за ухото, след това майка му, която се нахвърли на вуйчо Катон и... и... Брут отново се разтрепери и горко зарида.

А сега и това. Майка му и Цезар любовници, при това от години. Как щеше да го преживее? Как *трябваше* да го приеме? Брут беше свикнал да го водят за ръка; не му беше приятно усещането, че трябва сам да вземе решение, особено ако решението се отнасяше до неговите чувства. Искаше му се за всяка ситуация предварително да знае какво са писали Платон и Аристотел по въпроса. По една или друга причина той не чувстваше нищо. Но защо? Майка му беше закон сама за себе си; това вуйчо Катон го разбираше. Ако майка му си е имала любовник, значи е имало сериозна причина. А ако Цезар е бил любовникът, причината пак е била сериозна. Майка му нищо не правеше без причина. Нищо!

Сервилия, на която ѝ омръзна да слуша хлипанията му, го сепна.

— Катон — рече му тя — няма място тук, Бруте. Никога не е имал място при нас, дори когато беше малко дете. Мормолика открай време е сложила ръка върху него. Дори годините не му позволиха да се оправи. Той е дебелоглав, тесногръд, едностранчив и невероятно самодоволен. Не желая да се меси нито в моя, нито в твоя живот.

— Никога не съм си давал сметка колко силно го мразиш в действителност — погледна я Брут, сваляйки ръце от лицето си. — Мамо, ти го изплаши до смърт! *До смърт!*

— Радвам се, ако е така! — отвърна Сервилия. Сякаш едва сега виждаше сина си и неволно направи кисела гримаса. Заради пъпките Брут не можеше да се бръсне и се задоволяваше с това да подстригва гъстата си черна брада. Като се прибавеха и сополите по мустаците му, не можеше да мине дори за грозен. Беше противен. Тя издърпа кърпата, която стоеше до каната с вино.

— Избърши се и си издухай носа. Не мога да приема и дума от критиките, които Катон ти отправя, но със сигурност има моменти, когато силно ме разочароваш.

— Знам — промълви Брут. — Знам.

— Е, както и да е! — рече майка му, сетне се изправи, мина зад него и го прегърна през раменете. — Ти си човек с потекло, пари, високо образование и обществено влияние. А още не си навършил двайсет и една. Времето ще ти помогне да израснеш, сине, но няма да помогне на Катон. Нищо не може да помогне на Катон.

При допира си с ръката ѝ Брут изпита усещане, все едно са му залепили разтопено олово. Но не намери сили да я отблъсне. Изправи рамене и попита:

— Може ли да си вървя, мамо?

— Да, стига да ми кажеш, че разбираш в какво положение се намирам.

— Разбирам, мамо.

— Какво върша си е моя работа, Бруте, затова няма да чуеш оправдание за връзката ми с Цезар. Силан знае, и то от доста време. Логично е, че Цезар, Силан и аз сме предпочели всичко да остане в тайна.

Брут неочаквано възкликна:

— Терция! Терция е дъщеря на Цезар, не на Силан! Тя прилича на Юлия.

Сервилия погледна сина си с известно възхищение.

— Колко си проникателен, Бруте. Да, Терция е от Цезар.

— И Силан го знае.

— От самото начало.

— Горкият Силан!

— Не хаби чувствата си по хора, които не го заслужават.

— Ами Цезар? — попита той. — Ти обичаш ли го?

— Повече от всеки друг, като не броим теб.

— Горкият Цезар! — изпусна се Брут и се спаси, преди майка му да е успяла да отговори. Сърцето му щеше да изскочи от възмущение — никога не си беше позволявал подобна волност.

Силан се беше погрижил единственият син в семейството да разполага с няколко просторни стаи, обърнати към перистила. Брут се скри в покоите си, но не за дълго. Изми се, подряза брадата си, среса се и извика прислужника си да му помогне с тогата. След което напусна тревожния дом на Силан. За всеки случай не вървеше сам из римските улици: придружаваха го двама роби с факли.

— Може ли да видя Юлия, Евтих? — попита Брут на вратата на Цезаровия дом.

— Късно е, господарю, но ще проверя дали си е легнала — посрещна го почтително икономът и го пусна вътре.

Разбира се, че щеше да го приеме. Брут изкачи стълбата до първия етаж и потропа на вратата ѝ.

Юлия отвори и го прегърна, заравяйки лице в косите му. Обзе го усещане за топлина и уют; Брут сега разбра защо хората разправят, че нищо не струвало колкото завръщането у дома. Неговият дом беше Юлия. Любовта му към нея ставаше все по-силна; през затворените му клепки се процедиха сълзи и той я притисна към себе си, да вдъхне от свежестта ѝ. Юлия, Юлия...

Без да съзнава ясно какво иска да стори, Брут прокара ръце по гърба ѝ, надигна глава от рамото ѝ и понечи да я целуне. Жестът му беше толкова непохватен, че Юлия дори не разбра в първия момент какво иска. Когато осъзна, вече беше твърде късно да се отдръпне, без да нарани чувствата му. Така Юлия за пръв път се целуна с мъж и ако не друго, то поне съжалението, което изпитваше към него, донякъде измести останалите впечатления. Пък и не беше чак толкова неприятно. Устните му бяха меки и сухи, а освен това тя стоеше със затворени очи и не виждаше лицето му. Брут не посмя да си позволи повече. Още две плахи целувки и я пусна.

— О, Юлия, толкова те обичам!

Какво можеше тя да му отвърне, освен:

— И аз те обичам, Бруте!

Въведе го в стаята и го настани на кушетката. За да спази благоприличие, седна на стол, сравнително далеч от него, и остави вратата откритата.

Юлия разполагаше с просторна стая и я беше подредила, поне според разбиранията на Брут, със завиден вкус. Тя сама се беше погрижила за всичко, а Юлия знаеше как да се грижи за тези неща. Фреските изобразяваха почти ефирни птици и крехки цветя, оцветени с пастелни цветове, мебелите бяха с лека и изящна конструкция, никъде не се забелязваше нито пурпур, нито позлата.

— Майка ти и баща ми — рече Юлия.

— Това какво означава?

— За тях или за нас?

— За нас. Как можем да знаем какво означава за тях?

— Предполагам — отговори бавно Юлия, — че няма да има последици за нас. Няма закон, който да им забрани да се обичат заради нас, но навярно хората няма да одобрят подобна връзка.

— Никой не може да поставя под въпрос честта на майка ми! — тросна се Брут, но си даде сметка, че думите излизат някак изкуствено от устата му.

— Разбира се, че не може. Баща ми представлява уникално и неповторимо събитие в живота на майка ти. Сервилия не е някоя Пала или Семпрония Тудитан.

— Ох, Юлия, прекрасно е, че всичко разбираш!

— Да ги разбереш е лесно, Бруте. Баща ми не прилича на останалите мъже, както и майка ти не може да се сравнява с другите жени. — Юлия вдигна рамене. — Кой знае? Може би връзката им е била неизбежна точно защото и двамата са нещо уникално.

— Двамата с тебе имаме сестра — изведнъж подхвърли Брут. — Терция е дете на баща ти, не на Силян.

Юлия застина за миг, тихо ахна, но накрая щастливо се усмихна.

— Имам си сестричка! Това е прекрасно!

— Недей, Юлия, просто недей! Никой от нас не бива да говори за това, дори в семейството си.

Усмивката ѝ се стопи.

— О, да, разбира се, че си прав, Бруте. — Идеше ѝ да заплаче. — Никога не бива да се издавам пред нея. Така или иначе — рече тя по-смело, — *знам*.

— Външно тя може и да прилича на теб, Юлия, но е наследила характера на майка си.

— Глупости говориш! Как успя да го разбереш, след като е само на четири?

— Много лесно — отговори мрачно Брут. — Ще я сгодят за Гай Касий, защото неговата и моята майка сравнявали хороскопите ни. Животът ни щял да бъде силно обвързан, очевидно чрез Терция.

— Касий също не бива да го знае.

Брут пренебрежително изсумтя.

— Е, хайде сега, Юлия! Мислиш, че никой няма да му каже? Но за него това няма да е от значение. Дори е по-добре жена му да е наследила един Цезар, отколкото един Силан.

„Ето на — каза си Юлия, — все едно слушам майка му!“ Затова се върна на темата:

— Нека поговорим за родителите ни.

— Мислиш ли, че това, което съществува помежду им, може да повлияе на нас?

— Би трябвало. Но мисля, че от нас се очаква да не обръщаме внимание.

— Тогава така да бъде — съгласи се Брут и стана от мястото си. — Трябва да вървя, много е късно. — На вратата хвана ръката ѝ и я допря до устните си. — След четири години ще се оженим. Ще ни е трудно да чакаме толкова дълго, но Платон казва, че очакването ще ощастливи нашия брак.

— Така ли казва? — отвърна Юлия. — Това съм го пропуснала.

— Е, аз чета между редовете.

— Разбира се. Мъжете сте по-надарени в това отношение. Отдавна съм го забелязала.

Нощта едва-едва започваше да отстъпва пред зората, когато Тит Лабиен, Квинт Цецилий Метел Целер и Луций Юлий Цезар се явиха в Държавния дом. Върховният понтифекс ги посрещна. На голямата маса до стената в таблияния стояха наредени кана вода, сладко вино, прясно изпечен хляб, току-що изцеден зехтин и великолепен пчелен мед. Цезар търпеливо изчака посетителите му да закусят. Той самият

си пийваше от каменна чаша някаква течност, от която се издигаха пари. Но нищо не хапна.

— Какво пиеш? — полюбопитства Метел Целер.

— Гореща вода с оцет.

— Ужас!

— Човек свиква — невъзмутимо обясни Цезар.

— Не виждам защо изобщо ще иска да свикне.

— По две причини. Първата е, че според мен е полезно за здравето ми, което възнамерявам да поддържам до преклонна старост, а втората — че убива вкусовете ми възприятия и така не се гнуся нито от граниво масло, нито от мухлясал хляб.

— Първото добре, но каква е ползата от второто? Да не си станал и ти стоик? Защо изобщо трябва да се насилваш да ядеш лоша храна?

— По време на поход човек често се принуждава да го прави... Така де, имам предвид походите, които аз водя. Помпей Велики другояче ли се държи, Целер?

— Надявам се! Както и всеки друг пълководец, при когото съм служил! Напомни ми никога да не се записвам офицер при теб!

— Е, през зимата и пролетта това питие не е чак толкова ужасно, защото вместо оцет сипвам лимонов сок.

Целер го погледна с ужас, а Лабиен и Луций Цезар се засмяха.

— Добре, нека се залавяме с работа — подкани ги Цезар и седна зад писалището си. — Простете, че седнах на мястото на патрона, но така мога да гледам и тримата едновременно. Така и вие ме виждате най-добре.

— Простено ти е — кимна братовчед му.

— Тит Лабиен беше снощи у нас, затова знам мотивите му да ме подкрепи при вчерашното гласуване — обясни Цезар, — разбирам чудесно и теб, Луций. Но още се чудя защо ти, Целер, гласува в Сената в моя полза. Хайде, кажи ми.

Метел Целер, злощастен съпруг на своята първа братовчедка Клодия, беше шурей на Помпей Велики, защото майка му беше майка също така на Метел Непот и на Муция Терция. Братята Целер и Непот бяха предани един на друг, радваха се на почит и уважение и им се носеше славата на чаровни и жизнерадостни люде.

Цезар никога не беше гледал на Целер като на политически радикал, дори се представяше като консерватор. От отговора му

зависеше до голяма степен успехът на Цезаровото начинание: той нямаше да постигне целта си, ако Целер не е готов да го последва докрай.

Целер сведе красивото си лице и сви юмруци.

— Като за начало, Цезаре, не одобрявам самия факт, че някакви новопоникнали гъби като Цицерон налагат своите разбирания за политика на истинските римляни. Още по-малко ще се съглася с екзекуцията на римски граждани без провеждане на съдебен процес! Не ми убягна, че в защита на Цицерон се изказа още един полуримлянин, именно Катон Салониан. Накъде вървим, щом онези, които си присвояват правото да тълкуват законите ни, са наследници на роби или провинциалисти без име?

Последното твърдение — дали Целер си даваше сметка? — се отнасяше в не по-малка степен до неговия зет, Помпей Велики.

— Ти какво можеш да сториш в случая, Гай? — попита Луций Цезар.

— Доста неща. Лабиене, няма да се сърдиш, че ще изслушаш онова, което ти говорих вчера. Най-вече за това какво всъщност направи Цицерон. Екзекуцията на граждани без провеждане на процес не е най-важното в случая. То е по-скоро последица. Истинското престъпление се крие в Цицероновото разбиране на Сенатус консултум де република дефенденда. Не мисля, че указът за извънредно положение е имал за цел да се превърне в параван за Сената или която и да е друга институция да разполага с римските граждани, както намери за добре. А именно така го разглежда Цицерон.

Указът за извънредно положение беше създаден, за да се прилага в случай на граждански размирици, каквито бяха тези около исканията на Гай Гракх. Същото може да се каже и за втория случай, когато указът бе приложен, а именно при Сатурнин, нищо че тогава недостатъците на закона станаха още по-очевидни. Указът беше използван и от Карбон, когато Сула дебаркира на италийска земя, после — и срещу Лепид. В случая с Лепид указът вече беше подсилен от конституционните нововъведения на Сула, които даваха на Сената пълни и ясни права да взема решения по всички въпроси, свързани ако не с гражданските размирици, то с войната. Сенатът предпочете да гледа на Лепидовия бунт като на война.

— Но нещата не стоят така днес — подчерта Цезар. — Сенатът отново е ограничен от трите народни събрания. Освен това никой от езекутираните снощи римски граждани не е повел въоръжена войска срещу Рим. В действителност никой дори не е посегнал на друг римлянин, ако не броим опита за самозащита на Цепарий на Мулвиевия мост — в случая обаче човекът може да си е мислил, че го нападат разбойници. Никой от петимата не е бил обявяван за обществен враг. И колкото и доводи да бъдат изтъкнати, уличаващи ги в престъпни намерения, петимата вече са мъртви, без да са успели да превърнат намеренията си в нещо повече. Осъдихме ги на смърт заради *намерения*, не заради конкретни дела! Писмата изразяваха само намерения, не се отнасяха до състояли се събития.

Кой може да каже какво би станало с техните намерения, ако Катилина се покажеше пред стените на Рим? А след като Катилина напусна града, какво излезе от намеренията им да убият консулите и преторите? Двама души — при това не сред петимата езекутирани снощи — били видени как се опитват да проникнат в дома на Цицерон, за да го убият. Но истината е, че нашите консули и претори са си живи и здрави и до ден-днешен! Никой с пръст не ги е докоснал! Нима ще започнат да ни убиват без съд и присъда само въз основа на нашите намерения?

— Ще ми се да беше казал всичко това вчера в Сената! — въздъхна Целер.

— За съжаление каквито и доводи да бях извадил, Катон щеше да ги използва. Колкото и да твърдеше, че трябвало да се изкажем кратко, Цицерон дори не се опита да му отнеме думата. Жалко, че не продължи да говори до залез-слънце.

— Виновна е Сервилия — напомни Луций Цезар това, което не биваше да се напомня.

— Не се притеснявай, знам го — прехапа устни братовчед му.

— Е, ако възнамеряваш да я убиеш, гледай да не ѝ го кажеш предварително в писмо — ухили се Целер. — В наше време намеренията са достатъчни.

— Точно това ви обяснявам. Цицерон превърна указа за извънредно положение в чудовище, което може да бъде обърнато срещу всеки от нас.

— Да, но аз не виждам какво можем да сторим за тези няколко дни, та да променим нещата — обади се Лабиен.

— Можем да обърнем същото това чудовище срещу самия Цицерон, който без съмнение точно в този момент крои планове как да принуди Сената да му гласува титлата „патер патрие“, баща на отечеството — изрече Цезар. — Твърди, че е спасил страната, докато аз продължавам да съм на мнение, че никой не е заплашвал страната ни. Катилина и неговата армия не струват. Ако някога един бунт е бил осъден на неуспех още в своя зародиш, то това е той. Лепид беше достатъчно жалък, Катилина е просто една шега, за жалост грозна шега, защото ще се наложи да загинат римски войници.

— Какво възнамеряваш? — попита Лабиен. — Какво можеш да сториш?

— Имам намерение да компрометирам самия указ за извънредно положение. Виждате ли, смятам да обвиня в държавна измяна човек, който е действал под закрилата на указа — обясни Цезар.

Луций Цезар го зяпна.

— *Кого, Цицерон?*

— Естествено, не Цицерон, не и Катон. Твърде рано е да търсим възмездие за участниците при последното прилагане на указа. Ако само се опитаме, ще ни унищожат. Ще дойде време и за това, братовчеде, но по-нататък. Не, ще се заемем с човек, за когото всички знаят, че е извършил престъпление при действието на един по-стар Сенатус Консултум Ултимум. Цицерон беше достатъчно любезен сам да ни посочи името на жертвата. Гай Рабирий.

Тримата го погледнаха учудено.

— Имаш предвид да го съдим за убийство — най-накрая се обади Целер. — Гай Рабирий без всякакво съмнение е бил от онези, които се качиха на покрива на Курия Хостилия. Но това е убийство, не е държавна измяна.

— Не е така, ако прочетеш законите, Целер. Помисли малко. Всяко убийство се превръща в държавна измяна, когато е извършено, с цел да се отнемат прерогативите на държавата. Ето защо убийството на римски гражданин, който е подлежал на съдебен процес по обвинение в държавна измяна, е само по себе си измяна.

— Започвам да разбирам накъде биеш. — Очите на Лабиен заблестяха от вълнение. — Но няма да успееш да доведеш нещата до

съд.

— Обвинението в „пердуелион“, или тежка измяна, Лабиене, не е от компетенцията на съда. То трябва да бъде разгледано пред центуриатните комиции.

— Но ти и там нямаш шансове, Цезаре, нищо че Целер е градски претор.

— Не съм съгласен. Има начин делото да бъде насрочено пред центуриатните комиции. Просто ще започнем една процедура, която е по-стара от републиката, но е не по-малко законна от всяка републиканска процедура. Всичко е записано в старите документи, приятелю. Дори Цицерон не би могъл да оспори законността на това, което вършим. Единственото, което ще успее да стори, е да препрати делото в центуриатните комиции.

— Ще се наложи да ме просветиш малко, Цезаре. Аз не съм специалист по антично право — усмихна се Целер.

— Ти си известен като претор, който изключително точно се придържа към собствените си укази — напомни му Цезар, като реши нарочно да изостри любопитството им. — Един от указите ти гласи, че ще се съгласиш да съдиш всеки човек, стига неговият обвинител да действа в рамките на закона. Утре сутринта Тит Лабиен ще се яви пред твоя трибунал и ще поиска Гай Рабирий да бъде съден за пердуелион заради извършеното убийство на Сатурнин и Квинт Лабиен, както е трябвало да бъде съден според прецедентите от времето на цар Тул Хостилий. Ти ще разгледаш случая и ще се окаже, че по някакво щастливо съвпадение точно същия ден ще си получил копие от моето изследване на старите съдебни процедури по въпросите за държавна измяна. Това проучване ще потвърди правотата на Лабиен и правото му да съди Рабирий за държавна измяна заради двойното убийство.

Тримата му събеседници не знаеха какво да кажат. Цезар изпи остатъка от разтворения оцет и продължи:

— Процедурата около единствения процес от времето на Тул Хостилий, за който е останал спомен — онзи за Хораций, обвинен в убийството на сестра си, — изисква делото да се разгледа само от двама съдии. Освен това в днешно време в Рим има само четирима души, които могат да бъдат съдии, защото само те принадлежат към патрицианските фамилии, принадлежащи към сенаторската върхушка по времето, когато се е състоял процесът. Аз съм един от тях, а

братовчед ми Луций — вторият. Третият е Катилина, обявен официално за обществен враг. Четвъртият е Фабий Санга, който точно в този момент е на път за земите на алоброгите в компанията на своите клиенти. Ето защо ти, Целер, ще назначиш мен и Луций за съдии по делото и ще наредиш процесът да се състои незабавно на Марсово поле.

— Сигурен ли си, че нещата стоят точно така? — попита Целер. — Присъствието на Валериите по онова време е засвидетелствано, а Сервилиите и Квинтилиите със сигурност са дошли от Алба Лонга след неговото разрушаване, също както и Юлии.

Отговори му Луций Цезар:

— Процесът срещу Хораций, Целер, се е състоял много преди разрушаването на Алба Лонга, така че Сервилиите и Квинтилиите няма как да са присъствали в града по онова време. Юлиите са се преселили в Рим още по времето, когато на престола е бил Нума Помпилий. Били са прогонени от Алба Лонга от Клуилий, който узурпирал престола и им отнел властта. Колкото до Валериите — Луций Цезар вдигна рамене, — те са били просто римските военни жреци, което също им отнема правото да участват в процеса.

— Приемам възраженията — отстъпи развеселен Целер. — Признавам си, че в крайна сметка съм само един простосмъртен Цецилий!

— Понякога — усмихна се Цезар, приемайки иронията, — си струва да имаш предци, Квинт. Още един повод да се радвам на късмета си: нито Цицерон, нито Катон могат да оспорят избора ти на съдиите.

— Това ще предизвика доста гневни реакции — отбеляза Лабиен.

— Напълно сигурно, Тит.

— А Рабирий ще последва примера на Хораций и ще обжалва.

— Разбира се. Но най-напред ще изиграем едно превъзходно представление, като възстановим картината от древността, така както е изглеждала по времето на Хораций: кръст, изсечен от злощастно дърво, раздвоен кол за бичуване, трима ликтори с брадви в сноповете пръчки, символизиращи трите триби, воал за главата на Рабирий и ритуални върви около китките му. Чудесен театър. Спинтер ще се спуска от завист.

— Но те ще намерят начин да протакат обжалването на Рабирий пред центуриатните комиции, докато не стихне общественото недоволство. Делото на Рабирий няма да бъде разгледано, преди всички да са забравили за Лентул Сура и останалите — отбеляза Лабиен.

— Не могат да го сторят — възрази Цезар. — Щом следваме старите обичаи, обжалването трябва да бъде разгледано веднага, както е било с Хораций.

— Добре, да приемем, че осъдим Рабирий — разсъждаваше Луций Цезар. — Все пак не разбирам, братовчеде. Каква е ползата?

— Първо, нашият процес ще се различава съществено от процедурата, която беше въведена от Главция. За всички присъстващи делото ще представлява фарс. Съдиите са тези, които избират кои доказателства да приемат и кои изобщо да не удостоят с внимание. Така ще сторим и ние с теб, щом Лабиен повдигне обвинението. Няма да позволим на обвиняемия да предостави каквито и да е доказателства в свое оправдание. За нас е от жизнена важност цял Рим да види как *не* се раздава *никаква* справедливост! Защото нима получиха справедливост петимата, които бяха екзекутирани снощи?

— А второ? — попита Луций.

— Второ, обжалването ще се разгледа веднага, т.е. пред едно силно обезпокоено от вчерашните събития народно събрание. Цицерон ще изпадне в паника. Ако центуриатните комиции осъдят Рабирий, значи и той самият е в опасност. Цицерон не е глупак, нищо че понякога самочувствието и убеждението, че е прав, му пречат да разсъждава. Щом разбере какво сме намислили, ще разбере и защо сме го намислили.

— В такъв случай — рече Целер, — ако има поне малко разум, ще свика незабавно трибутните комиции и ще прокара закон, отменящ древните процедури.

— Да, предполагам, че така ще подходи — Цезар погледна Лабиен. — Забелязах, че вчера в храма на Съгласието Ампий и Рул гласуваха в наша подкрепа. Мислиш ли, че биха ни сътрудничили? Някой трябва да наложи вето в трибутните комиции, но точно по това време ти ще бъдеш на Марсово поле и ще се занимаваш с Рабирий. Дали Ампий и Рул са готови да упражнят правото си на вето от твое име?

— Ампий със сигурност, защото е обвързан с мен, а двамата сме обвързани с Помпей Велики. Но мисля, че и Рул би ни сътрудничил. Той би сторил всичко, ако с това може да причини зло на Цицерон и Катон. Според него само те са виновни за провала на поземления му закон.

— Нека бъде Рул тогава, подкрепен от Ампий. Цицерон ще поиска от трибутните комиции да му гласуват закон със задна дата, за да ни накаже, задето сме се захванали с древната процедура. Нека напомня, че пак ще се позове на своя безценен Сенатус Консултум Ултимум, за да прокара законопроекта си на второ четене, без да чака седемнайсет дни. Така сам ще представи пред гражданите проклетия указ за извънредно положение, и то точно в деня, когато най-много би искал той никога да не е бил гласуван. А Рул и Ампий ще наложат своето вето. След което Рул ще привика Цицерон и ще предложи компромис. Нашият консул ще се съгласи на всякакво предложение, което ще предотврати открито насилие на Форумата — стига да получи поне половината от това, което иска.

— Трябвало е да чуеш какви ги разправя Великия за Цицерон и за участието му в Съюзническата война — презрително се изсмя Лабиен. — Нашият консул припада при вида на оголен меч.

— А каква сделка ще предложи Рул? — попита Луций Цезар, който не изпитваше симпатии към Тит Лабиен, но го възприемаше като необходимо зло.

— Най-напред ще поиска законопроектът на Цицерон да не ни заплашва със съдебна отговорност след време. Второ, обжалването на Рабирий да се разгледа от центуриатните комиции на следващия ден. Така Лабиен ще бъде едновременно обвинител и народен трибун. Третото, което ще поискаме, е обжалването да бъде разгледано според процедурата на Главция. Четвърто: вместо да получи смъртна присъда, Рабирий ще бъде пратен в изгнание и ще трябва да заплати глоба. — Цезар доволно въздъхна. — И пето, аз ще бъда назначен за съдия по обжалването в центуриатните комиции, а Целер ще бъде мой гарант.

— Юпитер ми е свидетел, Цезаре, това е умно! — засмя се Целер.

— Защо да променяме присъдата? — попита Лабиен. — Центуриатните комиции не са осъждали човек за държавна измяна още от времето на Ромул.

— Ти си непоправим песимист, Тит. — Цезар се облакът на масата. — Това, което е наша цел, е да разпалим искрите на съмнение, които вече са се зародили в главите на гражданите. Мнозина станаха свидетели как сенатът отрече на няколко римски граждани правото им на съдебен процес. Това е въпрос, по който първата и втората класа няма да последват Сената, няма да го последват дори първите осемнайсет центурии. Сенатус Консултум Ултимум съсредоточава твърде голяма власт в ръцете на Сената и със сигурност няма конник или изобщо състоятелен човек в Рим, който да не си дава сметка за това. От времето на братята Гракхи между римските съсловия не е преставала тихата война за надмощие. Никой не изпитва топли чувства към Рабирий, той е просто един стар злодей. Затова неговата съдба няма да има за гласоподавателите същото значение, както съзнанието за отнетите им права. Мисля, че съществува голяма вероятност народното събрание да осъди Гай Рабирий.

— И да го изпрати в изгнание — добави с известно съжаление Целер. — Знам, че е стар злодей, Цезаре, но освен това е възрастен човек. Изгнанието би било равносилно на смърт.

— Не и ако не се стигне до произнасяне на присъда.

— И как може да не се произнесе?

— Това зависи изцяло от теб, Целер — усмихна се лукаво Цезар. — Като градски претор ти отговаряш за протокола от заседанията на Марсово поле, а също така си длъжен да следиш за червеното знаме, което се вдига над Яникулум при всяко масово събиране на Марсово поле. Да не би точно в този момент да ни нападне враг.

Целер отново прихна да се смее.

— О, не, Цезаре!

— Скъпи приятелю, ние търпим извънредното положение, защото в момента Катилина се намира в Етрурия и командва цяла армия! Този проклет указ никога нямаше да влезе в действие, ако Катилина нямаше армия, днес щяхме да бъдем с петима души повече на този свят. При нормални обстоятелства никой дори не се сеца да погледне към Яникулум, най-малко градският претор, който си има достатъчно работа. Но при условие, че се очаква Катилина и неговата армия да нападнат Рим, в мига, в който червеният флаг се спусне, всички ще се разбягат в паника. Центуриите ще забравят за гласуването и ще хукнат по домовете си да се въоръжават, както са

правели навремето, когато са ни нападали етруските и волските. Затова предлагам — добави замислено Цезар — да пратиш някой свой човек на Яникулум, който да свали знамето, когато трябва. За целта ще установите някакъв сигнал: огън, ако слънцето не се е спуснало към западния хоризонт, или огледало, ако приближава залез.

— Всичко това е много добре — обобщи Луций Цезар, — но какво ще постигнем с целия този заплетен план, ако Рабирий така или иначе не бъде осъден, а извънредното положение продължи да действа до разгрома на Катилина и армията му? Какво точно искаш да внушиш на Цицерон? За Катон изобщо не говоря, той е толкова тъп, че дори няма да разбере какво се е случило.

— За Катон си напълно прав, Луций. Но Цицерон е различен. Както знаем, той е страхлив. В момента се чувства на гребена на вълната и затова си позволява повече. Искаше му се да се случи някоя голяма криза по време на мандата му и тя наистина се появи. Още не му е хрумнало, че подобна криза може да се превърне в лична драма за римския консул. Но ако ние му напомним, че все пак центуриатните комиции са признали Рабирий за виновен, той ще разбере посланието, повярвай ми.

— Но какво *точно* съдържа твоето послание, Гай?

— Това, че никой не може да действа безнаказано под закрилата на Сенатус Консултум Ултимум. Че ако извърши престъпление, рано или късно ще получи възмездие. Че никой консул не може да си играе с толкова значима институция като римския Сенат, още по-малко да го принуждава да заповядва екзекуция на римски граждани, без да се произнесъл съдът. Цицерон ще разбере посланието, Луций. Всеки гласоподавател в центуриите, който признае Рабирий за виновен, ще му каже в очите, че консултът и сенатът не могат да играят ролята на безотговорни арбитри, когато се отнася за човешки живот. Ще му докажат, че с екзекуцията без съдебна присъда на Лентул Сура и останалите Цицерон е изгубил както тяхното доверие, така и тяхното възхищение. А това последното ще бъде по-голямо наказание за Цицерон от всичко останало.

— Той ще те *намрази*! — възкликна Целер.

Цезар високомерно отвърна.

— И какво от това?

Навремето преторът Луций Росций Отон беше служил като народен трибун в услуга на Катул и неговите добри люде. Оттогава си беше спечелил неприязънта на почти всички римляни, задето върна на конниците от първите осемнайсет центурии четиринайсетте реда седалки в театъра зад тези на сенаторите. Затова пък беше предан на Цицерон, тъй като именно той — в деня, когато тълпата освиркваше Отон заради отнетите места — го защити и успокои разгневеното простолюдие.

Като претор Отон отговаряше за съдебните дела, отнасящи се до чужденците, затова и работното му място беше Форумът. Ето, че един декемврийски ден той забеляза как онзи полуварварин Тит Лабиен се яви пред трибунала на градския претор Метел Целер и започна настоятелно да го убеждава в нещо. Отон се промъкна до трибунала на колегата си, колкото да чуе последните слова на Тит Лабиен: как искал да съди Гай Рабирий за държавна измяна според законите, действащи от времето на Тул Хостилий. Целер извади изпод масата дебелия свитък с научния труд на Цезар по въпросите на античното право и се зае да преценява законни ли са основанията на Лабиен, а Отон си рече, че е време донякъде да изплати моралния си дълг към Цицерон, като го предупреди какво става.

Случи се, че точно този ден Цицерон се беше успал, защото предната нощ — именно след екзекуцията на заговорниците — не беше мигнал; освен това денят след екзекуцията беше прекаран в посрещане на многобройни посетители, които идваха лично да му поднесат поздравленията си, така че беше доста уморен.

Консултът още не беше излязъл от спалнята си, когато Отон заблъска по входната врата. Къщата обаче беше малка и домакинът сам отвори на претора.

— Отоне, драги мой, съжалявам! — оправдаваше се Цицерон и в движение оправяше разрошената си коса. — Всичко е заради събитията от последните дни — тази нощ най-после можах да си почина. — Но усмивката му бързо се стопи: Отон не изглеждаше никак весел. — Да не би Катилина да е започнал поход? Сражение ли е имало? Да не са ни победили?

— Не, не, няма връзка с Катилина — поклати глава Отон. — Този път е Тит Лабиен.

— И какво е направил Тит Лабиен?

— Точно в този момент се намира на Форума и иска от Метел Целер да му позволи да съди стария Гай Рабирий за държавна измяна: заради убийството на Сатурнин и Квинт Лабиен.

— *Какво искал?*

Отон повтори.

Цицерон усети как устата му пресъхва; лицето му пребледня, сърцето му затуптя като бясно, а въздухът не му достигаше. Протегна ръка и се хвана за Отон.

— Не вярвам на ушите си!

— Ще се наложи да повярваш, защото точно това става в момента. Метел Целер е готов да даде ход на делото. Ще ми се да знаех какво точно става, но така и не разбрах. Лабиен все цитираше името на Тул Хостилий, говореше нещо за някаква древна съдебна процедура, а Метел Целер имаше пред себе си дебел свитък, в който според него пишело всичко за древните процедури. Не знам защо, но мравки ме полазиха. Наближава буря! Реших, че ще е най-добре да ти съобщя веднага.

Още докато говореше, Цицерон хукна да търси прислужника си. След миг се появи отново, облечен в достолепната си сенаторска тога.

— Ликторите ми отпред ли са?

— Да, играят на зарове.

— Значи тръгваме.

Обикновено оставяше дванайсетте си ликтори да му проправят път из тълпата и блажено се поклащаше зад тях, доволен, че всички го виждат. Тази сутрин обаче охраната му буквално претича половината град. Разстоянието от дома на Цицерон до Форума не беше голямо, но на него му се струваше, че идва от Капуа. Ако можеше да си го позволи, щеше да свали тогата и да изприпка като младо жребче, но не беше обезумял, че да го стори. Цицерон добре си спомняше, че именно той спомена пръв името на Гай Рабирий, когато държа своята реч в храма на Съгласието. Спомняше си, че го бе използвал за илюстрация как Сенатус Консултум Ултимум гарантира имунитет на всички, които са действали под неговата закрила. А ето, че Тит Лабиен, който се водеше човек на Помпей, но всъщност беше човек на *Цезар*, беше решил да съди Гай Рабирий за убийството на Квинт Лабиен и Сатурнин! Но не за убийство. Искаше да го обвини в държавна измяна,

така както са я разбирали в древността — същата онази държавна измяна, за която Цезар говореше два дни по-рано в Сената.

Докато Цицерон и придружителите му се озоват на Форума — между трибунала на градския претор и храма на Кастор, около Метел Целер се беше насъбрала голяма група зяпачи, които с интерес слушаха какво се говори. Не че при пристигането на Цицерон се обсъждаха важни въпроси: Метел Целер и Лабиен клюкарстваха.

— Какво има? Какво става тук? — попита задъхан Цицерон.

Целер учудено вдигна вежди.

— Какво да става, консуле? Трибуналят си върши рутинната работа.

— Която е?

— Да се определя по граждански спорове и да решава кои престъпни деяния заслужават съдебен процес — отговори Целер, като подчерта думата „процес“.

Цицерон пламна.

— Не си играй с мен! — ядоса се той. — Искам да знам какво точно става тук!

— Драги ми Цицероне — отвърна му Целер, — мога да те уверя, че ти си последният човек, с когото бих си играл.

— КАКВО СТАВА ТУК?

— Нашият тъй добър народен трибун Тит Лабиен обвинява в държавна измяна гражданина Гай Рабирий заради убийството на чичо му Квинт Лабиен и Луций Апулей Сатурнин преди трийсет и седем години. Той желае делото да се разгледа според действащата от времето на цар Тул Хостилий процедура и аз, след като се запознах с документите по случая, реших, че в духа на указите, които лично издадох в началото на мандата си като градски претор, трябва да дам ход на подобно дело срещу Гай Рабирий. — Целер изговори цялото обяснение на един дъх. — Точно в този момент чакаме Гай Рабирий да се яви. Щом дойде, ще му прочета обвинението и ще назнача съдиите, които да разгледат делото. Процесът започва още днес.

— Това е смешно! Не можеш!

— Нищо от документите, които прегледах, не говори, че не мога, Марк Цицерон.

— Това е насочено срещу мен!

Целер го погледна с дълбоко недоумение.

— Защо, Цицероне, да не би и ти да си мятал керемиди от покрива на Курията преди трийсет и седем години?

— Ще престанеш ли да се правиш на глупак, Целер? Ти действаш в угода на Цезар. Никога не съм очаквал точно от теб да се продадеш на типове като Цезар!

— Консуле, ако съществуваше записан закон, който забранява клеветническите твърдения под заплахата от глоба, вече щях да съм те накарал да ми я платиш! — избухна Целер. — Аз съм градски претор на римския Сенат и народ и си върша работата! И ти намираш точно сега, когато си изпълнявам най-съвестно задълженията, да идваш и да ми обясняваш как трябвало да ги изпълнявам! — Той се обърна към един от останалите си четирима ликтори, които се хилеха доволно: те уважаваха Целер и се радваха, че са назначени при него. — Ликторе, прати вест на Луций и Гай Юлий Цезар да се явят незабавно пред мен.

В този момент откъм Карина се зададоха и останалите двама ликтори. Между тях бързаше дребен човечец, на вид осемдесетгодишен, нищо че се представяше с десет години по-млад. Имаше слаба фигура и непривлекателен вид. Обикновено лицето му изразяваше задоволство, но точно този ден, докато го водеха при Целер, старецът изглеждаше объркан. Гай Рабирий не беше обичан, но отдавна се беше превърнал в своего рода институция.

Съвсем скоро след това, някак подозрително бързо, се появиха двамата Цезари. Един до друг представляваха такава внушителна гледка, че всички наоколо започнаха да ахкат и да охкат. И двамата бяха високи, красиви и светлокоси; и двамата бяха облечени в раираните в лилаво и аленочервено тоги на висшите жреци; но докато под тогата Гай Цезар беше облякъл раираната, пак в алено и лилаво туника на върховния понтифекс, братовчед му Луций носеше закривения жезъл на авгура. Братовчедите будеха възхита. И докато Метел Целер официално обвини смаяния Гай Рабирий в убийството на Квинт Лабиен и Сатурнин и в държавна измяна според законите на Тул Хостилий, двамата наблюдаваха безучастно отстрани.

— Има само четирима души, които могат да бъдат съдии в това дело — извика на всеослушание Целер, — и аз ще ги повикам един по един да се явят! Луций Сергей Катилина, излез отпред!

— Луций Сергей Катилина е обявен извън закона — отговори главният ликтор на претора.

— Квинт Фабий Максим Санга, излез отпред!
— Квинт Фабий Максим Санга не е в страната.
— Луций Юлий Цезар, излез отпред!
Луций Цезар направи крачка напред.
— Гай Юлий Цезар, излез отпред!
Цезар направи крачка напред.

— Отци — обърна се най-тържествено към двамата Целер, — на вас се връчва задължението да съдите Гай Рабирий за убийството на Луций Апулей Сатурнин и Квинт Лабиев според текстовете на лекс регия де пердуелионис на цар Тул Хостилий. Призовавам ви да разгледате делото точно след два часа на Марсово поле, на терена в съседство със септата. Ликторе, нареждам ти да избереш трима от твоите колеги за представители на трите първоначални римски триби, един за титите, втори за рамните и трети за луцерите. Освен това разпореждам тримата да играят ролята на квестори.

Цицерон пак се опита да се намеси, този път по-любезно:

— Квинт Цецилий — рече той, — не можеш да постъпиш по този начин! Да се разглежда дело за държавна измяна в деня, в който е било прочетено обвинението? След два часа? Обвиняемият трябва да има време да привика защитници! Трябва да си избере адвокати и да намери свидетели, които да дадат показания в негова полза.

— Текстовете на лекс регия де пердуелионис на цар Тул Хостилий не предвиждат подобни процедури — възрази Целер. — Аз съм просто изпълнител, а не автор на закона, Марк Тулий. Това, което ми се разрешава, е да следвам стриктно процедурите, а въпросните процедури са съвсем ясно определени в документите от епохата.

Без да каже дума повече, Цицерон се обърна на другата страна и се отдалечи от трибунала. Къде точно отиваше, сам не знаеше. Тези хора действаха напълно сериозно! Имаха намерение да съдят нещастния старец според клаузите на някакъв архаичен закон, който никой римски законодател не се е сетил да изтрие от таблиците! Защо в Рим толкова почитаха всичко архаично? Как пък не се намери човек да премахне това недоразумение? Като се започне със сламените колиби от царско време и се стигне до колоните в Базилика Порция, всичко трябва да си стои все непокътнато; щом го има, значи трябва да си стои.

Разбира се, зад всичко това стоеше Цезар. Той намери изгубените текстове, които хвърляха светлина не само върху процеса срещу Хораций — най-стария процес, за който си спомняха в Рим, — но и срещу неговото обжалване на присъдата. Цезар беше споменал и двете в Сената преди няколко дни. Но какво точно се надяваше да постигне? И защо човек от средата на добрите люде като Метел Целер ще му помага? При Тит Лабиен всичко беше ясно, при Луций Цезар — също. Но участието на Метел Целер беше необяснимо.

Краката му го отведоха при храма на Кастор, затова Цицерон реши да се прибере, да се заключи и да обмисли положението.

Цицерон за малко да се блъсне в групата на Катул, Бибул, Гай Пизон и Метел Сципион, които бързо слизаха към Форума от страната на Палатинския хълм. Дори не ги беше забелязал? Какво му ставаше?

Докато изкачваха обратно безкрайните стъпала до дома на Катул, най-близкият от всички, Цицерон разказа на четиримата какво се е случило и след като всички се разположиха удобно в просторния таблиний на Катул дори си позволи нещо, което никога не беше правил: обърна на един дъх цяла чаша неразредено вино. Едва тогава разгледа лицата на останалите и си даде сметка, че някой липсва.

— Къде е Катон?

Другите се спогледаха някак неловко и накрая с примирение му подсказаха, че ще научи нещо, което биха предпочели да запазят в тайна.

— Най-добре е да го класифицираме като ранен — обясни Бибул.
— Някой му е издрал лицето.

— *На Катон?*

— Не е това, което си мислиш, Цицероне.

— Ами какво?

— Скарали са се със Сервилия заради Цезар и тя е издрала лицето му.

— Богове!

— Но да не си казал на никого — настоя Бибул. — Достатъчно ще му е тежко да се покаже така на улицата, не е нужно Рим да научава кой му го е направил.

— Толкова ли е зле?

— Още повече.

В този миг Катул удари с все сила по масата и всички обърнаха погледи към него.

— Не сме се събрали, за да обсъждаме Катон! Събрали сме се, за да спрем Цезар.

— Това се превърна в девиз — заяде се Метел Сципион. — Да спрем Цезар за това, да спрем Цезар за онова... И накрая пак се оказва, че не можем да го спрем.

— Какво изобщо е намислил той? — недоумяваше Гай Пизон. — Имам предвид: какъв е смисълът да съдиш изкуфял старец по измислено обвинение в някакъв архаичен съд?

— Това е единственият начин Цезар да изправи Рабирий пред центуриатните комиции — обясни Цицерон. — Цезар и братовчед му ще осъдят Рабирий и той ще обжалва пред центуриите.

— Пак не виждам смисъл да го прави — призна си Метел Сципион.

— Обвиняват Рабирий в държавна измяна, защото той беше сред хората, които убиха Сатурнин и неговите съмишленици, но впоследствие беше освободен от отговорност според клаузите на действащото извънредно положение — напомни му търпеливо Цицерон. — С други думи, Цезар се опитва да докаже пред народа, че човек не може да разчита на безнаказаност за действията си под закрилата на Сенатус Консултум Ултимум, пък дори събитията да имат трийсет и седем годишна давност. По този начин се заканва, че един ден ще съди мен за убийството на Лентул Сура и останалите.

Настъпи напрегнато мълчание. Накрая Катул бутна стола си и закрачи из стаята.

— Няма да успее.

— Пред центуриите наистина няма. Но делото ще предизвика огромен интерес. Обжалването на Рабирий ще привлече тълпи от народ — предположи Цицерон и овеси нос. — Щеше ми се Хортензий да е в Рим!

— В интерес на истината той пътува насам — успокои го Катул. — Някой в Пизен е пуснал мълвата, че се готви робско въстание в цяла Кампания, затова Хортензий си събрал багажа и преди два дни е напуснал вилата си. Ще пратя човек, който да го пресрещне по пътя и да го подкани да побърза.

— Тогава ще можем заедно да защитаваме Рабирий при обжалването.

— Налага се само да отложим делото — заключи Пизон.

Цицерон единствен знаеше истинското съдържание на древните закони и си позволи да изгледа Пизон отвисоко.

— Нищо не можем да отложим! Обжалването трябва да се разгледа веднага след присъдата на двамата Цезари.

— Е, на мен всичко това ми изглежда като буря в чаша вода — обади се Метел Сципион, който можеше да се похвали с предците си, но не и с интелекта си.

— Напротив, това е нещо много повече — възрази Бибул. — Знам, че по принцип не виждаш по-далеч от носа си, Сципионе, но все си усетил промяната в настроенията сред народа от деня, когато езекутирахме съзаклятниците? На народа това не се хареса! Ние сме сенатори, ние стоим вътре в нещата, ние открояваме по-добре нюансите в ситуации като заговора на Катилина. Но дори мнозина конници от осемнайсетте центурии недоволстват и обвиняват Сената, че си е присвоил права, които принадлежат на съдилищата и народните събрания. Този измислен процес, който Цезар започна, предоставя на народа случай да се събере на публично място и да изрази на глас своето недоволство.

— Като осъдят Рабирий при обжалването? — попита Лутаций Катул, който навярно също не проумяваше всичко. — Бибуле, не биха го сторили! Двамата Цезари ще го обявят за виновен, със сигурност ще произнесат смъртна присъда, но центуриите винаги са отказвали да потвърдят подобна присъда. Навярно ще мърморят, но облаците ще се разсеят от само себе си. Цезар няма да постигне нищо пред центуриите.

— И аз съм съгласен, че не би трябвало да успее — подкрепи го с половин уста Цицерон, — но нещо ми подсказва, че ще стане точно обратното? Цезар сигурно крие още някой фокус в гънките на тогата си и ще го покаже, когато му потрябва.

— Дали облаците ще се разсеят или не, Квинт Лутаций, не е важно. Да не би да искаш от нас да стоим със скръстени ръце, докато Цезар си разиграва коня? — възмути се Метел Сципион.

Отговори му Цицерон:

— Разбира се, че не! И аз като Бибул мисля, че народът в момента е недоволен. Ето защо не можем да допуснем Рабирий да обжалва още днес. Единственият начин да го постигнем е като анулираме лекс регия де пердуелионис. Затова още тази сутрин ще свикам Сената и ще поискам указ, който да подкани трибутните комиции да анулират закона на Тул Хостилий. — Цицерон затвори очи и потръпна. — Страхувам се, че се налага да използвам отново указа за извънредно положение — този път, за да заобиколя Дидиевия закон и срока от седемнайсет дни между две четения. Не можем дори да си позволим предварителни заседания.

Бибул смръщи вежди.

— Не твърдя, че притежавам твоите познания върху правото, Цицероне, но със сигурност извънредното положение не засяга народното събрание, освен ако народното събрание не обсъжда въпрос, който има пряка връзка с Катилина. Искам да кажа, всички знаем, че делото срещу Рабирий е свързано именно с Катилина, но единствените гласоподаватели, които ще мислят като нас, са сенаторите, а те няма да са достатъчно, за да наложат решение.

— Сенатус Консултум Ултимум стои над законите, също както над законите стои диктаторът — твърдо заяви Цицерон. — Той замества всички нормални обществени и законодателни дейности.

— Народните трибуни ще ти наложат вето — предупреди го Бибул.

Цицерон го изгледа лукаво.

— Според Сенатус Консултум Ултимум не могат да налагат вето.

— Какво искаш да кажеш, Марк Тулий? — попита смаяният Публий Сервилий Рул три часа по-късно пред народното събрание. — Как така не мога да наложам вето?

— Драги мой Публий Сервилий, Рим се намира в извънредно положение, което означава, че трибуните са временно лишени от правото си на вето — обясни Цицерон.

На Форума присъстваха малцина, повечето от постоянните му посетители бяха предпочели да отидат на Марсово поле, за да видят какво ще сторят двамата Цезари с Гай Рабирий. Но онези, които бяха останали вътре в пределите на померия и очакваха контраудара на

Цицерон, далеч не бяха само сенатори или клиенти на Католовата фракция. Навярно повечето от седемстотинте присъстващи на площада бяха опозиционно настроени. Освен това погледът на Цицерон различи Марк Антоний и неговите братя — побойници, а също младия Попликола, Децим Брут и дори самия Публий Клодий, който усилено обясняваше нещо на всички край себе си. Където да застанеха Антоний и компания, внасяха напрежение, а погледите на околните ставаха все по-заплашителни.

— Само за секунда, Цицероне — изостави всякакъв протокол Рул, — какви са тия приказки за извънредното положение? Вярно е, че има един Сенатус Консултум Ултимум, но той се отнася единствено до бунта в Етрурия и до действията на Катилина. Указът не е влязъл в сила, за да спъва нормалната дейност на народното събрание! Ние сме се събрали тук, за да обсъдим законопроект, анулиращ действащия лекс регия де пердуелионис, въведен при царуването на Тул Хостилий. Въпросът няма нищо общо нито с бунта в Етрурия, нито с Катилина! Най-напред ни съобщаваш, че смяташ да използваш въпросния Сенатус Консултум Ултимум, за да заобиколиш законната процедура! Искаш да пропуснем предварителните изслушвания, да заобиколим закона на Дидий. А сега ни обясняваш, че законно избраните народни трибуни нямали право да налагат вето!

— Именно — навири нос Цицерон.

Рострата представляваше внушителна каменна постройка, издигаща се от Кладенеца на комициите до три метра над нивото на Форума. На трибуната можеха да се наредят едновременно до четирийсет души, а тази сутрин пространството се заемаше от Цицерон и дванайсетте му ликтори, градския претор Метел Целер и неговите шестима помощници, преторите Отон и Косконий и техните общо дванайсет ликтори и накрая — тримата народни трибуни: Рул, Ампий и поддръжника на Катул Луций Цецилий Руф.

На Форума духаше онзи типичен за това усойно място вятър и може би заради това Цицерон изглеждаше някак твърде дребен, загърнат в широките поли на тогата си. Макар да се водеше най-добрият римския оратор за всички времена, той не се чувстваше уютно на рострата; предпочиташе да говори пред Сената или на някое съдилище, където по-лесно щяха да оценят словото му. В този ветровит ден трябваше да признае слабостта си. Ако Хортензий беше

тук, щеше да се приспособи много по-лесно към обстановката; той обичаше да се показва пред множеството. Пък и не му беше сега времето да се държат сериозни речи. Ножът опираше до кокал.

— Градски преторе — обърна се Рул към Метел Целер, — съгласен ли си с интерпретацията, която първият консул даде на действащия указ за извънредно положение, гласуван, с цел да се сложи край на бунта в Етрурия и заговора срещу Рим?

— Не, трибуне, не съм съгласен — отговори му убеден в правотата си Целер.

— Защо?

— Не мога да се съглася, че *нещо*, каквото и да е, може да попречи на един народен трибун да упражни правата, връчени му от римския плебс!

При тези думи на Целер поддръжниците на Цезар възторжено заръкопляскаха.

— Тогава, градски преторе — продължи Рул, — следва ли да разбирам, че по твое мнение действащият указ за извънредно положение не може да забрани на народните трибуни да наложат вето на днешното заседание на народното събрание?

— Да, точно това следва да разбереш! — извика Целер.

Докато тълпата шумеше, Отон се приближи до Рул и Метел Целер.

— Правото е на страната на Марк Цицерон! — изрева той към множеството. — Марк Цицерон е най-големият адвокат на нашето време!

— Марк Цицерон е тъп като рапон! — извика му някой.

— Рапон, ама диктатор! — обади се друг. — Диктатор, ама рапон!

— Цицерон — рапон! Цицерон — рапон! Цицерон — рапон!

— Тишина! Искам тишина! — изрева Цицерон, обзет от известен страх.

— Цицерон — рапон! Цицерон — рапон! Диктатор Рапон!

— Тишина! Тишина!

— Тишината ще бъде възстановена — изкрещя Рул, — когато бъде възстановено правото на народните трибуни да използват прерогативите си без намесата на консула! — Рул пристъпи до самия ръб на трибуната и погледна в краката си. — Квирити, предлагам ви да

гласувате закон, който да разпорежи разследване върху същността на Сенатус Консултум Ултимум, който нашият първи консул не се умори през последните дни да ни размахва пред очите! Няколко души умряха заради него! Сега ни обясняват, че пак заради него народните трибуни не можели да налагат вето! Отново искат да ни превърнат в неми наблюдатели, както беше според конституцията на Сула! Нима суматохата от последните дни не е само прелюдия към диктатурата на един нов Сула в лицето на този създател на извънредни положения? Той размахва своя указ, все едно е някаква магическа пръчка! Едно движение и всички препятствия по пътя му изчезват! Най-напред оковаваме няколко души и ги пращаме на смърт, след това забраняваме на римляните да се събират, за да гласуват закони или да им налагат вето, най-накрая дайте изобщо да премахнем съдилищата! Петима души умряха без съд и присъда, друг човек точно в този момент е призован на съд на Марсово поле, а нашият диктатор, първият консул, използва мухлясалия си Сенатус Консултум Ултимум, за да ни лиши от правосъдие и ни превърне в роби! Ние управляваме целия свят, но диктаторът е решил да управлява нас! Мое право е да налагам своето вето, както са ми поръчали според всички закони римските граждани, но диктаторът не ще да ми позволи! — Рул се извърна към Цицерон. — Каква ще бъде следващата ти стъпка, диктаторе? Дали и мен няма да ме пратиш в Тулианума, за да ми прекършат врата без съд и присъда? БЕЗ СЪД И ПРИСЪДА!

Някой от Кладенеца на комициите поде рефрена и преди Цицерон да се е осъзнал, дори поддръжниците на Катул запяха в хор: „Без съд и присъда! Без съд и присъда! Без съд и присъда!“

Но до насилие не се стигна. Като се имаше предвид буйният им нрав, Гай Пизон и Ахенобарб отдавна трябваше да са налетели на бой, но и двамата стояха като заковани. Квинт Лутаций Катул наблюдаваше и тях, и Бибул с неподправен ужас. Едва сега си даваше сметка в каква степен народът е бил против екзекуцията на съзаклятниците. Без да си дава сметка, той махна с дясната си ръка на Цицерон в ням жест да не отговаря, ами веднага да отстъпи.

Цицерон направи няколко бързи крачки към ръба на площадката и от вълнение едва не падна през парапета. Вдигна ръце в умолителен жест и най-после успя да наложи тишина. Когато присъстващите се поуспокоиха, консултът тежко преглътна.

— Градски преторе, оставям на теб да тълкуваш законите! Нека бъде твоето мнение! Сенатус Консултум Ултимум не може да се отнася до правото на народния трибун да налага вето, когато въпросът не е свързан с бунта в Етрурия и съзаклатието в Рим!

Цицерон щеше да се бори до последен дъх, но в този миг си даваше сметка, че е загубил.

Като замаян се съгласи на всички условия, които Цезар му представи чрез Рул; дори не проумяваше как така искат само толкова. Рул дори се съгласи да бъдат избегнати предварителните заседания й седемнайсетдневният срок, изискван от закона на Дидий! Толкова ли не можеха да проумеят идиотите на Форум, че щом извънредното положение не може да забрани налагането на вето, значи нищо не даваше право да се прескочат законовите процедури? О, разбира се, че зад всичко това стоеше Цезар. Иначе защо ще държи пак той да бъде съдия при обжалването на Рабирий? Но какво точно целеше Цезар?

— Не всички са срещу теб, Марк — увери го Атик, докато двамата вървяха по Алта Семита към великолепната къща на Атик на самия връх на Квиринала.

— Но тези, които са, са твърде много — каза Цицерон. — О, Тит, аз *трябваше* да отърва града от онези проклети конспиратори!

— Знам. — Атик се спря до един незастроен терен, откъдето се разкриваше прекрасна гледка към Марсово поле, завоя на Тибър, Ватиканското поле и хълмовете отгатак. — Ако процесът срещу Рабирий не е свършил, ще можем да го наблюдаваме оттук.

Но покритото с трева празно пространство до септата беше почти пусто; каквато и да е била съдбата на Рабирий, вече беше решена.

— Ти кого прати да наблюдава двамата Цезари? — попита Атик.

— Тирон, облечен в тога.

— Доста рисковано за Тирон.

— Да, но на него мога да разчитам, че ще ми разкаже всичко точно и в подробности. Само ти би могъл да го сториш, но ти ми беше нужен в народното събрание. — Цицерон тихо изсумтя, без да стане ясно дали въздишаше, или се подсмиваше. — Народното събрание! Каква пародия.

— Трябва да признаеш, че Цезар е хитрец.

— Това не съм го отричал никога! Но защо ми го казваш, Тит?

— Имам предвид предварителното условие, че присъдата, която евентуално ще наложат центуриите, ще е само изгнание и парична глоба. След като Рабирий не го заплашва нито бичуване, нито обезглавяване, мисля, че центуриите ще гласуват присъдата.

Този път спря Цицерон.

— Не биха го направили!

— Напротив. Процесът, Марк, всичко опира до него! Хората извън Сената рядко притежават политически усет, всеки преценява политиката според това доколко засяга личния му интерес. Ето защо никой не си даде сметка колко опасно би било за Рим петимата да бъдат оставени живи и допуснати до процес на Форума. Но всички усещат, че нещо заплашва и техния личен интерес, когато се стигне до екзекуция на граждани, дори това да са изменници, признали сами вината си, ако не им е била дадена възможност за защита и обжалване пред съда.

— Моите действия спасиха Рим! Аз спасих своята *родина*!

— Мнозина са напълно съгласни с теб, Марк, повярвай ми. Изчакай страстите да се уталожат и сам ще се убедиш. В момента просто напрежението се поддържа от неколцина опитни провокатори като Цезар и Публий Клодий.

— Публий Клодий?

— О, да, и той е вътре. Той има доста поддръжници, не си ли забелязал? Разбира се, на него повече му отива да примамва бедните, но напоследък е удостоен с голямо внимание и сред дребните предприемачи. Хвърля доста пари да ги забавлява, а и за подаръци, особено за по-бедните — обясни Атик.

— Но той дори не е влязъл в Сената?

— След дванайсет месеца и това ще стане.

— Парите на Фулвия сигурно са му от полза.

— Така е.

— Откъде знаеш толкова много за Публий Клодий? Покрай приятелството ти с Клодия? Защо изобщо дружиш с нея?

— Клодия — подчерта Атик — е една от онези жени, които бих нарекъл професионални девственици. Въздишат и страдат по всеки мъж, когото срещнат, но само някой да се осмели да заплаши на дело честта им и тичат да се спасяват при безумно влюбения си съпруг.

Затова предпочитат да се сближават с хора, които не представляват опасност — да речем хомосексуалисти като мен.

Цицерон преглътна, изчерви се и отклони погледа си. За пръв път чуваше Атик да използва тази ужасна дума.

— Е, ти пък се притесни — засмя се Атик. — Днес не е обикновен ден, не знам какви ги говоря. Просто забрави, че съм го казал.

Теренция беше наясно с положението, но думите, които използва, трябваше да отговарят на жена в нейното положение.

— Ти спаси родината си — отсече тя накрая.

— Не и преди Катилина да е победен на бойното поле.

— Как си представяш да спечели?

— Ами моите армии със сигурност не се престарават! Хибрида все още мисли най-вече за подаграта си, Рекс си е намерил уютно кътче в Умбрия, само боговете знаят какви ги върши Метел Кретик в Апулия, а Метел Целер е решил да налива масло в огъня на Цезар.

— Всичко ще свърши до Нова година, само почакай и ще видиш.

Това, което най-много се искаше на Цицерон, бе да облегне глава на хубавия бюст на жена си и да поплаче на воля, но това, както добре разбираше, не беше позволено в семейството. Затова прехапа устни и тежко въздъхна. Не смееше да погледне Теренция, да не би да забележи сълзите в очите му.

— Тиرون съобщи ли ти какво е станало?

— О, да. Двамата Цезари произнесли смъртна присъда след най-гротескната проява на партизанщина в римската история. Оставили Лабиен да плещи на воля с часове, дори бил наел актьори, които да носят маски на Сатурнин и на чичо му Квинт; накрая излязло едва ли не, че убитите са били непорочни весталки, все едно не ги знаем какви изменници бяха. Като капак двамата синове на Квинт — отдавна прехвърлили четирийсетте — ревнали като малки деца, задето Гай Рабирий ги бил лишил от баща им! Публиката циврила с тях от съчувствие и дори ги замервала с цветя. Не ще и съмнение, представлението е било забележително. Двамата Цезари само напявали: „Ликторе, вържи му ръцете! Ликторе, вържи го за кола и

свали кожата от гърба му! Ликторе, закови го на дървото!“ Пфу, гнусотия!

— Но Рабирий е обжалвал.

— Разбира се.

— И делото ще се разглежда утре пред центуриатните комиции. По процедурите на Главция, доколкото чух, но в рамките на едно-единствено заседание, защото нямало нито свидетели, нито доказателства. — Теренция гневно изсумтя. — Ако това не убеди заседателите що за глупост е обвинението, значи римляните наистина са си изгубили ума!

— Аз отдавна съм го забелязал — отбеляза с досада Цицерон. Изправи се и се усети много остарял. — С твое извинение, скъпа, няма да вечерям. Не съм гладен. Наближава залез-слънце, затова най-добре да отида у Гай Рабирий. Ще го защитавам.

— Заедно с Хортензий?

— И Луций Кота. Двамата с Хортензий се допълват чудесно.

— Ти естествено ще говориш последен.

— Естествено. Час и половина ще са ми предостатъчни, стига Луций Кота и Хортензий да се съгласят да говорят по по-малко от час всеки.

Но когато Цицерон се среща с осъдения в неговата луксозна и недостъпна като крепост резиденция в Карина, установи, че Гай Рабирий има съвсем различни виждания за съдебната си защита.

Денят се бе оказал доста тежък за стареца: той трепереше и тихо подсмърчаше, докато настаняваше Цицерон в един удобен стол на сред ослепителния атриум. Консултът се озърташе подобно на човек от село, който за пръв път се е озовал в големия град. Чудеше си дали ще намери достатъчно смелост да украси своя дом с подобен декор, ако някой ден се намереха пари за целта. Това помещение просто плачеше да стане собственост на някой консуларен сенатор, нищо че може би биеше твърде много на очи. Гипсовият таван беше изписан с множество златни звезди, обсипани със скъпоценни камъни, стените бяха облицовани с листове от истинско злато, също както и колоните, а дори дългият и плитък басейн — така нареченият имплувий — беше застлан с плочки от масивно злато.

— Харесва ли ти атрият ми? — стрелна го със змийския си поглед Рабирий.

— Много — призна си Цицерон.

— Жалко, че не приемам гости, а?

— Много жалко. Но сега разбирам защо живееш като в крепост.

— Каненето на гости е просто излишно харчене на пари. По стените съм сложил цялото си богатство. Когато живееш в крепост, така е по-сигурно, отколкото да ги държиш в банка.

— Робите не се ли опитват да изчегъртат нещичко за себе си.

— Само ако им харесва да бъдат разпъвани на кръст.

— Да, това би трябвало да ги откаже.

Старецът сграбчи двете лъвски глави на позлатените облегалки на позлатения си стол.

— Обичам златото — сподели той. — Такъв красив цвят.

— Да, красив е.

— Значи искаш да ръководи защитата ми, а?

— Точно така.

— И колко пари ще ми струва удоволствието?

Цицерон за малко да отговори, че един лист злато десет на десет пръста ще му дойде добре, но накрая само се усмихна:

— Гледам на твоя случай като на изключително важен за бъдещето на републиката, Гай Рабирий, затова ще те защитавам на доброволни начала.

— Така и би трябвало.

Това беше цялата благодарност на стареца, задето най-великият римски адвокат му предлагаше безплатно услугите си. Но Цицерон нищо не каза.

— Подобно на останалите сенатори, Гай Рабирий, и аз те познавам от години, но не знам *почти нищо*, като се изключи... — той се покашля, — ъ-ъ-ъ, това, което можем да наречем просто градска клюка. Налага се да ти задам няколко въпроса, с цел да подготвя речта си.

— Няма да ти кажа нищо, така че си спести усилията. Измисли всичко сам.

— Само върху това, което знам от клюките?

— Намекваш за това, дето съм бил замесен в аферите на Опианик в Ларин? Навремето защитаваше Клуенций, нали?

— Но никога не съм споменавал тебе, Гай Рабирий.

— Много добре си сторил. Опианик умря толкова време преди процеса срещу Клуенций, как биха могли хората да научат истината? Ти тогава успя да съчиниш няколко доста умели лъжи, Цицероне, и точно за това не виждам причина да не застанеш начело на защитата ми. Никаква причина не виждам! Ти успя да внушиш на цялата аудитория, че Опианик е виновен за смъртта на повече свои роднини от Катилина. И го направи само за пари! А Опианик нямаше златна облицовка по стените. Интересно, нали?

— Нямаше как да знам. Никога не съм виждал дома му.

— Аз притежавам половин Апулия и не съм блага душа, но не заслужавам да ме пратят на заточение за нещо, което Сула ме принуди да сторя — мен и още около петдесет души. А на покрива на Курията се бяха качили далеч по-важни клечки от мен. Един Сервилий Цепион, един Цецилий Метел. Повечето щяха да седнат впоследствие на първия ред в Сената, а някои дори вече го бяха сторили.

— Да, давам си сметка за това.

— Искаш да говориш последен, преди събранието да гласува.

— Винаги така правя. Планът ми е пръв да говори Луций Кота, след него Квинт Хортензий и накрая — аз.

Но старият разбойник възмутено извика:

— Само *трима*? О, не, няма да стане! Искаш цялата слава за себе си? Ще имам седем адвокати. Седем е моето щастливо число.

— Съдия по делото — обясни му бавно и ясно Цицерон — е Гай Цезар. Той изисква делото да се разглежда според процедурата на Главция, сиреч в рамките само на едно заседание. Никакви свидетели няма да дават показания, затова второто заседание е излишно. Цезар ще остави два часа на обвинението и три часа на защитата. Но ако за тези три часа говорят седем души, никой от нас няма да има възможност да развие както трябва речта си!

— Колкото по-малко време имате да говорите, толкова по-убедителни ще са думите ви — настояваше Рабирий. — Ей това ви е проблемът на вас, само знаете въртели да правите! Обичате да си слушате гласа. Две трети от глупостите, които изреждате, са напълно безполезни... Това важи и за теб, Марк Цицерон. Празни брътвежи.

„Искам да се махна! — мислеше си Цицерон. — Искам да му плюя в лицето и да го пратя да търси услугите на самия Аполон, щом е

толкова самонадеян! Как така пуснах на Цезар този бръмбар? Какво ми стана, та използвах точно тоя старец за илюстрация?“

— Гай Рабирий, *моля те*, размисли!

— Няма какво да размислям. Вече съм взел решение. Ще ме защитават Луций Лукцей, малкият Курион, Емилий Павел, Публий Клодий, Луций Кота, Квинт Хортензий и ти. Искаш не искаш, Марк Цицерон, това е положението. Седем е щастливото ми число. Всички разправят, че съм щял да изгубя, но аз си знам, че ще спечеля, ако ме защитават седем души. Най-добре щеше да е ако и седемте говорехте общо един час! Хе-хе!

Цицерон стана от стола си и без дума да продума, си тръгна.

Но седем наистина беше щастливото число на Рабирий. Цезар имаше интерес да играе ролята на идеалния съдия и без да поставя под въпрос нито едно искане на защитата, ѝ предостави всичко, което процедурата на Главция позволяваше. Адвокатите имаха три пълни часа, за да говорят. Лукцей и младият Курион любезно скъсиха своите речи и предоставиха допълнително време на Хортензий и Цицерон. Така двамата щяха да имат по половин час. Но първият ден от процеса започна късно и свърши рано, така че на Хортензий и Цицерон оставаше да държат своето слово на деветия ден от този кошмарен декември — последния ден от трибунския мандат на Тит Лабиен.

Заседанията на центуриатните комиции зависеха от капризите на времето, тъй като на Марсово поле нямаше покрив, който да защити гласоподавателите от слънцето, вятъра или дъжда. Естествено слънцето най-много тормозеше хората, но не и през декември. Макар според годишните сезони да беше късно лято или ранна есен, един топъл слънчев ден беше по-скоро приятен. Евентуално отлагане на заседанието зависеше единствено от председателстващия магистрат; някои държаха изборите (центуриите рядко се свикваха за съдебни дела) да се провеждат на определената дата, пък ако ще дъжд да се лее из ведро, което навярно беше истинският мотив на Сула да премести изборите от ноември, когато вали по-често, през юли, когато по традиция би трябвало да е суша.

И двата дни за делото по обжалването на Гай Рабирий бяха чудесни: ясно синьо небе и хладен вятър. Това беше достатъчно

условие съдебните заседатели — не по-малко от четиристотин души — да бъдат благосклонни. Особено при условие, че обвиняемият е немощен старец, който успешно убеждаваше околните, че не може за миг да удържи ръцете си на едно място. За да не падне от изнемога обвиняемият, ликторите му бяха заковали специален кол, за който да се вкопчи. Но истината бе, че заседателите бяха зле предразположени към Рабирий. Тит Лабиен се справи блестящо в ролята си на обвинител, като говори два часа, за да възстанови ужасните събития отпреди трийсет и седем години. Актьорите с маските на Сатурнин и Квинт Лабиен трагично загинаха пред очите на съда, а братовчедите на обвинителя нито за миг не престанаха да подсмърчат. Освен това сред заседателите от първата и втората класа имаше доста клакьори, които постоянно натякваха на околните как заплашвали правото им на съдебен процес и как една присъда срещу Рабирий щяла да даде добър урок на хора като Цицерон и Катон да внимават за в бъдеще; нека и сенаторите знаят, че не им е работа да се занимават с друго, освен с финансите, външната политика и празните приказки.

Защитата много се стараяше, но от самото начало бе очевидно нежеланието на заседателите да я слушат. Никой нямаше да се разплаче заради стария нещастник Гай Рабирий, който с мъка клечеше до кола си. Когато дойде време за второто заседание, Хортензий и Цицерон си даваха сметка, че само чудеса от тяхна страна ще успеят да отърват Рабирий от тежката присъда. За нещастие нито един от двамата оратори не беше на висота. Подаграта, която прощаваше на малцина от ленивите римски аристократи, привикнали към кушетката и скъпите деликатеси, не оставяше и миг покой на Хортензий; на всичко отгоре го бяха принудили да пропътува последната отсечка от пътя между Мизен и Рим в темпо, което се оказа едва ли не фатално за възпаления му пръст. Хортензий държа половинчасовата си реч от място, опрян на бастун, без да смее да помръдне. Това неизбежно намали силата на внушение. След него и Цицерон изчете една от най-безличните си речи, едновременно заради малкото време и заради съзнанието, че поне част от словото трябва да послужи за защита на собствената му репутация, а не на Рабириевата... Разбира се, никой не биваше да го усети.

И така денят тепърва предстоеше, когато Цезар хвърли жребий коя центурия ще получи правото да гласува първа; в жребия участваха

само представители от трийсет и едната селски триби, а това, членове на коя точно триба ще гласуват първи, до голяма степен би предопределило решението. Щом се посочеше центурията, всякаква друга дейност замираше и всички очакваха да разберат как точно ще протече гласуването вътре в нея. Резултатът тържествено се обявяваше на събранието и по традиция останалите центурии се съобразяваха с мнението на първата. Така се решаваха изборите, така би трябвало да се решават и съдебните казуси. Излизаше, че всичко зависи на кого ще се падне честта да започне. Ако центурията принадлежеше към Цицероновата триба Корнелия или към Катоновата триба Папирия, Цезар щеше да има проблеми.

— „Клустумина юниорум“! — обяви съдията, или другояче казано — нека първи решат подлежащите на военна служба от триба Клустумина.

Трибата на Помпей Велики — добър знак за Цезар, който слезе от мястото си и се запъти към септата. Там трябваше да застане в края на единия от дървените мостове, по които всеки гласоподавател минаваше, преди да хвърли восъчната си табличка в коша за гласовете.

Мястото беше кръстено „септа“, т.е. кошара, защото силно наподобяваше дървените заграждения, които овчарите използваша за преброяване и подбор на добитъка си. Септата беше нещо като голям, открит лабиринт, осеян с палисади и коридори, които да направляват движението на гражданите. Центуриите открай време гласуваха в септата, а понякога и трибутните комиции го правеха на същото място, ако магистратът, свикал народното събрание, реши, че Кладенецът на комициите е твърде малък, за да побере гласуващите, и не иска да наблъсква хората пред храма на Кастор.

„Ето мигът, който ще определи по-нататъшната ми съдба — разсъждаваше Цезар, докато се приближаваше към дъсчените ограждения. — Каквото решат хората от Клустумина, това ще е волята и на останалите. LIBERO значи оправдан, DAMNO — виновен.“

Точно в този миг Цезар се сблъска с Крас, който неспокойно крачеше пред входа на септата. Чудесно! Ако цялото това начинание не се беше сторило достатъчно сериозно на невъзмутимия Крас, навярно би било осъдено на неуспех. Но щом и той се бе обезпокоил от изхода, това бе добре.

— Един ден — подхвърли Крас на минаващия Цезар — очаквам някой овчар с гега да ме причака с боя на вратата и да ми намаца тогата с червено, та да знам, че не мога да гласувам втори път. След като отбелязват по този начин овцете, защо да не започнат и с римляните?

— Ти наистина ли за това си мислиш в момента?

— Да, но в крайна сметка реших, че римляните не могат да бъдат отбелязвани, с каквото и да е.

— И си съвсем прав — съгласи се Цезар, който едва се сдържаше да не се засмее. — Но това наистина би попречило на гласоподавателите да се изреждат по няколко пъти на опашката, особено хитреците от Есквилина и Субурана.

— Това е без значение — махна с ръка Крас. — Овце, Цезаре, овце. Гласоподавателите са стадо овце. Бе-е-е...

Цезар влезе в септата силно развеселен; това му беше за урок да знае как околните, дори близки приятели като Крас, оценяват тържествената атмосфера.

Присъдата на триба Клустумина беше DAMNO и традицията изискваше останалите да повярват на решението ѝ. Двама по двама представителите на центуриите се изреждаха по мостовете, за да оставят табличките с буквата „D“ в кошовите. Цезар преброяваше гласовете, придружаван от пазителя си Марк Целер. Когато се увериха, че мнозинството наистина се изказва в потвърждение на присъдата, Метел Целер отстъпи мястото си на Гай Косконий и си тръгна.

Настъпи тревожно очакване. Да не би Целер да си е забравил огледалото вкъщи? Или слънцето се е скрило зад облак? Или може би съучастникът на хълма Яникулум е заспал? *Хайде, Целер, побързай!*

„НА ОРЪЖИЕ! НА ОРЪЖИЕ! ВРАЖЕСКО НАШЕСТВИЕ! НА ОРЪЖИЕ! НА ОРЪЖИЕ! ВРАЖЕСКО НАШЕСТВИЕ! НА ОРЪЖИЕ! НА ОРЪЖИЕ! ВРАЖЕСКО НАШЕСТВИЕ!“

Нататък всичко отне броени минути.

Така приключи делото срещу Гай Рабирий. Полудялата тълпа се завтече към портите на Сервиевата стена, за да се въоръжи и всяка центурия да застъпи полагащия ѝ се пост.

Но Катилина така и не се появи.

Цицерон се върна у дома си пеш. Имаше си оправдание. Хортензий си беше тръгнал веднага след края на речта си и със стон се качи на носилката, която го чакаше. Цицерон обаче не можеше да си позволи подобен лукс: на хора в неговото положение носилки не подхождаха. Със строго и леко тъжно изражение той изчака гласуването в центурията си, за да предаде табличката си с ясно изписаната буква „L“ на нея. Не бяха много оправдателните присъди в този злокобен ден! Той не беше в състояние да убеди дори хората от собствената си центурия да гласуват в полза на обвиняемия. Нямаше как, трябваше да се примири с мнението на първата класа: дори трийсет и седем години не са достатъчна давност за някои деяния.

Призивът всички да се залавят за оръжие беше някакво чудо, нищо че и Цицерон, подобно на мнозина, изпитваше известни опасения Катилина да не се промъкне незабелязано между римските легиони и да не нападне Рим. Но дори при такава опасност нямаше причина да бърза. По-добре бърза смърт, отколкото мъчително очакване на грозната участ, която Цезар му беше предначертал. Един ден Цезар или някой послушен народен трибун щеше да сметне, че е дошло времето, и Марк Тулий Цицерон щеше да заеме мястото на Гай Рабирий. Щяха да го обвинят в държавна измяна и Цицерон можеше да се надява единствено, че няма да го съдят за „пердуелион“, а за поскромната „майестас“. Това налагаше само доживотно изгнание и отнемане на имуществото, както и изтриване на името му заедно с тези на децата му от списъка на римските граждани. Цицерон не беше изгубил просто едно сражение, губеше цялата война. Никакъв Сула, ами просто един злощастен Карбон.

„И все пак — заканваше се Цицерон, докато изкачваше безбройните стъпала до върха на Палатинския хълм — никога няма да го призная публично. Няма да позволя на Цезар да разбере, че съм проумял поражението си. Аз спасих своята родина и ще го повтарям до последния си дъх! Животът продължава. Всичко ще бъде, все едно над главата ми не висне никаква заплаха, все едно дори не се сещам, че заплаха би могла да съществува.“

И така на другия ден Цицерон се яви с приповдигнато настроение на Форум, където срещна Катул. Двамата бяха дошли да

наблюдават първите прояви на новите народни трибуни.

— Благодаря на всички богове за това, което стори снощи Целер!
— сподели с усмивка Цицерон.

— Чудя се — отговори Катул — дали Целер по собствена инициатива свали червеното знаме, или Цезар му го е поръчал?

— Цезар ли да го поръча? — смая се Цицерон.

— Ех, Цицероне, кога ще помъдрееш? Не виждам за какво му е на Цезар Рабирий да бъде наистина осъден. Това само щеше да помрачи радостта му от победата. — Изпитото лице на Катул подсказваше, че е тежко болен. — Ужасно ме е страх! Цезар е като Одисей, нишката на живота му е толкова здрава, че къса всички други, до които се отърка. Всеки ден общественият ми авторитет намалява, най-накрая единственият изход ще бъде смъртта.

— Глупости! — възрази му Цицерон.

— Не са глупости, а горчивата истина. Знаеш ли, мисля, че щях да му простя, ако не беше толкова самоуверен, толкова арогантен, толкова убеден в правотата си! Баща ми беше истински Цезар и у него имаше подобни черти. — Катул потръпна. — Този тук обаче е доста по-умен и доста по-безскрупулен. За него спиране няма и точно затова се страхувам.

— Жалко, че Катон няма да бъде тук днес — смени темата Цицерон. — Метел Непот ще е без конкуренция на трибуната. Доста странно как двамата с брат си изведнъж прегърнаха каузата на популарите.

— Вината е у Помпей — подхвърли язвително Катул.

Тъй като Цицерон таеше топли чувства към Помпей още от времето, когато служеше при баща му през Съюзническата война, може би щеше да каже нещо в защита на отсъстващия завоевател; но вместо това ахна и погледна в далечината.

— Гледай!

Катул се извърна и на свой ред забеляза как Марк Порций Катон крачи през празното пространство между Курциевото езеро и Кладенеца на комициите. За разлика от друг път си беше сложил туника под тогата. Всички наоколо го зяпаха с удивление, и то не заради туниката. От горния край на челото до долния край на врата му се проточваха дълбоки червени драскотини.

— Юпитере! — хвана се за главата Цицерон.

— Ох, колко обичам този човек! — възкликна радостно Катул и хукна да пресрещне Катон. — Катоне, Катоне, защо си дошъл?

— Защото съм народен трибун и днес е първият ден от мандата ми — обясни с гръмовния си глас Катон.

— А лицето ти? — недоумяваше Цицерон.

— Лицето ми ще се оправи, но една погрешна стъпка ще си остане такава завинаги. Ако не съм аз на рострата да обуздавам Непот, той може и бунт да вдигне. — Съпроводен от всеобщи акламации, Катон се качи на трибуната и застана в редицата на десетте плебейски избраници. Не че обърна внимание на поздравленията от тълпата. Нито за миг не отмести поглед от Метел Непот. Помпеевият слуга. Измет!

Понеже народните трибуни не се избираха от целия народ (патрициите бяха изключени от изборите) и понеже официално застъпваха интересите единствено на плебса, заседанията на плебейското събрание не се смятаха за „официални“, във всеки случай не бяха равностойни на тези на трибутните и центуриатните комиции. Цялата процедура отне малко време и никакви церемонии; нито се провеждаха ауспиции, нито се четяха молитви. Тези пропуски само допринасяха за популярността на плебейското събрание, защото интересното започваше веднага и никой не беше длъжен да търпи скучните словоизлияния на авгурите.

Този ден плебейското събрание беше доста многобройно както заради тревожните настроения в града след екзекуцията на съзаклятниците, така и заради очакването, че на трибуната ще прехвърчат искри. Старите народни трибуни, най-вече Тит Лабиен и Сервий Рул, си отиваха по начин, който щеше да се запомни. След като двамата получиха поздравления, започна същинската част.

Както се очакваше, Метел Непот пръв взе думата: Катон беше настроен по-скоро да възразява на чуждото мнение, отколкото да налага своето. Темата на Непотовата реч беше доста предизвикателна — как римски граждани били съдени без процес, а изложението му беше изпъстрено с литературни изящества и с евтина ирония.

— Ето защо предлагам на вашето внимание плебисцит. Този плебисцит е толкова милостив, толкова дискретен, толкова ненатрапващ се, че предполагам всички присъстващи с чиста съвест ще се съгласят да го превърнат в закон! — заключи Непот, след като

пространната му реч предизвика и смях, и сълзи, и повод за размисъл у слушателите му. — Няма да има осъдени на смърт, няма да има изгнаници, няма да има разорени семейства. Братя, членове на плебса, това, което искам от вас, е всеки човек, езекутирал свои съграждани без съд и присъда, да бъде лишен от правото да се изказва публично! Не е ли това сладка отплата? Един глас, който никога повече няма да проговори, никога повече не ще има случай да подтиква масите към грешки! Ще се съгласите ли с мен? Ще сложите ли намордник на мегаломаните и чудовищата?

Одобрителните възгласи бяха подети най-напред от Марк Антоний, но подобно на лавина скоро обхванаха целия площад. Цицерон и Катул се оказаха като уловени в кипящ водовъртеж, който заглушаваше всичко. Само един човек можеше да надвика възторжената тълпа и този човек беше Катон.

— Налагам вето! — обяви той от рострата.

— За да запазиш собствената си кожа! — тросна му се надменно Непот, щом глъчката утихна и публиката можеше да проследи диалога им. Сетне внимателно изгледа Катон, сякаш не вярваше на очите си. — То не че ти е останала много кожа. Какво се е случило с теб, Катоне? Да не си забравил да платиш на проститутката? Или тя се е престарала, понеже не е могла иначе да предизвика реакция по-надолу?

— Как можеш да носиш името Цецилий Метел и да се смяташ за благородник? — чудеше се на свой ред Катон. — Върви си у дома, Непоте, върви да си измиеш устата! Не сме длъжни да търпим гнусни намеци посред заседание на една свята римска институция.

— Не сме длъжни да търпим някакъв си сенаторски декрет, който дава на някои правото да се разпореждат с далеч по-заслужили римски граждани от тях самите. Не съм чувал Лентул Сура да е имал баба — робиня, още по-малко баща му на Гай Цетег се е разхождал със свински тор зад ушите!

— Отказвам да отговарям на подобни позорни предизвикателства, Непоте. Отказвам и толкова! Можеш да кълнеш и ругаеш чак до идния декември, пак няма да ме принудиш да ти отговоря! — закани се Катон. — Налагам вето и ти не можеш да промениш този факт.

— Разбира се, че ще наложиш вето! Ако не го сториш, току-виж и на теб ти забранили повече да се изказваш! Именно ти и никои друг подбуди римския Сенат да забрави всякаква милост и да накаже провинилите се, все едно са някакви си варвари! Но това не ме изненадва особено. Все пак прабаба ти е била една сочна варварка, така поне разправят. Във всеки случай достатъчно сочна за тускуланските селянци, които е трябвало да се радват на прасетата си, вместо да се размотават из римските улици в търсене на варварки!

„Това, ако не е повод за бой — мислеше си Непот, — няма какво повече! Плебсът се радва на думите ми, както кучетата се радват на помията в каналите, а това означава, че успехът е на моя страна. Хайде, Катоне, защо не ми удариш един?“

Катон обаче не стори нищо подобно. С героични усилия, достойни за един истински стоик, той се обърна на другата страна и се върна на мястото си. За секунда тълпата беше склонна да освирка подобно неадекватно поведение, но Ахенобарб изпревари Марк Антоний и започна бурно да аплодира тази блестяща проява на самообладание и презрение към врага.

Победата все пак остана за Непот заради своевременната намеса на Луций Калпурний Бестия. Без да псува и ругае, той на свой ред държа дълга реч по адрес на Цицерон и неговия Сенатус Консултум Ултимум, като имаше някои забележително остроумни попадения. Плебсът ахкаше от възхита и заседанието не изгуби нищо от първоначалния си интерес.

Най-накрая Непот реши, че хората са се наслушали по въпроса за екзекуциите без съд и присъда, и смени тактиката.

— Като стана сума за някакъв си Луций Сергий Катилина — подхвърли той, — не ми е убягнало от вниманието, че на военния фронт не се случва абсолютно нищо. Ей ги на Катилина и неговите така наречени противници, пръснати из цяла Етрурия, Апулия и Пицен, достатъчно далеч едни от други, да не би да им се наложи да се сражават помежду си. Я да видим кои са тия противници на Катилина... — Непот вдигна дясната си ръка с разперени пръсти. — Най-напред Хибрида и неговият болен крак. — Той прибра показалеца си. — След това Тебеширеният човек Метел, от рода на Козлите. — Прибра и средния пръст. — Разполагаме и с един същински цар, Рекс, баснословно богатия владетел на... На какво? Май че вече не си

спомням на какво бяха царе във фамилията! — Само палецът и кутрето оставаха да стърчат. В този миг Непот забрави за броенето и се плесна шумно по челото. — Ох, леле! Как можах да забравя собствения си брат? И той трябва да е някъде там, на бойното поле, но дойде в Рим, за да вземе участие в едно благородно дело! Мисля, че е редно да му простим на стария калпазанин!

Последните му думи някак подтикнаха народния трибун Квинт Минуций Терм да се намеси:

— Накъде биеш, Непоте? Каква беля пак си намислил?

— Беля? Аз? — реагира с театрален жест Непот. — Терме, Терме, внимавай с огъня, дете напича под задника ти, че току-виж си прекипял! С това име май най ще е добре да стоиш на *хладно*! — Непот погледна опонента си с крайчеца на окото и изчака гръмките възгласи на слушателите. — Не, сладурче, просто се опитвам да напомня на нашите събрата — плебеи, че ние наистина разполагаме с няколко армии, които да се сражават с Катилина... При условие, че най-после го намерят. Северната част на нашия полуостров е обширна, там човек лесно се губи. Особено като знаем какви мъгли застилат татко Тибър рано сутрин, нашите пълководци сигурно доста се чудят къде да си изхвърлят нощните гърнета!

— Е, да нямаш никакви предложения? — попита заплашително Терм. Щеше му се да последва храбрив пример на Катон, но вместо да го ругае, Непот му пращаше въздушни целувки, а тълпата буквално се захласваше по оратора.

— Е, зурличката ми, да си призная: имам! — увери го Непот. — Стоя си аз и се възхищавам на новия облик на Катон, така де, Детската пишка, когато пред очите ми сякаш премина нечие друго лице. Не, скъпи мой, не твоето! Виждаш ли ей там? Един горд римски войник, стъпил на каменен пиедестал, ако трябва да сме точни, четвъртият оттам насам в редицата с бюстовете на консулите. Винаги съм намирал това лице за красиво! Такива руси коси, такива сини очи! Разбира се, не е хубавец като теб, но все пак си го бива. — Непот събра ръце на фуния пред устата си и подвижна на множеството: — Хех, квирите, да, точно ти, дете си застанал до бюстовете на консулите? Би ли прочел името на четвъртия? Да, точно този, със златните коси и сините очи! Какво четеш? Помпей? Кой Помпей? Помпей Ман, викаш, а? Помпей Ръката? А, Помпей Маг било? Как, как? А-а, Магн! Благодаря ти,

квирите, благодаря ти — човекът се казва Помпей Магн, Помпей Велики.

Терм присви заканително юмруци.

— Да не си посмял!

— Какво да не съм посмял? — попита невинно Непот. — Аз нищо не смея, но виж, Помпей Велики може да посмее всичко. Има ли той равни на бойното поле? Не мисля. Сега човекът скучае в Сирия и се кани всеки момент да се прибере. Защото вече спечели каквото можеше да се спечели там. Изтокът е завоюван, при това от Гней Помпей Велики. Кое не може да се каже за козлето Метел и за царствения Рекс! Щеше ми се да бях служил при тях, вместо при Помпей Велики! Враговете им трябва да са били безобидни, щом и двамата са успели да ги победят, че дори да заслужат триумфи! Да бях отишъл на война с тях, сега щях да съм герой и подобно на Гай Цезар щях да крия плешивината си с венец от дъбови листа!

Непот млъкна за секунда, колкото да махне за поздрав на Цезар, който стоеше на стълбите пред Курия Хостилия с дъбов венец около челото си.

— Предлагам ви, квирити, да прокараме скромнен плебисцит, който да доведе Помпей Велики у дома и да му връчи специално поръчение за слагане край на конфликта, заради който продължаваме да търпим този безкраен Сенатус Консултум Ултимум! Викам аз да доведем Помпей Велики, та да свърши веднъж завинаги с това, което нашият болен от подагра консул не може дори да започне: да смаже Катилина!

Отново го посрещнаха гръмки овации, докато Катон, Терм, Фабриций и Луций Марий не наложиха вето.

Метел Непот, който беше председател на колегията на народните трибуни, та затова заседанието беше свикано от негово име, реши, че е сторил достатъчно. Разпусна събранието и си тръгна под ръка с брат си Целер, доволен от радостните възгласи на удовлетворената от спектакъла тълпа.

— Мисля, че и на теб нямаше да ти хареса да ходиш плешив по улиците — подхвърли Цезар, който се присъедини към двамата, — ако името ти означава „човек с гъста коса“.

— Баща ти да не се е женил за Аврелия Кота — подигра му се Непот. — Досега не съм срещнал някой Кота, който да не е заприличал

на яйце, преди да навърши четирийсет.

— Знаеш ли, Непоте, досега не си бях давал сметка какъв талантлив демагог си. Там, на рострата, ти разиграваше всичко със стил. Целият площад те гледаше в устата. А на мен самия представлението ти толкова ми хареса, че дори ти прощавам, задето ме заяде за косите.

— На мен самия ми беше доста забавно, признавам. И все пак няма да успея нищо да реализирам на практика, защото ветото на Катон ще ме преследва навсякъде.

— Съгласен съм. Годината ще бъде доста неуспешна за политическата ти кариера. Но ако не друго, когато дойде време да се кандидатираш за някоя по-висока длъжност, избирателите ще си те спомнят с топли чувства. Дори и аз бих могъл да гласувам за теб.

Братята Метели отиваха на Палатина, но благоволиха да изпратят Цезар чак до вратата на дома му.

— Предполагам, че ще заминеш за Етрурия? — попита Цезар Целер.

— Заминавам утре призори. Искаше ми се да имах възможност лично да се изправя срещу Катилина, но нашият главнокомандващ Хибрида очаква от мен да държа под око Пицен. И да иска, Катилина няма да успее да се добере до моя лагер, без да попадне на някой чужд легион по пътя. — Целер стисна брат си за китката. — Онова за сутрешните мъгли над Тибър беше доста сполучливо, Непоте.

— Ти сериозно ли възнамеряваш да повикаш Помпей в Рим? — заинтересува се Цезар.

— Практически погледнато, от това не би имало голяма полза — обясни Непот, — затова нека си призная, че го казах само колкото да видя реакцията на ония. Иначе, дори да остави армията си и да се прибере сам, пак ще му отнеме месец-два, при условие че получи съобщението достатъчно бързо.

— До два месеца дори Хибрида ще е влязъл в сражение с Катилина — отбеляза Цезар.

— Прав си, разбира се. Но след като чух Катон, вече се чудя дали държа да прекарам цялата година в Рим, само да слушам как оня налага вето след вето. От политическа гледна точка годината е наистина загубена. — Непот въздъхна. — Човек не може да излезе

наглава с Катон! Никой в нищо не може да го убеди, а лошото е, че не може и да го уплаши.

— Разправят — допълни Целер, — че той дори бил тренирал за деня, когато разгневената тълпа решила да го хвърли от Тарпейската скала. Когато Катон бил на две години марсът Попедий Силон на няколко пъти го бил провесвал над скалите под прозореца в къщата, но малкият звяр нито веднъж не отстъпил.

— Да, това е той, Катон — ухили се Цезар. — Историята е достоверна, така поне разправя Сервилия. Но нека се върнем на твоя трибунски мандат. Дали те разбрах правилно? Да не би да планираш да се оттеглиш?

— Имам предвид нещо по-интересно. Ще създам ужасна шумотевица и накрая ще принудя Сената да ме изгони от длъжност чрез указа за извънредно положение.

— И ще го постигнеш, като издействаш на Помпей да се върне.

— О, не мисля, че *това* ще е достатъчно на Катул и компания да изгубят търпението!

— Прав си.

— И все пак — допълни Непот, — ако предложи на народното събрание закон, с който да освободим Хибрида от длъжност поради некадърност и да повикаме нашия Велик приятел, връчвайки му същия неограничен империум, на който се радва той в момента на изток, ония ще се разбеснеят. А ако внесе и някои добавки към законопроекта, като например да позволим на Великия да запази империума си и да задържи армията си на лагер в Етрурия, кандидатирайки се задочно за консул... Мислиш ли, че това ще е достатъчно сенатът да изригне?

Цезар се засмя.

— Бих казал, че не само ще изригне, ами цяла Италия ще се покрие с огнени облаци!

— Ти се славиш като изключително вещ законодател, върховни понтифексе. Би ли бил така добър да ми помогнеш при оформянето на детайлите?

— Може.

— Имай си едно наум в случай, че Хибрида не успее да стори нищо с Катилина до края на януари. Ще се радвам да напусна трибунския пост, обявен извън закона.

— Ще се увониш по-силно от войнишки шлем, Непоте, но само Катул и Метел Сципион ще го усетят.

— Имай също така предвид, Цезаре, че законопроектът трябва да се гласува от народното, а не от плебейското събрание. Това означава, че някой друг трябва да насрочи заседанието. Ще ми е нужен поне претор за целта.

— Чудя се — попита Цезар Целер — на кой ли претор би разчитал брат ти?

— Нямам представа — отказа коментар Целер.

— И след като ти наложат забрана, Непоте, ще заминеш на изток при Помпей.

— Точно така, ще замина на изток. По този начин няма да съберат кураж да приложат забраната, когато се прибера заедно със самия Помпей Велики.

Братята Метели се сбогуваха с Цезар и продължиха по пътя си. Цезар се загледа след тях. Прекрасни съюзници! Работата беше там, въздъхна той, докато се прибираше у дома, че човек никога не бе сигурен кога нещата ще се променят. Този месец съюзници, следващия — врагове. Човек никога не знае.

С Юлия беше лесно да разговаря. Когато Цезар прати да я повикат, тя дотича веднага.

— Татко, всичко разбирам, знам защо не си искал да ме видиш през последните дни. Колко си гениален! Постави Цицерон на мястото му.

— Така ли мислиш? Според мен повечето хора просто не знаят къде им е мястото и няма как да разберат, че са ги поставили там.

— О? — погледна го недоверчиво дъщеря му.

— Ами какво ще кажеш за Сервилия?

Тя седна в скута му и го разцелува.

— Какво имам да казвам, татко? Нали току-що говореше на кого къде му е мястото? Моето не ми позволява да те съдя: ако не друго, това поне го знам. Брут е на същото мнение. Ще се държим все едно нищо не се е случвало. — Тя вдигна рамене. — То и нищо не се е случило в крайна сметка.

— Колко мъдра птичка съм отгледал в гнездото си! — зарадва се Цезар и притисна дъщеря си към себе си. От тежката му ръка чак дъхът ѝ секна. — Юлия, няма баща, който да иска повече от дъщеря

си. Аз съм благословен човек. Не бих те заменил нито за Минерва, нито за Венера, нито за двете заедно.

Юлия никога не се беше чувствала толкова щастлива, но беше твърде умна, за да заплаче. Мъжете не понасяха жени, които плачат, те харесваха жени, които се смеят и ги карат да се смеят. Да бъдеш мъж беше трудно — толкова спорове и конфликти, че трябва със зъби и нокти да се бориш, толкова врагове, които те дебнат, че непрекъснато трябва да си нащрек. Жена, която дари мъжа с повече любов и радост, може да е сигурна, че и тя ще получи любов. Юлия знаеше, че винаги ще я обграждат с любов. Нали беше дъщеря на Цезар; Аврелия не можеше да я научи на всичко, но някои неща тя сама беше разбрала.

— Тогава да се надявам — каза Цезар, — че Брут няма да ме нападне, щом ме види на улицата.

— Разбира се, че няма! Ако Брут те обвинява, значи обвинява двойно повече майка си.

— Така си е.

— Ти виждал ли си Сервилия през последните пет дни, татко?

— Не.

Настъпи кратко мълчание; Юлия се поколеба за миг, но накрая се осмели да отбележи:

— Юния Терция е твоя дъщеря.

— Мисля, че да.

— Искан ми се да я познавам!

— Това е невъзможно, Юлия, аз самият не я познавам.

— Брут твърди, че по характер приличала на майка си.

— Ако е така — Цезар побутна Юлия да стане и сам се изправи, — още по-добре, че не я познаваш.

— Как можеш да се събираш с човек, когото не харесваш?

— Имаш предвид Сервилия?

— Да.

— Ако знаех, птиченцето ми, щях да бъда толкова чудесен баща, колкото ти си чудесна дъщеря. Но кой би могъл да знае? Не и аз. Понякога си мисля, че дори и боговете не са способни да го проумеят. Може би всеки от нас търси у другия това, което не ни достига. Но се съмнявам, че някога ще го намерим. А за да усложнят нещата, телата ни изнудват съзнанието ни и ни принуждават да вършим неразумни

неща. Колкото до Сервилия — Цезар вдигна рамене, — тя е просто моята неизлечима болест.

С тези думи излезе. Юлия остана за миг неподвижна. Сърцето ѝ беше изпълнено със сладостни емоции. Беше пресякла моста между детството и зрелостта. Цезар лично ѝ беше подал ръка, за да я преведе през реката. Беше разкрил пред нея най-съкровени кътчета на душата си, нещо, което не бе правил досега пред никого, дори и пред майка си. Когато си тръгна, тя танцуваше от радост.

— Юлия! — сгълча я Аврелия, щом внучката ѝ мина покрай вратата на стаята ѝ. — Танцуват само простаците!

„Ей това е моята баба! — помисли си Юлия. — Нищо не може да я промени.“ Изведнъж се изпълни с такава тъга и съчувствие, че прегърна раменете на старицата и я целуна по двете бузи. „Бедната ми баба! Колко ли неща от живота е изпуснала! Нищо чудно, че толкова често се разправя с татко!“

— Би ми било по-удобно занапред да идваш в моята къща — рече Сервилия на Цезар, щом прекрачи прага на самостоятелната му квартира на Вик Патриции.

— Това не е твоята къща, Сервилия, а на Силан. Бедният човек си има достатъчно тревоги и без да нахлувам в дома му, за да се срещам с жена му! — сопна се Цезар. — С Катон ми беше приятно, но Силан не заслужава подобна съдба. За колкото и голяма аристократка да се смяташ, понякога разсъждаваш като субуранска пачавра!

— Както ти харесва — отстъпи Сервилия и седна.

Подобна реакция беше многозначителна; познаваше Сервилия добре и това, че днес не бързаше да се съблече, подсказваше, че не е съвсем уверена в себе си. Затова реши и той да седне — така, че двамата да се наблюдават очи в очи. Цезар се настани като съдия: левият крак малко назад, десният — изпънат напред, с лявата си ръка се беше хванал за облегалката, а лявата държеше отпусната в скута си. Гледаше право пред себе си, високомерно вирнал брадичка.

— По принцип би трябвало да те удуша — отбеляза той след кратко мълчание.

— Силан предложи да ме насечеш на парчета, за да ме хвърлиш на вълците.

— Така ли се изрази? Колко интересно!

— О, той беше изцяло на твоя страна! Как умеете да си пазите гърбовете, вие, мъжете! Той дори си позволи наглостта да ми *се ядоса*, задето, това изобщо не го разбрах, писмото ми го било принудило да гласува в полза на екзекуцията. Представяш ли си каква глупост!

— Ти се смяташ за политик, скъпа, но това не е така. Нямала си възможност да видиш как се действа в Сената, нямаш представа, че между събранията на народа и събранията на сенаторите има съществена разлика. Предполагам, че всеки римски политик си има едно наум, че рано или късно ще му сложат рога, но със сигурност не е приятно рогата ти да щръкнат пред целия Сенат точно насред разгорещен дебат — обясни Цезар. — Разбира се, че ти го принуди да гласува в полза на екзекуцията! Ако Силан беше застанал на моя страна, целият свят щеше да заключи, че се е превърнал в мой сводник. Силан е горд човек. Защо иначе ще мълчи през цялото това време, нищо че добре знае какво има помежду ни? Изведнъж се появява една издайническа бележка, която половината Сенат, и то по-важната половина, прочита. Не мислиш ли, че му е дошло твърде много, а?

— Виждам, че и ти си склонен да застанеш на негова страна.

Цезар шумно въздъхна и погледна към тавана.

— Аз винаги защитавам себе си, Сервилия.

— Знам!

Двамата се умълчаха, но Цезар скоро пак проговори:

— Децата ни са по-мъдри от нас. Приемат тази история със завидно спокойствие.

— Нима? — попита с видимо безразличие Сервилия.

— Ти не си ли говорила с Брут по въпроса?

— Не и от деня, когато Катон нахълта, за да му обяснява, че майка му е курва. Уличница, ако трябва да бъде точна. — Тя блажено се усмихна. — Направих лицето му на кайма.

— А, такава ли била работата! Следващия път, като срещна Катон, ще му кажа, че му съчувствам. И аз нося белег от ноктите ти.

— Да, но на място, където никой не може да го види.

— Още малко и ще ме накараш да ти благодаря.

Сервилия приближи лице до неговото.

— Той как изглеждаше? Надявам се, много зле?

— Ужасно. Като че ли харпия го беше нападнала. — Цезар лукаво се усмихна. — Като си помисля, „харпия“ е най-точната дума, доста по-красноречива от „курва“ или „уличница“. И все пак не бива много да се радваш. Катон има здрава кожа, с времето белегът ще зарасне.

— Както и твоят.

— Защото с Катон сме дебелокожи създания. Войната учи мъжа на много неща. — Цезар отново въздъхна. — Какво да правя с теб, Сервилия?

— Мисля, че въпросът е излишен, Цезаре. Не си ти този, който решава, а аз.

Той демонстративно се изсмя.

— Глупости!

Сервилия пребледня.

— Искаш да кажеш, че аз те обичам повече, отколкото ти мен?

— Аз изобщо не те обичам.

— Тогава защо сме заедно?

— Защото ми доставяш удоволствие в леглото, което се случва рядко с жени от нашите среди. Съчетанието ми харесва. Освен това имаш ум в главата, нищо че си харпия.

— Значи мислиш, че всичко е там? — попита тя, колкото да смени темата.

— Кое?

— Мисловният ни орган.

— Попитай който и да е военен хирург. Дори простите войници го знаят. Човек си уврежда мисленето, когато го бият по главата. Там е мозъкът, „церебрум“. Това, за което философите се препират, не е къде се намира „церебрум“, а къде се намира „анимус“ — съживителното начало, душата. Онази част, която може да осмисля идеите, без да ги обвързва със сетивата, нито с това, което те възприемат — от музиката, та чак до чистата геометрия. Онази част, която дава живот на всичко останало. За нея не е ясно къде се намира. В главата, в гърдите, в корема... — Цезар се усмихна. — Може да се намира дори в палците на краката ни. Логично, като се има предвид как подаграта унищожи целия ораторски талант на Хортензий.

— Мисля, че наистина отговори на въпроса ми. Сега си давам сметка защо сме заедно.

— Защо?

— Защото аз ти служа вместо точило. Точиш си остроумията върху мен.

Сервилия се изправи и започна да сваля дрехите си. Изведнъж Цезар бе обзет от желание. Но не беше склонен към ласки и милувки: човек не може да извлече наслада от една харпия, ако я милва и гали. Харпиите трябва да бъдат съборени на земята, трябва да ги захапеш за гърлото, да забиеш нокти в гърба им и да ги обладаеш с цялата си злост.

Грубостта му винаги сломяваше съпротивата ѝ. Сервилия изведнъж омекна и когато Цезар най-сетне я отнесе на леглото, замърка като котка от удоволствие.

— Ти обичал ли си някоя жена? — попита неочаквано тя.

— Да, Цинила — рязко ѝ отвърна Цезар и затвори очи, за да скрие сълзите си.

— Защо? — искаше да знае харпията. — У нея нямаше нищо особено. Не беше интелигентна, не беше остроумна, нищо че се бе родила патрицианка.

Цезар не отговори, обърна се на другата страна и се престори на заспал. Да говори за Цинила пред Сервилия? Никога!

„Защо толкова я обичах, ако изобщо съм я обичал? Защото Цинила беше моя още от деня, в който я хванах за ръка и я изведох от къщата на престарелия и полудял Гай Марий. На колко години бях тогава? На тринайсет? Тя беше само на седем, едно малко и прекрасно момиченце. Тъмнокоса, закръглена и мила... Как се свиваше горната ѝ устна, щом се усмихнеше... А тя често се усмихваше. Беше възплащение на добротата. Нищо не искаше за себе си, освен ако не го пожелаех аз. Дали не я обичах, защото отраснахме заедно? Или защото когато от злоба и завист ме окува във веригите на жреческата длъжност, Гай Марий все пак ме дари с нещо, което никога повече няма да получа?“

Цезар изведнъж се надигна и силно плесна Сервилия по задника.

— Време е да си вървиш — подкани я той. — Хайде, Сервилия, ставай! Тръгвай си!

Тя побърза да си тръгне, без да възрази. Нещо в погледа му ѝ вдъхваше същия страх, който тя самата внушаваше на Брут. Щом любовницата му излезе и затвори вратата, Цезар се просна по очи,

зарови лице във възглавницата и горко зариде. Не беше плакал така от деня, в който Цинила почина.

Сенатът повече не заседава тази година. Кое то не беше необичайно, тъй като не съществуваше график кога да се свикват събрания. За да се проведе заседание, то трябваше да бъде поискано от действащ магистрат, най-често — от консула, който държи фасциите през въпросния месец. Месеца беше декември, предполагаше се, че начело на държавата стои Антоний Хибрида, но Цицерон изпълняваше функциите вместо него, а той повече политика не желаше. Пък и от Етрурия не идваха новини, които да разтревожат съня на сенаторите. Да можеше винаги да е така! Ако първият консул се страхуваше от нещо, то беше да не даде нов повод за изява на Цезар. Всеки ден без изключение на Форума се разиграваше една и съща комедия: Метел Непот се опитваше да свали Хибрида от служба, а Катон му налагаше вето. Атик и останалите конници — поддръжници на Цицерон се опитваха всячески да убедят народа в правотата на Сената, но погледите си оставаха все така навъсени и заканителни.

Цицерон обаче беше пренебрегнал един фактор и това беше римската младеж; осиротели за втори път след екзекуцията на втория си баща, Антониите се бяха присъединили окончателно към Клодиевия кръг. При нормални обстоятелства никой на възрастта на Цицерон не би им обърнал внимание, но заговорът на Катилина и неговият печален завършек им бяха помогнали да излязат от сянката на политическата незрялост. Пък и това не бяха хора без влияние! Вярно, никой в първата класа не им обръщаше внимание, но по-нисшите слоеве със сигурност надаваха ухо за приказките им.

Още по-специален случай беше младият Курион. Той беше изключително буен по природа и дори навремето баща му го беше осъдил на домашен арест, за да го ограничи в пиенето, неконтролирания секс и хазарта. Но и това не помогна. Марк Антоний лично помогна на приятеля си да се измъкне от заключения си дом, след което двамата изгубиха тлъсти суми на зарове, напиха се почти до смърт в една долнопробна кръчма и накрая дори започнаха да се целуват. В по-нови времена обаче на Курион се удаваше случай да се докаже и с друго, освен с непростимите си пороци. Той беше доста по-

интелигентен от баща си и имаше качества на блестящ оратор. Затова и всеки ден се явяваше на Форума, където създаваше голям шум.

Друг представител на Клодиевия кръг беше Децим Юний Брут Албин, син и наследник на знатна фамилия, която по традиция се противопоставяше на всички популари; Децим Брут Калаик бе сред най-заклетите врагове на братята Гракхи, освен това беше силно обвързан с рода на Семпрониите Тудитан, далечни братовчеди, но вечни противници на Гракхите. Между фамилиите Брут и Тудитан от поколения съществуваха близки приятелски отношения, заради които от младия Децим Брут се очакваше да подкрепя хора като Катул, а не самозабравили се агитатори като Гай Цезар. Но напук на всички Децим Брут също висеше по цял ден на Форума, пригласяше на Метел Непот и шумно аплодираше Цезар всеки път, щом се появяше. Брут Албин се беше превърнал в любимец на простолюдието: изключително интелигентен и способен младеж, който очевидно отхвърляше принципите на добрите люде и освен това... водеше порочен живот!

Колкото до Публий Клодий... Още от процеса срещу весталките преди десет години всички знаеха, че той се е зарекъл да си отмъщава на Катилина. Но ето, че и той всеки ден идваше на площада, заобиколен от клиенти (как се получаваше така, че имаше повече клиенти от големия си брат Апий Клавдий?), и се опитваше да пречи на враговете на Катилина! Най-често Клодий се явяваше под ръка с жена си, което представляваше непростима обида за политическия елит! Жените не стъпваха на Форума, жените нямаха право да слушат какво се говори в народното събрание, те със сигурност не си позволяваха да крещят за или против ораторите, които се изказват от трибуната. Фулвия обаче не се ограничаваше в нищо и очевидно публиката ѝ се радваше: ако не за друго, защото беше внучка на Гай Гракх, който не беше оставил мъжки наследник.

До екзекуцията на втория им баща никой не беше вземал насериозно тримата Антонии. Или по-скоро вземаха ги насериозно само когато ставаше дума за скандали, свързани с жени. Никой от братята не притежаваше интелекта и качествата на Курион, Децим Брут или Клодий, затова пък всички се радваха на едно предимство, което притежаваха по-скоро гладиаторите и колесничарите, а не римските аристократи: груба физическа сила. Марк Антоний имаше навика да ходи по улиците, облечен само с туника, за да видят хората

масивните му бицепси и прасци, широките му рамене, плоския му корем и дебелиите му като дъбови дървета ръце. Освен това пристягаше плътно туниката си отпред и толкова ясно очертаваше пениса си, че не оставяше и капка съмнение каква е тази издутината под пъпа му. Жените въздишаха и се изчервяваха, а мъжете съжаляваха, че са се родили на този свят. В лице Марк Антоний беше доста грозен. Имаше голям, изкривен като клюн нос, който почти се съединяваше с издадената му напред брадичка, а между двете изпъкналости се показваше малка устица. Очите на Антоний бяха твърде сближени, бузите му — твърде пухкави. Но за сметка на това имаше гъста, начупена светлокестенява коса, а жените разправяха, че е истинско изживяване да го целунеш по устата, без да забелязваш грозния нос или щръкналата брадичка. Накратко, Марк Антоний (а и братята му, но в по-малка степен) нямаше нужда от ораторски талант или словесно изящество: достатъчно му беше да се покаже такъв, какъвто е.

Във всеки случай това бяха достатъчно основателни причини — без да броим страха му от Цезар — Цицерон да пропусне да свика Сената на заседание до края на годината.

Така или иначе в последния ден на декември, малко преди залез-слънце първият консул се яви пред народното събрание, за да предаде обратно инсигниите на властта си. Беше се готвил упорито и продължително за този миг на сбогуване, за да се запомни слизането му от власт с най-красивата и знаменателна реч, която някога Рим е чул от устата му. Чувството за чест го задължаваше, както и високото му самомнение. Дори Антоний Хибрида да се беше върнал за целта в Рим, пак не би представлявал достоен съперник, но още по-добре бе, че Цицерон щеше да се изкаже сам и единствен на това прощално събрание. Великолепно!

— Квирити — обърна се той към народа с медения си гласец, — преживяхме една важна година в римската история...

— Вето, вето! — изкрещя Метел Непот от Кладенеца на комициите в краката на Цицерон. — Налагам вето върху речта ти, Цицероне! Човек, който е езекутирал римски граждани без присъда, няма право да оправдае своите деяния! Затваряй си устата, Цицероне! Полагай си клетвата и се разкарай от рострата!

На площада настъпи пълно мълчание. Още преди заседанието Цицерон се беше надявал да дойдат повече хора — достатъчно на

брой, за да се премести от роstrата на площадката пред храма на Кастор — оттам речите звучаха по-внушителни. Атик се беше постарал да доведе слушатели. Така на Форума бяха дошли всички поддръжници на Цицерон от средите на конническото съсловие. Дори да не представляваха внушителна тълпа, бяха по-многобройни от опозицията. Но налагането на вето на един тъй традиционен акт, какъвто беше прощалната реч на консула, свари Цицерон напълно неподготвен. И което беше по-важно, въпреки че имаше повече поддръжници, отколкото противници на площада, не можеше да заобиколи произнесеното вето. За втори път през последните месеци Цицерон тайно си пожела никой да не беше посягал на суланските закони, особено онези, които ограничаваха правото на вето. Но Сула беше мъртъв и Цицерон се оказваше с вързани ръце. Не можеше да каже *нищо!*

Най-накрая се примири със съдбата и започна да произнася вековните формули на клетвата, която римският консул дава при слизането си от власт. Едва накрая си позволи едно допълнение:

— Кълна се също така, че благодарение единствено на собствените си усилия аз, Марк Тулий Цицерон, консул на римския Сенат и народ, осигурих бъдеще за законното управление и спасих Рим от враговете му!

В този миг Атик даде тон за аплодисменти и съмишлениците му шумно го подкрепиха. Пък и буйните глави сред опозицията не присъстваха, за да го освиркват. Наближаваше Нова година, навярно си имаха други занимания, вместо да зяпат как Цицерон предава властта. Цицерон се почувства като победител, с достойнство слезе от трибуната и с разтворени обятия се насочи към Атик. В следващия миг го качиха на рамене, окичиха лавров венец на главата му и го понесоха към стълбите на Златарите. Жалко, че Цезар не беше тук да види това изпращане. Но в качеството си на бъдещ магистрат дори да искаше, той не можеше да присъства на церемонията. Неговият ден беше утрешният, когато заедно с останалите консули и претори щеше да положи клетва в храма на Юпитер Оптимус Максимус и щеше да даде ход (поне според очакванията на Цицерон) на една доста тежка за добрите люде политическа година.

Събитията от следващата сутрин напълно потвърдиха очакванията на Цицерон. Още щом привърши официалната церемония и календарът беше коригиран, новият градски претор Гай Юлий Цезар бързо напусна първото за годината заседание на Сената и от рострата на Форумата свика народното събрание. Нямаше съмнение, че всичко беше подготвено предварително, на площада по някаква странна случайност се навъртаха все привърженици на популарите, като се почне от младежта и се стигне до сенаторите, приближени на Цезар. Но най-много бяха представителите на по-бедните слоеве — хора, които изпъкваха над римските пролетарии, колкото да се зачислят в някоя центурия, евреи, за които Цезар не само бе уредил да се сдобият с римско гражданство, но и ги бе вписал в състава на селските триби, освободени роби, дребни търговци и снабдители, които също се бяха вмъкнали някак в селските триби, а по периферията на площада стояха техните съпруги, дъщери, майки и лели.

Цезар сякаш се преобрази; вместо плътния му бас из площада се разнесе тънък, почти пронизителен глас, който достигаше до най-далекостоящите.

— Римски народе, повиках те на този площад, за да станеш свидетел на моя протест срещу една обида спрямо Рим, толкова жестока, че чак боговете плачат от мъка! Преди повече от двайсет години храмът на Юпитер беше изгорен до основи. В младините си аз бях Фламен Диалис, личен жрец на Юпитер, а сега, в разцвета на силите си, съм върховен понтифекс и отново съм задължен да служа на нашия велик бог. Днес положих клетва като претор в новата сграда на храма, която покойният Луций Корнелий Сула поръча на Квинт Лутаций Катул да издигне още преди осемнайсет години. И римски народе, нека споделя, че се почувствах омерзен и опетнен! Обзе ме срам! Сведох глава пред Великия бог и плаках с лице, скрито под полите на тогата ми. Не смеех да вдигна очи към новата изящна статуя на Юпитер — поръчана *и платена* от моя вуйчо Луций Аврелий Кота и от неговия колега в консулството преди години Луций Манлий Торкват! Да, защото допреди броени дни в храма на Юпитер Оптимус Максимус дори нямаше изображение на Великия бог!

Цезар винаги беше правел впечатление с представителния си вид. И все пак от мига, в който влезе във функциите си на претор, той сякаш се бе издигнал и в преносния, и в прекия смисъл. Словата му

въздействаха със сила, която отговаряше и на ранга, и на социалното му положение, и всички хора се поддаваха на внушенията му.

— Как може? — попита Цезар тълпата. — Защо пренебрегваме по този начин движещата сила на нашия град, защо я обиждаме, защо *й се присмиваме*? Защо стените на храма са голи, вместо да бъдат украсени по най-достоеен начин? Защо храмът не получава пищни подаръци от царе и князе? Защо Минерва и Юнона са се превърнали в божества без образ? Двете нямат свои статуи, дори изваяни от най-обикновена глина! Къде е златната украса? Къде са златните колесници? Къде са възхитителните релефи, къде са приказните мозайки?

Цезар замълча за миг, за да осмислят словата му, и продължи:

— Аз ще ви кажа, квирити! Парите за всичко това са отишли в кесията на Катул! Милионите сестерции, които римската хазна осигуряваше на Квинт Лутаций Катул, никога не са напусkali банковата му сметка! Ходих специално до хазната, за да прегледам водените сметки, и просто не открих такива! Имам предвид, че не открих сметки, които да обяснят съдбата на многото тлъсти суми пари, които през годините на Катул са били изплащани! Това е светотатство! Няма друга дума за подобно деяние! Човекът, на когото бе поверено да възстанови дома на Юпитер с полагащия му се блясък и величие, си присвои всички средства за целта!

Докато Цезар говореше, възмущението обхващаше слушателите му. Той казваше истината: странно е, че никой не беше забелязал очевидното.

От Капитолия скоро дотича самият Квинт Лутаций Катул, придружен от Катон, Бибул и останалите добри люде.

— Ей го на! — посочи го с пръст Цезар. — Погледнете го! Какво безочие! Каква наглост! И все пак нека отдадем дължимото и на смелостта му! Крадецът сам идва при нас да ни се покаже, дори тича, за да не закъснее! Как ли изобщо тича с всичките тези кесии, окачени на врата му? Квинт Лутаций Пекулат, Квинт Лутаций Крадливия! Крадливия мошеник!

— Какво означава всичко това, преторе? — попита задъхан Катул. — Днес е празничен ден, нямаш право да свикваш трибутните комиции!

— Аз съм върховен понтифекс и съм свободен да свикам народното събрание по всяко време, щом се отнася до проблем от религиозно естество! А този, който обсъждаме, е точно такъв, Катуле! Обяснявам на гражданите защо Юпитер Оптимус Максимус все още няма достоен дом за себе си.

Катул беше чул как Цезар го нарича „крадливия“ и не му беше нужно повече да разпитва, за да разбере какво точно е положението.

— Ще ми платиш скъпо за това, Цезаре! — заканително размаха юмрук той.

— А? — учуди се Цезар и се отдръпна, сякаш се уплаши. — Чувате ли го какво говори, квирити? Аз го разобличавам, задето е ограбил парите на Рим, а той ми се заканва! Хайде, Катуле, защо не си признаеш публично това, което цял Рим знае? Моите обвинения са доказани, във всеки случай много по-убедително от твоите, когато крещя в Сената, че съм бил изменник! Достатъчно е човек просто да погледне голите стени, грозния под, празните постаменти и липсата, на каквито и да е богати дарове в храма на Юпитер, за да се убеди на какво голямо унижение си подложил Великия бог!

Катул не знаеше какво да отговори. Истината беше, че никога не бе и помислял как да обясни пред народа положението си — положението, в което Сула насила го беше вкарал! Народът нямаше никаква представа какви разходи поглъща толкова голяма сграда като храма на Юпитер, която при това се очаква да просъществува със столетия и трябва да бъде солидно изградена. Каквото и да изрече в своя защита, щеше да прозвучи като лъжа и фалшиво оправдание.

— Римски народе — обърна се Цезар към влюбената в него тълпа, — предлагам да подложим на обсъждане два законопроекта. Единият ще изисква подвеждането на Квинт Лутаций Катул под съдебна отговорност, задето си е присвоил държавни пари, а вторият ще изисква подвеждането му под отговорност заради акт на светотатство!

— Налагам вето върху всякакви обсъждания и на двата законопроекта! — изрева зад него Катон.

Цезар просто вдигна рамене и протегна ръце в жест на безпомощност: човек нищо не може да постигне, щом Катон си е наумил да му налага вето.

— Разпускам заседанието! Вървете си у дома, квирити, и поднесете жертва на Великия бог. Молете се той и занапред да закриля Рим, нищо че смъртните посягат на парите му и нарушават светите обети!

Цезар слезе от трибуната, усмихна се доволно на добрите люде и се запъти по Вия Сакра, наобиколен от стотици недоволни мъже и жени. Очевидно всички настояваха да не се отказва толкова лесно от борбата, напротив, да се постарае Катул да си получи заслуженото.

Бибул изведнъж усети нещо нередно: Катул дишаше тежко и на пресекулки, сякаш не му достигаше въздух. Спусна се да му помага и докато сваляше тогата, за да не му пречи, даде знак на Катон и Ахенобарб да му помогнат. Тримата направиха от тогата носилка, накараха Катул да легне в нея и с помощта на Метел Сципион го понесоха към дома му. Катул беше по-скоро посивял, отколкото посинял, а това беше добър знак. Все пак с облекчение го отнесоха до прага на дома му жив, където го оставиха на легло под грижите на Хортензия. Катул щеше да се оправи... Този път.

— Но колко ли ще успее да издържи занапред? — тюхкаше се Бибул, докато се прибираха по къщите си.

— Трябва да намерим начин да затворим устата на Цезар! — закани се Ахенобарб. — Ако няма друг начин, по-добре да го убием, докато е време!

— Не е ли по-точно да го наречем тъпкач? — попита Гай Пизон, който толкова се уплаши от погледа на Ахенобарб, че избърза да смени темата. Дори човек като него, който не бе особено предпазлив, усети, че приближават съдбоносни събития, от които сам можеше да пострада.

— Цезар да го бута на други? — изсумтя Бибул. — Не и той! Самозваните царе като него не са свикнали да дават, а само да приемат...

— Ето ни пак на същото място — въздъхна Метел Сципион. — Спрете Цезар за това, спрете Цезар за онова, а накрая той пак си продължава.

— Няма да е за дълго — възрази му Бибул, който очевидно имаше нещо предвид. — Едно птиче ми каза, че скоро Метел Непот ще предложи Помпей да бъде повикан обратно от изтока, за да се разправи с Катилина... И че за целта ще трябва да му гласуваме извънреден империум. Представяте ли си! Пълководец, който действа в рамките на

Италия, надарен с империум, който го изравнява по правомощия с диктатор!

— И как ще ни помогне това срещу Цезар? — заинтересува се Метел Сципион.

— Непот не може да прокара подобен закон през плебейското събрание, трябва му гласовете на трибутните комиции. Представяте ли си Силан или Мурена да свикат народното събрание, за да гласува извънреден империум на Помпей? Не, ще се наложи заседанието да бъде свикано от Цезар.

— И какво от това?

— Ние ще се погрижим заседанието да бъде съпроводено с насилие. По закон Цезар е отговорен за всяко насилие, извършено по време на свиканото от него заседание, това го пише изрично в лекс Плавция де ви. А нека ти напомня, Сципионе, че аз съм преторът, ръководещ съдилищата за насилие! Дай ми ти на мен по-сгоден случай от този да сложа прът в колелата на Цезар. Че аз за целта не процес, ами процесия при Цербер бих пратил!

— Бибуле, ти си гений! — възхити се Гай Пизон.

— И най-последен никой няма да каже, че не държим на законността — добави Катон. — Ако Цезар бъде осъден, значи законност има!

— Катул умира — прекъсна ги ненадейно Цицерон. Беше стоял някак встрани от групичката, засегнат, че добрите люде го смятаха за твърде незначителен, за да бъде част от заговора им. Него, арпинския селяк на временно пребиваване в града. Спасителят на отечеството, забравен още на другия ден след слизането си от власт.

Останалите се извърнаха изненадани към него.

— Глупости! — ядоса се Катон. — Ще се оправи.

— И аз мисля, че този път ще успее да се оправи. Но все пак умира — настоя Цицерон. — Преди известно време сподели с мене, че от всеки допир с Цезар нишката на живота му все повече и повече изтънява.

— Тогава се налага веднъж завинаги да се отървем от Цезар! — заключи Ахенобарб. — Колкото по-нагоре се изкачва, толкова по-нетърпим става.

— Колкото по-нагоре се изкачи, толкова по-надолу ще падне — зарече се Катон. — Защото докато някой от двамата ни е жив, аз ще

правя всичко по силите си да го катурна към бездната. Кълна се и нека боговете ми бъдат свидетели.

Без да си дава сметка за зловеците заговори, които крояха срещу него добрите люде, Цезар се прибра у дома, където го чакаше празнична вечеря. Лициния беше сложила край на обета си и идваше ред на Фабия да влезе в ролята на главна весталка. Предаването на задълженията се съпровождаше с церемонии и тържество, на което присъстваха всички жречески колегии. По случай Новата година обаче върховният понтифекс канеше на вечеря далеч по-скромен кръг от хора: петте весталки, Аврелия, Юлия и сестрата на Фабия Теренция, съпруга на Цицерон. Той също беше поканен, но отказа. Отказа и Помпея Сула; подобно на Цицерон и тя се оказа изключително заета. В Клодиевия кръг също празнуваха. Цезар можеше спокойно да я пусне при тях, защото Поликсена и Кардикса нямаше да се откъснат и за секунда от господарката си.

„Моят малък харем“ — забавляваше се Цезар при вида на весталките, но киселата физиономия на Теренция някак не му позволяваше да се отдаде съвсем на мечтите си.

Беше минало доста време от настаняването му в Държавния дом и весталките отдавна не се държаха толкова сковано, както в началото. Това важеше в най-голяма степен за двете момиченца, Квинктилия и Юния, които очевидно боготворяха върховния понтифекс. Той се заяждаше с тях, разправяше им смешки, общо взето, им позволяваше да фамилиарничат и очевидно добре разбираше какво тревожи детските им душички. Дори Попилия и Арунция вече се бяха успокоили: докато Гай Цезар живееше в отсрещното крило на Държавния дом, никой нямаше да посмее да ги обвини в прелюбодеяние или нещо подобно.

„Удивително — разсъждаваше Теренция — как човек с толкова лоша репутация на развратник се справя толкова добре с уязвими жени като весталките.“ От една страна, с него се разговаряше лесно, дори свойски; от друга — беше повече от ясно, че никоя на нищо не би могла да разчита. Всички щяха да са до смъртта си влюбени в Цезар, но никоя нямаше да се измъчва заради него. Той просто не им оставяше възможност да се надяват, следователно и да се терзаят.

Интересно, че дори Бибул не бе посмял да пусне някоя клюка по адрес на Цезар и весталките. През последните сто години със сигурност Рим не се е радвал на толкова стриктен и отдаден на работата си върховен понтифекс; Цезар заемаше длъжността от по-малко от година, но вече си беше изградил изключителна репутация, включително и по отношение най-святото притежание на римския народ: неприкосновената личност на весталките.

Естествено Теренция защитаваше най-напред интересите на съпруга си Цицерон и ако някой беше изстрадал с него заговора на Катилина, това беше именно тя. От нощта след петия ден на декември Теренция често се беше будила посред нощ, за да слуша тревожните бълнувания на мъжа си. Той непрекъснато повтаряше името на Цезар, неизменно в плен на болка или гняв. Цезар беше лишил Цицерон от заслужения му триумф; той бе раздухал тлеещото недоволство сред народа. Метел Непот беше жалък като бълха, но хапеше като истински звяр заради Цезар. Фабия обаче представяше Цезар в съвсем различна светлина. Теренция беше разсъдлива жена и не можеше да отрече правотата на сестра си. Цицерон беше мил човек, много по-почтен от Цезар. Той беше искрен, деен, с каквото и да се захванеше, го правеше с ентузиазъм, а никой не можеше да го обвини в нечестност. И все пак Теренция не си затваряше очите пред очевидното: дори Цицерон не можеше да се сравнява като интелект с Цезар. Как можеха старите патрициански фамилии да излъчват личности като Сула и Цезар? Логиката подсказваше, че още преди векове римската аристокрация би следвало да се изроди.

Теренция внезапно се сепна: Цезар нареждаше на двете момиченца да си лягат.

— Утре ще ставате рано, затова трябва да си лягате. — Той кимна на застаналия встрани Евтих. — Ще изпратиш дамите до дома им и ще се увериш, че прислугата е поела грижа за тях.

Двете си тръгнаха. Пъргавата Юния крачеше бодро на няколко крачки пред пухкавата Квинктилия. Аврелия си помисли, че детето трябва да бъде подложено на диета. Но когато преди няколко месеца даде разпореждания, Цезар се ядоса и веднага отмени заповедта.

— Остави я на мира, майко. Нито ти си Квинктилия, нито тя е Аврелия. Ако на детето му се хапва, нека си хапва. На нея така й

харесва! Никой годеник не я чака пред вратата, а аз ще се радвам, ако не се оплаква от задълженията си на весталка.

— Но тя ще умре някой ден от преяждане!

— Така ще ѝ е писано. Ако Квинктилия сама реши да гладува, тогава и аз ще се съглася.

Как можеше да се излезе наглава с подобен човек? Аврелия си замълча.

— Не се и съмнявам — рече тя с известна ирония, — че на мястото на Лициния ще избереш малката Минуция.

Цезар учудено вдигна вежди.

— Кое те кара да мислиш така?

— Изглежда, изпитваш слабост към дебелия дец.

Но забележката на Аврелия не доведе до желаня ефект. Цезар се засмя.

— Аз изпитвам слабост изобщо към децата, майко. Високи, ниски, слаби, дебели... Какво значение? Но тъй като засега темата, радвам се да съобщя, че набирането на кандидатки вече приключи. Разполагам с пет желаещи, при това все подходящи дец: хем с потекло, хем с тлъсти зестри.

— Пет? — смая се Аврелия. — А пък аз си мислех, че са само три.

— Дали е позволено да чуем имената им? — любопитства Фабия.

— Не виждам защо да не е. Изборът е мой, но аз не съм жена и не общувам толкова често с жени, че да съм запознат с проблемите около едно или друго семейство. Две от кандидатките все пак не представляват интерес; не мисля, че са подходящи. И една от тях е именно Минуция — добави с известно злорадство Цезар.

— Кои са тогава възможните кандидатки?

— Едната е Октавия, от онези Октавии, дето мъжете се кръщават най-често Гней.

— Това трябва да е внучката на консула, който загина в крепостта на Яникулум, докато Марий и Цина обсаждаха Рим.

— Да, някой може ли да каже нещо повече за нея?

Никой нищо не знаеше. Затова Цезар предложи втората възможност: Постумия.

Аврелия смръщи вежди, Фабия и Теренция — също.

— А? Че какво не ѝ харесвате на Постумия?

— Тя е от патрицианско семейство — отговори Теренция, — но нали не се лъжа, като мисля, че е наследница на Албините — онези, които за последен път бяха консули преди половин век?

— Именно.

— И наскоро е навършила осем години?

— Да.

— Тогава не я вземай. В техния дом са пристрастени към чашката! Така и не мога да си обясня каква е тази майка, но истината е, че в семейството позволяват дори на малките деца да пият неразредено вино. Момичето вече на няколко пъти се е напивало до смърт.

— Богове!

— И така, татко, кой остана? — усмихна се Юлия.

— Корнелия Мерула, правнучка на някогашния Фламен Диалис Луций Корнелий Мерула — отговори тържествено той.

Всички го изгледаха с известен укор.

— Знаех си, че си правиш шега с нас — обади се Юлия. — Сигурна бях!

— Така ли?

— Има ли смисъл да търсиш повече?

— Прекрасно! — сияеше от радост Аврелия. — В семейството още командва прабабата, затова всяко ново поколение е възпитавано в силно религиозен дух. Корнелия Мерула ще дойде с желание при нас и ще представлява повод за гордост в колегията.

— И аз така мисля, майко — съгласи се Цезар.

В този миг Юлия се надигна от стола си.

— Благодаря за гостоприемството, върховни понтифексе, но се налага да ме извините.

— Да не би да чакаш Брут?

Тя се изчерви от смущение.

— Не и по това време на деня, татко!

— Юлия — напомни Аврелия, след като внучката ѝ се оттегли — ще навърши четиринайсет само след пет дни.

— Перли — сети се изведнъж Цезар. — На четиринайсет момичетата могат да носят перли, нали, майко?

— Стига да са малки.

Той я погледна някак гузно.

— То големи няма откъде да се намерят. — Въздъхна и стана. — Дами, много благодаря за вашата компания. Не се чувствайте задължени да ни напускате, но аз самият имам работа да върша.

— Така значи! Корнелия Мерула! — повтори Теренция, когато Цезар си отиде.

Цезар се облегна на стената в коридора и се засмя. Колко малък беше светът! Дали беше за добро или за лошо? Ако не друго, гостенките поне бяха симпатични, нищо че майка му ставаше донякъде заядлива, а Теренция открай време е била труден характер. Все пак не му се налагаше да се среща често с тях. Пък и беше доста по-забавно да подготви следващия ход за шумното сваляне от длъжност на Метел Непот.

И все пак, когато Цезар свика народното събрание на четвъртия ден от януари, той не знаеше, че благодарение на Бибул и Катон същото това събрание ще доведе до нечие още по-шумно сваляне от длъжност — неговото собствено.

Рано призори, когато Цезар се яви на Форум, придружен от ликторите си, вече беше ясно, че Кладенецът на комициите няма да побере присъстващите. Затова той се запъти право към храма на Кастор и Полукс и даде нужните разпореждания на държавните роби, които чакаха наблизко.

Мнозина смятаха храма на Кастор за най-внушителното светилище на Форум, защото беше възстановяван сравнително скоро — само преди шейсет години — благодарение на усилията на върховния понтифекс Луций Цецилий Метел Далматик, който имаше вкус към импозантното. Храмът беше достатъчно просторен, за да побере пълния състав на Сената, подът на единственото вътрешно помещение се издигаше на седем-осем метра над равнището на терена, а в самата зала не се намираха излишни украси или предмети, които да притесняват присъстващите. Пред по-стария храм беше стоял каменен трибунал, но когато Далматик се зае с ремонта, той го събори и събра всичко в една-единствена конструкция. За целта разкри пред колонадата на храма каменна площадка, широка кажи-речи колкото тази на рострата и издигната на три метра от нивото площада. Далматик се беше сетил да внесе една новост: вместо величествените

стълби да свързват като с обща рампа площада с входа на храма, те започваха едва от въпросната площадка, а до нея се стигаше по две странични стълбички. По този начин площадката играеше ролята на трибуна, а пространството пред храма на Кастор се използваше често при гласуване. Народът просто се нареждаше на площада и следеше какво се говори на площадката.

Самият храм беше обграден от каменни колони с жлеbove, боядисани в червено и завършващи с капители в йонийски стил, оцветени в наситено синьо и с позлатени краища на волутите. Метел Далматик не беше сметнал за нужно да огражда камерата на храма със стени: погледът спокойно минаваше между колоните, както беше волна природата на двамата обожествени близнаци.

Докато Цезар изчакваше робите да пренесат тежката пейка за народните трибуни на площадка, някой го дръпна за ръката.

— Един съвет — подшушна му Публий Клодий. — Предстоят грозни сцени.

Цезар вече беше забелязал, че между множеството граждани се забелязваха физиономии, които не му беше трудно да определи: на площада бяха дошли мнозина от бабаитите на Рим, бивши гладиатори, които след освобождаването си от служба в школите в Капуа, си изкарваха хляба, като поемаха поръчки да преследват длъжниците, или най-малкото служеха като лична охрана.

— Това не са мои хора — обясни Клодий.

— Чии тогава?

— Не знам със сигурност, защото момчетата няма сами да се издадат. Но под тогите им се забелязват подозрителни изпъкналости: най-вероятно носят тояги. Ако бях на твое място, Цезаре, веднага щях да повикам градската милиция. Не давай ход на заседанието, преди да си сигурен в охраната.

— Много ти благодаря, Публий Клодий — рече му Цезар и се обърна към главния ликтор.

Скоро след това се появиха и двамата нови консули, фасциите се носеха от ликторите на Силан, докато охраната на Мурена го съпровождаше с голи ръце. Никой от консулите не беше доволен. Вече второ заседание на народното събрание се свикваше не от тях, а от претор. Цезар си беше присвоил пръв правото да ръководи политиката, което представляваше обида за консулите. При първото заседание на

Нова година Силан дори не бе могъл да се обърне към народа, нищо че на практика го управляваше в този момент. Дори Цицерон се беше справил по-добре! Засегнати и унизени, двамата консули демонстративно застанаха възможно най-далеч от Цезар, нищо че слугите им наместиха куриатните им кресла точно до това на Цезар и — още по-неприятно — близо до пейката на народните трибуни.

Един по един на площадката се наредиха и останалите магистрати, всеки от които седнаше безмълвно на мястото си. Метел Непот умишлено се позабави и се настани в самия край на пейката, на няколко педи от Цезар, с когото се изгледаха. В ръцете си Непот държеше знаменателния си законопроект, с който се изискваше завръщането и преназначаването на Помпей. Градският претор тревожно оглеждаше площада и броеше присъстващите — може би вече три-четири хиляди души. Пространството пред самата трибуна беше запазено за сенаторите, но беше очевидно, че хората, застанали във втората редица, бяха все бивши гладиатори. Забелязваха се и групи младежи, които навярно бяха под командването на Клодий, включително тримата Антонии и останалите буйни глави от Клодиевия кръг. Разбира се, не биваше да се забравя и Фулвия.

Главният ликтор се приближи до стола на Цезар и му подшушна нещо в ухото:

— Милицията вече се събира, Цезаре. Както ти нареди, строил съм ги зад храма, далеч от погледите.

— Добре, действай по своя инициатива, не чакай инструкции.

— Всичко е наред, Цезаре! — окуражи го Метел Непот. — Дочух, че в тълпата имало доста гладиатори, затова и аз доведох хора със себе си.

— Не мисля, че е било разумно от твоя страна, Непоте — въздъхна Цезар. — Последното, от което имаме нужда, е някоя нова война на Форума.

— Че не му ли е времето? — подхвърли Непот. — Колко години вече не сме се въргали по площада? Аз самият дори не си спомням хубавите побоища отпреди време.

— Ти определено си решил да бъдеш изгонен от служба по подобаващ начин.

— И още как! Но преди да си тръгна, ми се иска да набия Катон!

Последни дойдоха Катон и Терм. И двамата се качиха по стълбата от страната на Полукс, възседнал боядисания си мраморен кон, пробиха си път между преторите и съучастнически намигнаха на Бибул. Преди Метел Непот да се усети, те го обградиха и го изместиха чак в средата на пейката. До Цезар се озова самият Катон, а Терм се намести до Непот. Бестия понечи да се доближи до Непот от другата страна, но изведнъж се появи и Луций Марий, който се вмъкна между двамата. Метел Непот се оказа наобиколен от враговете си, както и Цезар, на когото Бибул оказа неочакваната чест да седне до него, загърбвайки изненадания Филип.

Двамата консули се споглеждаха притеснено, а преторите, които стояха встрани от политическите борби, съжаляваха, че Далматик не е повдигнал трибуната още три метра нагоре.

Но тъй като нямаше повод събранието да бъде разпуснато, молитвите бяха изчетени, авгуриите подсказаха, че денят е угоден на боговете, и всичко продължи по реда си. Цезар се изказа съвсем накратко, колкото да съобщи, че народният трибун Квинт Цецилий Метел Непот иска да представи на обсъждането на народа свой законопроект.

Метел Непот се изправи от мястото си и разгърна свитъка, който държеше в ръце.

— Квирити, днес сме четвъртият ден от януари, в консулството на Децим Юний Силан и Луций Лициний Мурена! На север от Рим се простира областта Етрурия, а из нея свободно се движи обявеният извън закона Катилина начело на бунтовническа армия! На бойното поле срещу него сме изпратили Гай Антоний Хибрида, начело на войска, поне два пъти по-многобройна от бунтовническите сили на Катилина! Но все още нищо не се случва! Вече близо два месеца, откакто Хибрида напусна Рим, за да се разправи със застаряващите ветерани, които едва се крепят на краката си, но ние продължаваме да чакаме! Рим все така се управлява според изискванията на указа за извънредно положение, докато бившият консул, който командва нашата армия, си сменя превръзките на болния крак!

Непот показва пред всички свитъка със законопроекта си. Изкашля се и веднага се впусна в подробности:

— С този законопроект предлагам римският народ да отнеме върховното командване от Гай Антоний Хибрида и да го лиши от

империум! Също така предлагам римският народ да назначи на мястото му на главнокомандващ Гней Помпей Велики! Препоръчвам на римския народ да гласува на Гней Помпей Велики извънреден империум, покриващ цялата територия на Италия без Рим! Освен това препоръчвам Гней Помпей да получи колкото финансови средства, войска и офицери желае, както и да не му се отнемат специалното поръчение и извънредният империум до деня, в който той сам не реши, че е изпълнил своята задача!

При последната дума Катон и Терм скочиха и извикаха:

— Вето! Вето! Налагам вето!

Изведнъж към трибуната полетяха камъни. Без да чакат, бабаитите пробиха през множеството сенатори и се насочиха към стълбите. Всички на площадката пред храма наскачаха. Римските управници тичаха да се спасяват нагоре към самия вход на храма. Единствени от всички Катон и Метел Непот останаха по местата си. Нападателите наизвадиха тояги и бухалки, Цезар нави тогата около дясната си ръка и дръпна Непот, докато не е станало късно.

Но Катон удържа терена по-дълго време и макар да отстъпваше, от всяко стъпало повтаряше своето вето, докато най-накрая Мурена не изтича да го прибере насила във вътрешността на храма. В този миг иззад храма се появили доброволците от градската милиция, които шумно започнаха да удрят с тоягите си по дървените си щитове. Успяха да изтикат гладиаторите назад към Форума и на свой ред сенаторите, останали в ничията зона на площада, хукнаха да се катерят нагоре, за да потърсят закрила при магистратите. На самия площад се разрази истинска битка, защото Марк Антоний и Курион не се съдържаха и налетяха на цяла банда от двайсет мъжаги, уверени, че сподвижниците им ще ги подкрепят.

— Е, това се казва добро начало на политическата година! — отбеляза с ирония Цезар, докато наместваше тогата си в центъра на храма.

— Това е позорно начало на политическата година! — тросна се Силан, който от стреса дори бе забравил болките в стомаха си. — Ликтори, заповядавам ви да сложите край на безредиците!

— Глупости! — ядоса се Цезар. — Милицията вече действа, бях достатъчно предвидлив да я повикам още щом забелязах заплашителните физиономии сред присъстващите. Като се има

предвид, че не сме на рострата, а в храма, страстите скоро ще се успокоят.

— Това е твое дело, Цезаре! — обвини го Бибул.

— То човек като те слуша, Бълха, всичко е мое дело.

— Ще престанете ли! — надвика ги Силан. — Свиквам Сената на заседание и искам да се установи ред!

— Не е ли по-добре да се позовеш на Сенатус Консултум Ултимум, Силане? — заяде се Метел Непот. — Най-добре ще е, щом площадът се усмири, да ме оставиш да си свърша работата в народното събрание.

— Тишина! — опита се да извика Силан. — При действащия Сенатус Консултум Ултимум и в качеството си на консул, държащ фасциите, ще наложа всички мерки, които сметна за необходими за защитата на римската република! — Изведнъж стомахът го сви и му се прииска столът да е до него. Робът му веднага хукна да го търси пред храма. Когато му го донесоха и разтвориха, Силан тежко приседна и едва не припадна.

— Назначени отци, ще сложа край на тази долна история още сега! Марк Калпурний Бибул, давам ти думата. Можеш ли спокойно да обясниш смисъла на забележката, която преди малко отпрати по адрес на Гай Юлий Цезар?

— Няма какво да обяснявам, Децим Силан, всичко е очевидно — рече Бибул и посочи тъмния оток, който се бе образувал на лявата му буза. — Обвинявам Гай Цезар и Квинт Метел Непот в подстрекателство към публично насилие на Форума! Кой друг може да спечели от събитията на Форума? Кой друг би искал да види държавата обзета от хаос? В ползата на чии интереси са подобни събития?

— Бибул е напълно прав! — намеси се Катон, който до такава степен беше обсебен от случилото се, че дори забрави за собствения си принцип да назовава хората с първите им две имена. — Кой би могъл да спечели нещо от всичко това? Кой има интерес от това Форумът да се удави в кръв? Връщаме се в добрите стари времена на Гай Гракх, Ливий Друз и гнусния демагог Сатурний! Вие и двамата сте слуги на Помпей!

От всички страни се дочуха възгласи на възмущение, защото сред стотината сенатори, присъстващи в храма, никой не беше

подкрепил Цезар при онова съдбовно гласуване в Сената, довело до осъждането на петимата заговорници.

— Нито народният трибун Непот, нито аз, градският претор, бихме могли да спечелим каквото и да е от прояви на насилие — защити се Цезар. — Нито пък познаваме лицата, започнали да хвърлят камъни по нас. — Цезар иронично изгледа Марк Бибул. — Ако заседанието, което бях свикал, Бълха, беше протекло мирно и спокойно, изходът щеше да бъде изцяло в полза на Непот. Ти наистина ли смяташ, че гражданите, които днес бяха дошли на площада, ще оставят на Хибрида легионите, които би трябвало да командва Помпей? Насилието започна едва когато Катон и Терм наложиха своето вето. Да използваш правото си на вето, за да забраниш на римските граждани да обсъждат един законопроект, е грубо погазване на основните права, които римският народ притежава! Не мога да обвинявам народа за това, че даде воля на своя гняв! От няколко месеца вече става ясно, че гражданите са лишени, от каквито и да е права!

— Като говорим за права, всеки народен трибун е в правото си да налага вето — възрази Катон.

— Що за глупак си ти, Катоне! — разгневи се Цезар. — Защо Сула навремето отне правото на вето на такива като теб? Защото ветото не е било създадено, с цел да защитава интересите на малцинството, командващо в Сената! С всяко ново вето, което налагаш, ти обиждаш хилядите граждани, събрали се на Форума, отнемайки им правото да изслушат — мирно и тихо — законите, които им се предлагат, и да гласуват — мирно и тихо — по един или друг начин!

— Мирно и тихо? *Мирно и тихо?* Не беше моето вето, което наруши мира, Цезаре, а твоите яки момчета!

— Аз не бих си омърсил ръцете с подобна измет!

— Не ти е трябвало! Достатъчно е било да спуснеш нужните разпореждания.

— Катоне, римският народ е суверен — напомни му Цезар, налагайки си с усилие да запази спокойствие, — а не слуга на сенатското съсловие или няма жертва на трибунските безобразия. Ти не служиш на интересите на народа, ти служиш на интересите на шепа сенатори, които си въобразяват, че са пълновластни господари на

многомилионна империя! Ти лишаваш народа от неговите права, и то вътре в свещените предели на нашия град! Ти ме караш да се срамувам, Катоне! Ти караш цял Рим да се срамува! Ти караш целия народ да се срамува! Ти караш да се срамуват дори собствените ти господари, които използват твоята наивност, а в същото време тайно се надсмиват зад гърба ти над скромното ти потекло! Смейш да ме наречеш слуга на Помпей? Аз не съм ничий слуга, но ти, Катоне, ти си просто един безволев роб на „добрите люде“ в този Сенат!

— Цезаре — Катон застана пред него, — ти си едно чуждо тяло, заседнало трайно между нас! Ти съчетавах в себе си всичко, от което аз най-много се гнуся! — Обърна се към смаяните сенатори и протегна към тях ръце в умолителен жест. Кървавите белези по лицето му придаваха вид на варварски жрец, извършващ ужасяващо жертвоприношение. — Назначени отци, този Цезар ще унищожи всички ни! Той ще събори републиката, това винаги съм го предусещал! Не го слушайте какви ги разправя за народа и народните права! Слушайте ме какво ви говоря! Изгонете и него, и неговия съучастник Непот далеч от Рим, нека им бъде забранен подслон и храна в пределите на Италия! Аз ще се погрижа Цезар и Непот да бъдат обвинени в тежките престъпления, които са извършили. Аз ще се постарая двамата да бъдат обявени извън закона!

— Като те слушам, Катоне — отвърна му Метел Непот, — си мисля, че дори насилието на Форума не е чак толкова зло, като това да те оставим безнаказано да се шириш и да налагаш безсмисленото си вето на всеки закон, на всяко предложение, на всяка дума!

За втори път през последния месец Катон се остави някой да го хване неподготвен. Без всякакво предупреждение Непот се озова на крачка от него и така го удари, че едва зарасналите рани по лицето му се разтвориха и по лицето му потече кръв.

— Не ме интересува какво ще ми сторите с вашия съкровен Сенатус Консултум! — изкрещя Непот на Силан. — Струва си човек да умре в Тулианума, пък дори само заради удоволствието да удари Катон по грозната мутра!

— Махай се от Рим, върви при господаря си Помпей! — задъхваше се от безсилна ярост Силан. Не можеше да контролира собственото си тяло, камо ли тези разгневени мъже.

— О, аз това и смятам да направя! — подхвърли презрително Непот, обърна гръб на всички и се запъти към изхода. — Пак ще се видим! — закани се той. — Ще се върна, но заедно със зет си Помпей! Кой знае? Може би ще заваря Катилина на власт, а на вас ще ви гледам гробовете, посерковци!

Катон този път не можеше да му отговори, защото се опитваше да избърше кръвта с тогата си.

— Имаш ли повече нужда от мен, консуле? — обърна се невъзмутимо Цезар към Силан. — Доколкото чувам, размириците навън са утихнали, а и ние няма какво повече да си кажем, не е ли така? — Той ледено се усмихна. — Вече си казахме твърде много неща.

— Ти си под подозрение за подстрекателство към насилие, Цезаре — отговори му Силан. — Докато указът за извънредно положение е в сила, на теб ти се отказва участие във всякакви публични прояви, както и изпълнение на служебните ти задължения. — Консултът се обърна към Бибул. — Предлагам, Марк Бибул, да започнеш още от днес подготовката на делото срещу този човек по обвинение в публично насилие.

При тези думи Цезар се засмя.

— Силане, Силане, опитай се да бъдеш поне коректен към закона! Как може тази бълха да ме обвинява в собствения си съд! Ще се наложи Катон да му свърши мръсната работа. А ти знаеш ли какво, Катоне? — закани се той на ранения трибун, чиито сиви очи го стрелкаха над плата на тогата. — Нямаш никакви шансове. Моят боен таран е по-интелигентен от твоята дебела тиква! — Цезар демонстративно дръпна горния край на туниката си и погледна в пазвата си. — Така ли е, бойни таране? — Лукаво се подсмихна и добави: — Да, точно така е, и той е на това мнение. Приятен ден, назначени отци.

— Това ще се запомни, Цезаре! — похвали го Публий Клодий, който подслушваше от външната страна на колоните. — Никога не съм предполагал, че можеш така да се ядосваш.

— Почакай само да влезеш в Сената догодина, Клодий, и ще видиш повече. Няма как да не се ядосам при самото присъствие на Катон и Бибул. — Цезар се спря на площадката пред храма и огледа

счупените столове от слонова кост. Форумът беше опустял. — Изглежда, злосторниците са се разотишли.

— Още щом се появи милицията, ентузиазмът им се изпари. — Клодий го поведе към стълбата от страната на Кастор. — Успях все пак да науча нещичко. Били са наети от Бибул. И той е един аматьор...

— Това никак не ме изненадва.

— Направил го е с цел да компрометира теб и Непот. Чака те дело в съда на Бибул — допълни Клодий и махна на Марк Антоний и Фулвия, които бяха седнали под статуята на Гай Марий. Фулвия бършеше кръвта от левия му юмрук.

— О, не беше ли чудесно! — радваше се Антоний, нищо че едното му око почти бе затворено.

— Не, Антоний, не беше чудесно! — сгълча го Цезар.

— Бибул има намерение да съди Цезар според лекс Плавция де ви... в съда, който сам ръководи — обясни Клодий. — Всички обвиниха Цезар и Непот. — Той доволно се ухили. — Нищо чудно, като се има предвид, че начело на държавата стои Силан. Предполагам, че човекът си има причини да не те обича.

Клодий многозначително си затананика една мръсна песничка за измамен и опозорен съпруг.

— Я елате у дома! — подкани ги весело Цезар и плесна Антоний и Фулвия през ръцете. — Не можете да стоите тук, ще дойде милицията и ще ви арестуват. Да не говорим, че всеки момент сенаторите ще се появят. Вече ме обвиниха веднъж, че другарувам с хулигани, ако ме видят с вас, ще ме изгонят от града. И като се има предвид, че Помпей не ми е зет, както на някои други, ще се наложи да гоня Катилина.

Кратката разходка до дома на върховния понтифекс му върна настроението. Докато въвеждаше младите си гости в помещенията, които Фулвия не бе имала честта да посети, Цезар вече беше готов да отвърне на удара с удар.

На другия ден рано сутринта градският претор се яви по служба в трибунала, който му беше отредено да ръководи. Шестимата му ликтори (които вече бяха убедени, че това е най-щедрият и благороден римски магистрат) го чакаха, опрели сноповете си на земята, все едно

бяха бойни копия. Масата и столът на Цезар бяха подредени, както той най-много харесваше, екипът от писари и разсилни чакаха заповеди. Тъй като градският претор се занимаваше с предварителни процедури около всяко едно гражданско дело, освен това изслушваше жалбите по дела от криминален характер, пред трибунала вече се бяха събрали хора, дошли да търсят справедливост, и техните адвокати. В мига, в който Цезар даде знак, че е готов за работа, чакащите едва ли не се сбиха кой да се яви пръв: Рим не беше градът, в който хората доброволно се нареждаха на опашка, за каквото и да е. Цезар дори не се опита да въведе ред, просто си избра ищеца с най-плътния глас и му даде думата да говори.

Преди човекът да е изрекъл и няколко думи, пред масата на Цезар се появиха консулските ликтори.

— Гай Юлий Цезар — обяви на всеослушание главният ликтор, докато колегите му избутваха гражданите настрана, — според клаузите на Сенатус Консултум Ултимум над теб лежи забрана да упражняваш длъжността си. Ако обичаш, прекрати незабавно всякаква служебна дейност.

— Какво искаш да кажеш? — Попита адвокатът, който се канеше да представи иска си пред Цезар — не беше човек с име, просто един от многото, които кръжаха по цял ден из Форума в търсене на клиенти. — На мен ми трябва градският претор!

— Първият консул е назначил Квинт Тулий Цицерон да поеме функциите на градския претор — обясни недоволен ликторът.

— Ама аз не искам Квинт Цицерон, искам Гай Цезар! Той е градският претор, освен това не протака делата, както са свикнали останалите! Искам тъжбата ми да бъде разгледана още днес, не след месец или година!

Около трибунала на Цезар се беше скупчила многобройна тълпа, която продължаваше да нараства. Всички зяпачи от Форума се бяха завтекли подир ликторите, освен това се усещаха първите признаци на скандал.

Без да каже нито дума, Цезар стана от мястото си, даде знак на прислужника си да сгъне и да отнесе стола, и се насочи към шестимата си ликтори. С усмивка отиде при всеки от тях поотделно и пусна няколко сребърни монети в шепата му.

— Приберете своите фасции, приятели, и ги занесете в храма на Венера Либитиана, където им е съдено да стоят, щом човекът, когото би трябвало да предшестват, умре или бъде свален от длъжност. Съжалявам, че прекарахме твърде кратко време заедно, искрено ви благодаря за внимателното отношение.

След това поговори с писарите и разсилните, като беше пригответил за всеки от тях топли думи и скромна сума пари.

Най-накрая дръпна левия край на сенаторската си тога и с ловки движения я свали от гърба си. Толкова бързо го стори, че дрехата нито за миг не се докосна до земята. Цезар подаде навитата на кълбо тога на прислужника си и го отпрати.

— Моля за извинение — рече Цезар на тълпата, — изглежда, че няма да ми позволят да изпълнявам функциите, за които бях избран от вас. — Не се сдържа и добави: — Налага се да се задоволите с половин претор — Квинт Цицерон.

Квинт Цицерон, наобиколен от собствените си ликтори, наблюдаваше събитията отдалеч и при тези му слова ахна.

— Какво става тук? — попита изведнъж Публий Клодий, който се беше присламчил към зяпачите и си пробиваше път към Цезар.

— Свален съм от длъжност, Публий Клодий.

— Защо?

— Защото ме подозират, че умишлено съм подстрекавал гражданите към насилие по време на вчерашното заседание на народното събрание, което аз бях свикал.

— Не могат да го сторят! — възмути се на глас Клодий. — Най-напред трябва да докажат вината ти пред съда и едва след това могат да те осъдят!

— Не и когато действа Сенатус Консултум Ултимум.

— Какво общо има той с вчерашното събрание?

— Ами то се оказа просто един добър повод — обясни Цезар и напусна поста си.

Той се запъти към Държавния дом, но насъбралото се множество го последва. Квинт Цицерон зае мястото на градския претор, но така и никой не се обърна с молба към него.

И макар Квинт Цицерон цял ден да чакаше някой да потърси услугите му, Форумът не стоеше пуст, ами се пълнеше все повече и повече. Този път не се забелязваха бивши гладиатори, просто голям

брой почтени жители на Рим, сред които личаха и някои по-известни физиономии като тези на Клодий, Антониите, Курион, Децим Брут, както и не чак толкова известните Луций Декумий и неговите събратя. Общо взето, представители на различни обществени слоеве — от втората имуществена класа до най-бедните пролетарии — бяха сметнали за нужно да се покажат на площада. Двама от преторите, които бяха натоварени с разглеждането на криминални дела, се поуплашиха от свъсените лица на множеството, решиха, че ауспициите са неблагоприятни и си тръгнаха рано-рано към дома.

Цяла нощ гражданите не благоволиха да се приберат по домовете си. Форумът беше осветен от множество факли и огньове, край които се топлеха чакащите. Жителите на квартала Гермал можеха да се наслаждават на доста величествена гледка, която със сигурност напомняше лагеруваща армия. За пръв път от неуспешния бунт на Сатурнин Форумът беше изпълнен с представители на беднотията. Управляващите имаха случай да се уверят колко много на брой са обикновените граждани на републиката и колко малко в сравнение с тях са сенаторите и магистратите.

Призори Силан, Мурена, Цицерон, Бибул и Луций Ахенобарб се събраха в горния край на весталските стълби и впериха погледи в множеството: на Форума чакаха може би петнайсет хиляди души. Някой от тълпата забеляза петимата, извика на останалите и ги посочи с пръст; като в мощен водовъртеж цялото това море от хора извърна лица към Палатинския хълм и неколцината сенатори инстинктивно отстъпиха назад, изплашени да не се удавят в този бездънен океан. Без да свалят погледи от тях, гражданите в краката им заканително надигнаха ръце и размахаха юмруци.

— И всички тези са дошли заради *Цезар*? — потръпна Силан.

— Не — обясни преторът Филип, който се присъедини към останалите. — Всички те са дошли заради Сенатус Консултум Ултимум и заради принципа, според който могат да бъде екзекутирани римски граждани без съд и присъда. Случаят с Цезар просто дойде твърде много. — Филип стрелна Бибул с изпитателен поглед. — Колко сте глупави! Толкова ли не знаете кой е Цезар? Аз съм негов приятел и *знам*! Цезар е единственият човек в цял Рим, когото не бива да компрометирате пред народа! Вие сте прекарвали целия си живот тук, на високото, и сте гледали на останалите римляни като на досадни

несретници, докато Цезар е прекарал целия си живот сред тях и те го смятат за свой. Едва ли има и един човек в този огромен град, когото Цезар да не познава лично. Е, може би ще е по-точно да кажа, че едва ли има човек, който да си мисли, че Цезар не го познава лично. Той знае да се усмихва на минувачите по улицата, знае да ги поздравява и да ги заговаря. Той не е като някои, които забелязват само избирателите с положение, за него всички са равни. Народът го *обича*! Цезар не е демагог, на него просто не му трябва да бъде демагог! В Либия имат навика да връзват хората над мравуняците и да оставят мравките да ги изядат. Вие бяхте достатъчно глупави, за да разбутате римския мравуняк! Можете да сте сигурни, че не Цезар ще е изяденият!

— Ще повикам милицията — предложи Силан.

— О, това са глупости, Силане! Доброволците от милицията в момента са там долу, между зидарите и дърводелците!

— Тогава какво да правим? Да повикаме армията от Етрурия?

— Е, така ще сме сигурни, че и Катилина ще дойде!

— Какво *можем* да направим?

— Да се приберем по домовете и да залостим вратите — обърна им гръб Филип. — Поне това е, което аз ще направя.

Но преди другите да са намерили сили да го последват, от площада се разнесе мощен рев; юмруците бяха прибрани, а погледите се обърнаха на другата страна.

— Погледнете! — възкликна Мурена. — Това е Цезар!

Тълпата се разделяше на две, за да оформи пътека пред входа на Държавния дом. Отвътре се показа Цезар, облечен в обикновена бяла тога, и се насочи към рострата. Той сякаш не чуваше оглушителните овации, а когато се качи на трибуната, нито с дума, нито с жест не подсказа, че поощрява изблиците на тълпата.

Когато Цезар заговори, шумът почти веднага утихна, но така или иначе разстоянието беше голямо и Силан и останалите не можеха да го чуят. На хълма се бяха събрали двайсет действащи магистрати и поне стотина сенатори. Цезар говори може би час и колкото повече приказваше, толкова повече тълпата се успокояваше. Когато най-накрая махна с ръка в знак хората да се разотидат, на лицето му грееше такава ослепителна усмивка, че се забелязваше дори от Палатина. Насъбралите се на върха на весталските стълби наблюдаваха с нямо

облекчение как огромната тълпа се разотива, как потоци от народ изпълват Аргилета, района около пазарите, Вия Сакра: към Велия и кварталите нататък.

— В качеството си на принцепс сенатус — отбеляза мрачно Мамерк Лепид — свиквам Сената незабавно на заседание в храма на Юпитер Статор. Доста подходящо място, като се има предвид, че току-що Цезар предотврати открит бунт. Заседанието започва веднага! — нареди той на колегите си и се нахвърли върху Силан: — Консуле, след като ти лиши Гай Цезар от власт, редно е пак ти да пратиш ликторите си да го повикат.

Когато Цезар се яви в храма на Юпитер Статор, Гай Октавий и Луций Цезар шумно го аплодираха; един по един и другите сенатори ги подкрепиха, докато накрая дори Бибул и Ахенобарб трябваше да се присъединят към тях. Катон отсъстваше от заседанието.

Силан се изправи от стола си.

— Гай Юлий Цезар, от името на Сената искам да ти поднеса благодарности, задето предотврати доста опасно развитие на нещата. Ти подходи напълно коректно към своите задължения на гражданин и заслужаваш похвала.

— Ама че скучна персона си, Силане! — прекъсна го Гай Октавий. — Най-добре питай човека какво направи и как точно, защото всички умираме от любопитство!

— Сенатът иска да знае какво каза на насъбралия се народ, Гай Цезар.

Цезар, който беше все така облечен в обикновена бяла тога, вдигна рамене.

— Просто им казах да си вървят по домовете и да си гледат работата. Да не би да искат да ги обвинят в измяна? В липса на контрол? За какви се вземат, та се събират в такова заплашително множество само защото един претор бил наказан за провинения? Казах на народа, че Рим се управлява добре и че всичко ще се нареди, както те го искат, ако проявят нужното търпение.

— Това последното си е чиста заплаха! — прошепна Бибул на Ахенобарб.

— Гай Юлий Цезар — съобщи официално Силан, — можеш да сложиш отново сенаторската си тога и да възобновиш дейността си на градски претор. На Сената е ясно, че си действал изключително според

закона, че си го сторил и преди два дни, по време на заседанието на народното събрание, когато предвидливо си разпоредил свикването на милицията. Съдебно дело заради събитията от онзи ден няма да се провежда.

Не се намери глас, който да възрази срещу последното решение.

— Какво ви казвах? — говореше Метел Сципион на Бибул, щом заседанието беше разпуснато. — Пак ни надхитри! Единственото, което сторихме, бе да похарчим луди пари заради тия бивши гладиатори!

Изведнъж дотича Катон, чийто външен вид не подсказваше нищо добро.

— Какво има? Какво се е случило?

— Какво се е случило с теб? — заинтересува се Метел Сципион.

— Бях зле — лаконично отговори той, но за приятелите му това означаваше, че е прекарал дълга нощ в компанията на Атенодор Кордилион и каната с вино.

— Цезар пак ни изигра — съобщи Сципион. — Отпрати хората по къщите им и Силан го върна на длъжност. Няма да има процес в съда на Бибул.

Катон изкрещя от мъка и сенаторите, които още бяха наблизко, стреснато се огледаха. Той отиде до една от близките колони и започна да я удря с пестници, докато двамата му съмишленици не го издърпаха насила.

— Няма да се откажа, няма да се откажа, няма да се откажа — зарече се Катон, докато го водеха нагоре по Клив Палатин и минаваха през покритата с мъх Порта Мугония. — Ако трябва, ще умра, но ще го съсия!

— Той е като птицата феникс — отсъди Ахенобарб, — колкото пъти подпалим погребалната му могила, той пак възкръсва от пепелта.

— Един ден няма да успее да възкръсне. И аз като Катон няма да се уморя, докато не унищожа кариерата му — закле се Бибул.

— Знаеш ли — рече замислено Метел Сципион, докато наблюдаваше подутата ръка на Катон и разраненото му лице, — ти май вече носиш повече белези от борбата си срещу Цезар, отколкото от войната срещу Спартак.

— А ти, Сципионе — ядосано му отвърна Гай Пизон, — май плачеш за бой!

Януари почти беше отминал, когато най-после дойдоха новини от север. Още в началото на декември Катилина бил поел на поход през Апенините, но установил, че Метел Целер и Марций Рекс са пресекли пътя му към Адриатическо море. Нямаше как да избяга от Италия, налагаше се да влезе в бой с врага... Или да се предаде. Последният избор беше немислим, затова Катилина заложи всичко на едно-единствено генерално сражение в тясна долина недалеч от града Пистория. Не беше обаче Гай Антоний Хибрида, който излезе да премери сили с него: честта се падна на опитния боец Марк Петрей. Хибрида просто се сети колко много го боли кракът и се прибра в палатката на главнокомандващия. Войската на Катилина отчаяно се съпротивляваше, над три хиляди души предпочетоха смъртта пред позора. Както стори и самият Катилина, който загина прегърнал сребърния орел, принадлежал навремето на Гай-Мариевите легиони. Хората разправяха, че когато след сражението открили трупа му на бойното поле, той бил все така надменно усмихнат, както по времето, когато се разправяше с Катул или Цицерон в Сената.

Повече оправдания за извънредното положение нямаше: Сенатус Консултум Ултимум най-сетне беше премахнат. Дори Цицерон не събра достатъчно смелост да настоява указът да остане в сила, докато бъдат заловени и наказани и последните заговорници. Някои от преторите бяха изпратени да се справят с последните огнища на съпротива, включително Бибул, на когото се падна областта на пелигните в планинските части на Самний, и Квинт Цицерон, който се озова между чукарите на Брутий.

През февруари започнаха и съдебните процеси. Този път не се очакваха екзекуции, нито щяха да се пращат виновниците в далечно изгнание; сенатът имаше намерение да действа по различен начин и за целта сформира специален съд.

Бившият едил Луций Новий Нигер беше назначен за председател на специалния съд — не за друго, а защото нямаше желаещи за поста; преторите, които се намираха в града, с радост се позоваха на тежките си задължения, включително Цезар и Филип. Това, че Новий Нигер сам настояваше да бъде посочен за съдия, отговаряше и на обстоятелствата, и на неговата природа. Новий Нигер беше едно

раздражително човече с амбиции, далеч надхвърлящи способностите му, затова си рече, че службата със сигурност ще му отвори пътя към консулската длъжност. Когато издаде своите предварителни разпоредби, те бяха твърде обещаващи: нямало да остане гражданин, заподозрян, но неразследван, нямало да има протекции за никого, никой да не се надявал да откупи вината си с пари, съдебните заседатели щели да бъдат чисти и неопетнени. Едва последният му акт събуди подозрения, при това сериозни: Новий Нигер обеща да заплати два таланта злато на всеки информатор, чиито свидетелства доведат до доказването на нечия вина — парите естествено щели да дойдат от заплатената от осъдения глоба и от конфискуваното му имущество. Лошото бе, че за повечето римски граждани това силно напомняше проскрипциите на покойния Сула. Затова, когато председателят на новосформирания съд, отвори врати за тъжители и свидетели, той вече си беше създал лоша репутация сред посетителите на Форума.

Първи се явиха на съд петима души, за които се знаеше, че ще бъдат признати за виновни: братята Сула, Марк Порций Лека и двамата евентуални убийци на Цицерон — Гай Корнелий и Луций Варгунтей. За да подпомогне съда, сенатът проведе специално заседание с участието на Квинт Курий, тайния агент на Цицерон, като кръстосаният разпит, на който Курий беше подложен, трябваше да съвпадне по време с процеса при Новий Нигер. Естествено Новий Нигер привлече далеч по-голям интерес и за целта подреди трибунала си в най-просторната част на Форума.

Някой си Луций Ветий се яви като пръв... и последен информатор. Той беше скромнен конник, принадлежащ към по-нисшите кръгове на съсловието, но беше убеден, че разполага с предостатъчно сведения, за да си спечели обещаните петдесет хиляди сестерции. При своите показания пред съда Ветий призна, че в ранните етапи на заговора той самият се изкушавал да се присъедини към него, но: „Аз все пак знаех къде ме водят най-важните ми задължения — въздъхна сърцераздирателно той. — Аз съм римлянин и не бих могъл да сторя зло на Рим. Рим означава твърде много за мен.“

След като продължи известно време в същия дух, Ветий изброи имената на хора, за които се кълнеше, че били замесени в заговора.

Новий Нигер на свой ред въздъхна:

— Луций Ветий, нито едно от тези имена не ми вдъхва доверие! По всичко изглежда, че моят съд разполага с твърде недостатъчни улики, за да повдигне обвинение. Няма ли човек, срещу когото би могъл да извадиш конкретни доказателства? Нещо като писмо или показания на други свидетели?

— Ами... — Ветий сякаш се Канеше да каже нещо, но изведнъж сякаш се сепна и поклати глава. — Не, никой!

— Хайде, хайде, намираш се под пълната закрила на моя съд — увери го Новий Нигер, който сякаш надуваше следата на изменниците. — Нищо лошо няма да ти се случи, Луций Ветий, имаш думата ми! Ако разполагаш с конкретни доказателства, си длъжен да ги споделиш с мен!

— Става дума за много важен човек — промълви Ветий.

— За моя съд няма важни и маловажни хора.

— Ами...

— Луций Ветий, кажи каквото знаеш!

— Държа при себе си едно писмо.

— От кого?

— От Гай Цезар.

Заседателите наостриха слух, страничните наблюдатели се разшумяха.

— От Гай Цезар добре, но до кого?

— До Катилина. Написано е с почерка на Гай Цезар.

В този миг малка групичка клиенти на Катул шумно се зарадваха, но останалите веднага ги заглушиха с псувни и освирквания. Мина известно време, преди ликторите да успеят да внесат ред и да позволят на Новий Нигер да продължи с разпита.

— Защо досега не си споменал нищо, Луций Ветий?

— Защото се страхувам, ето защо! — тросна се информаторът. — Не ми се ще да ме изкарат отговорен, задето такава важна клечка като Гай Цезар е била обвинена.

— В този съд, Луций Ветий, аз съм важната клечка, а не Гай Цезар — обясни му Новий Нигер. А ти вече обвини Гай Цезар. Не те грози никаква опасност. Ако обичаш, продължавай нататък.

— С какво да продължавам? — учуди се Ветий. — Нали казах, че разполагам с писмо.

— Тогава си длъжен да го представиш пред съда.

— Той ще каже, че е подправено.

— Само съдът може да определи дали е подправено. Покажи го.

— Ами...

Всички, които се намираха по това време на Форума, бързаха да се наредят край трибунала на Новий Нигер. Вече целият площад знаеше, че Цезар отново е в беда.

— Луций Ветий, заповядавам ти да покажеш писмото! — не се стърпя и изкрещя Новий Нигер. След това добави нещо изключително глупаво: — Да не би да мислиш, че хора като Гай Цезар не подлежат на отговорност пред този съд само защото имат потекло от хиляда години и множество клиенти? Е, не е така! Ако Гай Цезар е писал собственоръчно на Катилина, то ще бъде съден в този съд и ще получи заслужената си присъда!

— Тогава да отида до вкъщи да взема писмото — заключи Луций Ветий.

Докато Ветий бързаше да донесе писмото, Новий Нигер обяви почивка. От множеството зрители онези, които не бяха твърде заети с обсъждане на случилото се (да се следят перипетиите около политическата кариера на Цезар се бе превърнало в най-голямо удоволствие за любителите на политиката), се пръснаха из околните улици да си купят нещо за хапване и пийване, докато заседателите разчитаха за целта на прислужниците си и мързеливо се изтягаха на столовете си. Новий Нигер отиде да се поразговори с председателя на съдебното жури, предоволен от себе си, задето се сети да обяви парична награда.

Публий Клодий обаче си намери по-сериозна работа. Той се понесе към Курия Хостилия, където заседаваше сенатът, и с няколко мили думи успя да влезе вътре: не беше чак толкова трудно за човек, от когото се очаква по принцип следващата година да надене сенаторска тога.

За своя изненада Клодий установи, че това, което Ветий е говорил на Форума, странно съвпада с изказването на Квинт Курий пред Сената.

— Уверявам те, че съм го чул от самия Катилина! — кълнеше се Курий пред Катон. — Гай Цезар е бил централната фигура в целия заговор. Именно той е бил движещата сила!

Цезар, който седеше на подиума за действащите магистрати, на една-две крачки зад Силан, се надигна на крака.

— Лъжеш, Курий — възрази той най-спокойно. — Всички знаем, че сред почитаемите членове на тази свята институция се намират не един и двама, които държат аз да бъда пропъден за вечни времена от нея. Но, назначени отци, нека ви уверя, че аз никога не съм бил и не съм искал да бъда част от подобна жалка конспирация с неясни цели и съмнителни участници! Който е склонен да вярва на лъжите на този жалък глупак, е още по-голям глупак! Аз, Гай Юлий Цезар, никога няма да падна дотам, че да кроя заговори с алкохолици и долни клюкари. Аз, който цял живот съм се отнасял най-сериозно с обществените си задължения и политическото си достойнство, никога няма да заговорнича с отрепки като Курий. Аз, върховният понтифекс, ще се съглася управлението на Рим да бъде предадено на *Катилина*? Аз, един Юлий, наследник на самите основатели на Рим, ще допусна градът да бъде оглавен от червеи като Курий и леки жени като Фулвия Нобилиор?

Думите удряха сякаш с камшик по пода на залата и никой не смееше да се обади.

— Аз отдавна съм свикнал с мисълта, че политиката представлява едно безкрайно хвърляне на кал по противника — продължи да нарежда със своя спокоен, но болезнено назидателен тон Цезар. — Но не си мислете, че ще стоя със скръстени ръце, когато някои плащат на несретници като Курий, за да опетнят *мое* име с една жалка афера, в която и насила не биха могли да ме вкарат! Защото на този човек със сигурност се плаща да лъже! И когато науча кой точно му плаща, сенатори, ще го накарам скъпо да си плати и на мен! Вижте се, наредили сте се като кокошки в курник и жадно слушате какво ще ви изкукурига петелът, сиреч клеветникът, който уж ви обяснява тайните на една грозна конспирация. Но не осъзнавате, че всъщност други кокошки, по-наперени от останалите, просто са си наумили да съсипят мен и доброто ми име! Наумили си да ме лишат от достойнството ми! — Цезар направи малка пауза и подчерта: — Без своето достойнство аз съм за никъде. Ето защо ви се заричам най-тържествено: не се опитвайте да петните името ми и да ме лишавате от достойнството ми! За да го защитя, аз бих преобърнал тази зала нагоре с краката! За да се защитя, бих качил планината Пелион върху Оса и

бих откраднал гръмотевиците на Зевс, за да ви изпепеля до един! Не ме предизвиквайте, назначени отци, защото аз не съм Катилина! Ако аз наистина бях заговорничил против вас, отдавна да съм ви погребал!

Цезар се обърна към Цицерон:

— Марк Тулий Цицерон, за последен път те питам: аз оказах ли ти съдействие при разкриването на заговора?

Цицерон тежко преглътна; никой в залата не смееше да се обади. Никой досега не беше слушал подобно изказване, затова и никой не искаше да привлече вниманието на Цезар върху себе си. Дори Катон.

— Да, Гай Юлий, оказа ми съдействие — призна Цицерон.

— Тогава — продължи Цезар с не чак толкова смразяващ глас, — искам от Сената да откаже на Квинт Курий каквато и да е парична награда. Квинт Курий лъже, той не заслужава доверие, не заслужава и награда.

Сенаторите до такава степен се бяха наплашили, че всички единодушно гласуваха Квинт Курий да не получи и една сестерция от обещаната награда.

Едва сега Клодий се осмели да се покаже на останалите.

— Благородни отци — обяви той на всеослушание, — моля вашето извинение, задето така нахълтвам, но се налага да повикам благородния Гай Юлий да ме придружи до съда на Луций Новий Нигер веднага щом е в състояние да го стори.

Цезар се канеше да седне, но вместо това се извърна към онемелия Силан:

— Консуле, изглежда, че ме викат другаде, подозирам, по подобен въпрос. Затова ви призовавам да запомните словата ми. *Запомнете всяка моя дума!* А сега бъдете така добри да ме извините.

— Свободен си — прошепна Силан. — Всички сте свободни.

Веднага щом Цезар и Клодий излязоха през широко отворената врата, всички останали хукнаха подире им.

— Това — задъхваше се от вълнение Клодий — беше най-страхотната закана, която някога съм чувал!

— Стига си дърдорил глупости, Клодий, ами ми кажи какво се е случило в съда на Новий — подкани го Цезар.

Той му обясни накратко и Цезар застина.

— Ликтор Фабий! — обърна се към началника на шестимата ликтори, които чак се бяха затичали, да не би да ги застигне гневът му.

Ликторите се заковаха и изслушаха заповедта.

Без да чака, Цезар се озова пред трибунала на Новий Нигер, отпъди зяпачите пред себе си, премина като хала през съдебните заседатели и буквално се надвеси над Луций Ветий, който стискаше някакво писмо в ръката си.

— Ликтори, арестувайте този човек!

Луций Ветий беше обграден и в следващия миг вече го водеха заедно със скъпоценното писмо към съда на градския претор.

Новий Нигер скочи и събори стола си от слонова кост.

— Какво означава това?

— ТИ ЗА КАКЪВ СЕ МИСЛИШ? — изрева насреща му Цезар.

Всички инстинктивно се отдръпнаха встрани, съдебните заседатели уплашено потръпнаха.

— За какъв се мислиш? — повтори Цезар, така че целият площад да го чуе. — Как *смееш* ти, магистрат с ранг на едил, да приемаш в съда си показания, уличаващи по-висш държавен служител? При това показания от устата на платен информатор? За какъв се мислиш? Ако сам не знаеш какъв си, Новий, нека аз ти обясня. Ти си един неграмотен юрист, който дори не познава законите. Ти имаш право да ръководиш този съд, колкото това право го има и последната римска уличница. Не разбираш ли, че в римската история не се е чувало нисшестоящ магистрат да действа в съда против висшестоящия? Само глупавите приказки, които си наговорил пред този Ветий, заслужават наказание: това, че ти, един бивш едил, си в правото си да повдигнеш обвинение срещу мен, действащия градски претор, в собствения си съд! Смели думи, Новий, само дето не отговарят на истината. Ако имаш повод да вярваш, че висшестоящ магистрат е замесен в престъпно деяние, което се налага да бъде разгледано в твоя съд, то твое задължение е веднага да разпуснеш съда и да прехвърлиш цялото дело на магистрати, равни по ранг на заподозрения. И тъй като аз съм градски претор, налага се да се обърнеш към консула, който държи фасциите. Този месец това е Луций Лициний Мурена, но точно този ден функциите му се изпълняват от Децим Юний Силан.

Жадната за сензации тълпа попиваше всяка дума, докато Новий Нигер стоеше преbledнял като платно, не можеше да повярва на ушите си, а мечтите му някой ден да стане консул отлетяха.

— Длъжен беше да прехвърлиш делото на висшестоящите инстанции, Новий, как си посмял да продължиш разглеждането на делото в този съд! Как си посмял да приемаш показания, уличаващи висшестоящ магистрат в престъпления! Ти си си позволявал да обсъждаш моята личност пред това събрание, без изобщо да имаш законното право на това! Чуваш ли ме? Ти нямаш законно право на това. Що за прецедент се опитваш да създадеш! Нима това трябва да очакват всички бъдещи римски управници от своите нисшестоящи?

Новий Нигер вдигна ръка в умолителен жест и се опита да се защити.

— Мълчи, глупако! — изкрещя му Цезар. — Луций Новий Нигер, за да напомня на теб и на всеки друг истинското място на нисшите магистрати в римския обществен живот, аз, Гай Юлий Цезар, градски претор, те осъждам на осем дни тъмничен затвор в Лаутумиите. Времето е достатъчно дълго, за да преосмислиш мястото си в обществото. Както и да се сетиш за начин да убедиш римския Сенат, че и за в бъдеще би следвало да изпълняваш функциите на председател на съда, който ти е бил поверен. Няма да напускаш килията по никакъв повод. Няма да получаваше храна отвън, няма да имаш право да се виждаш с близките си. Няма да имаш право на материали за писане. И макар да съм сигурен, че в Лаутумиите няма дори врати, ти ще се постарая да не нарушиш моите заповеди. Във времето, когато ликторите не те пазят, ти ще стоиш под наблюдението на целия римски народ. — Цезар рязко кимна на съдебните ликтори. — Отведете началника си в Лаутумиите и го настанете във възможно най-неудобната килия. Ще го пазите, докато пратя ликтори да ви сменят. Затворникът да стои на хляб и вода, без светлина за през нощта.

Без да удостои осъдения дори с поглед, той се запъти към трибунала на градския претор, където Луций Ветий вече чакаше, заобиколен от двама ликтори. Цезар и останалите четирима ликтори се качиха на дървената площадка, последвани от публиката в съда на Новий Нигер, съдебните заседатели, писарите и обвиняемите. Доста забавна ситуация! Но какво ли можеше Цезар да стори на Луций Ветий, освен да го настани в някоя килия, съседна на Новиевата?

— Ликторе — обърна се Цезар към Фабий, — развържи пръчките си.

След това насочи вниманието си към Ветий, който здраво стискаше писмото в ръце.

— Луций Ветий, ти заговорничиш срещу мен. Чий клиент си?

Тълпата шумеше и се вълнуваше, без да знае къде по-напред да гледа: дали Цезар и Ветий, дали ликтора Фабий, който тържествено развързваше червените кожени каиши на снопа пръчки, които носеше като символ на Цезаровия империум. Пръчките бяха тънки и жилави, прилежно окастрени и огладени, трийсет на брой, защото римският народ открай време се е делил на трийсет курии.

Ветий не откъсваше поглед от Фабий и пръчките.

— Чий клиент си ти, Ветий? — повтори настоятелно въпроса си Цезар.

Онзи едва намери смелост да му отговори:

— На Гай Калпурний Пизон.

— Благодаря, това е всичко, което искам да знам. — Цезар се обърна с лице към струпалото се множество. Първите редици бяха заети все от сенатори и конници. — Римляни — обяви той, — човекът, който в момента е извикан пред моя трибунал, е положил лъжливи показания пред съдия, който няма право да приема показанията му. Ветий е трибун ерарий, би трябвало да познава законите. Той е знаел, че постъпва неправилно, но е бил твърде алчен и твърде силно е пожелал сумата от два таланта. Да не говорим за парите, които патронът му Гай Пизон навярно му е обещал. Не виждам тук Гай Пизон, което е по-добре за самия него. Ако беше сред нас, и той щеше да придружи Луций Новий до тъмницата. В качеството си на градски претор аз съм в пълното си право да наложя каквото наказание намеря за добре на гражданина Луций Ветий. Така и ще постъпя. Той не може да бъде бит с камшик, но нищо не забранява да бъде бит с пръчки. Ликторе, готов ли си?

— Да, преторе — отговори Фабий, който от доста време беше един от десетте началници на колегията на ликторите, но за пръв път в живота си получаваше заповед да използва на практика фасциите си.

— Избери подходяща пръчка.

Понеже винаги имаше паразити, които разяждаха пръчките, нищо че за тях се полагаха специални грижи (все пак фасциите бяха един от най-почитаните символи на римската власт), фасциите редовно се развързваха на специална церемония, изгаряха се и се подменяха с

нови. Затова Фабий сравнително лесно развърза снопа, грабна една и се изправи.

— Дръжте го — заповяда Цезар на други двама — и махнете тогата му.

— *Къде? Колко?* — прошепна тревожно Фабий.

Цезар обаче не му обърна внимание.

— Тъй като този човек е римски гражданин, аз не мога да го унизявам, като съблека туниката му или оголя гърба му. Ликторе, въздай му шест удара по десния прасец и шест удара по левия. — След което прошепна: — И удряй силно, Фабий, иначе и на теб ще ти се случи същото! — Цезар най-после издърпа писмото от ръцете на Ветий, прегледа набързо съдържанието му и го поднесе на Силян, който заместваше по изключение Мурена и се чудеше защо не си беше измислил жестоко главоболие. — Консуле, предоставям това вещественно доказателство на твое разпореждане. Почеркът не е моят. — Цезар погледна презрително всички наоколо. — Не е дори написано в мой стил, а на доста по-груб и недодялан език! Напомня ми за литературните умения на Гай Пизон, който трудно връзва две думи на кръст.

Последваха виковете и стонове на Ветий. Фабий имаше много високо мнение за Цезар още от времето, когато беше служил при него в качеството му на едил и на съдия в съда, занимаващ се с убийствата. Мислеше си, че познава началника си, но този ден Цезар се прояви в съвсем различна светлина и Фабий имаше всички мотиви да налага здраво.

Докато Ветий си получаваше заслуженото, Цезар слезе от трибунала и се запъти към тълпата — там, където стояха и наблюдаваха представителите на по-скромните обществени слоеве. Докосна по рамото двайсетте души, които носеха най-опърпаните тоги, и ги отведе отново при дървената конструкция на трибунала.

Физическото наказание свърши; Ветий буквално подскачаше заради болките в краката си и жално подсмърчаше заради преживяното унижение. Доста от зрителите го познаваха лично, а вместо да го защитят, радостно бяха окуражавали Фабий.

— Разбирам, че Луций Ветий колекционира хубави мебели! — обяви Цезар. — Боят с пръчки сравнително бързо се забравя, а за Луций Ветий ще е най-добре дълго да си спомня днешния ден! Ето

защо заповядвам част от неговата собственост да бъде конфискувана. Онези двайсет квирити, които докоснах по рамото, ще придружат Луций Ветий до дома му и ще си изберат мебели от неговите. Нищо друго да не бъде докоснато с пръст: нито роби, нито прибори, нито произведения на изкуството. Ликтори, придружете този човек до дома му и се погрижете заповедта ми да бъде изпълнена.

Ревящият от мъка и болка Ветий напусна площада, последван от двайсетте доволни граждани, които вече се пазаряха кой какво ще вземе. Някой предпочиташе легло, друг — маса, трети — стол, а може би писалищна маса?

Един от двайсетте се сети да попита нещо и се обърна към Цезар:

— Можем ли да вземем дюшека с леглото?

— Легло без дюшек не върши работа! — засмя се Цезар. — Дюшекът върви с леглото, както и възглавниците вървят с кушетката за ядене. Но да не сте пипнали чаршафите и покривките, разбрано ли е?

Той най-сетне тръгна към дома си, защото имаше да се погрижи и за личните си нужди: денят се бе оказал изпълнен със събития, а той имаше уговорка със Сервилия.

Сервилия беше изпаднала в екстаз и се оказа доста изморително изживяване. Хищно и жадно смучеше и целуваше, раздаваше се и искаше от него също да се раздаде, а накрая, след като беше изстискала всички жизнени сокове от тялото му, поиска още.

Това все пак беше най-добрият начин, разсъждаваше Цезар, докато се унасяше, да се отърсиш от напрежението, което подобни дни неизменно донасяха.

Но макар да бе временно задоволена, Сервилия нямаше намерение да го остави на мира. Понеже не можеше да го оскубе за космите по слабините — той такива просто нямаше, — наложи се да го оципе по най-уязвимата част от тялото му.

— А, събуди ли се!

— Ти си една варварка, Сервилия!

— Искам да поговорим.

— А аз искам да поспя.

— По-късно, по-късно!

Цезар въздъхна и се извъртя на една страна.

— Слушам те.

— Мисля, че ги накара да отстъпят — каза Сервилия, но добави:
— Поне на първо време.

— Точно така: на първо време. Те никога няма да се откажат окончателно.

— Ще се откажат, ако и ти зачетеш тяхното достойнство.

— Защо да го правя? Те дори не могат да проумеят смисъла на тази дума. Ако искат да запазят достойнството си, нека стоят по-далеч от мен. — Цезар изсумтя в знак на презрение и досада. — Всичко е свързано. Колкото повече остарявам, толкова по-бързо трябва да действам. Освен това вече по-трудно сдържам нервите си.

— Досещам се. Не можеш ли да се овладееш?

— Не съм сигурен, че искам да се владеея. Майка ми винаги е твърдяла, че това е най-голямата ми слабост. Тя винаги е била безжалостен критик и привърженик на строгата дисциплина. Преди да замина на изток, се залъгах, че съм надвил своите слабости, но тогава още не познавах Бибул и Катон. Истината е, че с Бибул се засякох още в Азия, но докато беше сам, лесно го поставях на мястото му. Откакто действа заедно с Катон, е станал хиляда пъти по-нетърпим.

— Катон заслужава да го убият.

— И да остана без противници? Скъпа моя Сервилия, аз не желая смъртта нито на Катон, нито на Бибул! Колкото повече противници има човек, толкова по-добре се научава как да разрешава проблемите. На мен ми харесва да имам противници. Не, това, което ме тревожи, е залегнало в мен самия. Тревожа се от избухливия си характер.

— Аз пък си мисля — погали го Сервилия по крака, — че твоят характер е особен, Цезаре. Повечето мъже се оставят яростта да ги заслепява, докато в подобни ситуации ти мислиш дори по-трезво от обикновено. Това е една от причините да те обичам. И аз съм същата.

— Глупости — възрази той. — Ти си хладнокръвна жена, Сервилия, но се отдаваш на силни чувства. Мислиш, че разсъждаваш трезво, когато те предизвикат, но в действителност се подчиняваш на чувствата си. Някой ден ще се опиташ да постигнеш една или друга цел, но когато я постигнеш, ще разбереш всички ужасни последици. Трябва да се стремиш само към това, което е наистина необходимо, и да не продължаваш нито стъпка нататък. Накарай целия свят да трепери от страх пред теб, а след това покажи, че си справедлива и

милостива. На враговете ти винаги ще им е трудно да постъпят по същия начин.

— Ще ми се ти да беше бащата на Брут.

— Ако аз бяха баща на Брут, той нямаше да е Брут.

— Точно това имам предвид.

— Остави го на мира, Сервилия. Дай му повече свобода. Щом се появиш, той започва да трепери като заек, а иначе не е слабохарактерен. Е, не бих казал, че има лъвско сърце, но може би е като вълк или лисица. Защо гледаш на него като на заек?

— Юлия вече е на четиринайсет — опита се да смени темата Сервилия.

— Да. Трябва да пратя на Брут благодарности за хубавия подарък. Тя много го хареса.

Любовницата му се надигна от изненада.

— Кое, ръкописа на Платон?

— А, ти май си мислила, че това е неподходящ подарък? — Цезар се усмихна и я оципа със същата злост както тя него. — Аз ѝ подарих перли и тя се зарадва. Но не колкото на Платон.

— Да не ревнуваш?

Този път той се засмя.

— Ревността — обясни — е проклетие. Тя разяжда човека отвътре. Не, Сервилия, аз мога да изпитвам много чувства, но не и ревност. Напротив, бях щастлив заради дъщеря си, за което дължа благодарности на сина ти. Следващия път ще ѝ подаря ръкопис на някой философ. — В очите му заиграха лукави искрици. — Философите и без това са доста по-евтини от перлите.

— Брут знае да пази имуществото си.

— Чудесно от страна на най-богатия човек в Рим — съгласи се Цезар.

Марк Крас се завърна в Рим след дълго отсъствие. Беше прекарал доста време да наблюдава различните дейности, от които печелеше пари, и се прибра точно в деня след паметните събития от Форума. Личеше си, че е променил мнението си за Цезар.

— Макар самият аз да не съжалявам, че си намерих оправдание да напусна Рим след обвиненията, произнесени по мой адрес от

Тарквиний — обясняваше той. — Съгласен съм, че представлението е било доста зрелищно и все пак аз предпочитам друга тактика. Ти, Цезаре, се вкопчваш в гърлото на врага като куче. А аз бавно и търпеливо чакам кога ще ми оголи гърба си да го прониза с рогата си.

— Е, ти винаги си знаел да мушкаш.

— Естествено.

— Това върши добра работа. Само глупак ще тръгне да се бори с теб, Марк.

— Само глупак ще тръгне да се бори с теб, Гай. — Крас многозначително се покашля. — Колко ли са нараснали дълговете ти?

Цезар свъси вежди.

— Освен майка ми, само ти би трябвало да знаеш. Но ако толкова държиш да чуеш цифрата: около две хиляди таланта. Петдесет милиона сестерции.

— Знам колко сестерции има в две хиляди таланта — подсмихна се Крас.

— Накъде биеш, Марк?

— Ще ти е нужно да ти се падне доста богата провинция догодина. Няма да ти позволят да нагласиш жребия, ти си доста спорна личност, за да ти имат доверие. Да не говорим, че Катон ще дебне като хрътка, дали няма да се издадеш. За да съм искрен с теб, Гай, не виждам как ще се справиш дори жребият да е в твоя полза. Навсякъде цари мир! Великият успокои духовете на изток. Африка не представлява опасност още... Още от времето на Югурта, като се замисля. Двете Испании още мизерстват заради изтощителната война срещу Серторий, галите нямат какво да ти предложат.

— А Сицилия, Сардиния и Корсика дори не си струва да се споменават — продължи мисълта му Цезар.

— Именно.

— Да не си чул някой да иска да ме съди заради дългове?

— Не, но съм чул, че Катул — той се бил пооправил и скоро ще започне пак да досажда в Сената и на Форума — организирай кампания да се удължат пълномощията на всички досегашни управители. С други думи, тазгодишните претори да не получат управлението на нито една провинция.

— Аха, разбирам! — Цезар се замисли. — Да, трябваше да предвидя подобен ход.

— Номерът би могъл да мине.

— Би могъл, но няма. Сред преторите има поне неколцина, които няма да позволят да им отнемат това, което им се полага. Филип може да е мързелив епикуреец, но си знае цената. За мен да не говорим.

— Просто исках да те предупредя.

— Благодаря.

— Но това в никакъв случай не намалява затрудненията ти, Цезаре. Не виждам как ще започнеш да изплащаш дълговете си дори да получиш провинция.

— А аз виждам. Късметът ми ще ме спаси, Марк — увери го Цезар. — Избрал съм си Далечна Испания, защото навремето служих като квестор там и я познавам добре. Лузитаните и калаиците са всичко, от което имам нужда! Децим Брут Калаик — колко лесно започнаха да раздават тези безсмислени прозвища — едва се докосна до периферията на Северозападна Иберия. А именно от Северозападна Иберия, ти това го знаеш, нали и ти си бил в Испания, идва златото. Саламантика вече беше разграбена, но места като Бриганций дори не са виждали римски войник. Е, могат да са сигурни, че мен ще ме видят!

— Значи ще заложиш всичко на късмета си при жребия. — Крас поклати глава. — Що за странна птица си ти, Цезаре! Аз не вярвам в късмета. Цял живот нито веднъж не съм поднесъл жертва на Фортуна. Човек сам изработва късмета си.

— Съгласен съм. И все пак съм убеден, че Фортуна има свои любимци сред римските мъже. Тя обичаше Сула, обича и мен. Някои хора, Марк, са получили късмета си от боговете, независимо че и сами са се погрижили за себе си. Но никой не може да се мери с късмета на Цезар.

— Този късмет може би включва и Сервилия?

— Изненадах ли те?

— Ти ми беше намекнал нещо в този смисъл. Играеш си с огъня.

— Ех, Красе, тя е чудесна в леглото!

— Пфу! — изсумтя Крас и изгледа Цезар отвисоко. — То какво ли друго да очакваме от човек, който публично разговаря с бойния си таран. Но като се замисля, ще можеш да си разиграваш тарана на спокойствие идните няколко месеца. Бибул, Катон, Гай Пизон и Катул ще си ближат още дълго време раните.

— Това го каза и Сервилия.

Публий Ватиний беше марс от Алба Фуценция. Дядо му беше скромен човек и бе направил мъдрия избор да напусне земите на марсите още преди да избухне Съюзническата война. Това означаваше, че синът му, тогава младеж, не беше принуден да вдигне оръжие срещу римляните, а след края на войната можеше да подаде молба при чуждестранния претор за получаване на римско гражданство. Дядото почина, а синът му се прибра в Алба Фуценция, където трудно можеше да се радва на големи плодове от своето гражданство. Тогава обаче на власт дойде диктаторът Сула, който щедро размести гражданите от италиЙски произход из трийсет и петте римски триби и така им осигури реални граждански права. Ватиний Старши беше вписан в триба Сергия, една от най-древните.

Семейните дела процъфтяха. Това, което навремето беше скромна търговийка, се разрасна в едро земевладение, защото земите на Карсите около Фуцинското езеро бяха плодородни, а Рим беше достъпен заради Валериевия път и осигуряваше добър пазар за плодовете, зеленчуците и агнетата, които Ватиниите отглеждаха в имението си. Най-после Ватиний Старши се залови с лозарство и пое оправдания риск да вложи сериозни пари в закупуването и разсаждането на качествени сортове бяло грозде. Докато Публий Ватиний Младши навърши двайсет години, земите на баща му струваха милиони сестерции, а семейният поминък се ограничаваше единствено в производството на превъзходно бяло вино.

Публий Ватиний беше единствено дете, при това Фортуна никак не го жалеше. Като дете бе станал жертва на така наречената лятна болест, от която мускулите на прасците му буквално се стопиха и той можеше да върви единствено с прибрани колене. После пък се появиха отоци по врата му, които често се възпаляваха, пукаха и оставяха жестоки белези. Публий Ватиний не беше радост за окото. Но това, което му беше отнето като физика, му беше възвърнато двойно като душа и интелект. Ватиний беше жизнерадостен, весел и добродушен — човек, за когото отрицателните емоции са почти непознати. Умът му пък беше толкова остър, че от малък усети предимството от болестта

си и вместо да крие своите физически недъзи, открито ги показваше и сам даваше тон на околните да му се присмиват заради тях.

Понеже Ватиний Старши се беше оженил сравнително рано, младият Публий Ватиний нямаше какво толкова да търси у дома, освен това недъзите му не му позволяваха волен живот сред природата. Баща му привлече по-далечните си роднини към лозарството и финансовите дела, а сина си прати в Рим със задачата да се сдобие с благородно име.

Политическите размирици и масовите размествания на обществените пластове, които последваха Съюзническата война, създадоха обстоятелства, които доведоха новозабогателите фамилии — а такива имаше немало — до положение на клиенти без патрон. Макар че всеки предприемчив сенатор или състоятелен конник си търсеше нови клиенти, мнозина перспективни личности оставаха незабелязани. Това се случи и със семейството на Ватиниите. И така нещата продължиха до деня, в който Публий Ватиний, двацет и пет годишен, се озова в Рим. След като си намери подходящо жилище на Палатинския хълм, той се огледа най-напред за подходящ патрон. Изборът му падна на Цезар, което само по себе си е показателно за качествата и склонностите му. На теория най-старшият представител на клана беше Луций Цезар, но Публий Ватиний отиде при братовчед му Гай: непогрешимият му нюх подсказваше, че именно Гай Цезар е човекът с влияние в обществото.

Разбира се, Гай Цезар много бе харесал новия си познат и незабавно го привлече към кръга на най-ценните си клиенти. Това означаваше, че кариерата на Ватиний на Форума щеше да се развие по възможно най-благоприятен начин. Освен това Цезар побърза да намери съпруга на Публий Ватиний, защото както самият Ватиний обясняваше, краката му можело и да не го държат добре, но на онова, дете висяло помежду им, нищо му нямало.

Изборът на Цезар падна върху най-голямото дете на братовчедка му Юлия Антония — нейната единствена дъщеря, Антония Кретика. Невестата нямаше никаква зестра, но пък принадлежеше към знатните римски фамилии и можеше да осигури на съпруга си публична кариера и достъп до висшата аристокрация. За нещастие Антония Кретика не привличаше мъжете с физика и с интелект; майка ѝ сякаш изобщо бе забравила за нея, до такава степен беше обсебена от тримата си

синове, а няма да е чудно, ако и размерите на Антония притесняваха родителите ѝ. Тя беше метър и осемдесет висока, а раменете ѝ бяха широки като на братята ѝ. И ако природата я беше надарила с огромен гръден кош, бе забравила да ѝ даде и гърди. Както у братята ѝ, така и при Антония носът и брадичката упорито се опитваха да се срещнат, а вратът ѝ беше като на гладиатор.

Дали всичко това не притесни сакатия и дребен на ръст Публий Ватиний? Ни най-малко! В годината, в която Цезар служеше като едил, той се ожени за Антония Кретика, сякаш цял живот беше мечтал за нея, и скоро им се родиха момче и момиче. Ватиний обичаше едрата си и грозна жена и понасяше с присъщото си чувство за хумор ироничните забележки, които често го преследваха на Форума.

— Вие просто сте позеленели от завист — смееше се той на зложелателите си. — Колко от вас могат да изкачат най-високата планина в цяла Италия, без да мърдат от леглото си? Истина ви казвам, когато достигна върха, триумфът, който ме изпълва, е равен на онова, което изпълва нея!

В годината, когато консул беше Цицерон, Ватиний беше избран за квестор и влезе в Сената. Той беше събрал най-малко гласове от двайсетте избраници, което не учудваше никого предвид неизвестния му произход, а жребият пожела да наглежда всички италиийски пристанища без Остия и Брундизий, които си имаха отделни квестори. Пратиха го най-напред в Путеоли, за да предотврати незаконен износ на злато и сребро, и се справи доста добре. Затова и бившият претор Гай Косконий, назначен за управител на Далечна Испания, повика Публий Ватиний за легат.

Ватиний още се намираше в Рим и чакаше Косконий да потегли за провинцията си, когато Антония Кретика загина на Валериевия път. Беше взела децата, за да погостуват на дядо и баба в Алба Фуценция, но на връщане колата се преобърнала и паднала в някаква пропаст.

— Опитай се да погледнеш на нещата от добрата страна, Ватиний! — окуражаваше го Цезар, без да знае как да му помогне. — Децата са били в друга каруца, и двете са живи и здрави.

— Да, но нея я няма! — плачеше Ватиний. — Ох, Цезаре, как ще живея занапред?

— Ще отидеш в Испания и ще се занимаваш със задълженията си — обясни патронът му. — Това е съдба, Ватиний. Аз също заминах

за Испания, когато обичната ми съпруга умря, така се спасих. — Цезар се изправи, за да налее още една чаша вино на клиента си. — Как смяташ да постъпиш с децата? Предпочиташ да заминат в Алба Фуценция при родителите ти или да останат в Рим?

— По-добре да си стоят в Рим — каза Ватиний и избърса сълзите си. — Но за тях трябва да се грижи някой роднина, а аз роднини в Рим нямам.

— Тук е Юлия Антония, която също им е баба. Не е най-мъдрата жена на света, но ще се справи с двете. Пък така и тя ще има какво да прави.

— Тогава ти ще се погрижиш.

— И аз така мисля. Поне на първо време, докато ти си в Испания. Когато се прибереш, мисля, че ще е най-добре пак да се ожениш. Не, не, не искам да поставям под въпрос скръбта ти, Ватиний. Никой няма да замести жена ти. Но децата ти се нуждаят от майчина грижа, а за теб ще е най-добре да си намериш нова съпруга, като направиш деца и на нея. За твое щастие можеш да си позволиш голямо семейство.

— Ти не направи деца на втората си съпруга.

— Така е, ама аз не се задържам много у дома. Докато ти си домосед, отдавна съм го забелязал. Освен това можеш да се разбираш с жена, която не отговаря на умствените ти качества. Навярно повечето мъже са така. Само аз не мога. — Цезар потупа Ватиний по рамото. — Заминавай за Испания и остани там до другата зима. Ако можеш, иди на война. Косконий не е добър във военното дело, иначе нямаше да си взема легат. Освен това искам да научиш каквото можеш за положението на северозапад.

— Както желаш. — Ватиний се изправи. — Прав си, разбира се, ще се ожена втори път. Ти ще се погрижиш ли да ми намериш някоя?

— Естествено.

Скоро след това пристигна писмо от Помпей Велики, писано след пристигането на Метел Непот в свитата на големия пълководец.

Моите главоболия с евреите продължават, Цезаре! Последния път, когато ти писах, възнамерявах да се срещна с двамата синове на старата царица в Дамаск. Така и стана миналата пролет. Хиркан ми направи впечатление на по-подходящ управник от Аристокбул, не исках двамата да знаят кого фаворизирам, преди да съм се разправил окончателно с цар Арета Набатейски. Затова изпратих братята в Юдея с настоятелното желание да не нарушават мира, докато не са научили решението ми — не исках губещият брат да интригантства зад гърба ми, докато аз воювам срещу Петра.

Но Аристокбул явно се е досетил накъде духа вятърът и че изборът ми е паднал върху Хиркан. Затова решил да се готви за война. Не е много хитро от негова страна, но предполагам, че още не е могъл да ме оцени по достойнство. Аз отложих експедицията срещу Петра и потеглих към Йерусалим. Обсадих града, който е доста добре укрепен и се намира на недостъпно място — край него има каменисти долини, а градът стои на високото.

Още щом Аристокбул зърна моята великолепна римска армия, разположена на лагер на близките хълмове, веднага прати вест, че се предава. Пристигна лично в лагера, придружен от няколко магарета, натоварени със злато. Много мило, че се е сетил за мен, казах му, но явно не е разбирал, че е провалил военните ми планове и е струвал на римската държава доста по-голяма сума от тази, която ми предлагаше като компенсация. Разбира се, бях готов всичко да му простя, стига той да заплати разходите по моя поход до Йерусалим. Така, обясних му аз, няма да се наложи да плякосвам целия град, за да заплатя на войниците си. Той естествено беше щастлив да ми услужи, с каквото може.

Пратих Авъл Габиний да събере парите и да заповяда на евреите да отворят вратите, но поддръжниците на Аристокбул решили да се съпротивляват. Така и не пожелаха да отворят портите пред Габиний и за да съм сигурен, че ме предизвикват, извършиха някои доста грозни деяния на

крепостната стена. Аз задържах Аристокбул и подкарах войската към града. Градът се предаде, но не и онази, най-високата му част, която най-добре да наречем цитадела. Вътре се бяха барикадирали няколко хиляди герои, които отказваха да се предадат. Крепостта не беше лесна за превземане, а аз никога не съм обичал дългите обсади. Все пак нуждаеха се от урок и аз им го дадох. Издържаха три месеца, накрая на мен ми омръзна и превзех цитаделата с щурм. Пръв на крепостната стена се качи Фауст Сула, истински син на баща си! Добро момче. Имам намерение да го оженя за дъщеря си, щом се приберем в Рим: тя вече ще е навършила годините. Представяш ли си: синът на Сула да стане мой зет! Като че ли съм успял да се издигна в обществото.

Храмът беше интересно място, никак не прилича на нашите. В него няма статуи и когато си вътре, имаш усещането, че стените мърморят. Направо ми настръхна кожата! Ленеи и Теофан (Варон ужасно ми липсва) искаха да минат зад завесата, която криела, както евреите се изразяват, Светая Светих. Габиний и неколцина други също твърдяха, че сигурно има много злато. Е, аз помислих над въпроса, Цезаре, но в крайна сметка отказах. Нито аз стъпих зад завесата, нито позволих на друг да стъпи. Вече бях опознал евреите. Много странен народ. И при тях като при нас религията е неотделна част от държавата, но пък и нещата не са съвсем като при нас. Ако питаш мене, това са си просто религиозни фанатици. Затова дадох заповеди никой да не обижда вярата им, от простите войници до висшите офицери. Защо да буним гнездото на осите, когато целта ми е да установя мир и спокойствие из цяла Сирия? Най-добре да командваме царе — клиенти, без да погазваме обичаите и да накърняваме традициите им. Всяка страна на този свят си има своите традиции.

Оставих Хиркан за цар и велик жрец едновременно, а Аристокбул отведох в плен. Щях да се срещам с Антипатър, идумейския принц, в Дамаск. Много интересна персона. Хиркан не представлява нещо особено, но аз разчитам на

Антипатър да го подработи — разбира се, по начин, угоден на Рим. Разбира се, не пропуснах да отбележа пред Хиркан, че е получил властта си не по повеление на своя Бог, а по римска милост, че е играчка в ръцете ни и че ще остане завинаги в подчинено положение спрямо управителя на Сирия. Антипатър предложи да подсладя чашата с горчилка, като подсказва на Хиркан да насочи енергията си към задълженията си на висш духовник. Хитрец е тоя Антипатър! Чудя се дали се досеща, че аз знам колко силни позиции си е изградил, без веднъж да е вдигнал оръжие.

Когато си тръгнах, Юдея вече не беше толкова голяма на територия, колкото преди двамата братя — глупаци да са привлекли вниманието ми с техните разпри. Онези територии, на които еврейското население е малцинство, аз присъединих към Сирия като официално владение на римската държава: Самария, крайбрежните градове от Йопа до Газа, както и гръцките градове от Декоплис, които получиха автономия и признаха сирийското върховенство.

Все още има какво да се разчисти, но като че ли краят най-после се вижда. Ще се прибера преди края на годината. Кое то ме навежда на мисълта за тъжните събития от миналата година и началото на тази. Имам предвид събитията в Рим. Цезаре, не мога да ти се отблагодаря за подкрепата, която ми оказа заедно с Непот. Поне си се опитал. Но защо се случи така, че този Катон беше трибун точно сега? Всичко провали. А както знаеш, вече не ми остана човек, на когото мога да разчитам като народен трибун. Просто не виждам кого ще сложа догодина!

Връщам у дома планини от богатства, хазната няма да успее да побере държавния дял. Само войниците ми поделиха помежду си шестнайсет хиляди таланта. Затова твърдо отказвам да даря на легионите си това, което съм им давал в миналото — земя за сметка на личните ми владения. Рим спокойно може да поеме тази грижа. Войниците заслужават награда, защото Рим получи много от тях. Затова ще умра, но ще се погрижа легионите ми да получат държавна земя. Разчитам на теб да свършиш

каквото можеш, а ако успееш да посочиш някой народен трибун, който да е склонен да работи по въпроса, ще бъда щастлив да поделим по равно разходите около неговата издръжка. Непот твърди, че се очертавала жестока борба около разпределянето на земята, което не ме учуди. Твърде много хора с власт и влияние ползват държавните земи за собствените си латифундии. Голяма грешка от страна на Сената.

Между другото, подочух разни слухове и ми е любопитно дали ти знаеш нещо повече. Муция май не се е държала много примерно. Попитах Непот, но той така се възмути, че за малко да престане да ми говори. Е, братята и сестрите са родени, за да се поддържат един друг, предполагам, че се е почувствал засегнат. Така или иначе, започнах да разпитвам. Ако в слуховете се окаже нещо вярно, довиждане, Муция. Тя беше добра съпруга и майка, но да си призная, не ми е липсвала чак толкова много.

Цезар остави писмото и свъси вежди. Мислите му се насочиха най-напред към последния абзац. Тит Лабиев беше напуснал Рим скоро след края на мандата си и се бе прибрал в Пицен. Очевидно бе подновил връзката си с Муция Терция. Жалко. Може би трябваше да пише на Лабиев и да го предупреди какво го чака? Не. Човек никога не може да е сигурен кой ще му отвори писмото, а се намираха и такива, които знаеха как да ги запечатат повторно. Ако Муция и Лабиев се намираха в опасност, трябваше сами да се оправят. Помпей Велики беше по-важен от тях двамата: Цезар тепърва откриваше колко примамливи възможности биха се отворили, щом Великият се прибере в родината, натоварен с купищата злато. Земята нямаше да му се даде без бой; войниците му щяха да бъдат демобилизирани, преди да получат възнаграждение. Но само след три години Гай Юлий Цезар щеше да стане консул и щеше да има свой народен трибун в лицето на Публий Ватиний. Чудесен начин да превърне Помпей Велики в длъжник на своя още по-велик съгражданин!

Сервилия и Марк Крас се оказаха прави: след онзи запомнящ се ден на Форума Цезар продължи своя мандат на градски претор при завидно спокойствие. Един по един останалите съмишленици на Катилина бяха осъдени, нищо че начело на специалния съд вече не стоеше Луций Новий Нигер. След известни дебати сенатът реши изобщо да премахне съда и да прехвърли въпросните дела на Бибул. Само петимата първи заподозрени чуха присъдите си в специалното съдилище, като трябваше да напуснат страната завинаги и да се разделят с имуществото си.

Както Цезар научи от Крас, Цицерон най-после се сдобил с мечтания нов дом. Най-богатият от всички заговорници — Публий Сула — така и не бе назован публично по име. Повечето римляни знаеха обаче, че ако в заговора е бил замесен Автроний, значи е участвал и Публий Сула. Племенник на диктатора, зет на Помпей, Публий Сула беше наследил огромно състояние, но не и политическата мъдрост на чичо си и инстинкта му за самосъхранение. За разлика от останалите той не се беше включил в заговора, с цел да увеличи богатствата си; беше го направил единствено от приятелски чувства и от скука.

— Поискал е Цицерон да го защитава — хилеше се Крас. — Представяш ли си в какво положение се оказва нашият Цицерон.

— Само в случай, че се съгласи.

— О, ама той вече се е съгласил, Гай.

— Откъде знаеш?

— Защото нашето грозно пате, бившият консул, дойде да ме навести. Изведнъж се оказал достатъчно богат, за да откупи къщата ми. Или поне разправя, че очаквал да събере скоро парите.

— Аха! И колко му поиска?

— Пет милиона.

Цезар се облегна на стола и тъжно поклати глава.

— Знаеш ли, Марк, ти си просто един заклет спекулант с недвижими имоти. Колкото пъти построиш дом за жена си и децата, се кълнеш пред всички богове, че ще остане за тях, докато някой ден не дойде някой, който ти предлага тлъста печалба, и хоп, с жената и децата оставате на улицата, докато построиш следващата къща!

— Аз доста пари похарчих покрай тази — оправда се Крас.

— Едва ли чак пет милиона!

— Е, не съвсем — призна той. — В интерес на истината Тертула не е толкова привързана към дома, на нея мястото не ѝ харесва напоследък. Сега ще купя един терен в Гермал, само че от страната на Големия цирк — в съседство с двореца, в който Хортензий си гледа декоративните рибки.

— И как така Тертула изведнъж престана да харесва къщата? — попита недоверчиво Цезар.

— Ами нали навремето тя принадлежеше на Марк Ливий Друз.

— Знам. Знам също, че Друз е бил заклан насред атрия си.

— Там има нещо! — прошепна Крас.

— Затова дай да я пробутаме на Цицерон и Теренция, а? — Цезар се засмя. — Още навремето ти обяснявах, че не е подходящо да я облицоваш в черен мрамор, така мрачните кътчета стават повече. И като знам колко малко плащаш на прислугата си, Марк, обзалагам се, че някои от робите са свикнали да се забавляват, като стенат и въздишат из сенките. Убеден съм също така, че щом се преместиш, злите духове ще замлъкнат веднага. А може би ще замлъкнат още сега, ако увеличиш надниците.

Крас обаче се върна на темата за Цицерон и Публий Сула.

— По всичко изглежда, че Публий Сула се е съгласил да „заеме“ цялата сума на Цицерон, ако приеме да го защитава.

— И ако го измъкне — допълни Цезар.

— О, това няма да е трудно! — Този път Крас се засмя, което рядко се случваше. — Да го беше чул само! Решил е да пренапише цялата история на своето консулство. Спомняш ли си онези заседания през септември, октомври и ноември? Когато Публий Сула седеше неотлъчно до Катилина и шумно го подкрепяше? Спред Цицерон човекът до Катилина изобщо не бил Публий Сула, ами Спинтер, който си бил нахлузил восъчната маска на Сула!

— Надявам се, се шегуваш.

— И да, и не. Цицерон се опитва да убеди всички ни, че точно по това време Публий Сула бил прекарвал времето си в Помпей, където имал важни семейни дела! Почти не се бе появявал в Рим, представяш ли си?

— Прав си, най-вероятно е бил Спинтер с восъчна маска.

— Във всеки случай Цицерон ще успее да убеди съда в това.

В този миг на вратата се показа Аврелия.

— Когато имаш време, Цезаре, би ли дошъл да поговорим?

Крас се надигна.

— Аз ще тръгна, трябва да се видя с едни хора. Като заговорихме за къщи — подхвана той друга тема, докато Цезар го изпращаше към изхода, — трябва да призная, че Държавният дом е най-хубавият адрес в Рим. Където и да отиваш, откъдето и да идваш, минаваш оттук, а пък вътре винаги има едно приятелско лице и чашка хубаво вино.

— Можеш спокойно да си позволиш хубавото вино и у вас, скръндза!

— Знаеш ли, вече остарявам — оплака се Крас. — Ти на колко си? На трийсет и седем?

— Тази година ще навърша трийсет и осем.

— Бррр! А аз — петдесет и четири. — Крас тъжно въздъхна. — Искаше ми се да взема участие във война, преди да се оттегля окончателно от политиката! Нещо, което да съперничи на Помпеевите подвизи.

— Според неговите думи вече нямало какво да се завладява.

— Ами партите?

— Или Дакия, Бойохемум и земите край Данубий?

— Ти натам ли ще се насочиш?

— Общо взето, това обмислям.

— Партите за мен — подчерта Крас. — Там златото е повече, отколкото на север.

— Всеки народ цени златото, Марк — възрази Цезар, — затова и от всеки народ има какво да се вземе.

— На теб ти трябва, за да изплатиш дълговете си.

— Да, ще ги изплатя. Но златото не е голямата примамка за такива като мен. В това отношение и Помпей е усвоил правилното мислене. Златото ще дойде от само себе си: по-важното е докъде е разпрострял властта си Рим.

Крас му махна с ръка за довиждане и пое към Палатинския хълм.

Нямаше полза от това да отбягваш Аврелия, когато иска да говори с теб. Цезар се насочи към нейните покои. Още отдалеч се усещаше присъствието ѝ: старите мебели и украси бяха разчистени и на тяхно място стояха дървени кутии, свитъци в кожени калъфи, кошчета за книги, а в ъгъла, за всеки случай — предачен стан. Старите

субурански сметки вече не вълнуваха Аврелия: беше се захванала да помага на весталките в борбата им с архивите.

— Какво има, майко? — попита Цезар от вратата на стаята ѝ.

— Става дума за нашата нова девица — отговори тя и посочи един стол.

Той седна и я погледна с интерес.

— Корнелия Мерула?

— Същата.

— Тя е само на седем, майко. Наистина ли създава грижи? Освен ако се е оказала палава, но се съмнявам.

— Сдобили сме се с един нов Катон, само че в женски образ.

— Така ли?

— Фабия не може да се справи с нея, нито пък останалите. Юния и Квинктилия я ненавиждат и вече са започнали да я щипят и скубят.

— Ако обичаш, доведи веднага Фабия и Корнелия Мерула в кабинета ми.

Само след минута Аврелия въведе при Цезар главната весталка и най-младата ѝ посестрима. Таблиният на Цезар представляваше коректно подредена и доста импозантна с мебелировката си стая, оцветена в червено и лилаво.

Корнелия Мерула наистина напомняше на Катон или поне на онова малко момче, което Цезар беше видял преди много години застанало на терасата в дома на Марк Ливий Друз по време на едно посещение у Сула — в някогашния дом на Ахенобарбите. Едно слабо, грозновато момченце, което няма с кого да си говори и на което Цезар беше махнал от съчувствие. Корнелия също беше слаба и грозновата, и тя беше с бледа кожа, светли коси и сиви очи като Катон. И което бе по-интересно, и тя като Катон стоеше леко разкрачена, сякаш пази равновесие, със свити юмруци и предизвикателен поглед, все едно се готви да се бие.

— Майко, Фабия, седнете — подкани ги върховният понтифекс и протегна ръка към момичето. — Ти можеш да застанеш тук — посочи мястото пред писалището си. — А сега ще обясниш ли какъв е проблемът, главна весталко?

— Доста сериозен, изглежда! — оплака се Фабия. — Тънели сме в разкош, имали сме много свободно време, повече сме се интересували от завещанията, отколкото от Веста, нямали сме право да

пием вода, ако не е донесена от кладенеца на Ютурна, не сме приготвяли правилно жертвените хлебчета, не сме мелели правилно дреболиите на октомврийския кон... И какво ли още не!

— А ти как знаеш как трябва да се мелят дреболиите на октомврийския кон, черна птичке? — попита Цезар детето. Нарочно я наричаше така, защото името Мерула означаваше „кос“. — Та ти откога живееш в атрия на весталките, та да знаеш какво представляват дреболиите на октомврийския кон? — Едва се сдържаше да не се засмее.

Онези части от така наречения октомврийски кон, които бяха отнасяни най-напред в Регията, за да изтече кръвта върху олтара, а след това ги връщаха при свещеното огнище на Веста, включваха конските гениталии заедно с опашката и сфинктера на ануса. След края на церемонията ги накълцваха, смिलाха ги и ги смесваха с остатъците от кръвта, за да ги изгорят; пепелта се използваше по време на един весталски празник през април — така наречените парилии.

— Прабаба ми ме е учила — отговори с плътния си глас Корнелия Мерула, който също заплашваше да заприлича на Катония.

— А тя как може да знае, след като не е била весталка?

— Ти — тросна се момиченцето, — нямаш право да живееш в този дом, затова и аз не съм длъжна да ти отговарям.

— Искаш ли да те пратя обратно при прабаба ти?

— Не можеш да го сториш, аз вече съм весталка.

— Мога да го сторя и ще го направя, ако не отговаряш на въпросите ми.

Тя обаче не се уплаши и отвърна:

— Мога да бъда изгонена от ордена само ако ме признаят за виновна в съда.

— Готов адвокат! Но не си права, Корнелия. Законите са мъдри, затова винаги оставят вратичка на случайните черни птички, попаднали по погрешка тук, да напуснат кафеза. Ти можеш да бъдеш отпратена у дома — стрелна я с леден поглед Цезар. — Моля те, не ме карай да се ядосвам. Просто вярвай какво ти казвам. Прабаба ти няма да се зарадва, ако те обявим за неподходяща и те върнем позорно у дома.

— Не ти вярвам — настоя Корнелия.

Цезар скочи на крака.

— Ще ми повярваш, щом те заведе у дома! — Обърна се към Фабия, която не знаеше как да реагира. — Фабия, събери багажа ѝ и да я връщаме.

В този миг пролича разликата между седемгодишната Корнелия Мерула и възрастния Катон.

— Ще отговарям на въпросите ти, върховни понтифексе — призна се тя за победена.

На Цезар му идеше да я прегърне, но, разбира се, не можеше да си го позволи, дори да не ставаше дума за толкова своенравно дете. На седем или на двайсет и седем тя си оставаше весталка и никой не можеше да я прегръща.

— Твърдиш, че съм нямал право да живея тук. Какво искаш да кажеш, Корнелия?

— Така казва прабаба ми.

— Всичко ли, което казва прабаба ти, е истина?

Сивите очи се ококориха от ужас.

— Да, разбира се!

— И прабаба ти казвала ли ти е защо нямам право да съм в тази къща? Или просто така си е говорела? — попита строго Цезар.

— Просто така казваше.

— Аз имам право да съм в тази къща. Аз съм законно избраният върховен понтифекс.

— Ти си Фламен Диалис — напомни му Корнелия.

— Аз бях Фламен Диалис, но отдавна. Бях назначен на мястото на прадядо ти. Но след това се откриха нередности около освещаването ми в длъжност и затова всички понтифекси и авгури решиха, че не мога да продължа да бъда Фламен Диалис.

— Но ти все още си Фламен Диалис!

— „Господарю“ — напомни ѝ любезно Цезар. — Аз съм твой господар, черна птичке, затова ще се държиш възпитано и ще ме наричаш „господарю“.

— Нека бъде „господарю“.

— Аз не съм Фламен Диалис.

— Напротив, си! Господарю.

— Защо?

— Защото — отговори победоносно Корнелия Мерула — няма друг Фламен Диалис!

— Още едно решение на понтифексите и авгурите, черна птичке. Аз не съм Фламен Диалис, но всички решиха да не се назначава друг на мое място, докато съм жив. За да бъдат нашите отношения с Великия бог напълно изчистени.

— Така ли?

— Ела тук, Корнелия.

Тя заобиколи с нежелание масата между тях и застана на две стъпки от стола му.

— Подай си ръцете.

Момичето изведнъж пребледня; Цезар опозна доста по-добре мистичната прабаба, щом видя как малката Мерула му поднесе ръцете си, все едно очаква той да я удари.

Цезар хвана ръцете ѝ.

— Мисля, че е крайно време да свикнеш да живееш без прабаба си. Ти си се обрекла на ордена на римските весталки, преминала си от ръцете на прабаба си в моите. Пипни ръцете ми, Корнелия, искам да ги усетиш.

Тя срамежливо и дори страхливо се подчини. „Колко тъжно — мислеше си Цезар, — че до осмата си година тя никога не е била прегръщана или целувана нито от баща си, нито от някой по-голям брат или роднина.“ Сегашният ѝ наставник трябваше да спазва свещените закони и да пази възможно най-голяма дистанция. Понякога Рим се превръщаше в мащеха за децата си.

— Ръцете ми силни ли са?

— Да — промълви момичето.

— И са много по-големи от твоите.

— Да.

— Усещаш ли аз да треперя или да се потя?

— Не, господарю.

— Нямам какво повече да ти кажа. Твоята съдба е в ръцете ми, отсега нататък аз съм твой баща. Ще се грижа за теб, както един баща трябва да се грижи. Това искат от мен и Великият бог, и Веста. Но най-важната причина да се грижа за теб, момиченце, си самата ти. Никой няма да те удря, никой няма да те заключва по шкафове и килери, никой няма да те праща в леглото без вечеря. Това не означава, че в дома на весталките ще ти е позволено да се държиш, както си пожелаеш, но просто наказанията тук се налагат след сериозна оценка

на провинението. Ако счупиш нещо, ще го оправяш, ако изцапаш нещо, ще го изчистиш. Но има едно провинение, заради което заслужаваш само едно, а то е да те върнем обратно у дома, задето си неподходяща за весталка. Това провинение е ти да държиш сметка на по-висшестоящите. Не ти е дадено на теб да определяш какво да пият весталките, откъде да си носят водата или от коя страна да държат чашата. Не е твоя работа да определяш какви са истинските весталски традиции. Нашето поведение се подчинява на правила, които се менят с времето. Нещата не са такива, каквито са били по времето на царете. Подобно на всяко нещо на света и традициите се менят. Затова ще престанеш с критиките и ще се отучиш да съдиш околните. Разбираш ли ме?

— Да, господарю.

Той пусна ръцете ѝ и се дръпна назад. Досега не си беше позволявал подобна близост с весталка.

— Можеш да си вървиш, Корнелия, но изчакай малко отвън. Искам да поговоря с Фабия.

— Благодаря ти, върховни понтифексе — радостно изрече Фабия.

— Няма защо, главна весталке, просто ще отделяш повече време на тези проблеми. Мисля, че ще е разумно да участвам по-активно в образованието на трите момичета. Веднъж на всеки осем дни ще провеждам с тях уроци — от един часа след изгрев до пладне. Нека бъде третият ден от осемдневката.

Разговорът очевидно привършваше. Фабия се изправи, направи малък поклон и се оттегли.

— Ти се справи изключително добре, Цезаре — похвали го Аврелия.

— Горкото дете!

— Много е бита.

— Що ли за ужасна твар е прабаба ѝ?

— Някои хора просто доживяват неуместно дълбока старост, Цезаре. Надявам се да не съм от тях.

— Важното е дали успях да прогоня духа на Катон?

— Мисля, че да. И ще бъде добре да я наставляваш и занапред. Това е чудесна идея. Нито Фабия, нито Арунция или Попилия са

особено интелигентни, а аз нямам право да се меса в делата им. Аз съм жена, не съм глава на семейството.

— Колко странно, майко, как в това голямо семейство няма нито един мъж, за когото аз да бъда глава на семейството!

Аврелия се усмихна и стана.

— За това мога само да се радвам, синко. Виж какво стана с бедния ти братовчед Марий. Жените под твоя власт са щастливи, задето имат закрилата ти. Ако ти се бе родил син, щеше да линее под твоята сянка. Защото величието на един отнема величието на много други в рода, Цезаре. Ти щеше да искаш от сина си да е като теб, а това би го отчаяло.

Клодиевият кръг се беше събрал в голямата и красива къща, която парите на Фулвия бяха позволили на Клодий да си купи. Точно в съседство с дома му се издигаше и луксозната инсула, в която беше вложил зестрата на жена си. Присъстваха всички по-важни членове на кръга: двете Клодии, Фулвия, Помпея Сула, Семпрония Тудитан, Пала, Децим Брут (син на Семпрония), Курион, младият Попликола (син на Пала), Клодий и опечаленият Марк Антоний.

— Ще ми се да бях на мястото на Цицерон — обясняваше той на околните. — Така изобщо нямаше да има нужда да се женя.

— Позволи ми да не разбера смисъла на думите ти, Антоний — усмихна се Курион. — Цицерон е женен, при това за доста ужасна жена.

— Да, но той е достатъчно известен и само да осигури нечия защита, може да получи пет милиона „на заем“ — подчерта Антоний. — Ако аз можех така да спасявам хората от съд, щях да си получа петте милиона и не би се налагало да се женя.

— Охо! — обади се Клодий. — Коя е щастливката, Антоний?

— Вуйчо Луций — той играе ролята на патерфамилиас, защото чичо Хибрида отказва да се занимава с нас — не ще и да чуе за дълговете ми. Наследството на втория ми баща е в окаяно състояние, а от това на родния ми баща не е останало нищо. Затова трябва да се оженя за някакво селско момиче, вонящо на тор.

— Коя е тя? — попита Клодий.

— Казва се Фадия.

— Фадия? Никога не съм чувала това име — призна си Клодия, която напоследък водеше свободен живот на разведена и много му се радваше. — Ако обичаш, Антоний, кажи ни нещо повече!

Той повдигна широките си рамене.

— Точно така си е. Никой изобщо не е чувал за нея.

— Да измъкне някакво сведение от теб, Антоний, е по-лесно, отколкото да изцедиш вода от камъните — разсърди се съпругата на Целер, Клодия. — Коя е Фадия?

— Баща ѝ е някакъв гладен новобогаташ от Плаценция.

— Искаш да кажеш, че е *гал*? — смая се Клодий.

Някой друг на мястото на Антоний щеше да се впусне в оправдания, но той само се усмихна.

— Вуйчо Луций се кълне, че бил чистокръвен римлянин. Предполагам, следва, че и дъщеря му е римлянка. Цезарите са специалисти по родословните дървета.

— Е, давай по-подробно! — подкани го Курион.

— Няма какво повече да ти кажа. Старият Тит Фадий има син и дъщеря. Искан синът му да влезе в Сената, затова решил, че трябва да му намери някой зет аристократ, който да вземе дъщеря му. Синът очевидно е трагичен случай, никоя нямало да го вземе. И сега всички очакват от мен да го вкарам в Сената. — Антоний погледна към Курион и усмивката му разкри дребни, но правилно подредени зъби. — То и на теб можеше да ти се случи, но баща ти каза, че по-скоро ще направи дъщеря си проститутка, отколкото да се съгласи на подобен брак.

Курион избухна в невъздържан смях.

— Ще му се на него! Скрибония е толкова грозна, че само Апий Клавдий Слепия би се заинтересувал от нея.

— О, я млъкни, Курионе! — сгълча го Помпея. — Всички познаваме Семпрония, но никой не знае нищо за Фадия. Тя хубава ли е, Марк?

— Има хубава зестра, това е важното.

— Колко хубава? — интересува се Децим Брут.

— Триста таланта. На толкова се оценява внукът на Антоний Оратор!

Курион чак подсвирна.

— Ако Фадий пак се сети да пита баща ми, нямам нищо против отсега нататък да си лягам с превръзка на очите! Та това си е половината от петте милиона на Цицерон. Дори ще ти остане малко, след като изплатиш дълговете си.

— Ти ме изкара като братовчеда Гай! — изхили се Антоний. — Засега дължа само половин милион. Както и да е, Фадиите не са склонни да ми дадат пари в брой. Вуйчо Луций и Тит Фадий в момента обсъждат брачното споразумение, така че Фадия да запази контрол върху собствеността си.

— О, Марк, това е ужасно! — възкликна Клодия.

— Да, точно това казах и аз и отказах да се женя при подобни условия — добави самодоволно Антоний.

— Отказал си? — попита недоверчиво Пала. Увисналите ѝ бузи трепереха.

— Да.

— И те какво?

— Омекнаха.

— Колко омекнаха?

— Не съвсем, но достатъчно. Тит Фадий склони да покрие дълговете ми и освен това да ми осигури милион в брой. Та така: след десет дни се женя, но вие не сте канени на сватбата ми. Вуйчо Луций иска да изглеждам примерен и добродетелен.

— Пустите му гали не си падат по педали — подхвърли Курион и всички изпопадаха от смях.

Събирането продължи още известно време в същия весел дух. Присъстваха само две външни лица и те седяха зад кушетката на Помпея и Пала — и двете вървяха с Помпея. По-малката беше личната ѝ прислужница Дорида, а по-възрастната — старата хрътка на Аврелия, Поликсена. Всички в Клодиевия кръг знаеха, че всяка казана дума ще бъде предадена на Аврелия, щом Помпея се прибере в Държавния дом, което създаваше доста неприятни усложнения. В действителност Помпея не присъстваше на повечето събирания, или защото се крояха пъклени заговори, за които майката на върховния понтифекс не следваше да знае, или защото някой за сетен път настояваше Помпея да бъде отстранена веднъж завинаги. Имаше все пак една причина, която закриляше Помпея в очите на останалите: понякога беше добре за присъстващите да знаят, че тъкмо най-

солидният стълб на общественения морал в града е научил за това или онова.

Този път обаче Публий Клодий реши да засегне пряко въпроса.

— Помпея — строго рече той, — тази дърта доносница зад теб е истинска напаст! В тази къща не се случва нищо, за което Рим не бива да знае, но аз не одобрявам самото присъствие на доносници, а това означава, че не би трябвало да одобрявам и твоето присъствие! Върви си у дома и вземи тази проклетница със себе си!

Бляскавите зелени очи на Помпея се изпълниха със сълзи; тя отвърна с треперещи устни:

— О, моля те, Публий Клодий, моля те!

Клодий и обърна гръб.

— Върви си!

Настъпи неловко мълчание, докато Помпея се надигна от кушетката, нахлузи си обувките и напусна трапезарията. Поликсена я последва с типичното си каменно изражение, а Дорида едва се сдържаше да не ревне.

— Това не беше любезно, Публий — рече засегнато Клодия, след като гостенките си тръгнаха.

— Любезното държане не е сред добродетелите, които аз почитам — тросна се Клодий.

— Но тя е внучка на Сула.

— Не ме интересува, ако ще да е внучка на самия Юпитер! До гуша ми е дошло от тая Поликсена!

— Братовчедът Гай — обясни Антоний — не е глупак. Няма как да се добереш до *неговата* жена, без да попаднеш на създания като Поликсена.

— Това го знам, Антоний!

— Той просто е човек с опит в тия работи — усмихна се лукаво Антоний. — Предполагам, че що се отнася до слаганото на рога, той се е научил на всички възможни трикове. — И щастливо въздъхна. — Братовчедът Гай може да не е с топла кръв като нас, но със сигурност не срами фамилията. Даже Аполон не е имал такъв успех сред жените.

— Аз не искам да слагам рога на Цезар, искам Поликсена да ми се махне от главата! — заяви Клодий.

Изведнъж Клодия се сети за нещо и шумно се изкикоти.

— Е, след като ушите и очите на Рим си заминаха, мога да ви разкажа какво се случи онази вечер на вечерята у Атик.

— Трябва да е било изключително вълнуващо за теб, мила — подразни я Попликола. — Там канят само почтени люде!

— О, няма как иначе, особено ако и Теренция присъства.

— Тогава какво смяташ да ни разкажеш? — рече кисело Клодий, който още се ядосваше на Поликсена.

Клодия понижи глас и многозначително отвърна:

— Бях настанена срещу Цицерон!

— Как ли си понесла опияняващата му компания! — подхвърли Семпрония Тудитан.

— Искаш да кажеш как *той* понесе моята опияняваща компания!

Всички погледи се впериха в Клодия.

— Клодий, той да не... — смая се Фулвия.

— Със сигурност — похвали се Клодия. — Грабнах му сърцето, както и крадците не знаят да грабят кесии.

— Пред очите на Теренция?

— Е, тя беше обърната към дясната кушетка и на практика стоеше с гръб към нас. Да, благодарение на моя добър приятел Атик Цицерон успя да се освободи от каишката.

— И какво се случи? — попита Курион, неспособен да сдържи смеха си.

— Флиртувах с него от началото до края на вечерта. Флиртувах *брутално*, а на него това му се струваше прекрасно! Да не говорим колко прекрасна му се струвах аз. Каза ми, че не знаел друга жена в Рим толкова начетена като мен. Това стана, след като му цитирах онзи, новия поет, Катул. — Клодия се обърна специално към Курион: — Чел ли си го?

— Не съм го чел.

— Съвсем отскоро пише, издава го Атик, разбира се. Идва от Италийска Галия, оттатък Пад. Атик ми обясняваше, че съвсем скоро щял да се премести в Рим. Изгарям от нетърпение да се запозная с него.

— Да се върнем на Цицерон — пожела Клодий, пред когото изведнъж се разкриха нови политически перспективи. — Как е той като пленник на любовта? Никога не съм си представял, че може да се окаже такъв.

— О, държи се доста глупаво и лигаво — обясни с отегчение Клодия. Излегна се по гръб и размаха крака. — Всичко у него се променя, ей така, изведнъж. Бащата на отечеството се превръща в герой от някоя комедия на Плавт. Затова и ми беше толкова забавно. Просто се постарях да го изкарам възможно най-голям глупак.

— Ти си зла жена! — обвини я Децим Брут.

— Теренция със сигурност е на това мнение.

— Охо! Значи все пак е забелязала?

— Всъщност цялата стая забеляза. — Клодия присви нослето си и на присъстващите стана ясно защо така се е влюбил в нея бащата на отечеството. — Колкото повече се оплиташе той, толкова по-шумен и невъздържан ставаше. Атик не можеше да помръдне от смях. — Тя театрално потръпна, все едно от погнуса. — Теренция не можеше да помръдне от бяс. Бедният стар Цицерон! Чудно, защо го мислим за толкова стар? Да, нека повторя: бедният стар Цицерон! Не ми се мисли какво е станало, щом са си тръгнали. Навярно Теренция му е прегризала врата.

— Като няма какво друго да гризе — пошегува се Семпрония.

Отново всички избухнаха в смях. Веселата глъчка се разнасяше из цялата къща и прислугата, която се беше скупчила в кухнята на Фулвия, неволно се усмихваше; какъв щастлив дом!

Изведнъж Клодия смени изражението си; тя се изправи и погледна изпитателно брат си.

— Публий Клодий, готов ли си да участваш в един изящен комплот?

— А Цезар римлянин ли е?

На другата сутрин пред входната врата на върховния понтифекс се представи Клодия, придружена от множество представителки на Клодиевия кръг.

— Помпея тук ли е? — попита тя Евтих.

— Да, приема гости, господарке — поклони ѝ се икономът и пусна посетителите вътре.

Всички се насочиха нагоре по стълбите, докато Евтих бързаше да се залови за работа. Не бе необходимо да се вика Поликсена: младият

Квинт Помпей Руф отсъстваше от Рим, значи нямаше да присъства мъж на разговора.

Очевидно Помпея беше плакала; очите ѝ бяха зачервени и подпухнали. Когато Клодия и останалите нахълтаха в стаята ѝ, тя подскочи като опарена.

— О, Клодия, бях сигурна, че повече няма да те видя! — зарадва се тя.

— Скъпа моя, никога не бих ти причинила нещо подобно! Но пък и не бива да се сърдиш много на брат ми. Поликсена наистина донася всичко на Аврелия.

— Знам, знам! Толкова съжалявам, но какво мога да сторя?

— Нищо, скъпа, нищо. — Гостенката се разположи на близкия стол, все едно някоя наперена птичка иска да се покаже пред конкурентите, и се усмихна на дружинката, която водеше със себе си: Фулвия, Клодила, Семпрония Тудитан, Пала и някаква персона, която Помпея за пръв път виждаше.

— Това — представи я Клодия — е братовчедката Клавдия от провинцията. Дошла ни е на гости.

— Аве, Клавдия — поздрави я Помпея Сула и я дари с типичната си тъповата и разсеяна усмивка. Дори Клавдия да беше от село, очевидно по душа не се различаваше от Пала и Семпрония — откъдето и да идваше, навярно я смятаха за голяма работа, щом така се гримираше. Помпея все пак се опита да бъде любезна. — Май наистина си приличате.

— Надявам се — отговори братовчедката Клавдия и рязко свали пицните си златисти плитки.

Помпея за малко да припадне от ужас.

Това дойде твърде много на Клодия и останалите, които избухнаха в дивашки смях.

— Шшт! — тросна се Публий Клодий и с походка, в която не се долавяше нищо женско, отиде до външната врата, за да я залости. След това се върна на стола си, издаде устни напред като някоя суетна кокона и заигра с издължените си мигли. — Скъпа моя, какъв божествен апартамент! — възхищаваше се той.

— Ох, не! — тюхкаше се Помпея. — Не можеш така!

— Мога, не виждаш ли, че вече съм вътре — отвърна той. — Права се оказа Клодия, никаква Поликсена не се вижда наоколо.

— Моля те, моля те, върви си! — прошепна пребледнялата от уплаха Помпея и закърши ръце от тревога. — Свекърва ми!

— Какво, и тя ли те шпионира?

— Не по принцип, но приближават празненствата за Бона Дея и те ще се провеждат у дома. Предполага се, че аз ги организирам.

— Но в действителност ги организира Аврелия — подразни я Клодий.

— Да, разбира се, че тя! Но тя е много стриктна и постоянно се прави, че се консултира с мен, понеже официално аз съм домакинята, съпругата на претора, в чийто дом ще се проведе празненството. Ох, Клодий, моля те, върви си! Тя може всеки момент да се появи на вратата, а ако намери вратата заключена, веднага ще се оплаче на Цезар.

— Бедното ми момиченце! — прегърна я Клодия. — Ще си тръгна скоро, обещавам. — Разходи се до великолепното сребърно огледало на стената и с помощта на Фулвия намести перуката си.

— Не мога да твърдя, че си красавица, Публий — коментираше жена му, — но наистина минаваш за жена... — Тя се изхили злорадо: — Пък може би дори професионалистка...

— Хайде, да вървим — подкани Клодий останалите гостенки. — Искрах само да докажа на Клодия, че влизането е възможно!

Резето щракна и жените се изнизаха навън, прикрили Клодий по средата.

Тъкмо навреме, защото скоро след това се появи Аврелия.

— Кои бяха тези, че така се измъкнаха?

— Клодия, сестра ѝ и няколко други приятелки — обясни Помпея.

— Ще е добре да знаеш какво мляко поднасяме.

— Мляко? — не разбра Помпея.

— Ох, Помпея, ама наистина! — Аврелия се надвеси над снаха си. — Ти наистина ли за друго не мислиш, освен за дрънкулки и парцалки?

Помпея пак се засегна и избухна в сълзи. Аврелия изрече по неин адрес някоя от много редките си и силно премерени обидни епитети (при това под носа си, така че Помпея да не чуе) и побърза да излезе, преди да се е ядосала.

Веднъж излезли навън, гостенките се насочиха вместо към Форума, на другата страна; така имаше по-малка вероятност да се сблъскат с някой познат, който да разпознае Клодий. Самият Клодий беше доволен от себе си и буквално танцуваше по улицата, с което привлече доста погледи сред почтените дами, излезли на пазар из сергиите на Портик Маргаритария. С големи усилия приятелките му най-после успяха да го отведат до дома, без да са го разпознали минувачите.

— Ще има да обяснявам коя е била тази странна твар, с която съм се разхождала сутринта! — ядосваше се Клодия, докато прибираше дегизировката на Клодий, а той, преоблечен и измит, се излежаваше на кушетката.

— Идеята беше твоя! — възрази й той.

— Да, но това не беше причина да се държиш като панаирджия! Бяхме се разбрали да отидем дотам и обратно по възможно най-тайния път, а не да се разхождаш по площадите и пазарите!

— Млъкни, Клодия, мисля!

— За какво?

— За едно малко отмъщение.

Фулвия се присламчи към него. Никой по-добре от нея не знаеше за списъка от потенциални жертви, който Клодий съхраняваше в паметта си. Винаги бе готова да му помогне за всяко едно отмъщение. Напоследък списъкът се бе скъсил: Катилина беше мъртъв, а арабите повече нямаше да се покажат пред погледа на Клодий. На кого ли идваше редът?

— Кой? — попита Фулвия.

— Аврелия — процеди през зъби Клодий. — Крайно време е да си намери майстора.

— И какво смяташ да направиш?

— И на Фабия — рече замислено Клодий. — А тя също се нуждае от урок.

— Какво си намислил, Клодий? — попита го леко разтревожено Клодила.

— Една грозна шега! — похвали се той, сграбчи Фулвия и започна безмилостно да я гъделичка.

Бона Дея беше Добрата богиня, стара като Рим, следователно лишена от лице или форма; Бона Дея беше нумен, неназовима сила. Всъщност име си имаше, но то никога не се произнасяше, защото беше свещено. Какво означаваше Добрата богиня за римските жени, мъжете нямаха как да разберат, още по-малко можеха да знаят защо богинята е „добра“. Култът към нея стоеше някак встрани от официалната държавна религия и макар хазната да отпускате известна сума за ритуалите в нейна чест, богинята не беше отговорна пред никой мъж или група мъже. За нея се грижеха весталките, защото си нямаше собствени жрици; весталките плащаха на жените, които поддържаха свещената ѝ градина от билки, пак те съхраняваха лековете, които Добрата богиня им подаряваше, а лековете действаха единствено върху жени.

Бона Дея беше чужда на политическия живот в Рим, понеже той беше подвластен единствено на мъжете, и големият ѝ храм се намираше извън пределите на померил, на склона на Авентинския хълм точно под една издадена скала. Скалата също беше свещена, наричаха я Саксум Сакрум, а в съседство се намираше авентинското водохранилище. По тези места мъж нямаше право да пристъпи, а имаше и едно растение, което не биваше да никне: миртата. В светилището се издигаше статуя, но тя не изобразяваше Бона Дея, а представляваше нещо като капан, та злите сили, които се пораждаха от мъжките мисли, да се заблудят, че това е богинята, и да съсредоточат действието си върху нея. В света на Бона Дея нищо не беше такова, каквото изглеждаше, а съществата, които тя обичаше, бяха жените и змиите. Храмът ѝ буквално гъмжеше от змии. Мъжете, говореше поверието, били змии. Затова ако имала под своя власт толкова много змии, защо ѝ били на Бона Дея мъже?

Лековете, с които Добрата богиня беше известна, се извличаха от билките в градината край храма и от особената ръж, която растеше наоколо. Ръжта страдаше от някаква специфична болест и не приличаше на обикновените сортове. Жънеше се под надзора на весталките, които извличаха тъмните зърна и от тях изстискаха еликсира на Бона Дея — и всичко това в присъствието на хиляди змии, които не обръщаха внимание на хората и на които хората не обръщаха внимание.

На първия майски ден римските жени събуждаха Добрата богиня от нейния шестмесечен зимен сън сред цветя и празненства в и около храма ѝ. Всички жени с римско гражданство, независимо от общественото положение бързаха да присъстват на тайнствата, които започваха при зори и приключваха по здрач. Двойнствената природа на Добрата богиня се изразяваше по доста специфичен начин: с раждането през май и смъртта при ожънването на ръжта, с виното и млякото. Защото виното беше табу, но се пиеше в огромни количества. Наричаха го мляко и го съхраняваха в скъпоценни сребърни съдове, наричани гърнета с мед — още една измама за злите мъжки начала. У дома се завръщаха изтощени от празненствата жени, които цял ден си бяха наливали мляко от глинени гърнета и в пианото си съзнание смесваха преживяното: прелъстителния съсък на змиите, примамливите движения на издължените им тела, докосването на раздвоените им езичета, разораната земя, венците от лозови листа — все символи на раждането и смъртта. Но никой мъж не знаеше и не искаше да знае какво става в храма на Бона Дея през първия майски ден.

В началото на декември Бона Дея лягаше да спи, но празниците този път не бяха всеобщи, провеждаха се след залез-слънце и от обикновените римски жени се очакваше да стоят по домовете си. Понеже сънищата на богинята бяха нейна тайна, ритуалите около приспиването ѝ бяха извършвани единствено от най-благородните римски жени. Всички дъщери на богинята можеха да бъдат свидетели на нейното събуждане, но само царските дъщери можеха да я гледат как заспива. Смъртта беше свещена и не беше за пред хора.

Тази година Бона Дея щеше да бъде приспана в дома на върховния понтифекс; изборът принадлежеше на весталките, но те трябваше да се ограничат до домовете на действащите претори и консули. От времето на Ахенобарб Понтифекс Максимус не бе имало случай празникът да се проведе в Държавния дом. Затова тази година трябваше да използват възможността. Изборът падна върху къщата на градския претор Цезар, а домакиня беше съпругата му Помпея Сула. Датата на събитието беше насрочена за третия ден от декември и в

тази нощ в Държавния дом не биваше да присъства нито мъж, нито момче, включително и роби.

Естествено Цезар беше щастлив, че изборът е паднал на неговата къща, така имаше повод да прекара нощта в тясното си жилище на Вик Патриции. При други обстоятелства навярно би се отбил в родния си дом, в инсулата на Аврелия, но там сега се бе настанил нимидийският принц Масинта, клиент на Цезар, изгубил едно съдебно дело по-рано същата година. Цезар наистина изпускате лесно нервите си напоследък! В един момент просто му кипна да слуша лъжите на принц Юба, протегна ръка, сграбчи го за гъстата брада и го вдигна от земята. Понеже не беше римски гражданин, Масинта беше заплашен от бой с камшик и смъртно наказание, но Цезар бе успял да го скрие и да го предаде на грижите на Луций Декумий. Може би, мислеше си върховният понтифекс, докато скиташе из пустите улици, тази вечер му беше времето да вкуси от любовта на онези прекрасни субурански жени, които времето и издигането му в политиката бяха отдалечили от леглото му. Да, каква прекрасна идея! Най-напред щеше да вечеря с Луций Декумий, а след това щеше да прати вест на Гавия, Апрония или Скапция...

Беше паднала нощта, но по изключение отсечката от Вия Сакра, която прекосяваше Форум Романум, беше осветена от множество факли. Край него преминаваха носилки и прислужници, които се спускаха от всички посоки към входа на Държавния дом. На светлината на огньовете проблясваха лъскави платове, скъпоценни камъни, златни бижута, както и лукави и доволни погледи. Гостенките шумно се поздравяваха, кикотеха се като малки момичета, подхвърляха си шеги и една след друга се тълпяха пред вратата на Държавния дом, пригладжайки фризура или оправяйки дрехите си. Всяка от посетителките доста се бе чудила, преди да избере какво да облече: това беше най-добрият случай през цялата година една римска дама да покаже на съперничките си колко модерно се е облякла и колко скъпи бижута има в кутийката. Мъжете никога не забелязваха тези подробности! Но жените — винаги.

Списъкът с гостите беше необичайно дълъг, защото мястото го позволяваше. Цезар беше опънал платно над големия перистил и по

този начин нямаше как любопитните погледи откъм Вия Нова да обезпокоят празнуващите. Така на участничките в събитието се предоставяха едновременно храмът в атрия, просторната трапезария на понтифекса, приемната зала и градината. Навсякъде светеха маслени лампи, масите бяха отрупани с превъзходни блюда, гърнетата за мед бяха сякаш бездънни, а млякото в тях — от най-добра реколта. Празничната атмосфера се поддържаше от жени — музикантки, които или седяха по ъглите или обикаляха жилището с флейти, лири и гайди, с тъпани, кастанети, дайрета и звънчета. Прислугата обикаляше гостите с плата деликатеси и още мляко.

Всички трябваше да се настроят предварително за тържествените тайнства, тоест — да се нахранят, да се напият и наприказват, за да се съсредоточат само върху ритуалите. Никой за никъде не бързаше, всяка дама използваше случая да се срещне с тази или онази позната, а близките приятелки клюкарстваха на воля.

При пришиването на Бона Дея не участваха живи змии; но инструментът, който най-силно ѝ въздействаше, бяха змиевидни бичове — зловец уред, който завършваше с пипала като на медуза и се плъзгаше по женската кожа като истинско влечуго. Но самобичуването се отлагаше за по-късно, след като запалеха свещите на олтара на богинята и гостенките изпиеха достатъчно вино, за да превъзмогнат болката и подсилят усещането за емоционален екстаз. Бона Дея беше безмилостна господарка.

Аврелия настояваше да прави компания на Фабия на вратата и да посреща гостенките. Беше щастлива, че Клодиевият кръг пристигна последен. Ами как иначе! Пала и Семпрония навярно са прекарвали часове, докато измажат тоновете грим по лицата си — е, компенсирани са с оскъдното облекло, което едва криеше мършавите им фигури. Двете Клодии, трябваше да се отбележи, представляваха възхитителна гледка; красиви роби, подходящи бижута (при това не много на брой), само тук-там малко черно над очите и червило на устните. Фулвия както винаги следваше собствените си закони, беше се облякла в огненочервено и буквално се губеше под огромните гerdани от тъмни перли; макар да беше майка на двегодишен син, беше запазила превъзходната си фигура.

— Да, да, можеш да вървиш! — позволи свекървата на снахата, когато Помпея и Фулвия се разцелуваха на вратата, и горчиво се

усмихна на себе си, след като Цезаровата лекомислена съпруга хвана под ръка любимата си гостенка и за миг забрави, че играе ролята на домакиня.

Аврелия пресметна, че всички поканени са дошли, и нямаше смисъл повече да стои в преддверието. Но непрекъснато се притесняваше, че нещо не е в ред. Постоянно обикаляше из къщата, обхождаше с поглед стаите, броеше слугите, преценяваше количествата храна по масите, запаметяваше лицата на гостенките и къде са се разположили. Дори наред подобна суматоха мисълта ѝ работеше както обикновено и тя мислено наместваше всички топчета на сметалото. Ала сметката не излизаше. Някой липсваше. Някой определено липсваше, но кой?

Две музикантки минаха покрай нея. Намираха се в почивка и я използваша на свой ред да похапнат. Бяха навили гайдите около ръката си и можеха свободно да се справят с млякото и сладките.

— Хриза — обясняваше по-високата, — това е най-добрата Бона Дея, на която съм присъствала.

— Аха! — съгласи се другата с пълна уста. — Да можеха другите ни ангажименти да предлагат поне половината от това, а, Дорида?

Дорида! Дорида! Ето кой липсваше, Дорида, личната прислужничка на Помпея! Аврелия я беше видяла преди час. Къде беше отишла? Какво беше намислила? Дали не носеше тайно от млякото на слугите в кухнята или може би тя самата беше прекалила с количествата и сега се въргаляше по ъглите.

Аврелия веднага тръгна да я търси, без да обръща внимание на поканите на гостенките да се присъедини към празненството. Беше надушила нещо и трябва да разбере докъде ще я отведе.

Дорида не беше в трапезарията, не беше и в градината, определено я нямаше в атрия или преддверието. Оставаше само приемната зала, иначе трябваше да се е оттеглила от тържеството.

Може би заради жълтото платнище, което Цезар бе прострял над перистила — и което представляваше новост — повечето гостенки бяха предпочели да се съберат в градината. Останалите бяха или в триклията, или в атрия, откъдето се излизаше направо в перистила. Това означаваше, че приемната зала, обширна и трудна за осветяване заради непривичната си форма, беше почти пуста. Държавният дом

беше доказал, че двеста гости и сто души прислуга не могат да го изпълнят.

Аха! Ето я нашата Дорида! Беше застанала на входната врата на дома на понтифекса и тъкмо въвеждаше някаква жена — музикантка. Но що за музикантка! Някакво неземно създание, навлечено със сърма от остров Кос, окичило около врата си безброй скъпоценности и сплела златистите си коси на гъсти плитки. Под лявата си мишница музикантката държеше превъзходна лира от черупка на костенурка, покрита с кехлибари и с кюлчета от чисто злато. Дали в Рим наистина се намираше музикантка, способна да си позволи подобни накити и толкова скъп инструмент? Със сигурност — не, иначе из целия град щеше да се носи славата ѝ!

Нещо не беше наред и със самата Дорида. Момичето се държеше необичайно, криеше устата си с ръка и хвърляше многозначителни погледи на музикантката, все едно между двете съществуваше някаква изключителна тайна. С безшумни стъпки Аврелия се прилепи до стената и възползвайки се от сянката, бавно се приближи до двете жени на входа. Когато чу, че музикантката говори с мъжки глас, веднага се нахвърли върху нея.

Натрапникът беше слаб, среден на ръст, но все пак се радваше на мъжка сила и младежка пъргавина; нямаше да му е трудно да се откопчи от хватката на застаряващата Аврелия. Дърта курва нещастна! Щеше да ги научи двете с Фабия да престанат да го тормозят! Но за негово нещастие това не се оказа хилава старица! Имаше навярно работа с някой герой от Троянската война! Колкото и да се опитваше, непознатият така и не можа да се отскубне от Аврелия, която се разпищя:

— Помощ, помощ! Натрапник! Помощ, помощ! Тайнствата са осквернени! Помощ, помощ!

От всички посоки се стекоха ужасени гостенки, подчинили се автоматично на Цезаровата майка, както бяха свикнали да ѝ се подчиняват всички. Лирата на лъжливата музикантка падна с трясък на земята, ръцете ѝ бяха приковани за земята и тя трябваше да отстъпи пред многобройния противник. В този миг Аврелия пусна непознатия и се обърна към останалите:

— Това — обясни тя, — е мъж.

Вече голямата част от празнуващите се бяха скупчили в приемната зала и потресени наблюдаваха как Аврелия сваля златната перука, разкъсва скъпата роба и разкрива отдолу окосмени мъжки гърди. Публий Клодий.

Някоя от присъстващите се разпищя, че е извършено светотатство. Последваха крясъци, писъци и женски рев, които огласиха потъналия в сън град и скоро по всички прозорци откъм Вия Нова се надвесиха любопитни. Жените се пръснаха, като се вайкаха, че ритуалите на Добрата богиня са били омърсени, а прислужничките се скриха в своята част от къщата и не смееха да се покажат. Дори музикантките изпаднаха в ужас, захвърляха инструментите си и започваха да скубят косите си от мъка. Трите възрастни весталки закриха отчаяните си лица с воали с надеждата, че само Бона Дея ще усети безкрайната печал в погледите им.

Аврелия хвана края на робата си и започна да бърше червения, черния и белия грим от лицето на Клодий, който беше изпаднал в лудешки смях.

— Бъдете свидетели! — извика домакинята с глас, който можеше да стресне и мъртвите. — Призовавам ви да свидетелствате, че мъжкото създание, което оскверни тайнствата на Бона Дея, е Публий Клодий!

Изведнъж се оказа, че изобщо не е смешно. Той застина на едно място и впери поглед в красивото, но каменно лице пред себе си. Обзе го всепоглъщащ страх. Като че се беше озовал отново в онази тъмна стая в Антиохия, само дето този път не се страхуваше за тестисите си, а за самия си живот. Светотатството все още се наказваше по старите закони — със смърт. Всички адвокати на Рим да го защитаваха, пак не можеха да го спасят. Изведнъж му хрумна странна мисъл: Добрата богиня беше Аврелия!

С последни сили се освободи от ръцете на мъчителките си и хукна към коридора, който отделяше покоите на върховния понтифекс от триклия. Нататък следваше личната градина на понтифекса, а отвъд високия тухлен зид беше жадуваната свобода. Клодий ловко се покатери на стената, прехвърли се и тупна на площада.

— Доведете веднага Помпея Сула, Фулвия, Клодия и Клодила! — нареди Аврелия. — Четирите са под подозрение и аз лично ще разговарям с тях! — Тя нави на кълбо златната роба и перуката на

Клодий и ги подаде на Поликсена. — Прибери ги на сигурно място, това са доказателства.

Кардикса, исполинката от Галия, мълчаливо чакаше заповеди. Трябваше да отпрати възможно най-скоро гостенките. Ритуалите не можеха да продължат, а Рим се оказваше в най-острата религиозна криза, в която някога е попадал.

— Къде е Фабия?

Появи се Теренция, за която Публий Клодий можеше да е щастлив, че не я е срещнал лично.

— Фабия не е на себе си. Ще ѝ трябва малко време да се съвземе. Ох, Аврелия, това е възмутително! Какво да правим?

— Ще се опитаме да поправим злото, ако не заради нас самите, то заради всички римски жени. Фабия е главна весталка, Добрата богиня общува единствено с нея. Ще я помолиш да отиде да провери какво пише в книгите. Все трябва да има начин да предотвратим катастрофата. Как можем да погребем Бона Дея, освен ако не изкупим по някакъв начин светотатството? А ако Бона Дея не бъде погребана навреме, тя няма изобщо да възкръсне през май. Билките няма да израснат, децата ще се раждат с дефекти, змиите ще избягат или ще умрат, семето ще умре в земята, а черни кучета ще ръфат човешки трупове по канавките на този прокълнат град!

Из къщата се разнасяха въздишки и стенания, уплашените римлянки се криеха зад колоните и по мрачните ъгли, сякаш се надяваха да скрият мъката в душите си. Градът беше прокълнат.

Разплакани и объркани, Помпея, Фулвия и двете Клодии бяха изблъскани напред. Никоя от тях не присъстваше на сцената в приемната и не знаеше, че Публий Клодий е бил разобличен. Бяха чули единствено, че Бона Дея е била осквернена от мъжко присъствие.

Майката на върховния понтифекс ги изгледа изпитателно, сякаш имаше пред себе си закоравели престъпници. Дали и те бяха част от заговора? Но очите им, в които се четеше и уплаха, и почуда, говореха друго. Не, реши Аврелия, четирите жени нямат общо със случая. Само една глупава гръцка робиня като Дорида ще се съгласи да извърши нещо толкова чудовищно, толкова немислимо. Какво ли беше обещал Клодий на тази глупачка?

Дорида стоеше между Сервилия и Корнелий Сула и ревеше на глас. С нея щеше да се оправя, когато му дойдеше времето. Преди това

Аврелия трябваше да отпрати гостенките.

— Дами, моля всички без първите четири реда да излезете. Този дом е осквернен, присъствието ви тук ще донесе само нещастие. Изчакайте на улицата да дойдат да ви вземат или се приберете на групи по домовете си. Онези от първите четири реда ще са ми нужни като свидетелки. Ако това момиче не бъде разпитано сега, ще се наложи да дава показания пред мъже, а мъжете се държат глупаво, когато разпитват млади момичета.

— Избърши лицето си, момиче! — тросна се Аврелия на Дорида.
— Хайде, избърши се и стига си хленчила! Ако не млъкнеш, ще заповядам да те нашибат с камшик!

Робинята скри лице във вълнената си роба и изтри сълзите си. Думата на Аврелия беше закон.

— Кой те накара да направиш това, Дорида?

— Обеща ми кесия жълтици и свободата ми, господарке!

— Кой? Публий Клодий?

— Да.

— Само Публий Клодий ли е замесен или има и други?

Какво можеше да каже, за да намали наказанието?

Как можеше да се освободи поне донякъде от вината си? Дорида прехвърляше през лукавия си ум всички възможности: беше се научила да взема бързи решения още от деня, когато пиратите я отвлякоха от родното ѝ село в Ликия. Тогава беше на дванайсет, узряла за изнасилване и подходяща за продан. Оттогава беше имала две господарки, доста по-възрастни и строги от съпругата на понтифекса. Животът на служба при Помпея се бе оказал прекрасен. Дорида имаше своя стая в покоите на Помпея, а малката ѝ ракла се пълнеше с всевъзможни подаръци, които ѝ даваше щедрата и лекомислена господарка. Но в този момент нищо друго нямаше значение за Дорида, освен мисълта за камшика. Ако я накажеха с бой, щяха да свалят кожата от гърба ѝ и Астианакс никога повече нямаше да я погледне! Който мъж я видеше, щеше да потръпне от погнуса.

— Има и друг човек, господарке — промърмори тя.

— Говори така, че да те чуваме, момиче! Кой друг е замесен?

— Моята господарка, господарке. Господарката Помпея Сула.

— Как по-точно е замесена? — попита Аврелия, без да обръща внимание на Помпея, която за малко да припадне, и на околните, които

шумно замърмориха.

— Ако в къщата влязат мъже, господарке, ти никога не оставяш господарката Помпея далеч от погледа на Поликсена. Затова аз трябваше да отворя вратата на Публий Клодий и да го отведе на горния етаж, където двамата можеха да останат сами.

— Това не е истина! — извика Помпея. — Аврелия, кълна се във всички богове, че това не е истина! Кълна се в Бона Дея! Кълна се, кълна се, кълна се!

Но робинята упорито държеше на своето и никой не можеше да я принуди да отстъпи.

След цял час безплоден разпит Аврелия се предаде.

— Свидетелките са свободни. Съпругата и сестрите на Публий Клодий също нека си вървят. Бъдете готови да отговаряте още утре на много въпроси. Някоя от нас ще ви посети за целта. Това е женски въпрос и с вас ще се оправят жени.

Помпея Сула отдавна се беше свлякла на пода и ридаше неутешимо.

— Поликсена, придружи съпругата на върховния понтифекс до покоите ѝ и не я оставяй сама нито за миг.

— Мамо! — обърна се Помпея към Корнелия Сула, докато Поликсена ѝ помагаше да се изправи. — Мамо, помогни ми! Моля те, помогни ми!

Но и лицето на Корнелия беше невъзмутимо.

— Никой не може да ти помогне, освен Бона Дея. Върви с Поликсена, Помпея.

Кардикса се върна от мястото си при бронзовите порти. Беше изпратила разплаканите гостенки навън, където тънките им рокли се вееха от студения вятър. Не можеха да вървят сами по улиците и трябваше да чакат до сутринта носилките и прислугата. Като прокудени от домовете си всички участнички в ритуалите се скупчиха от едната страна на Вия Сакра и ужасени се загледаха към прокълнатия град.

— Кардикса, иди да заключиш Дорида.

— Какво ще стане с мен? — питаше тя, докато я отвеждаха. — Господарке, какво ще стане с мен?

— Ще отговаряш за вината си пред Бона Дея.

Часовете на нощта мъчително се изнизваха и накрая дори се дочуха нещо като първи петли. Бяха останали само Аврелия, Сервилия и Корнелия Сула.

— Да отидем в кабинета на Цезар, там ще пийнем малко вино — горчиво се засмя Аврелия, — но няма да го наричаме мляко.

Виното, което ги чакаше на масата до стената, им се отрази добре. Аврелия прокара трепереща ръка по очите си, изправи рамене и погледна Корнелия.

— Какво мислиш по въпроса? — попита майката на Помпея.

— Мисля, че Дорида лъже.

— И аз така мисля — подкрепи я Сервилия.

— Винаги съм знаела, че бедната ми дъщеря е глупава, но не си спомням някога да е вършела злини. Най-малкото не би й стигнала смелостта да помогне на един мъж да оскверни Бона Дея.

— Въпросът е дали Рим ще погледне така на нещата — рече Сервилия.

— Права си. Рим ще повярва на показанията, дадени в такъв тържествен момент, освен това ще се вслуша в клюките. Това е истински кошмар. Горкият Цезар! Да се случи точно в неговия дом, с неговата жена! Богове, какъв подарък за враговете му! — проплака Аврелия.

— Монетата има две страни. От една страна, е светотатството, което ще вдигне много шум сега, а, от друга — скандалът, който ще се помни с години — прецени ситуацията Сервилия.

— Съгласна съм. — Корнелия Сула потръпна. — Представяте ли си какво се говори точно в този момент из домовете по Вия Нова? Хем всички сами чува крясъците, хем робините, които тичат да доведат носилките, сега обясняват на всеки срещнат какво се е случило. Аврелия, как можем да докажем на Добрата богиня, че я обичаме?

— Надявам се, че Фабия и Теренция вече са се заловили да проучат.

— А Цезар? Той дали знае? — попита Сервилия.

— Кардикса отиде да му съобщи.

Корнелия се надигна да си ходи и даде знак на Сервилия да я последва.

— Изглеждаш много уморена, Аврелия. Няма какво повече да направим. Аз отивам да си легна и те съветвам да направиш същото.

Цезар спази нужното приличие и се прибра едва призори в Държавния дом. Дотогава прекара известно време в Регията, където чете молитви, поднесе жертва на олтара и запали огън в свещеното огнище. После се скри в сградата до Регията, в която се помещаваше приемната на върховния понтифекс, запали всички лампи и прати да повикат жреците, които се грижеха за Регията. Най-накрая лично преброи дали столовете ще стигнат за всички понтифекси, които се намираха по това време в Рим, и когато всичко беше готово, повика и майка си; за нея беше сигурен, че не спи.

Аврелия изглеждаше състарена!

— О, майко, толкова съжалявам — посрещна я Цезар и я настани на най-удобния стол.

— Не съжалявай за мен, Цезаре. Съжалявай заради цял Рим. Това е ужасно проклятие.

— Рим ще се оправи, религиозните колегии ще се погрижат за това. По-важно е ти да се оправиш. Знам колко голямо значение имаше за теб празнуването на Бона Дея у дома. Що за безумна, що за необяснима история!

— Човек може да очаква някой простак от Субура да се напие и да прескочи оградата от любопитство, но наистина не мога да проумея мотивите на Публий Клодий! Е, знам, че е бил отгледан от онзи идиот Апий Клавдий, знам, че Клодий от малък е вършел бели. Но да се маскира като жена, за да оскверни ритуалите на Бона Дея? Да извърши съвсем преднамерено светотатство? Само луд човек би го сторил!

Цезар вдигна рамене.

— Може и наистина да е луд. Те са стара фамилия, при това доста са се женили помежду си. Пулхерите и преди са показвали тревожни признаци! Освен това открай време са се отнасяли непочтително към боговете: спомни си онзи Клавдий Пулхер, който издави свещените кокошки, а след това изгуби морското сражение при Дрепана по време на първата война срещу Картаген. Да не говорим как после публично качи дъщеря си, весталката, на колесницата по време на незаконния си триумф. Клавдиите са странно племе. Някои от тях са изключително интелигентни, но всички са най-малкото своенравни.

— Да оскверниш Добрата богиня е по-тежко престъпление от това да изнасилиш весталка.

— Е, ако се вярва на Фабия, Клодий е опитал и второто. След като не му се е удало, обвинил Катилина. — Цезар въздъхна и вдигна рамене. — За нещастие Клодий не е нормален, но не е и луд, за да го затворим.

— Ще го съдите ли?

— След като ти го разкри пред всички сенаторски жени и дъщери, няма как, майко.

— А Помпея?

— Кардикса твърди, че според теб била невинна.

— Така е. Сервилия и майка ѝ са на същото мнение.

— Значи всичко се свежда до това чия дума ще натежи повече в съда — тази на Помпея или на една робиня. Освен, разбира се, ако и Клодий не реши да замеси Помпея.

— Няма да посмее — закани се Аврелия.

— Защо?

— Защото по този начин ще трябва да признае пред целия свят, че наистина е извършил светотатство. Клодий ще отрича.

— Но твърде много хора са го видели.

— Беше гримиран така, че никой не би могъл да го познае. Аз избърсах част от грима и отдолу се показа лицето му. Но съм убедена, че добрите римски адвокати лесно ще внушат на свидетелките, че са се заблудили.

— Трябва ли да подразбирам, че според теб ще е най-добре Клодий изобщо да не се явява пред съда?

— Именно. Бона Дея принадлежи на жените. Тя няма да благодари на римските мъже, задето са въздавали справедливост от нейно име.

— Не можем да го оставим да се отърве, майко. Светотатството е публично престъпление.

— Той няма да се отърве, Цезаре. Бона Дея ще го намери и ще го прибере, когато сметне за добре. — Аврелия се изправи. — Понтифексите всеки момент ще дойдат, най-добре да се прибирам. Когато ти потрябвам, просто ме повикай.

Скоро след това пристигнаха Катул и Вация Исаврик, а още преди да са се разговорили, към тях се присъедини и Мамерк Лепид.

— Винаги ще се учудвам, върховни понтифексе — казваше Катул, — колко много сведения можеш да събереш на един-единствен лист. И винаги се изразяваш толкова точно, толкова логично, толкова лесно за разбиране.

— Това, което написах, не беше никак радостно — напомни му Цезар.

— Не, не и този път.

В стаята влязоха един след друг Силан, Ацилий Глабрион, Варон Лукул, бъдещият консул Марк Валерий Месала Нигер, Метел Сципион и Луций Клавдий Рекс Сакрорум.

— Другите не се намират в Рим. Имаш ли нещо против да започнем, Квинт Лутаций? — попита Цезар.

— Нека започваме, върховни понтифексе.

— От писмата ми ви е вече сте придобили най-обща представа за същността на кризата, но аз настоявам да чуете цялата история от устата на майка ми. Съзнавам, че е по-подходящо разказът да бъде на главната весталка Фабия, но точно в този момент тя и другите весталки търсят из книгите сведения за необходимите изкупителни ритуали.

— Аврелия е съвсем подходяща, върховни понтифексе.

И така, Аврелия дойде отново в приемната на сина си и накратко разказа за случилото се. Личеше си, че съзнава всички последици от случая, но все пак е в състояние да запази самообладание. Както неколцина като Катул за пръв път осъзнаваха, Цезар приличаше на майка си.

— Готова ли си да свидетелстваш в съда, че човекът е бил Публий Клодий? — попита Катул Аврелия.

— Да, но с нежелание. Предпочитам Бона Дея да се погрижи за неговото наказание.

Всички ѝ благодариха и Цезар я отпрати.

— Рекс Сакрорум — обърна се той към Клавдий, — искам да чуя най-напред твоята оценка.

— Публий Клодий е виновен в светотатство.

— Квинт Лутаций?

— Виновен в светотатство.

Един по един всички присъстващи обявиха Публий Клодий за уличен в светотатство.

Денят беше такъв, че никой не си позволяваше да разиграва политически игрички. Всички понтифекси бяха единни в позицията си и благодаряха, че начело на колегията е човек с твърдата ръка на Цезар. В политиката враждата бе неизбежна, но една религиозна криза изискваше общи усилия. Всеки присъстващ беше засегнат колкото останалите.

— Ще наредя още сега петнайсетте пазители да погледнат в пророческите книги — обеща Цезар — и ще се допитам за мнение до колегията на авгурите. Сенатът ще се свика на специално заседание и ще ни попита за мнение. Ние трябва да сме готови.

— Клодий трябва да бъде съден — закани се Месала Нигер, който настръхваше при самата мисъл какво точно е извършил богохулникът.

— Това ще изисква решение на Сената, както и специален закон от страна на народното събрание. Жените са против, но ти си прав, Нигер. Злосторникът трябва да бъде съден. Така или иначе този месец трябва да бъде използван за покаяние, а не за наказание, което означава, че задачата се прехвърля на консулите догодина.

— А какво ще правим с Помпея? — попита Катул, след като никой друг не посмя.

— Ако Клодий не се опита да я замеси, а майка ми предполага, че няма да го стори, участието ѝ в светотатството е засвидетелствано единствено от робиня, която на свой ред със сигурност е замесена — обясни невъзмутимо Цезар, все едно не ставаше дума за собствената му съпруга.

— Това означава, че няма основание не само да бъде съдена, но дори да бъде обвинявана.

— Ти самият мислиш ли, че Помпея е била замесена, върховни понтифексе?

— Не, не мисля. Майка ми също не я смята за виновна, а тя е видяла всичко с очите си. Робинята иска на всяка цена да отърве кожата, което е разбираемо. Бона Дея ще изиска смъртта ѝ — за което тя още не си дава сметка, — но това не е наше задължение. Нека жените решат.

— Ами жената и сестрите на Клодий? — намеси се Вация.

— Майка ми твърди, че са невинни.

— Майка ти е права — съгласи се Катул. — Никоя римлянка не би осквернила тайнствата на Бона Дея, дори Фулвия или Клодия.

— И все пак аз трябва да взема отношение спрямо Помпея — настоя Цезар и даде знак на жреца — писар, който държеше восъчните таблици. — Запиши: „До Помпея Сула, съпруга на Гай Юлий Цезар Понтифекс Максимус: С това те уведомявам, че разтрогвам нашия брак и те изпращам обратно у дома при брат ти. Не предявявам претенции върху зестрата ти.“

Никой не каза нито дума. Дори след като лаконичният документ бе даден на Цезар да го подпечата, пак никой не смееше да коментира.

Едва след като куриерът отиде да занесе съобщението в Държавния дом, Мамерк Лепид се изказа:

— Моята съпруга е нейна майка, но не желае Помпея при себе си.

— Никой няма право да го иска от нея — отбеляза хладно Цезар. — Точно затова посочих, че следва да бъде предадена на големия ѝ брат, който се пада неин патерфамилиас. Той в момента управлява Римска Африка, но съпругата му е в града. Длъжни са да я приемат.

Най-накрая Силан зададе въпроса, който вълнуваше всички:

— Цезаре, ти току-що каза, че вярваш в невинността на Помпея. Защо тогава се развеждаш с нея?

— Защото жената на Цезар, както и цялото му семейство, не бива дори да подлежат на подозрения.

Когато няколко дни по-късно го попитаха същото в Сената, той даде абсолютно същия отговор.

Фулвия се нахвърли върху Публий Клодий и го удряше с такава злост, че чак устната му се разцепи, а от носа му потече кръв.

— Глупак! — повтаряше тя при всеки плесник. — Глупак! Глупак! Глупак!

Той дори не се опитваше да се защитава, нито търсеше помощ от сестрите си, които наблюдаваха сцената с тревога и удовлетворение едновременно.

— Защо го направи? — попита Клодия, след като Фулвия се измори.

Клодий не отговори веднага, изчака най-напред кръвта да спре и сълзите да изсъхнат.

— Исках Аврелия и Фабия да страдат.

— Клодий, ти донесе проклятие на цял Рим! Ние също сме прокълнати заради теб! — възкликна Фулвия.

— О, какво ти става? — ядоса се той. — Група жени, които искат да се отърват от чувството за незадоволеност, това има ли изобщо смисъл? Видях камшиците с очите си! А за змиите знам! Това са глупости!

Но така само си утежни положението; този път и трите жени се нахвърлиха върху него и започнаха да го бият с юмруци и ритници.

— Бона Дея — процеди през зъби Клодила, — не е просто някоя красива гръцка статуя! Бона Дея е стара колкото Рим, тя е наша, тя е Добрата богиня. Всяка жена, която чака дете, но е присъствала на твоето светотатство, ще трябва да вземе лекарството.

— А това — заплака Фулвия — включва и мен!

— Не!

— Да, и още как! — ритна го Клодия. — О, Клодий, защо? Сигурно е имало хиляди други начини да си отмъстиш на Аврелия и Фабия! Защо да скверниш боговете? Сега си прокълнат!

— Просто не помислих, всичко ми изглеждаше толкова добре наредено! — Клодий се опита да хване Фулвия за ръката. — Моля те, не прави нищо на детето!

— Не можеш ли да проумееш? — изкрещя от ярост тя и се отдръпна. — *Ти* осъди нашето дете! Сега ще се роди грозно и сакато. Трябва да взема лекарството! Клодий, ти носиш проклятие!

— Махай се! — развика се Клодия. — Върви си. По корем! Като змия!

И Клодий излезе от стаята по корем като змия.

— Ще трябва да повторим ритуалите за Бона Дея — обясни Теренция на Цезар, когато трите заедно с Фабия и Аврелия го навестиха в кабинета му. — Ритуалите са същите, като се добави изкупителното жертвоприношение. Момичето Дорида ще бъде наказано по начин, който никоя жена няма право да разкрие, дори пред върховния понтифекс.

„И толкова по-добре за всички ни“ — благодареше на боговете Цезар. Не беше далеч от мисълта кой ще е изкупителната жертва.

— Значи се нуждаете от закон, който да обяви някой от идващите дни за неблагоприятен и да забрани свикването на народните събрания. Искате законът да бъде гласуван от религиозното събрание на седемнайсет триби?

— Точно така — потвърди Фабия. Трябваше все нещо да каже, иначе върховният понтифекс щеше да я сметне за зависима от жени, които не членуват в колегията на весталките. — Празникът на Бона Дея трябва да бъде отбелязан в неблагоприятен ден, а такива няма до началото на февруари.

— Права си, Бона Дея не може да стои будна чак до февруари. Какво ще кажете въпросният ден да бъде шестият преди декемврийските иди?

— Би било чудесно — въздъхна с облекчение Теренция.

— Бона Дея ще легне спокойно да спи — увери я Цезар. — Мога само да съжалявам, че всяка бременна жена, присъствала на празника, ще трябва да поднесе доста по-мъчителна жертва. Не ми е работа да обсъждам въпроса, той е от компетенция на жените. Помнете, че никоя римлянка не е уличена в светотатство. Бона Дея беше поругана от мъж и момиче — чужденка.

— Дочувам — съобщи на тръгване Теренция, — че Публий Клодий бил много отмъстителен. Със сигурност няма да му се понрави това, което Бона Дея готви за него.

Аврелия остана на стола си и изчака Фабия и Теренция да затворят вратата зад себе си, за да вземе на свой ред думата.

— Пратих Помпея да си събира багажа.

— Надявам се, че ще си вземе всичките боклуци?

— За това има кой да се погрижи. Бедната! Щеше да си изплаче очите, Цезаре! Снаха ѝ не я иска при себе си. Корнелия Сула също отказва — тъжна история.

— Знам.

— „Жената на Цезар, както и цялото му семейство, не бива дори да подлежат на подозрения“ — цитира го Аврелия.

— Така е.

— На мен ми се струва несправедливо да я наказваш за нещо, за което тя дори не е знаела, Цезаре.

— И на мен ми се струва несправедливо, майко, но нямам друг избор.

— Съмнявам се, че колегите ти биха възразили, ако беше запазил брака си.

— Навярно нямаше, но аз възразих.

— Ти си коравосърдечен човек.

— Мъж, който не знае да е коравосърдечен, майко, накрая се оказва под нечий женски чехъл. Вземи пример от Цицерон и Силан.

— Говори се — смени разговора Аврелия, — че Силан бил тежко болен.

— И аз така мисля, ако човекът, който беше при мен сутринта, е бил наистина Силан.

— Може би ще съжеляваш, ако разводът ти съвпадне с овдовяването на Сервилия.

— Когато венчалният ми пръстен се окаже около пръста ѝ, тогава ще се тревожим за Сервилия.

— В известен смисъл бихте били много добра двойка — изгаряше от любопитство да чуе мнението му Аврелия.

— В известен смисъл, да — съгласи се той, но усмивката му нищо не издаваше.

— Нищо ли не можеш да направиш за Помпея: освен да ѝ върнеш зестрата и движимата собственост?

— Защо изобщо трябва аз да правя нещо за нея?

— Не си длъжен, но все пак тя с нищо не е предизвикала наказанието си, а няма да успее да си намери нов съпруг. Кой ще си вземе жена, чийто предишен съпруг я е изгонил по подозрения в светотатство?

— Това беше подло от твоя страна, майко.

— Не, Цезаре, не е подло от моя страна. Знаеш, че е невинна, но щом се развеждаш с нея, подсказваш на цял Рим, че има нещо съмнително около нея.

— Майко, злоупотребяваш с търпението ми — възрази с привидно любезен тон Цезар.

— Значи нищо?

— Ще ѝ намеря друг съпруг.

— Кой ще я пожелае след всичко това?

— Предполагам, че Публий Ватиний ще бъде щастлив да я има за жена. Внучката на Сула е твърде желан подарък за всеки, чиито деди са били прости италиейци.

Аврелия премисли предложението и накрая кимна.

— Идеята ти е чудесна, Цезаре. Ватиний беше толкова добър съпруг с Антония Кретика, а тя беше глупава поне колкото Помпея. Прекрасно! Той е човек от провинцията, ще я държи изкъсо. Помпея ще има достатъчно задължения, за да не мисли постоянно за Клодиевия кръг.

— Хайде, майко, върви си! — въздъхна отегчено Цезар.

Повторният празник на Бона Дея мина според правилата, но на римското женско общество щеше да е нужно време да се успокои. Имаше много бременни жени из града, които по своя воля последваха примера на съгражданките си, присъствали на злополучните ритуали; весталките буквално привършиха запасите си от вълшебното ръжено лекарство. Наблюдаваше се безпрецедентен брой на изоставени бебета — момчета по склоновете на хълма Тентацей и което беше още по-зловещо: никое бездетно семейство не пожела да прибере някое от тях, което обрече всички на мъчителна смърт. В града цареше дълбок траур, който щеше да продължи до майския ден. Освен всичко сезоните и календарът сериозно се разминаваха, което заплашваше, че за майския ден змиите още няма да са се излюпили и кой можеше да е сигурен дали дотогава Добрата богиня ще прости на града?

Публий Клодий, причинителят на тези страхове и нещастия, беше избягван от всички. Необходимо бе много време хората да забравят какво е сторил. За съжаление той не желаше да направи най-уместното: да напусне града. Вместо това всеки ден предизвикваше търпението на съгражданите си с твърденията си, че е невинен, че никога не е стъпвал в Държавния дом.

На Фулвия също ѝ беше нужно време да му прости; беше принудена да направи аборт и не можеше да прежали детето си. Все пак, ако беше склонна да се помири с мъжа си, то бе, защото Клодий страдаше не по-малко от нея. Тогава защо изобщо го беше сторил?

— Не помислих, просто не помислих! — оправдаваше се той със сълзи на очи. — Всичко изглеждаше просто една чудесна шега.

— Ти извърши светотатство!

— Аз не гледах на нещата по този начин, просто не разбрах! — Клодий вдигна глава и я изгледа със зачервените си очи. — Искам да кажа, мислех, че това са просто женски измислици — всички се напиват до смърт, правят любов. Просто не помислих, Фулвия!

— Клодий, Бона Дея е нещо съвсем различно. Празникът е *свещен*! Нямам право да ти обяснявам! Бона Дея е *само наша*! Всички други богини са за мъжете и жените, дори Юнона Луцина и Юнона Соспита, но Бона Дея е само наша. Тя се грижи за онези женски работи, които мъжете не биват да знаят и не искат да знаят. Ако Бона Дея не заспи, тя няма да се събуди навреме, а Рим не е направен само от мъже! Той е направен и от жени!

— Сега ще ме съдят, нали?

— Така изглежда, но никоя от нас не го иска. Това би означавало мъжете да се намесят в дела, които не ги засягат, да си присвоят и Бона Дея. — Фулвия чак се разтрепери от яд. — Не ме плаши присъдата, която хората биха ти наложили, Клодий, тревожи ме как Бона Дея ще реши да те накаже, а от нея не можеш да се спасиш с подкуп както от съда.

— Ако ще и с всички пари на света, пак не бих могъл да подкупя тези съдии — съгласи се Клодий.

Но Фулвия се усмихна.

— Ще се намерят достатъчно пари за целта, когато му дойде времето. Но ние, жените, не искаме такъв процес. Може би, ако успеем да го избегнем, Бона Дея ще ни прости. Това, което няма да прости никога, е светът на мъжете да изझे нейните права.

Публий Ватиний тъкмо се беше върнал от службата в Испания, когато му се предостави шансът да се ожени за Помпея.

— Цезаре, признателен съм ти — усмихваше се той. — Естествено ти просто не би могъл да я задържиш при себе си, това го разбирам. Но знам също така, че не би ми я предложил, ако вярваше, че е замесена в светотатство.

— Но Рим може да се окаже на друго мнение, Ватиний. Мнозина мислят, че съм се развел с нея именно защото е била в заговор с Клодий.

— Мнението на римляните не ме интересува, за мен е важна само твоята дума, Цезаре. Децата ми ще бъдат едновременно Антонии и Корнелии! Каж ми само как мога да ти се отблагодаря.

— Това е лесно, Ватиний — отговори Цезар. — Догодина ще отида да управлявам някоя провинция, а на следващата ще се кандидатирам за консул. Искам едновременно с мен ти да се явиш на изборите за народен трибун. — Той въздъхна. — След като Бибул е точно две години по-голям от мен, съществува голяма вероятност да бъдем заедно консули. Единственият друг аристократ негов връстник е Филип, но подозирам, че на този етап у него ще надделее мързеливият епикуреец и той ще се откаже от борбата. На него дори преторството не му допадна. Хората, които бяха претори преди нас, не заслужават никакво внимание и няма да се преборят с Бибул. Ето защо, ако Бибул бъде мой колега, ми е нужен способен народен трибун. А ти, Ватиний — окуражи го Цезар, — ще се докажеш като един изключително способен трибун.

— Дървеницата срещу бълхата.

— Хубавото с бълхите — отвърна Цезар е, че е достатъчно да ги натиснеш с пръст и те се пукат. Докато дървениците са доста потрудни за улавяне и убиване.

— Разправят, че Помпей всеки момент щял да пристигне в Брундизий.

— Да. И аз така чувам.

— И щял да търси земя за войниците си.

— Предполагам, без изгледи за успех.

— Няма ли да е по-добре да се кандидатирам още догодина, Цезаре? По този начин ще успея да уредя на Помпей земя, а той ще има да ти връща. Единствените народни трибуни, на които може да се разчита тази година, са Ауфигий Луркон и Корнелий Корнут, но и двамата няма да успеят. Дочувам, че за догодина бил предвидил Луций Флавий, но и той няма да му свърши работа.

— О, не — възрази Цезар. — Не е необходимо да се грижим на Помпей да му е лесно. Колкото повече почака, толкова повече ще е склонен да ми благодари. Ти си мой човек, Ватиний, телом и духом, искам нашият велик герой да го знае. Той вече прекара доста време на изток, знае какво означава да се поизпоттиш.

Добрите люде също се бяха поизпотили, нищо че разполагаха със свой народен трибун, който тъкмо влизаше в длъжност и струваше доста повече от Ауфигий Луркон или Корнелий Корнут. Наричаше се Квинт Фуфий Кален и се оказа, че колегите му не могат да се мерят с него. Това обаче щеше да си проличи впоследствие, а в началото на политическата година дори добрите люде не знаеха що за съюзник имат.

— Все някак трябва да намерим майстора на Цезар — за сетен път Гай Пизон убеждаваше Бибул, Катул и Катон.

— Трудно, като имаме предвид случая с Бона Дея — тръпнеше от суеверен страх Катул. — Той се държа изключително стриктно и отговорно, това цял Рим го знае. Дори се разведе с Помпея, без да задържа зестрата ѝ. А думите, че жената на Цезар трябва да стои над всякакво подозрение, вече се превърнаха в градски фолклор. Гениален ход! Това означава, че той самият не я смята за виновна и лишава всеки от възможност да го обвини в загърбване на религиозните задължения. Ако ти имаше жена, Пизоне, или пък ти, Бибуле, щяхте да разберете какво означава женска поддръжка: в цял Рим не ще се намери и една жена, която да позволи лоша дума срещу Цезар. Хортензия ми го повтаря непрекъснато, също както и сестра ми изтезва Хортензий. Аз самият не мога да разбера защо, но жените твърдо не желаят Клодий да бъде съден, при това разчитат на Цезар да се застъпи за исканията им. — Жените — добави мрачно Катул — се оказаха подценен политически фактор.

— Аз скоро ще се сдобия с нова жена — съобщи Бибул.

— Коя?

— Една друга Домиция. Катон ме уреди.

— По-скоро ти уреди Цезар — заяде се Пизон. — На твое място щях да остана разведен. То аз и затова не се женя.

През цялото това време Катон нищо не каза, ами седеше облакътен на стола и страдаше.

Годината не се оказа чак такъв успех за него. Събитията го научиха на още един урок: да изтощиш отрано противника и да го отстраниш от борбата отнема от собствения ти блясък. Щом Метел Непот напусна града и се присъедини към Помпей, Катоновите прояви като народен трибун изгубиха всякакво значение. Единственото

смислено и полезно нещо, което стори, без да прокара закон, който си спечели доста критики сред съюзниците му — добрите люде. Когато новата реколта се оказа недостатъчна и цените на житото скочиха рекордно, той установи със закон цена от десет сестерции за модий — което означаваше, че хазната похарчи повече от хиляда таланта, за да изкупи зърното на пазарна цена и да го разпродаде на законно установената. Освен това от всички в Сената пръв Цезар го подкрепи. Дори прочете благодарствена реч, според която Катон се бил променил и заслужавал похвала за предвидливата си акция. Никак не беше приятно да знаеш, че Цезар единствен разбира значението на прокарания закон, докато хора като Гай Пизон и Ахенобарб се възмущаваха. Дори го обвиниха, че се опитвал да стане по-голям демагог от Сатурнин, като си спечелил симпатиите на римската беднотия!

— Ще подхванем Цезар за неизплатените му дългове — предложи Бибул.

— Така ще се опозорим и ние — предупреди отново Катул.

— Не и ако на практика нямаме нищо общо със случая.

— Това са празни приказки, Бибуле! — махна с ръка Пизон. — Единственият начин беше да попречим на преторите да поемат управлението на провинциите, но си спомняте, че целият Сенат ни освирка, щом заговорихме за това.

— Има и друг начин — настоя Бибул.

Катон надигна глава.

— Какъв?

— Жребият за преторските провинции ще се тегли на Нова година. Вече говорих с Фуфий Кален и той е готов да наложи вето на жребия под предлог, че никакви официални акции не следва да се предприемат, докато не се изчисти аферата около извършеното светотатство. И тъй като — добави доволно Бибул — жените изискват от нас нищо да не предприемаме, а поне половината членове на Сената са склонни да слушат жените си, Фуфий Кален може да налага вето половин година. На нас ни остава да подшушнем на лихварите, че тазгодишните претори изобщо няма да видят провинциите си.

— Трябва да му призная нещо на Цезар — отвърна Катон. — Покрай него ти доста захитря, Бибуле. Навремето не би могъл да измислиш подобен план.

Бибул искаше да му отговори нещо грубо, но си замълча и кисело се усмихна на Катул.

Катул реагира доста странно.

— Аз съм съгласен с този план, но при едно условие: никой нищо да не споменава пред Метел Сципион.

— Защо? — учуди се Катон.

— Спрете Цезар за това, спрете Цезар за онова, а накрая той пак си продължава... — имитира Катул младия си колега. — Омръзнало ми е да го слушам.

— Този път — увери го Бибул — не може да се провалим. Публий Клодий никога няма да се яви пред съда.

— Това означава, че и той ще го отнесе. Той беше избран за квестор, но няма да получи място, докато не се тегли жребият — напомни Гай Пизон.

Войната в Сената, дали да бъде съден Публий Клодий, избухна веднага след грозните сцени в храма на Юпитер Оптимус Максимус (между другото Катул беше взел насериозно заплахите на Цезар и се бе постарал да подобри вътрешния вид на светилището) на Нова година. Може би защото стопанските дела на града не вървяха, беше решено да се изберат нови цензори; изборите бяха спечелени от консервативно настроените Гай Скрибоний Курион и Гай Касий Лонгин, което подсказваше, че ще се разбират и ще вършат работа... Ако народните трибуни ги оставят на мира, а при условие, че един от тях беше Фуфий Кален, никой в нищо не можеше да бъде сигурен.

Първи консул през започващата година трябваше да бъде Пизон Фруги, по рождение Калпурний Пизон Фруги, но по осиновяване Пупий Пизон Фруги. Той имаше доста зла и настойчива жена, затова твърдо отказваше да позволи процес срещу Публий Клодий.

— Култът към Бона Дея не подлежи на държавен контрол — обясни той пред Сената, — затова оспорвам законността на всеки нов акт по въпроса, освен тези, които вече са били предприети: тържествено изявление на колегията на понтифексите, че Публий Клодий е виновен за светотатство. Но престъплението му не подлежи на наказание от страна на съдебните органи. Той не е погазил честта на весталка, нито се е опитал да попречи на ритуалите, посветени на един

или друг бог от държавния пантеон. Нищо не може да го оправдае за изключително тежкото престъпление, което е извършил, но аз самият съм напълно съгласен с римските жени: нека оставим Бона Дея да го настигне със своето възмездие, когато и както намери за добре.

Изказване, което не беше възприето никак добре от колегата му Марк Валерий Месала Нигер.

— Аз няма да се уморя да настоявам, че Публий Клодий трябва да бъде съден! — обяви той на свой ред по начин, който не оставяше място за съмнение. — Ако наистина на таблиците не е записан закон, уреждащ казуса, то нека гласуваме такъв! Не е достатъчен аргументът, че човек, уличен в престъпление, не може да бъде съден, защото законите ни не са предвидили как точно да бъде формулирано престъплението! Нищо по-лесно от това да прокараме някой нов закон специално за Публий Клодий и аз внасям предложение в този смисъл!

От всички присъстващи само Клодий, който отскоро членуваше в Сената и тихо си седеше на мястото на последния ред, сякаш не се интересуваше от темата, докато останалите се препираха, заплашваха и за малко не доведоха нещата до бой.

През същото това време Помпей Велики се нанесе в частна къща на Марсово поле и по принуда разпусна войската си, защото докато не се реши проблемът с Бона Дея, сенатът дори не можеше да му гласува триумф. Писмото, с което обявяваше развода си с Муция Терция, беше дошло доста преди него, но най-интересното бе, че в Рим никой нищо не знаеше за Муция. Плъзнаха слухове, че виновен бил Цезар, което го накара да свика специално заседание на народното събрание във Фламиниевия цирк — понеже Помпей не можеше да прекрачва вътре в града — и да даде специално думата на великия си съгражданин. Както Цицерон се изказа по въпроса, Помпей се възползва доста зле от нея.

В края на януари Пизон Фруги вече се канеше да отстъпи, когато в спора се включиха и цензорите. Двамата дадоха съгласие да се гласува нов закон, който да позволи осъждането на Клодий по обвинение в нов вид светотатство.

— Това е фарс — протестира Пизон Фруги, — но римските души винаги са се умилявали пред фарсовете, затова навярно така е най-

добре. Вие всички сте глупаци! Клодий ще се измъкне, а на това отгоре ще трябва да го признаем за невинен. Докато ако нещата продължат, както са си, той цял живот ще си носи позора.

Пизон Фруги беше опитен правист и пое грижата лично да изготви нужния законопроект, който от гледна точка на крайното наказание — доживотно изгнание и конфискация на имуществото — беше доста строг, но съдържаше любопитната клауза, че преторът, който председателства съда по делото, ще има правото лично да посочи заседателите. С други думи, ако преторът се окажеше приятел на Клодий, просто щеше да му уреди оправдателна присъда. Ако ли пък преторът държеше богохулникът да си получи заслуженото, нямаше спасение.

Добрите люде се оказаха пред трудна дилема. От една страна, те изобщо не искаха Клодий да бъде съден, защото в мига, в който той чуеше присъдата си, преторите щяха да си поделят провинциите; от друга страна, не искаха и Клодий да бъде признат за виновен, защото Катул искрено вярваше, че случилото се на Бона Дея стои в страни от държавните въпроси.

— Кредиторите на Цезар разтревожени ли са? — попита Катул.

— О, да — отговори Бибул. — Ако успеем да налагаме вето на съдебните процедури срещу Клодий, да речем, до началото на март, хората наистина ще решат, че жребият няма да се тегли изобщо. И тогава ще действат.

— Можем ли да издържим още месец?

— Определено.

На февруарските календи Децим Юний Силан се събуди от тревожните си сънища и повърна кръв. Вече няколко месеца държеше до леглото си малко бронзово звънче, но го използваше толкова рядко, че ако дръннеше, цялата къща се събуждаше.

— Така умря Сула — обясни Силан на Сервилия.

— Не, Силане — скара му се тя. — Болестта на Сула бе къде-къде по-ужасна. Ти ще се оправиш. Кой знае? Може би просто тялото ти се прочиства?

— Тялото ми се разпада. Изхвърлям кръв и през червата, скоро няма да ми остане и капчица. — Силан въздъхна и понечи да се

усмихне. — Поне успях да стана консул и в рода ще остане една восъчна маска повече.

Може би все пак дългите години на съвместен живот си казаха своето: Сервилия се трогна и посегна към ръката му.

— Ти беше прекрасен консул, Силане.

— И аз така мисля. Годината не беше лесна, но я надживях. — Той стисна топлите ѝ пръсти между своите. — Теб обаче не можах да надживея.

— Ти беше болен още преди да се оженим.

Силан се умълча, дългите му мигли се спуснаха като ветрила над изпитото му лице. „Колко е красив — мислеше си жена му — и колко го харесах при първата ни среща. Предстои ми за втори път да овдовея.“

— Брут тук ли е? — попита след известна пауза Силан и надигна уморено клепачи. — Бих желал да поговоря с него. — Когато Брут се появи на вратата, Силан се обърна към Сервилия и я отпрати. — Излез за малко, скъпа, събери момичетата и изчакай. Брут ще те повика.

Как ненавиждаше Сервилия да чака пред вратата! Но нямаше как, подчини се, а Силан изчака стъпките ѝ да се отдалечат, преди да заговори.

— Седни, Бруте — на земята до леглото ми.

Брут го послуша. На светлината на маслената лампа черните му очи блестяха.

— За мен ли плачеш? — попита Силан.

— Да.

— Плачи за себе си, синко. Когато и аз си отида, с нея ще ти бъде още по-трудно.

— Не мисля, че това изобщо е възможно, татко — отговори Брут.

— Тя ще се омъжи за Цезар.

— О, да.

— Може би така ще е по-добре за нея. Той е най-коравият мъж, когото познавам.

— Тогава между двамата ще настъпи война.

— А Юлия? Как ще се оправите, ако те се оженят?

— Както сме се оправяли и досега — ще свикнем.

Силан сграбчи с ръка чаршафите, сякаш се давеше.

— Ех, Бруте, дойде и моят час! Толкова неща исках да ти кажа, но все отлагах. Нима не беше така с целия ми живот?

Брут не издържа и се разплака. Хукна към вратата и повика майка си и сестрите си. Силан успя да им се усмихне, затвори очи и умря.

Погребението, нищо че не беше за държавна сметка, беше доста внушително, ако не се броеше скандалната страна: любовникът на вдовицата ръководеше траурната церемония на съпруга и прочете погребалното слово от рострата, все едно никога през живота си не беше срещал съпругата на покойника, затова пък познаваше него по-добре от всеки друг.

— Кой реши Цезар да чете погребалното слово? — възмущаваше се Цицерон пред Катул.

— Кой, мислиш?

— Но не е работа на Сервилия да го решава!

— Че то кое не е работа на Сервилия?

— Жалко, че Силан няма синове.

— Мен ако ме питаш, по-добре, че няма.

Двамата се прибираха от гробницата на Силан, която се намираше южно от града, край Апиевия път.

— Катуле, какво ще правим със светотатството на Клодий?

— Какво мисли жена ти по въпроса?

— Объркана е. Мъжете изобщо не трябвало да се месят в тази история, но след като вече сме се захванали, Публий Клодий трябвало да бъде осъден. — Цицерон изведнъж спря. — Трябва да споделя с теб, Квинт Лутаций, че изпаднах в доста необичайна и неловка ситуация.

Катул също се спря.

— Ти? Защо?

— Теренция мисли, че имам любовни взаимоотношения с Клодия.

За секунда Катул просто го зяпна; но в следващия миг отметна глава и избухна в такъв невъздържан смях, че останалите опечалени извърнаха глави към тях. Двамата изглеждаха доста забавно с черните си траурни тоги: облечени, за да разговарят само със смъртта и вечността, те намираха случай да се смеят и възмущават над съвсем земни проблеми.

— Кое е толкова смешно? — попита донякъде заплашително Цицерон.

— Ти! Теренция! — задъхваше се Катул и бършеше сълзите от очите си. — Цицероне, тя не... ти... *Клодия*?

— Предполагам, знаеш, че Клодия ми прави мили очи от известно време насам — засегна се Цицерон.

— Въпросната дама — обясни Катул, като продължи да върви, — е по-недостъпна от стените на Нола. Защо мислиш, че Целер я търпи? Той поне знае как действа тя! Хо-хо, ха-ха, дай да примигнем, дай да се нацупим, дай да направим стареца на глупак, а след това се прибираме зад крепостната стена и спускаме решетката. Кажи на Теренция да не се държи като глупачка, Клодия най-вероятно се забавлява на твой гръб.

— Кажи й *ти* на Теренция...

— Благодаря, Цицероне, но няма да стане. Проблемът засяга само теб. На мен ми е достатъчно да слушам Хортензия, не желая да кръстосвам мечове с Теренция.

— И аз съм в такова положение — призна Цицерон. — Знаеш ли, Целер ми писа наскоро. Е, той често го прави, откакто го пратиха да управлява Италийска Галия!

— И какво, обвинява те, че си любовник на жена му?

— Не, не! Иска от мен да му помогна със земята, която Помпей смята да раздаде на войниците си. Ще е доста сложно.

— Ще стане още по-сложно, ако и ти също се захванеш за тази кауза, приятелю! — закани се Катул. — Мога отсега да ти кажа, че Помпей ще получи държавна земя само през трупа ми!

— Знаех си, че така ще реагираш.

— Тогава какво ми дърдориш глупости?

Цицерон протегна ръце в жест на безсилие.

— Аз не дърдорям глупости! Но нима Целер не знае какво говори цял Рим за Клодия и онзи млад поет, Катул?

— Е, тогава — успокой го Катул, — щом цял Рим говори за Клодия и някакъв си поет, значи никой не взема насериозно слуховете за връзката ти с нея? Защо просто не го кажеш на Теренция?

Цицерон изръмжа нещо вместо отговор и продължи към града.

Сервилия се държа коректно и изчака да минат няколко дни от смъртта на съпруга ѝ, преди да прати вест на Цезар, че иска да говорят — по възможност в апартамента му на Вик Патриции.

Онзи Цезар, когото срещна в любовната квартира, сякаш беше друг човек. Дори промяната да не се дължеше на предчувствията му, че го очаква тежък разговор, мисълта за настоящите кредитори беше достатъчна да го разтревожи. Надлъж и нашир по Клив Аргентарий — деловата улица на Рим — се говореше, че преторите от миналата година щели да си останат по домовете, което автоматически превръщаше Цезар от обещаващ платец в неплатежоспособен длъжник. Катул, Катон, Бибул и останалите добри люде в крайна сметка бяха намерили начин да попречат на преторите да заминат за провинциите, а Фуфий Кален се оказваше добър политик. Ако нещо можеше да усложни допълнително живота на Цезар, това беше икономическата ситуация; щом дори консерватор като Катон съзираше опасността от високите цени на житото, значи Рим го очакваха тежки години. Късметът, как така късметът изведнъж изоставяше Цезар? Или Фортуна просто го изпитваше?

Сервилия обаче не беше в настроение да обсъжда политическата му кариера; посрещна го облечена и доста въздържана, седна на стола и поиска чаша вино.

— Липсва ли ти Силан? — попита Цезар.

— Може би. — Тя завъртя чашата между ръцете си. — Знаеш ли нещо за смъртта, Цезаре?

— Знам само, че някой ден ще ме настигне. Не ме е грижа за нея, стига да дойде бързо. По-скоро бих паднал върху меча си, отколкото да изстрадам мъките на Силан.

— Някои гърци твърдят, че имало живот и след смъртта.

— Така е.

— Ти вярваш ли в това?

— Не и в смисъла, че го приемам за нещо реално. Смъртта е вечен сън, в това съм сигурен. Ние не можем да отлетим никъде, лишени от телата си, просто няма да сме същите. Но иначе нищо на този свят просто не изчезва, а около нашия свят съществуват други и там действат сили, които ние нито съзнаваме, нито бихме проумели. Нашите богове принадлежат към един такъв свят, а те са достатъчно близо, за да можем да сключваме с тях договори и обети. Но никога

няма да станем част от техния свят, живи или мъртви. Но пък компенсирате. Без нас техният свят не би могъл да съществува. Ако не друго, гърците са разбрали това. А кой знае дали боговете също са вечни? Колко време една сила може да действа? Дали, когато старите сили угаснат, на тяхно място не се появяват нови? Какво става с една сила, щом вече я няма? Вечността е сън без сънища дори за боговете. В това вярвам аз.

— И все пак — рече Сервилия, — когато Силан умря, нещо излезе от стаята. Не го видях с очите си, не го чух с ушите си. Но то наистина премина покрай нас, Цезаре, и стаята опустя.

— Предполагам, че е било някоя идея.

— Идея?

— Не сме ли всички идеи?

— За нас самите или за околните?

— За нас и за околните, макар може би да става дума за различни идеи.

— Не знам. Знам само какво усетих. Това, което помагаше на Силан да живее, го напусна.

— Изпий си виното.

Сервилия пресуши чашата.

— Чувствам се много странно, но не и както когато бях дете и край мен умираха много хора. Не и както когато Помпей ми изпрати пепелта на Брут от Мутина.

— Детството ти е било ужасно — обясни Цезар, стана и седна от нейната страна на масата. — Колкото до първия ти съпруг, нито си го обичала, нито си го чувствала близък. Той просто ти направи сина.

Тя вдигна лице, за да я целуне. За пръв път си даваше сметка какво точно представлява целувката на Цезар. До този момент винаги я беше очаквала с такова желание, че не можеше нито да я вкуси, нито да я прецени. Пълно преплитане на сетивата и духа, мислеше си Сервилия, докато обвиваше ръце около врата му. Кожата му беше твърда, дори груба, брулена от хиляди ветрове, носеше със себе си дъх на жертвен олтар, на пепел в угаснало огнище. „Може би — мислеше тя — това, което се опитвам да постигна, е свързано със силата, която живее постоянно в мен, а единственият начин, по който бих могла да го постигна, е когато съм до него, когато той е в мен, когато двамата не мислим за нищо друго, освен как да съществуваме един за друг...“

Двамата се умълчаха и сякаш за броени мигове потънаха в сладостна дрямка; а след това се озоваха отново на земята, наобиколени от крясъците на съседките, плача на бебетата, ругатните на мъжете, тропота на каруците по паважа, блъскането на някой стан в съседната работилница, онзи далечен трепет на земята под краката им, който издаваше присъствието на Вулкан.

— Нищо — заключи Сервилия — не продължава вечно.

— Включително и ние, както се опитах да ти обясня.

— Но ние поне имаме своите имена, Цезаре. Ако другите не ги забравят, това ще е все някакво безсмъртие.

— Единственото, към което се стремя.

Изведнъж я обзе печал и разочарование и тя обърна глава на другата страна.

— Ти си мъж, можеш и да го постигнеш. А аз?

— Какво ти? — попита той.

— Това не беше философски въпрос.

— Не, не беше.

Сервилия се надигна и обви ръце около коленете си. Разпуснатите ѝ черни коси криеха съблазнителния ѝ гръб.

— На колко години си, Сервилия?

— Скоро ще навърша четирийсет и три.

Сега или никога. Цезар също се надигна.

— Искаш ли да се омъжиш отново?

— О, да.

— За кого?

Тя го изгледа, сякаш не разбираше.

— За кого друг, Цезаре?

— Аз не мога да се ожена за теб, Сервилия.

Сервилия дори не можа да прикрие смайването си.

— Защо?

— Най-малкото заради децата ни. Законът не забранява и ние да се оженим, и децата ни да се оженят. Те самите не са кръвни роднини. Но би било неуместно и аз не искам да им причинявам подобно разочарование.

— Това — възрази Сервилия — е фалшиво оправдание.

— Не, не е. За мен е напълно сериозен мотив.

— И какво друго?

— Не си ли чула какво казах, когато се разведох с Помпея? — попита той. — Жената на Цезар, както и цялото му семейство, трябва да стоят далеч от всяко подозрение.

— Аз съм далеч от всяко подозрение.

— Не, Сервилия, не си.

— Цезаре, това просто не е истина! За мен говорят, че от гордост бих отказала дори на всемогъщия Юпитер.

— Но не отказа на мен.

— Разбира се, че не!

Цезар вдигна рамене.

— Ето, виждаш ли?

— *Какво да видя?*

— Че не си далеч от всяко подозрение. Ти беше една невярна съпруга.

— Не е вярно!

— Глупости! Та ти изневеряваше на мъжа си в продължение на години.

— Само че с теб, Цезаре, с теб! Никога преди не съм го правила с друг и никога след това, дори със Силан!

— Няма значение, че е било с мен — отсъди той. — Важното е, че изневеряваше.

— Но не и на теб!

— Откъде да знам? Била си невярна на Силан, как да знам, че няма да бъдеш невярна и на мен?

Това беше кошмар; Сервилия не можеше да си поеме въздух, умът ѝ не побираше думите, които слушаше.

— Преди теб — настоя тя — всички мъже за мен бях недостойни. След теб те пак ще бъдат недостойни.

— Няма да се оженя за теб, Сервилия. Ти не стоиш далеч от всяко подозрение и със сигурност не си непорочна.

— Това, което изпитвам към теб — изричаше отчаяно тя, — не може да се оценява според възприетите норми за редно и нередно. Ти си единствен. За никой друг мъж, за никой друг бог, не бих прежалила гордостта си или доброто си име. Как можеш да използваш срещу мен чувствата, които изпитвам към теб?

— Не използвам нищо срещу теб, Сервилия. Просто ти казвам истината. Жената на Цезар трябва да стои над всякакви подозрения.

— Аз стоя над всякакви, подозрения!

— Не.

— Не мога да повярвам! — извика Сервилия, поклати глава и вкопчи пръсти в коляното си. — Не си честен! Не си справедлив!

Очевидно разговорът беше приключил. Цезар стана от леглото.

— Ти, разбира се, виждаш всичко от своята гледна точка. Но това нищо не променя, Сервилия, жената на Цезар трябва да е над тези неща.

Мина известно време; Цезар спокойно се обливаше с вода във ваната, сякаш нищо не се бе случило. Най-накрая тя не се стърпя, стана и започна да се облича.

— Няма ли да се измиеш? — попита той и дори се усмихна, когато тя застана на вратата на балкона, служещ за баня.

— Днес ще се изкъпя у дома.

— Прощаваш ли ми?

— Ти самият искаш ли да ти простя?

— За мен е чест да бъдеш моя любовница.

— Склонна съм да ти вярвам.

— Защото е истина.

Сервилия отпусна рамене и прехапа устни.

— Ще помисля, Цезаре.

— Добре!

Това означаваше, че е сигурен, че тя пак ще се върне при него.

Сервилия благодареше на боговете, че пътят до дома ѝ беше дълъг. Как можеше да се държи така с нея? Как можеше да бъде толкова подъл и така ужасно невъзмутим! Сякаш чувствата ѝ нямаха никакво значение, сякаш тя, патрицианката Сервилия Цепион, не беше жена от значение. Той я принуди да поиска ръката му, а след това ѝ подхвърли отказа си, все едно я замеряше с нечистотиите от нощното си гърне. Пропъди я, все едно бе дъщеря на някой новобогаташ от Галия или Сицилия. А тя се опитваше да го убеждава! Умоляваше го! Беше се проснала в краката му и го молеше да си избърше обувките в нея! Тя, патрицианката Сервилия Цепион! През тези дълги години го беше довеждала до екстаз, какъвто не би могъл да достигне с никоя друга жена, как да предположи, че той няма да я поиска за жена? Тя наистина бе вярвала, че ще се оженят. А той със сигурност е знаел, че го е вярвала. Как ли се е забавлявал? Сервилия се бе зальгвала, че е

твърда като камък, но не можеше да се мери със скала като него. Защо тогава толкова го обичаше? Защо продължаваше да го обича? Недостойна жена. Така се беше отнесъл той с нея. А след него всички други мъже са просто незабележими. Цезар спечели. Но тя никога нямаше да му го прости. Никога!

Да знаеш, че Помпей Велики си е наел частна къща на Марсово поле, беше все едно да знаеш, че между теб и лъва стои хартиена преграда. Рано или късно ще си убодеш пръста и миризмата на кръвта ще подтикне лъва да провери какво има зад хартията. Може би подобни мисли ръководеха сенаторите, когато решиха следващото заседание на народното събрание да се състои във Фламиниевия цирк. На предварителна сесия трябваше да се обсъди законопроекът, оформен от Пизон Фруги, относно светотатството на Публий Клодий. Фуфий Кален знаеше, че Помпей държи да стои настрана от скандала с Клодий, затова изрично се допита до неговото мнение за клаузата, според която съдията сам определя състава на съдебните заседатели. Помпей изглеждаше смутен. Добрите люде бяха доволни; всеки смут в душата на Помпей намаляваше от величието му!

Но когато Помпей застана на трибуната, хиляди гърла го поздравиха в един глас; с изключение на сенаторите и някои по-видни конници, тълпата беше дошла на заседанието единствено с цел да зърне Помпей Велики, Завоевателя на Изтока. Той обаче говори три часа и до такава степен досади на публиката, че до края на речта му почти всички се бяха разотишли.

— Можеше да изрече всичко това за четвърт час — прошепна Цицерон на Катул. — Сенатът винаги е прав и сенатът трябва да получи поддръжка, общо взето, това беше смисълът на речта! Нима е нужна цяла вечност, за да се каже толкова малко?

— Един от най-лошите оратори в римската история — съгласи се Катул. — Краката ме заболяха!

Но изтезанието продължаваше, нищо че сенаторите вече можеха спокойно да седнат; щом Помпей свърши с безкрайната си реч, Месала Нигер откри ново заседание — този път на Сената.

— Гней Помпей Велики — обърна се той към завоевателя, — би ли споделил със Сената искреното си мнение по въпроса за Публий

Клодиевото светотатство и за проектозакона на Марк Луций Пизон Фруги?

До такава степен всички трепереха пред пиценския лъв, че никой не посмя дори да се обади. Помпей седеше сред бившите консули, точно до Цицерон, който се бе отегчил и започна да мечтае за новия си дом. Този път речта на Великия продължи само час и накрая Помпей седна толкова шумно на стола си, че Цицерон чак се сепна.

Въпреки бронзовия си тен от престоя на изток Помпей се беше изчервил като рак от усилие да си спомни основните похвати на оратора.

— Аз определено казах доста неща по въпроса! — скръцна със зъби той.

— О, повече от необходимото — усмихна му се приветливо Цицерон.

В момента, в който думата взе Крас, Помпей изгуби всякакъв интерес към заседанието и се залови да разпитва Цицерон за римските клюки, но Крас бе изрекъл само няколко фрази, когато Цицерон изведнъж забрави за съседа си, надигна се на стола и наостри уши. Чудо на чудесата! Крас буквално го възпяваше до небесата! Каква страхотна работа бил свършил Цицерон като консул, как успял да сближи съсловията, как благодарение на него сенатори и конници се превърнали в хармонична маса, опираща се на взаимния интерес...

— Как ти хрумна? — питаше Цезар Крас, докато двамата се разхождаха по брега на Тибър, за да избегнат зеленчуковия пазар на Форум Холиториум, където продавачите тъкмо изхвърляха непродадената стока.

— Кое как ми хрумна? Да похваля добродетелите на Цицерон?

— Нямах да възразявам, ако той самият не се бе почувствал задължен да ти отвърне толкова подробно за дружеските отношения между съсловията. Разбира се, след Помпей Цицерон наистина е музика за ухото.

— Точно затова и го направих. Не мога да гледам как всички угодничат на този неприятен тип, Великия. Само да ги погледне и са готови да му донесат чехлите като кучета. Ето на, Цицерон, седнал до Великия човек, напълно забравен от останалите. Та реших да поядосам Помпей.

— Със сигурност успя. Както разбирам, успял си да се разминеш с него в Азия.

— Костваше ми доста усилия.

— Може би заради това хората говорят, че сте заминали с Публий на изток, само и само да не дочакате завръщането на Великия.

— Хората няма да престанат да ме изненадват. Аз определено бях в Рим, когато Великият пристигна.

— Хората и мен винаги ще ме изненадват. Ти знаеше ли, че аз съм бил причината за Помпеевия развод?

— А да не би да не си?

— Веднъж да съм напълно невинен. Не съм стъпвал в Пицен от години, а Муция Терция не се е показвала в Рим също от години.

— Шегувам се. Помпей те дари с такава ослепителна усмивка, че се чудя как не се разтопихте от удоволствие. — От гърлото на Крас се надигна тихо ръмжене, което подсказваше, че се кани да засегне деликатна тема: — Ти май не успяваш да устоиш на вълците — лихвари?

— Засега ги държа надалеч.

— Сред финансовите кръгове упорито се говори, че заради Клодий миналогодишните претори изобщо нямало да заминат за провинциите.

— Да, но причината не е глупакът Клодий, а Катон, Катул и останалите герои от партията на добрите люде.

— Покрай теб те доста поумняха.

— Не се безпокой, ще се добера до моята провинция — увери го Цезар. — Фортуна още не ме е изоставила.

— Вярвам ти, Цезаре. Затова ще ти кажа нещо, което никога никому не съм казвал. С другите се налага те да поискат... Но ако случайно установиш, че не можеш да се справиш с кредиторите си, преди да получиш управлението на провинцията си, моля те, обърни се за помощ към мен. Аз знам, че бих заложил парите си на сигурен победител.

— И няма да ми искаш лихва? Хайде сега, Марк! Как ще мога да ти се отплатя след това? Ти си толкова влиятелен, че получаваш сам всичко, което поискаш.

— Значи няма да поискаш?

— Точно така.

— Няма нужда да ми обясняваш колко горди сте вие, Юлиите. Затова аз ти предлагам, дори казах „моля“. Други са падали на колене да ме умоляват. А ти ще паднеш по-напред на меча си, което ще е жалко. Няма да повдигам пак въпроса, но ти ще запомниш. Аз сам ти предложих, дори ти казах „моля“. Значи все едно не си поискал. Има разлика, нали?

В края на февруари Пизон Фруги свика народното събрание и подложи на гласуване законопроекта, който определяше процедурата около осъждането на Клодий. Последниците бяха трагични. Младият Курион взе думата, както си стоеше сред множеството слушатели в Кладенеца, и накрая принуди цялата тълпа да го аплодира. Когато издигнаха мостовете и пътеките за гласуване, няколко десетки луди глави, предвождани от Марк Антоний и останалите членове на Клодиевия кръг, просто ги наобиколиха и прогониха гласоподавателите. Младежите отказваха да отстъпят пред ликторите и заплашваха с открит бунт. Положението бе овладяно от Катон, който се качи на рострата и обвини Пизон Фруги, задето е допуснал насилие в народното събрание. Хортензий също се изказа в подкрепа на Катон и накрая консулт се принуди да разпусне трибутните комиции и да свика вместо тях Сената.

Пред претъпканата Курия Хостилия — сенаторите масово се бяха явили на Форума, за да гласуват — Квинт Хортензий предложи компромисно решение.

— Като започнем с цензорите и стигнем до втория консул, очевидно е, че в Сената има доста хора, твърдо решени да представят Публий Клодий пред съда, за да отговаря за посегателството над Бона Дея. — Хортензий говореше спокойно, разчиташе, че слушателите му ще проникнат в мъдростта на словата му. — Ето защо назначените отци, които не одобряват процеса срещу Публий Клодий, трябва да преосмислят позицията си. Наближава краят на втория месец, откакто не можем да работим нормално, а доколкото знам, това е най-лесният начин в страната да се установи беззаконие и управляващите да престанат да управляват. И то само заради някакъв си квестор и неговите приятели! Това не може да продължава! В закона на нашия опитен юрист — първия консул няма нищо, което да не може да се

промени, така че всички да са доволни. Затова с позволението на Сената ще поема задачата върху себе си и през следващите няколко дни ще преработя закона така, че да удовлетвори двамата най-крайни противници на настоящия текст: втория консул Марк Валерий Месала Нигер и народния трибун Квинт Фуфий Кален. Следващото заседание на народното събрание ще се състои на четвъртия ден преди мартенските нони. Предлагам Квинт Фуфий да предложи новия текст на закона като „лекс Фуфия“. Предлагам също така сенатът да се обърне към народа със строго послание: гласувайте, за да не се занимаваме повече с глупости!

— Аз съм против! — изкрещя преbledнял от гняв Пизон Фруги.

— Ох, ох, и аз съм против! — чу се тънък гласец от дъното на залата; Клодий падна на колене наред залата, вдигна ръце в умолителен жест и започна да плаче. Гледката беше толкова невероятна, че всички сенатори се умълчаха. Това сериозно ли беше? Или Клодий се правеше на шут? Смееше се, но дали от мъка или от радост? Никой не можеше да знае.

Месала Нигер, който държеше фасциите през февруари, кимна на ликторите си.

— Изнесете това нещо отгук.

Публий Клодий беше изнесен на ръце до площадката пред вратата; какво му се е случило впоследствие, никой не разбра, защото ликторите затръшнаха вратите.

— Квинт Хортензий — рече Месала Нигер, — бих допълнил едно нещо към твоето предложение. Когато народът се събере отново четири дни преди мартенските нони, ще извикаме на помощ милицията. А сега да гласуваме.

В залата присъстваха четиристотин и петнайсет сенатори. Четиристотин гласуваха в полза на предложението на Хортензий; петнайсетте, които бяха против, включваха Пизон Фруги и Цезар.

Народното събрание разбра намека и превърна лекс Фуфия в действащ закон при забележително спокойствие... и под погледите на внушителен брой въоръжени доброволци.

— Е — говореше Гай Пизон, след като заседанието бе разпуснато, — при условие, че законът се сдоби с трима бащи едновременно — Хортензий, Фуфий Кален и Месала Нигер, — Клодий би следвало лесно да се отърве.

— Със сигурност отнеха много от силата на предварителния текст — съгласи се не без задоволство Катул.

— Забелязахте ли колко притеснен изглеждаше Цезар? — попита Бибул.

— Кредиторите не му дават миг покой — злорадстваше Катон. — Дочух от един сарафин от Базилика Порция, че събирачите на дългове всеки ден тропали на вратата на Държавния дом. Върховният понтифекс нито за миг не можел да се освободи от тях. Най-послед го хванахме натясно!

— Засега е свободен гражданин — напомни им Гай Пизон.

— Да, но сега цензорите няма да са толкова добре разположени към него, както предишния път. Няма го вече вуйчо му Луций Кота — радваше се Бибул. — Днешните цензори добре знаят какво става, но не могат да действат без доказателства. А доказателства ще има едва когато кредиторите се явят пред градския претор и поискат възстановяване на заемите. Но и това ще се случи в близко бъдеще.

Бибул беше прав. Ако до няколко дни преторите не получеха назначение да управляват една или друга провинция, Цезар щеше да се прости с кариерата си. Не спомена нито дума на майка си и колкото пъти се засичаха, си придаваше толкова сърдит вид, че бедната Аврелия не смееше да го заговори. Доколкото разговаряха, единствената тема бяха весталките, Юлия или някоя домашна грижа. Цезар видимо слабееше. Ден след ден Цезаровата майка отиваше до храма на Бона Дея, за да занесе истинско мляко на змиите, да изскубе плевелите от градината с билките и да остави като жертва яйца по стъпалата, водещи към затворената врата на храма. „Не и моя син! Моля те, Бона Дея, не вземай сина ми! Аз съм твоя, вземи мен! Бона Дея, Бона Дея, бъди добра със сина ми! Бъди добра със сина ми!“

Жребият най-послед бе теглен.

На Публий Клодий му се падна да служи в Лилибей, в Западна Сицилия, но не можеше да напусне Рим, преди да се е явил пред съда.

В началото изглеждаше, сякаш късметът на Цезар не го е изоставил. Падна му се Далечна Испания, което означаваше, че ще разполага с проконсулски империум и няма да се отчита на никого, освен на действащите консули.

Всеки нов управител получаваше държавна субсидия — цялата сума, която хазната отделяше от годишния бюджет за осигуряване безопасността на провинцията. Парите трябваше да платят издръжката на легионите и администрацията, да покрият разходите по строежа и поддържането на пътища, мостове, акведукти, канализация, обществени сгради и така нататък. На Далечна Испания се отреждаше сумата от пет милиона сестерции, която се предаваше наведнъж на провинциалния управител, който разполагаше съвсем свободно с нея. Някои дори влагаха парите из различни римски предприятия още преди да са заминали за провинцията си, после здраво скубеха тамошното население, със заграбеното покриваха действителните си разходи, а държавната субсидия им носеше тлъсти лихви и дивиденди.

На същото заседание, на което беше изтеглен жребият, Пизон Фруги, управляващият консул, попита Цезар, дали ще даде показания пред Сената относно събитията по време на първото честване на Бона Дея.

— С радост бих улеснил работата ви, консуле, ако имах какво да казвам. Но аз нямам — заяви той.

— Хайде сега, Гай Цезар! — сопна му се Месала Нигер. — Най-коректно те молим да дадеш показания, защото по времето, когато се разглежда делото срещу Публий Клодий, ти вече ще си в провинцията си. Ако някой човек тук знае нещо по случая, това си ти.

— Скъпи консуле, ти сам каза „човек“, което разбирам в случая като „мъж“. Точно тук е въпросът. Аз съм мъж и не съм присъствал на празника на Бона Дея. Показанията се съпровождат с полагане на клетва. Следователно трябва да съдържат истината. Истината е, че аз нищо не знам.

— Ако нищо не знаеш, защо се разведе с жена си?

Целият Сенат в един глас отговори на Месала:

— Защото жената на Цезар, както и цялото му семейство, трябва да са далеч от всякакви подозрения.

В деня след определянето кой коя провинция ще управлява, трийсетте ликтори, представляващи трийсетте римски курии, се събраха, както повеляваше традицията, и гласуваха така наречените

„легес Курие“, формалните законови актове, чрез които се предаваше империум на новите провинциални управители.

На същия ден, точно в часа, в който римляните по традиция вечеряха, малка група хора с видимо високо положение, се явиха пред трибунала на градския претор Луций Калпурний Пизон. Хващаха го буквално в последния момент, преди човекът да си е тръгнал за дома, където да се отдаде на заслужена почивка. Важните персони бяха наобиколени от доста голям брой не чак толкова важни, но пък доста яки мъже, които любезно, но настоятелно изтласкаха страничните лица на разстояние от трибунала на претора. След като се увериха, че никой не може да ги подслушва, говорителят на просителите поиска върху петте милиона сестерции, предвидени за управителя Гай Юлий Цезар, да се наложи запор и те да се превърнат в начална вноска за погасяване на дълговете му.

Точно този Калпурний Пизон определено не беше като братовчед си Гай Пизон. И дядо му, и баща му се бяха занимавали с поддържане на манифактури за оръжия и бяха натрупали огромно състояние от продажби в римските легиони, но което беше по-интересно: Луций Пизон беше близък братовчед на Цезар. Майка му беше Рутилия, жена му също беше Рутилия и двете бяха близки роднини с третата Рутилия, която беше баба на Цезар. Пътищата на Луций Пизон и на Цезар рядко се пресичаха, но двамата обикновено гласуваха заедно в Сената, освен това изпитваха добри чувства един към друг.

И така, Луций Пизон, градският претор, свъси заплашително вежди и за голямо неудовлетворение на Цезаровите кредитори отложи решението си за по-нататък. Искал най-напред да се запознае със съдържанието на дебелите свитъци документи, които му предлагаха. Човек трудно би излязъл наглава с Луций Пизон, особено ако е свъсил заплашително вежди, защото той беше сред най-високите и здрави представители на римската аристокрация, а веждите му сами по себе си внушаваха респект; освен това той не само че свъси вежди, ами оголи зъби.

Естествено кредиторите бяха очаквали преторът да вземе на място решение в тяхна полза, но онези, които се опитаха да протестираат — може би си въобразяваха, че само защото са хора с положение, преторът е длъжен да се лиши от топла вечеря — така и не

намериха смелост да кажат каквото и да е. Както им беше наредено, щяха да се явят пред претора два дни по-късно.

Луций Пизон беше не само страшен, но и хитър. Когато просителите се оттеглиха, той изведнъж забрави за топлатата вечеря и остана на площада. Изчака слънцето да залезе, писарите да заспят от скука и гражданите да се приберат по домовете си. Обаче забеляза няколко съмнителни типове, които надничаха откъм Кладенеца на комициите, навярно разчитайки, че могат да се скрият между трибуните. Съмнителните типове създаваха впечатлението, че са събирачи на дългове.

След кратък разговор с шестимата си ликтори Луций Пизон пое с подозрително бърза крачка по Вия Сакра в посока на квартала Велия; подминавайки Държавния дом, преторът дори не погледна в негова посока. Затова пък се спря пред входа на Портик Маргаритария, наведе се уж да си оправи обувката, а шестимата ликтори се скупчиха край него, очевидно, с цел да му помогнат. След малко Пизон се изправи и продължи по пътя си, все така на почтителна дистанция от подозрителните типове, които очевидно го следяха.

Това, което преследвачите не можаха да видят, бе, че високата фигура, носеща сенаторската тога, се съпровожда вече само от петима ликтори; Луций Пизон бе разменил дрехите си с най-едрия си ликтор, а сам се беше скрил в сянката на Портик Маргаритария. Оттам се прехвърли към изхода, обърнат към Държавния дом, и излезе на празното място, което продавачите обикновено използваша за бунище. Свали чисто бялата ликторска тога, нагъна я и я скри в някаква щайга: тогата определено не е най-удобната дреха, когато човек прескача огради.

— Надявам се — рече той на Цезар, след като се прехвърли в перистила му и оттам влезе в кабинета му — в тази кана да има качествено вино.

Малцина хора са имали честта да видят Цезар стъписан, но ето, че Пизон беше един от тях.

— Ти как влезе? — попита домакинът, докато наливаше чашата.

— По същия начин, по който според слуховете Публий Клодий бил излязъл.

— Бягаш от разгневени съпрузи, а, Пизоне? На твоята възраст? Срамота!

— Не, бягам от разгневени събирачи на данъци — отпи жадно от виното той.

— Така значи! — Цезар седна на мястото си. — Заповядай, Пизоне, не се стеснявай, цялата ми изба е на твое разположение. Какво се е случило?

— Преди четири часа пред моя трибунал се явиха неколцина от твоите кредитори — бих казал, по-недостопочтената част от тях. Та те поискаха от мен да им предам държавната субсидия, която получаваш като претор. Телохранилите им прогониха хората надалеч, защото хората държаха случаят да бъде разгледан при закрити врати. От което заключих, че не искат ти да научиш какво са предприели за твоя сметка. Доста странно, мен ако питаш. — Пизон се изправи и си наля втора чаша вино. — Цял ден останах под наблюдение, дори ме проследиха по пътя към дома. Затова се размених с най-високия си ликтор и покрай дюкяните на Портик Маргаритария се промъкнах до вас. Държавният дом е под постоянно наблюдение — уверих се с очите си, докато минавах с ликторите по Вия Сакра.

— Значи се налага и аз да изляза, както ти влезе. Довечера ще прекося померия и така официално ще усвоя империума си. А никой не може да преследва проконсул с империум.

— Дай ми разрешение още утре заран да изтегля твоята субсидия и лично ще ти я донеса на Марсово поле. Най-добре е да я инвестираш в града, но кой знае какво ще намислят добрите люде? Те наистина са се зарекли да те унищожат, Цезаре.

— Зная.

— Предполагам — свъси отново вежди Пизон, — че би могъл да платиш нещо на копите по банков път?

— Ще говоря с Марк Крас тази вечер, преди да изляза от града.

— Да не искаш да кажеш — погледна го с недоверие Луций Пизон, — че можеш да поискаш помощ от Марк Крас? Ако си могъл, защо не си го сторил още преди месеци... Или дори години?

— Той е приятел, не ми е удобно да искам от него.

— Да, разбирам те. Но на твое място бих преглътнал гордостта си. Е, аз пък и не съм Юлий. На един Юлий винаги му е трудно да бъде длъжник другиму, нали?

— Именно. И все пак Марк Крас сам ми предложи, така че ми е по-лесно.

— Подпиши ми пълномощното, Цезаре, и да си вървя. Няма за кога да ми поръчваш вечеря, а аз умирам от глад. Освен това Рутилия ще се притесни.

— Ако си гладен, Пизоне, ще те нахраня — предложи Цезар, но се залови да пише. — Никой от прислугата няма да те издаде, че си идвал.

— Не, имаш си достатъчно грижи.

Писмото беше написано, навито, запечатано с разтопен восък и подпечатано с пръстена на Цезар.

— Няма защо да прескачаш отново през оградата, след като има и врати. Весталките вече са се прибрали в спалните си помещения, ще минеш през приемната им.

— Не мога — обясни Пизон. — Оставих ликторската тога отвън.

— Много съм ти задължен, Луций — напомни му Цезар, след като излязоха в градината. — Бъди спокоен, че няма да го забравя.

Пизон тихо се изсмя.

— Не е ли прекрасно, че римските лихвари не са съвсем наясно с отношенията между римските благородници? Можем да се бием като петли помежду си, но когато някой чужд човек се опита да ни оскубе перата, затягаме редици. Никога не бих оставил на онези гнусни създания да сложат ръка върху моя братовчед!

Юлия си беше легнала, затова на Цезар му се спестяваше едно мъчително сбогуване. Майка му беше достатъчно труден събеседник и без това.

— Трябва да сме благодарни на Луций Пизон — рече Аврелия. — Ако беше жив, вуйчо ми Публий Рутилий щеше да одобри постъпката му.

— Със сигурно щеше... Милият старец.

— Ти ще трябва доста да поработиш в Испания, за да се издължиш.

— Знам как точно да успея, майко, затова не се притеснявай. А междувременно ти ще си в безопасност. Дори някой изрод като Бибул да прокара закон, според който лихварите могат да изискват дълговете си от роднините на длъжника, няма страшно. Още тази вечер ще се видя с Марк Крас.

Аврелия го стрелна с поглед.

— Мислех, че никога няма да го сториш.

— Той сам ми предложи.

„Бона Дея, Бона Дея, благодаря ти! Твоите змии ще имат мляко и яйца цяла година!“

Но това, което Аврелия изрече на глас, бе:

— Значи е истински приятел.

— Докато отсъствам, функциите на върховен понтифекс ще изпълнява Мамерк. Дръж под око Фабия и внимавай черната птичка да не се превърне отново на Катон. Бургунд знае какво да сложи в багажа ми. Аз ще преспя във вилата, наета от Помпей. Той няма да се оплаче от малко компания, убеден съм, че доста скучае.

— Значи не си бил ти любовникът на Муция?

— Майко! Кога съм ходил за последен път в Пицен? Ако толкова се интересуваш кой е бил, помисли за някой пиценец.

— *Тит Лабиев? Богове!*

— Как ги разбираш тия неща! — Цезар обгърна с длани лицето ѝ и я целуна. — Грижи се за себе си.

Прескочи оградата на дома си дори с по-голяма лекота, отколкото го бяха сторили Клодий или Пизон. Аврелия остана известно време да гледа след него, но накрая се прибра. Навън беше студено.

Марк Крас пак си беше там, където Цезар очакваше да го открие: в канцеларията си зад Мацелум Купеденис. На светлината на няколко лампи и доколкото очите му на петдесет и четири годишен човек позволяваха, Крас неуморно се трудеше, увил врата си с шал и наметнал одеяло през раменете си.

— Ти наистина заслужаваш всяка сестерция, която печелиш — похвали го Цезар, който толкова безшумно бе проникнал в стаята, че Крас чак подскочи на стола си.

— Как влезе?

— И аз зададох същия въпрос на Луций Пизон тази вечер. Той прескочи оградата на вътрешната ми градина, а аз насилих ключалката.

— Луций Пизон е прескачал оградата у вас?

— За да избегне събирачите на дългове, които слухтят около къщата. Част от кредиторите ми — онези, които не ми бяха препоръчани нито от теб, нито от моя приятел от Гадес Балб, — са се

явили днес пред Пизон и са пожелали той да им предаде държавната ми субсидия.

Крас се облегна на стола си и потърка уморените си очи.

— Ти си наистина човек с късмет, Цезаре. Получаваш провинцията, която искаш, а накрая най-нетърпеливите ти кредитори отиват да се оплакват на братовчед ти. Колко искаш?

— Истината е, че не знам.

— Все трябва да знаеш!

— Това беше въпросът, който забравих да задам на Пизон.

— Типично! Да беше някой друг, щях да те изхвърля в Тибър и да си плюя на късмета, че те познавам. Но някак си усещам, че един ден ти ще бъдеш по-богат от Помпей. Колкото и от високо да те пуснат, все падаш на краката си.

— Трябва да е повече от пет милиона, защото те са изискали цялата сума.

— Двайсет милиона — отговори изведнъж Крас.

— Би ли обяснил?

— Една четвърт от дваайсет милиона за тях би била добра печалба, тъй като ти трупаш капитализираща се лихва вече три години. Навярно в началото си наел три милиона.

— Ти и аз, Марк, сме си сбъркали попрището! — засмя се Цезар.
— Налага ни се да обикаляме по суша и море половината земя, размахваме орли и знамена пред разни варвари и диваци, мъчим провинциалните плутократи, както децата мъчат малките кученца, създаваме си врагове от същите онези хора, които би трябвало да се радват на управлението ни и накрая дори сме длъжни да се отчитаме пред народа, Сената и хазната. А през същото това време можем спокойно да си трупаме парички тук, в Рим.

— Аз доста съм натрупал в Рим — напомни му Крас.

— Но не даваш заеми срещу лихва.

— Аз съм Лициний Крас все пак!

— Именно.

— Облякъл си се за път. Да не би да заминаваш?

— Засега отивам на Марсово поле. Щом официално приема своя империум, кредиторите нищо не могат да ми сторят. Пизон ще прибере утре сумата от мое име и ще ми я донесе.

— Той кога ще се види пак с кредиторите?

— Вдругиден по обяд.

— Добре. Когато лихварите дойдат пред трибунала, аз ще ги чакам. И не се притеснявай, Цезаре. Много малко от парите ми ще минат в техни ръце. Пизон най-напред ще изчисли общата сума, а аз ще дам гаранции, че ще я възстановиш. Щом знаят, че зад теб е Крас, те ще изчакат.

— Тогава те оставям на спокойствие. Много съм ти благодарен.

— Не мисли за това. Може би и аз някой ден ще имам нужда от теб. — Крас стана и го изпрати до входната врата, за да му свети. — Ти как успя да се качиш, без да се пребиеш?

— И в най-тъмното стълбище има достатъчно светлина за очите ми.

— Това само усложнява нещата.

— Какво?

— Ами как да ти кажа — започна да обяснява потайният Крас. — Казах си, че в деня, когато станеш консул за втори път, аз ще ти издигна статуя, която ще сложа на публично място. Смятах да поискам от скулптора да те извае с части от телата на лъв, вълк, змиорка, невестулка и птица — феникс. Но като знам, че винаги си падаш на краката, как виждаш в тъмното и прескачаш огради посред нощите, ще трябва да оцветя статуята като дива котка.

Тъй като вътре в рамките на Сервиевите стени нямаше конюшни, Цезар трябваше да напусне Рим пеша. Но за всеки случай избягваше пътищата, които един твърде усърден лихвар би се сетил да наблюдава. Изкачи Вик Патриции до пресечката с Вик ад Малум Пуникум, сви по Вик Лонг и напусна града през Колинската порта. Оттам мина право през Пинциевия хълм, където при хубаво време децата се забавляваха да гледат дивите зверове, и в крайна сметка се озова при временното жилище на Помпей откъм гърба му. Разбира се, просторната къща имаше своя конюшня под лоджията; за да не събужда напразно войника на пост, Цезар си избра чиста купчина слама и се излегна, колкото да дочака изгрев-слънце.

Изглежда, заминаването му за римските провинции винаги бе съпътствано с необичайни събития, припомняше си с усмивка Цезар. Първия път, когато замина за Испания, бягаше от скръбта си по леля си

Юлия и Цинила. Този път потегляше като беглец, за да не го спипат кредиторите. Друго си беше да си беглец с проконсулски империум. Но Цезар вече беше подредил целия си маршрут — Публий Ватиний се оказа наблюдателен информатор, а Луций Корнелий Балб Стария го чакаше отдавна в Гадес.

Балб скучаеше, така поне пишеше на Цезар. За разлика от Крас той не гледеше на печалбата като на цел сама по себе си. Балб, който заедно с племенника си, беше най-богатият човек в Испания, копнееше за ново предизвикателство. Нека Балб Младия да наглежда търговията! Балб Големия предпочиташе да се занимава с военна логистика. Затова Цезар го беше назначил за префектус фабрум — избор, който изненада известни кръгове в Сената, но не и онези, които познаваха Балб. Назначеният, поне според разбиранията на Цезар, беше доста по-важен от най-висшия легат (а Цезар изобщо не поиска легат), тъй като префектус фабрум е най-довереното лице на главнокомандващия и отговаря за снабдяването и прехраната на войската.

В Далечна Испания бяха разквартирувани два легиона, и двата съставени от римски ветерани, които бяха предпочели изобщо да не се прибират в Италия след края на войната срещу Серторий. Повечето отдавна бяха прехвърлили трийсетте и горяха от желание за нов поход. Но два легиона нямаше да са достатъчни за сериозно начинание; първото, което Цезар възнамеряваше да стори, бе да състави цял нов легион от доброволци — из средите на същите онези испанци, които се бяха сражавали за Серторий. Щом се пригответе, веднага се впускаше в завладяването на непознатите територии. В крайна сметка смешно бе да се мисли, че Рим владее целия Иберийски полуостров при условие, че една трета от него му убягва. Цезар обаче щеше да подчини и нея.

На сутринта, когато се качи по стълбите, водещи от конюшната към широката лоджия, Помпей Велики седеше на терасата и се радваше на красивата гледка, разкриваща се към Тибър, Ватиканския хълм и Яникулум.

— Бре, бре! — зарадва се той, скочи на крака и сграбчи ръката на неочаквания си гост. — Дошъл си на кон?

— Не, пеша, но пристигнах много късно, за да те вдигам от сън. Задоволих се със сламата в конюшната. Може би ще се наложи да ми заемеш един-два коня, когато тръгвам, но ще ги използвам само до

Остия. Ще бъдеш ли така добър да ме приютиш за няколко дни, Велики?

— С най-голямо удоволствие, Цезаре.

— Значи не вярваш, че аз съм съблазнил Муция?

— Знам кой го е направил. — Погледът му помръкна. — Лабиен, неблагодарникът! Ще го видя какво ще прави сега! — Цезар беше настанен на удобен стол. — Ти затова ли още не си дошъл да ме видиш? И се задоволи с едно „аве“, когато се засякохме във Фламиниевия цирк?

— Велики, аз съм просто един бивш претор! Ти си героят на нашето време, с теб могат да общуват само някогашни консули, пък и не всички те дори.

— Да, но с теб поне може да се *разговаря*, Цезаре! Ти си истински войник, не си пълководец, който не мърда от дома си. Когато ти дойде времето, ще знаеш как да посрещнеш смъртта, с покрито лице и покрити крака. Смъртта не ще успее да изложи нищо у теб, което да не е красиво.

— Омир. Колко добре го каза, Велики!

— На изток доста неща прочетох, изобщо четенето ми стана любимо удоволствие. Пък и как иначе, нали бях взел при себе си Теофан от Митилена.

— Той е голям учен.

— Да, това беше по-важната причина да го поканя. Малката подробност, че е по-богат от Крез, не беше от такова значение за мен. Отведох го на Лесбос, направих го римски гражданин на агората в Митилена пред целия народ. След което от негово име освободих Митилена от данъци към Рим. Това се прие много добре от местните.

— Както и би трябвало. Ако не се лъжа, Теофан е близък роднина на Луций Балб от Гадес.

— Майките им са сестри. Ти познаваш Балб, нали?

— Много добре. Запознахме се в Далечна Испания, когато бях квестор.

— Той ми служеше като съгледвач по време на войната със Серторий. Дадох и на него гражданство, както и на племенника му, но тъй като всъщност доста хора направих граждани, нарочно ги разпределих между офицерите си, да не би някой да каже, че превръщам цяла Испания в своя клиентела. На Балб Стария и Балб

Младия им се падна някой Корнелий, мисля, че беше Лентул. Ама не е този, когото напоследък наричаме Спинтер. — Помпей весело се засмя. — Много се радвам на подобни удачни прякори! Представяш ли си да те кръстят на актьор, който е известен с това, че винаги е играл *второстепенни* роли! Това е доста показателно за общественото мнение, не мислиш ли?

— Така е. Назначих Балб Стария за мой префектус фабрум.

Блестящите сини очи на Помпей примигнаха многозначително.

— Хитро!

Цезар си позволи демонстративно да огледа събеседника си.

— Ти изглеждаш доста добре за стар човек, Велики.

— Не съм стар, само на четирийсет и четири — напомни му Помпей и потупа самодоволно плоския си корем.

Наистина изглеждаше прекрасно. От източното слънце кожата му беше потъмняла и почти се сливаше със златистите му коси — гъсти както винаги, за голямо разочарование на Цезар.

— Ще трябва да ми разправиш с пълни подробности какво интересно се е случило в Рим.

— Мислех, че ушите ти вече кънтят от гласовете на големите клюкари.

— Имаш предвид Цицерон? Пфу!

— Мислех, че сте добри приятели.

— Политиците нямат истински приятели — заяви Великия. — Човек използва тези, които му създават най-големи шансове за успех.

— Самата истина — ухили се Цезар. — Разбира се, знаеш какъв номер скроих на Цицерон с Рабирий.

— Забил си ми нож в гърба, за което те поздравявам. Иначе щеше да обяснява на цял свят как разобличаването на Катилина е по-голям успех от завоюването на Изтока! От Цицерон има и полза, лошото е, че той смята всички останали за безделници и се обижда, ако другите не му отговарят на хилядите страници писма. Писа ми веднъж миналата година и аз дори намерих време да му драсна собственоръчно няколко реда. И той какво прави, мислиш? Приема го лично, обвинява ме, че съм се отнасял с него студено! Трябва да отиде да управлява някоя провинция, пък да разбере какво означава да си зает. Вместо това се излежава по цял ден в Рим и ни дава съвети на нас, войниците, как да си изпълняваме задачите. В крайна сметка,

Цезаре, какво толкова направи *той*? Държал няколко речи пред Сената и на Форума и накрая изпратил Марк Петрей да смаже Катилина.

— Много точно го каза, Велики.

— Е, след като решиха какво да правят с Клодий, време е да ми насрочат дата за триумфа. Поне веднъж постъпих мъдро и разпуснах войската още в Брундизий. Не могат да ме обвинят, че ги изнудвам, като държа легионите на лагер край града.

— Не разчитай на скорошна дата.

Помпей подскочи на стола си.

— Ъ?

— Добрите люде заговорничат срещу теб — още от деня, когато научиха, че се прибиращ. Смятат да отрекат всичко, което си направил: няма да ратифицират договорите, които ти си подписал, няма да признаят за римски граждани хората, които ти си посочил, няма да дадат педя земя на ветераните ти. Подозирам, че част от тактиката им включва да те държат възможно най-дълго време въвн от померия. Щом заемеш мястото си в Сената, ти по-лесно ще можеш да реагираш на действията им. Добрите люде разполагат с един забележителен народен трибун в лицето на Фуфий Кален. Подозирам, че той ще наложи вето на всички предложения, които биха те зарадвали.

— Бокове, не могат да го направят! Ох, Цезаре, какво им става на тези хора? Та аз увеличих приходите на Рим и източните провинции. Заварих две провинции, а оставих четири, от осем хиляди таланта годишно данъците ще носят занапред *четиринайсет* хиляди! Знаеш ли какъв е делът на хазната от плячката? *Двайсет хиляди таланта!* Триумфалното ми шествие ще трябва да продължи не един, а два дни, за да могат да се изредят всички богатства, коитонося, и да се изиграят всички битки и важни събития, които се случиха по време на моето управление на изток. С този азиатски триумф ще съм триумфирал на три континента, а това *никой* не го е постигал преди мен! Кръстил съм десетки градове на свое име или на името на победите си, при това става дума за градове, които *лично* съм основал! Та аз имам *царе* сред клиентите си!

Помпей се наведе напред, за да не вижда Цезар сълзите му. Не можеше да повярва, че всичко, което е успял да постигне, ще остане незабелязано и недооценено.

— Аз не искам да ме обявяват за римски цар! — избърса той очи.
— Това, което искам, не струва нищо в сравнение с това, което давам!

— Да, съгласен съм — утеши го Цезар. — Проблемът е тъкмо в това: те знаят, че никога не биха могли да постигнат същото, затова отказват да признаят заслугите на другите.

— Освен това съм от Пицен.

— И това е вярно.

— Какво *искат* тогава?

— Ако не друго, Велики, искат ти оная работа — пошегува се Цезар.

— Понеже те си нямат.

— Именно.

Това не беше Цицерон, мислеше си Цезар, докато наблюдаваше как лицето на Помпей се променя и придобива твърд, суров израз. Мъжът насреща му можеше да смачка добрите люде с един замах на лъвската си лапа. Но нямаше да го направи. Не защото не му достигаше мъжество. Колко пъти беше доказвал на римляните, че знае и да иска, и да получава. Но дълбоко в душата си Помпей носеше съзнанието, че не е съвсем римлянин! Самият факт, че за втори път се обвързваше със семейството на Сула, говореше достатъчно, както и искреното задоволство да го спомене пред всички край себе си. Не, Помпей не беше Цицерон. Но двамата имаха общи черти. „А аз, който съм римлянин до мозъка на костите си и *представявам* Рим, какво ще направя аз, ако «добрите люде» ме предизвикат така, както се канят да предизвикат Помпей? Дали ще избира пътя на Сула, или на Помпей? Какво ще ме спре? Ще може ли изобщо нещо да ме спре?“

На мартенските иди Цезар най-сетне замина за Далечна Испания. Документът, който прехвърляше под негово разпореждане държавната субсидия за провинцията, се ограничаваше в няколко думи и цифри. Луций Пизон му го донесе лично и тримата с Помпей прекараха един приятен ден: Цезар запозна Помпей с Пизон, та да знае, че за в бъдеще може да разчита и на него. Преданият Бургунд, вече посивял, донесе малкото багаж, от който Цезар се нуждаеше: здрав меч, здрава броня, ботуши, наметало за дъжд, наметало за сняг, сигурно седло. Двата жребеца на стария му кон, и те като баща си с разцепени пръсти, щяха

да ги съпроводят до Испания. Към това се добавяше кремък, бръснари, ножове, инструменти, шапка с периферия, каквато навремето бе носил Сула, това беше всичко. Три средно големи сандъка побираха целия багаж на проконсула. В резиденциите в Кастулон или Гадес го очакваше всичко необходимо.

Придружен от Бургунд, няколко способни слуги и писари, Фабий и останалите дванайсет ликтори, облечени в моравочервени туники и носещи брадви между сноповете пръчки, а също и принц Масинта, скрит в една носилка, Гай Юлий Цезар отплава от пристанището в Остия на отделен кораб, който да побере багажа, мулетата и конете, които трябваше да пренесат конвоя, щом пристигне на испанска земя. Този път Цезар нямаше да срещне пирати. Помпей Велики беше разчистил моретата.

Помпей Велики... Цезар се облегна на преградата над кърмата, между двете големи кормилни гребла, и се загледа в отдалечаващия се италиански бряг. Душата му се опиваше от простора, а мисълта му загърбваше родината и нейните хора. Помпей Велики. Времето, което Цезар прекара при него, се оказа много полезно; с годините Цезар все повече харесваше своя съперник, нямаше и съмнение. А може би с годините Помпей бе помъдрял?

Не, Цезар не биваше да го критикува. Колкото и тежко да му бе да гледа как Помпей покорява света, истината бе, че той наистина покори света. Трябваше да отдаде на човека дължимото, да признае, че може би и сам е помъдрял. Но лошото на помъдряването бе, че с него отминаваха годините. Затова и толкова малко хора са способни да помъдрят. Корените им стигат до първия слой скали и там си остават. „Под мен обаче няма скали, които да не мога да изместя встрани, над мен пък се разтваря самият безкрай. Дългото чакане свърши. Най-после заминавам да командвам своя армия. Ще поема в ръцете си една жива машина, която ако е правилно направлявана — а тя *ще* е правилно направлявана, — нищо не би могло да спре или повреди. Откакто бях момче и слушах очарован приказките на стария военен гений Марий, съм мечтал само за едно: някой ден да поема командването на самостоятелна армия. Но до този миг не съм съзнавал с каква страст съм се стремил към тази детска мечта.

Ще поема в ръцете си една римска армия и с нея ще завладее света, защото аз вярвам в Рим, вярвам в нашите богове. Вярвам и в

себе си. Аз съм сърцето на римската войска. Нищо не може да ме спре.“

Издание:

Колийн Маккълору. Жените на Цезар. Част II: Весталките

Превод: Борис Тодоров

Коректор: Лилия Анастасова

Художник на корицата: Димитър Стоянов — Димо

ИК „Плеяда“, 2000 г.

ISBN: 954-409-204-8

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.